

Konvergens mellom telekommunikasjon og kringkasting

Kultur- og mediepolitiske utfordringer

ELI SKOGERBØ

Konvergensens tre aspekter: teknikk, økonomi og politikk

Det er allment godtatt at konvergens eller sammen-smeltning er et kjennetegn ved dagens medieutvikling. Begrepet 'konvergens' er imidlertid uklart og brukes på mange forskjellige måter, selv om det oftest betegner flere samtidige prosesser av både teknisk, økonomisk og politisk art.

De konvergensprosessene vi ser i dag, er resultater av en langvarig utvikling. Digitaliseringen som teknologi ble utviklet på 1950-tallet og fikk sitt gjennombrudd på 1960-tallet. Internett, som de fleste nå forbinder med overføring av budskap over elektroniske nettverk, har eksistert som kommunikasjonsnettverk for militær virksomhet og forskningsmiljøer siden seint på 1960-tallet. Likevel kan det være liten tvil om at utviklingen av grensesnittet "World Wide Web" og søkeverktøy basert på 'søk og klikk'-metoden i begynnelsen av 1990-årene, gjorde Internettet tilgjengelig langt utenfor forsknings- og universitetsmiljøene. Parallelt med at brukervennligheten ble radikalt forbedret, endret Internett karakter fra å være et forskernettverk til å bli et nettverk åpent for alle. Samtidig er Internett gått over fra å være subsidiert offentlig nett med avgrenset tilgang, til å bli et kommersielt produkt og en elektronisk markedsplass.

Den økende liberaliseringen av telekommunikasjons- og radio- og fjernsynssektorene gjør det vanskelig å forutsi hvordan teknologien vil utvikle seg. Det er langt fra samsvar mellom hva so lanserte forskerne Nora og Minc på oppdrag av presidenten en plan om en landsdekkende elektronisk infrastruktur i 1978 (engelsk utgave: Nora og Minc

1980). Dette resulterte blant annet i den franske satsingen på Minitel. Det norske Telematikkutvalget la i 1983 fram en utredning som hadde store visjoner om utnyttelsen av de samlede nettverksressursene i Norge for formidling av en lang rekke elektroniske tjenester (NOU 1983: 32), men dette fikk få konkrete resultater på kort sikt. Tanken om "elektroniske motorveier" eller "informasjonsteknologiske infrastrukturer" ble relansert på verdensbasis i 1993 da Bill Clinton og Al Gore tok over som president og visepresident i USA (Clinton & Gore 1993a/b). Denne gang ble de amerikanske utspillene fulgt opp med tilsvarende utspill om elektroniske nettverk fra en rekke land i verden, og av internasjonale organisasjoner som EU og G7-gruppen.

Disse utspillene har stort sett blitt lanserte i form av såkalte 'IT-planer', eller politiske dokumenter som drøfter framveksten av informasjonssamfunnet, og setter opp politiske mål for utviklingen, enten på nasjonalt, regionalt eller globalt nivå. På samme måte som en rekke andre land, har de fleste nordiske regjeringene lansert egne IT-planer som går inn for utstrakt bruk av informasjonsteknologi i alle samfunnssektorer. Disse planene har litt ulik karakter og brukes litt ulikt av de nordiske landene, men har noen sentrale fellestrekk. For det første tar de opp en internasjonal trend og setter den i en nasjonal kontekst. Like viktig er det at IT-planene inneholder politiske signaler til både innenlandske og internasjonale miljøer om at landene vil følge den internasjonale politiske trenden. I praksis betyr dette at hvert enkelt land har sluttet seg til den pågående liberaliseringen av telekommunikasjonssektoren, og forpliktet seg til å sikre gode konkurransevilkår for IT-industrien. Dette framstår som de viktigste virkemidlene for å realisere informasjonssamfunnet.

ARENA og Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo, Boks 1093 Blindern, N-0317

Slik sett ligger det sterke politiske føringer til grunn for drøftingen av konvergensens betydning, innhold og konsekvenser for styring og regulering. I motsetning til det inntrykket som av og til gis, er konvergensen langt mer enn en teknisk prosess. Selv om de tekniske forutsetningene må være til stede, er de økonomiske og politiske aspektene ved prosessen minst like viktige. Det er et utgangspunkt for valget av definisjon for resten av arbeidet.

Definisjoner av konvergens

I litteraturen finnes det en lang rekke definisjoner av konvergens, og de fleste er konsentrert om sammensmeltningen av ulike teknologier, nettverk og tjenester. Det blir ikke foretatt en omfattende drøfting av likheter og forskjeller mellom ulike definisjoner her. Det er blant annet gjort i rapporten *Public Policy Issues Arising from Telecommunications and Audiovisual Convergence* som er utarbeidet av KPMG Management Consulting på oppdrag av EU-Kommisjonen. Rapporten ble levert EU-kommisjonen og lagt ut på Internett i september 1996 (KPMG 1996). Siden den er en høyst aktuell studie av både konsekvensene av konvergensen mellom telekommunikasjon og kringkasting, og et sett av anbefalinger om valg av framtidig reguleringsregime, vil den trolig få stor innflytelse. Derfor er det verdt å se nærmere på hvordan KPMG definerer 'konvergens'.

I rapportens del II lanseres følgende definisjon:

Konvergens er en løpende prosess som fører til at knappheten på overføringsressurser for informasjon, kommunikasjon og underholdningstjenester, over tid reduseres (KPMG, 1996: 87, min oversettelse).

KPMG poengterer videre at konvergens er en prosess satt sammen av flere andre prosesser. For det *første* kan ulike typer fysiske nett eller infrastrukturer (som f.eks. telefonnettet og nettet for å overføre radio- og fjernsynssendinger) som tidligere hadde et avgrenset bruksområde, nå brukes til å overføre alle typer elektroniske budskap. Dette fører til at knappheten på overføringsressurser (enten i nett eller frekvenser) forsvinner, og at informasjonen kan overføres til stadig lavere kostnader. For det *andre* utvikler det seg stadig nye former for interaktiv lagring og databehandling. For det *tredje* er foregået det en utvikling av nye produkter og økende tilgjengelighet til brukervennlig forbruker-elektronikk. For det *fjerde* omdannes og distribueres 'innhold' hentet fra den audiovisuelle sektoren

og publiseringssektorene gjennom nye distribusjonsformer (KPMG, 1996: 87).

KPMGs definisjon omfatter dermed de fleste aspektene som vanligvis omfattes av konvergensbegrepet, men den har likevel noen svakheter. Definisjonen er konsentrert om det tekniske resultatet av konvergensen, nemlig det at knappheten på distribusjonsressurser stadig minker. Dette er den viktigste tekniske konsekvensen av sammensmeltningen, men det er et problem at definisjonen ikke inkorporerer de økonomiske og politiske sidene ved utviklingen av nye tjenester og endringer i markeder. Det er i hovedsak disse som skaper problemer for lovgivning og regulering av de konvergerende sektorene.

For å unngå disse problemene, brukes ikke KPMGs definisjon i det følgende. I stedet vises det til en definisjon av konvergens hentet fra en artikkel av de to nederlandske forskerne Jan Van Cuijlenberg og Paul Slaa. I en litt modifisert utgave deres definisjon, brukes konvergens i det følgende for å betegne tre ulike former for sammensmeltning mellom telekommunikasjons-, datakommunikasjons- og mediesektorene: nettverkskonvergens, tjenestekonvergens og markeds- eller eierskapskonvergens (Van Cuijlenberg og Slaa, 1993).

Nettverkskonvergens

Den første formen for konvergens er nettverkskonvergens som innebærer at ulike og tidligere adskilte transmisjons- eller overføringsnett kan anvendes for overføring av informasjon i ulike former. Denne formen for konvergens er et resultat av teknologisk endring: utviklingen av digitaliserings- og komprimeringsteknologier har oppløst de tekniske skillene mellom overføring av lyd, bilde og tekst. Et aspekt ved nettverkskonvergens er sammensmeltning mellom faste og mobile nett. Nettverkskonvergensen, eller den tekniske konvergensen, er allerede et faktum, i den forstand at et budskap som i dag fins i digital form, i prinsippet kan overføres på et hvilket som helst nett. Det som fins av begrensinger, ligger i nettets kapasitet fram til brukerne, og i strukturen i nettet.

Begrensningene kan illustreres med forskjellen mellom det offentlige telefonnettet og kabelfjernsynsnettene. De offentlige telefonnettene i Norden er i ferd med å fulldigitaliseres, og enhver tjeneste, for eksempel fjernsyn, kan i prinsippet overføres på disse nettene. Den viktigste hindringen for at det kan skje i dag, ligger i kapasiteten i det lokale abonnentnettet, dvs. nettet fra siste sentral og fram til den enkelte telefonabonnement. Det består

fremdeles stort sett av en dobbel kobberledning med relativt lav overføringskapasitet, og ettersom det vil kreve enorme investeringer, er det få som i dag kan eller vil spå om når abonnentnettet blir oppgradert med for eksempel fiberoptiske kabler.

Den manglende kapasiteten kan imidlertid kompenseres for ved komprimering ('pakking') av informasjonen som skal overføres. Komprimeringsteknologien ADSL (Asynkron Digital Subscriber Line) som blant annet kan overføre tjenester som video-på-bestilling (VOD), og andre avanserte tjenester, er eksempel på en teknologi som ble utviklet for å kunne utnytte abonnentnettet. Telefonnettet har sin styrke i at enhver melding kan rutes til enhver annen telefonabonnent i verden (svitsjing), og i at telefonselskapene har bygd opp et personlig kundeforhold til et enormt antall abonnenter. Det ligger selvsagt stor markedsverdi i disse nettene, og det er av den grunn også spådd stor konkurranse mellom ulike markedsaktører (som for eksempel telefonselskapene, kabel-TV-operatørene og fjernsynsselskapene) om abonnentnettene, ofte uttrykt som "competition in the local loop".

Kabelfjernsynsnettene har på sin side breibåndskapasitet fram til hver av sine kunder, og kan derfor relativt enkelt og uten altfor store investeringer overføre store datamengder på kort tid. Slik sett er kabelfjernsynsnettene vanligvis teknisk overlegne telefonnettet med hensyn til tjenester som krever stor kapasitet, som for eksempel overføring av store datamengder fra Internett, eller video-på-bestilling (VOD). Kapasiteten fra den enkelte bruker til operatøren er derimot relativt begrenset. Det som imidlertid avgrenser bruken av kabelnettene i forhold til telefoni, er at de aller fleste kabelnett ikke har svitsjekapasitet. Det er derfor i de fleste tilfeller ikke mulig å bruke kabelfjernsynsnettene til vanlig telefoni uten betydelige nyinvesteringer.

Tjenestekonvergens

Den andre formen for konvergens kan kalles tjenestekonvergens og omfatter sammensmelting av ulike typer medier og tjenester til nye 'hybridformer', som følge av digitalisering og nettverkskonvergens. Eksempler på denne typen nye tjenester, er for eksempel aviser som blir lagt ut og spredd på Internett, radio som blir spredd via såkalt audiotex, det vil si gjennom telefonnettet (i Norge: Teletorg-tjeneste), eller bøker publisert på Internett eller CD-rom.

En rekke eksempler på slike multimedietjenester finnes nevnt i en upublisert rapport om 'elek-

tronisk publisering', som er forfattet av medieforskerne Mark Comerford og Torbjörn Lindskog på oppdrag av det svenske Kulturdepartementet (Comerford & Lindskog 1996). Deres gjennomgang tar utgangspunkt i nye kommunikasjonsformer som oppstår som et resultat av konvergens, og deres definisjon av 'elektronisk publisering' dekker alle typer informasjon som produseres og distribueres digitalt. Dette gjelder både når det oppstår helt nye publikasjonsformer som f.eks. tidsskrifter og aviser som bare publiseres i digital form, og når den elektroniske publikasjonen supplerer andre medietyper. Et typisk eksempel på det siste, er fjernsynsprogrammer og filmer som får egne hjemmesider på Internett.

Markedskonvergens

Den tredje formen for konvergens kan kalles markeds- eller eierskapskonvergens. Her brukes konvergens eller sammensmelting som begrep for å betegne den stadige økende tendensen til at økonomiske sektorer som tidligere har vært relativt uavhengig av hverandre, overlapper med eller glir over i hverandre. Dette skjer som resultat av nettverks- og tjenestekonvergens, men også som et resultat av den økonomiske liberaliseringen og internasjonaliseringen som åpner markeder som tidligere har vært avgrenset fra hverandre.

En av de mest omtalte formene for markeds- eller eierskapskonvergens er oppkjøp eller alliansedanning mellom selskap og bedrifter som har kompetanse og ressurser knyttet til nett og overføring av informasjon, som for eksempel teleselskapene, og selskaper med kompetanse innenfor produksjon og distribusjon av innhold, som for eksempel aviser eller selskap som produserer fjernsynsprogram.

I Norge er selskapet Scandinavia Online som ble opprettet høsten 1996, et eksempel på markedskonvergens. Det eies i fellesskap av det norske medieselskapet Schibsted og det tidligere norske televerket, Telenor. Selskapet er en sammenslåing av to tidligere konkurrerende bedrifter, Schibsted Nett og Telenor Online, som begge leverte Internett-tilknytning og online-tjenester. Etter at disse selskapene, som var de to største aktørene på det norske markedet, offentlig hadde erklært seg for hovedkonkurrenter, slo de sine ressurser sammen, og dannet Norges største Internett-selskap.

Et enda nyere eksempel på nordisk og europeisk nivå, er alliansen mellom Telenor og Canal Plus. Samarbeidet mellom disse selskapene omtales inngående i rapporten Public service selskapers stilling i den digitale framtid (Brandrud,

1997). De to selskapene har spesialkompetanse på henholdsvis satellittdistribusjon av fjernsyn, og programproduksjon og -distribusjon og betal-TV (Canal Plus). De vil kunne få en betydelig andel av det europeiske fjernsynsmarkedet dersom samarbeidet godkjennes av konkurransemyndighetene i Europa. De to selskapene har annonsert at de er villige til å investere en halv milliard kroner for å lansere digitalt fjernsyn i Norden (*Dagens Næringsliv* 24.4.1997).

Konvergensens politiske og regulatoriske konsekvenser

Alle de tre formene for konvergens har kultur- og mediepolitiske konsekvenser. Den første, nettverkskonvergens, løser opp skiller som er trukket mellom ulike typer medier og kommunikasjonsformer på grunnlag av distribusjonsformen. Det har lenge vært brukt digitalt produksjonsutstyr for radio og fjernsyn, og nå er det digitalisering av distribusjonsnettene som står for tur. Når alle typer nett i prinsippet kan brukes til å overføre alle typer tjenester, reduseres, som nevnt ovenfor, knappheten på overføringsressurser. Dermed kan også grunnlaget for å regulere med henvisning til knapphet på ressurser, bli undergravd. Derfor kan denne typen av konvergens få store konsekvenser for dagens mediepolitikk. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til tidshorisonten, omfanget og konsekvensene av nettverkskonvergens, ettersom det er store kostnader knyttet til endringene i overføringsteknologi både for radio- og fjernsynsselskapene og for forbrukerne.

Konsesjonsreguleringen kommer under press

Et godt eksempel på slike problemer er konsesjonsreguleringen av kringkasting som nettopp av disse årsakene kan bli vanskelig å opprettholde i framtiden (Brandrud 1997). Dette skyldes først og fremst effektene av den eksplosive veksten i digital overføringskapasitet over satellitt. Det er på fjernsynssiden konvergens ser ut til å få størst konsekvenser, ettersom det er her konkurransen er størst. Inntil nå har det jordbundne kringkastingsnett vært hoveddistributør for fjernsyn og radio i hele Norden, og det er bare et fåtall kringkastere har tillatelse eller konsesjon for å sende på dette nettet. I Danmark har Danmarks Radio og TV2 enerett, i tillegg til at det er gitt egne konsesjoner på Færøyene (SVF/UVF) og Grønland (KNR). I Finland er det i 1997 gitt tre konsesjoner til fjernsynssendinger: YLE har to fjernsynskanaler, MTV har én, og

Ruutunelonen Kanal (R4) er i ferd med å starte opp. På Island har RÚV og Stöð konsesjon, i Norge NRK, TV2 (bare fjernsyn) og P4 (bare radio), og i Sverige SVT og TV4 (bare fjernsyn). I Norge og Finland er det åpnet for kommersielle aktører både innenfor radio og fjernsyn, mens de andre nordiske landene bare har fått nye aktører på fjernsynssiden.

Ettersom knappheten på overføringskapasitet blir borte, er det forventet at dagens system for å tildele tillatelser blir vanskelig å opprettholde, fordi det vil være overflod på overføringsressurser og svært mange muligheter for å omgå regelverket. Den viktigste konsekvensen av dette er at verdien ved å ha konsesjon på det jordbundne nettet reduseres drastisk, og dermed privilegiene til fjernsynsselskapene som i dag har slike konsesjoner. Dette stiller framtida til allmennkringkastingen, eller public service-selskapene, overfor store utfordringer (Brandrud, 1997). Det er imidlertid vanskelig å si når denne situasjonen vil oppstå, ettersom det er svært mange usikkerhetsmomenter knyttet til utbredelsen av digitalt fjernsyn. På den ene siden satser selskap som Telenor enormt på utbygging av sin satellittkapasitet. I *Aftenposten* 14.5.1997 meldes det at selskapet har satset én milliard norske kroner på Thor-satellitten ble skutt opp i mai 1997. Denne satellitten alene har kapasitet på 15 analoge og 75 digitale kanaler, og dette er bare første del av Telenors oppbygging av en kapasitet på inntil 200 digitale fjernsynskanaler på satellitt i løpet av 1998 (Brandrud 1997: 43). På den andre siden er det usikkert hvor stort markedet er for mottak av satellittkanalene: det anslås at omkring 300 000 husstander (av 1,8 millioner) i Norge kan nås på denne måten i dag.

Tjenestekonvergens løser opp skillet mellom ulike typer tjenester og produkter, og undergraver dermed styringsinstrumenter rettet mot avgrensning eller stimulering av bestemte medie- og kommunikasjonsformer. Denne typen konvergens reiser flere hovedproblemstillinger med hensyn til regulering: Den første berører spørsmålet om konsesjonsbestemmelser, og tar utgangspunkt i at skillet mellom konsesjons- eller lisensregulerte kringkastingstjenester og konkurranse- eller uregulerte teletjenester er i ferd med å bli oppløst. Dette gjelder først og fremst skillet mellom tjenester som reguleres som radio- og fjernsyn og tjenester som reguleres som telekommunikasjon.

Et eksempel på denne typen problemer er at audiovisuelle tjenester som leveres over telefon- eller kabel-TV-nettene, enten kan defineres som kringkasting eller som telekommunikasjon. I en utredning av Jon Bing (1997) om Straffe- og erstat-

ningsmessige spørsmål ved grenseoverskridende sendinger i fjernsyn og nettverk drøftes en del juridiske aspekter ved grenseoverskridende (transnasjonale) tjenester av denne typen. Bing unntar imidlertid 'kabelformidlede tjenester' fordi disse bryter grensene mellom telekommunikasjon og kringkasting. Informasjon overført over Internett og som kombinerer lyd, tekst og bilde representerer et godt eksempel på tjenestekonvergens, og hvilke problemer som oppstår når nye multimedietjenester krysser grensene mellom flere ulike juridiske felt. Selv om det i del tilfeller er mulig å definere en tjeneste, kan det videre være vanskelig å håndheve bestemmelsene i nye omgivelser. Et kuriøst eksempel fra Norge, er sendingene over Internett fra 'Spørretimen' i det norske Stortinget. Disse sendingene kan klassifiseres som radio etter Stortingets eget vedtak, men det er ikke gjort noen forsøk på å håndheve kravet om konsesjon overfor den norske nasjonalforsamlingen.

Teknologiavhengige støtteordninger kan bli problematiske

En annen konsekvens av tjenestekonvergens er at den bryter ned teknologiavhengige bestemmelser. Et eksempel som foreløpig har fått lite oppmerksomhet, er internettavisene, som er en sammensmeltning av avisene som journalistiske produkter og Internett som distribusjonskanal. Aviser får for eksempel momsfrтак i de nordiske landene, og kan i Finland, Norge og Sverige, på visse vilkår, subsidieres med ulike former for pressestøtte (av varierende omfang avhengig av nasjonalt regelverk) når de trykkes på papir, mens det ikke finnes tilsvarende muligheter for elektroniske aviser. Det er derfor rimelig å vente at det kan bli strid om pressestøtten på dette grunnlaget: det finnes en rekke subsidierte aviser som har egen internettutgave, og som dermed kan få et fortrinn i konkurransen med andre informasjonsleverandører på Internett. Dette vil kunne oppfattes som kryssubsidiering, det vil si at aviser som mottar støtte, og dermed har et visst økonomisk sikkerhetsnett, bruker sin posisjon til å skaffe seg konkurransefortrinn på det elektroniske markedet.

En tredje hovedgruppe av problemstillinger som følger av tjenestekonvergens, er spørsmålene knyttet til redaktøransvar og opphavsrett i forbindelse med de nye mediene. Begge temaene har utløst stor debatt, og er blitt gjenstand for juridiske og politisk granskning både på nasjonalt nivå og i regionale og internasjonale fora. Mens det er påkrevd med ansvarlig redaktør i alle publiseringsvirksomhet over eter og på papir, har publisering

på elektroniske nettverk ligget i en gråson. Spørsmålet om hvordan og med hvilke konsekvenser redaktøransvar kan utøves på for tjenester som elektroniske oppslagstavler o.l. har vært mye diskutert, uten at dette har fått sin endelige avklaring. Det ser imidlertid ut til at ved overføring av "tradisjonelle" medier til elektronisk form, slik som aviser og tidsskrifter, redegjøres det rutinemessig for redaktøransvaret.

Redaktøransvaret

To forhold berører ulike aspekter ved redaktøransvaret: for det første i hvilken grad operatøren av en tjeneste som f.eks. elektroniske oppslagstavler er ansvarlig for det brukerne legger ut på nettet. For det andre, hvordan grenseoverskridende fjernsyn og teletjenester skal reguleres, og hva som er prinsippet for lovanvendelse og fordeling av eventuelt strafferettslig ansvar når sendinger genereres i et land og mottas i et annet. Disse spørsmålene har vært aktuelle lenge, og er de siste årene blitt aktualisert blant annet ved opplysningen om at nynazistiske nettverk organiserer seg og sprer propaganda på Internett. Dette er et av temaene som drøftes av Bing (1997), med spesielt henblikk på lovanvendelse ved grenseoverskridende sendinger. Noen av de samme spørsmålene ble tatt opp av den svenske Mediekommisjonen i utredningen Grunnlagsskydd för nya medier (SOU 1997: 49).

Opphavsrett og copyright

Opphavsretten og reguleringen og beskyttelsen av åndsverk er en annen stor utfordring som reises av tjenestekonvergens. Digitaliseringen gjør det svært lett å kopiere, redigere og massedistribuere åndsverk, og selv om området er godt regulert i Norden, skaper denne utviklingen store problemer for håndhevingen av regelverket. Dette skyldes at etterspørselen etter 'innhold' som brukes som 'innsatsfaktor' i en rekke nye tjenester, øker med økningen i overføringskapasitet. I tillegg kommer det faktum at reproduksjon og endring av digitaliserte budskap er svært enkelt, og kan gjøres av alle med minimal kjennskap til databehandling. Spørsmålet er under drøfting både innenfor EU og i en rekke andre politiske fora.

Markeds- og eierskapskonvergens har i de fleste land utløst bekymring blant beslutningstakere. Denne tendensen skyldes ikke først og fremst teknologisk endring, men blir forsterket av den. Andre faktorer som økende liberalisering av økonomi og handel, og økende internasjonal og global konkurranse har også bidratt til sterkere konsentra-

sjon og alliansedanning blant de store aktørene på informasjons- og kommunikasjonsmarkedene. Innenfor "tradisjonelle" medier som aviser og fjernsyn har også konsentrasjonstendensene vært økende siden begynnelsen av 1980-tallet, og denne trenden styrkes når skillene mellom ulike markeder bryter sammen som resultat av de prosessene som er beskrevet ovenfor.

Konsentrasjon og alliansedanning

Etter at de europeiske offentlige teleoperatørene har fått eller er i ferd med å få avvirket sine nasjonale monopoler, og selskapene blir mer fristilt i forhold til politiske myndigheter, er også disse blitt stadig viktigere markedsaktører. De kjøper seg i stadig økende grad inn i alle deler av informasjons- og kommunikasjonsindustrien, samtidig som de danner slagkraftige internasjonale allianser med og mot hverandre. Den økende tendensen til dominans, monopol- og kartell-danning har vakt bekymring i de fleste land og i EU, fordi konsentrasjonen både har konkurransevridende effekter, og fordi den kan true verdier som mangfold, pluralisme og yttingsfrihet i mediene.

De sektorene som smelter sammen som beskrevet overfor, har i alle de nordiske landene vært underlagt forskjellige, til dels vidt forskjellige, regulatoriske regimer. Mens datakommunikasjon har vært en sektor underlagt vanlig konkurranse-lovgivning, har både telekommunikasjon og kringkasting vært styrt av hensynet til statlige og nasjonale interesser knyttet til faktorer som bosettings- og næringsmønstre, kulturelle og politiske skillelinjer, samferdsel, fordeling og forsvar og sikkerhet.

Tidshorisonten

– eller den vanskelige framtida

Et av de vanskeligste spørsmålene en står overfor når konsekvensene av konvergensen skal vurderes, er tidsperspektivet. Det er spådd av mange at digitaliseringen og den etterfølgende konvergensen mellom sektorer representerer starten på en ny æra i vår historie. 'Den nye teknologien vil få like stor betydning som oppfinnelsen av trykkekunsten', er blitt et relativt vanlig utsagn. Dersom det er riktig, kan vi vente oss at verdenskartet og levevilkårene for menneskene blir grunnleggende endret i løpet av de neste tiårene. Gyldigheten i slike spådommer er det selvsagt umulig å si noe klart om i dag. Disse spørsmålene kan antakelig best besvares av kommende generasjoners historikere. Likevel er

viktig å ha en oppfatning om mekanismene for endring og hva slags rammebetingelser dette legger for politisk handling.

Konvergensen mellom telekommunikasjon, kringkasting og datakommunikasjon er en prosess der det er flere tidshorisonter. I vår tredelte definisjon av konvergens ble det skilt mellom nettverkskonvergens, tjenestekonvergens og markedskonvergens. Det er relativt ulike tidsperspektiver knyttet til hver av disse. Som beskrevet ovenfor, er de tekniske forutsetningene for nettverks- og tjenestekonvergens allerede tilstede. Det som mangler for å skape full integrering av ulike nettverk, skyldes i hovedsak manglende investeringer og ulik struktur i nettverkene. For å si det med andre ord, markedsutvikling og investeringsvillighet forklarer utviklingen hastigheten og ujevnheten i de konvergerende sektorene bedre enn referanser til teknikken.

Det pekes ofte på at utviklingen i denne sektoren har skiftet fra å være teknologistyrkt til å bli markedsstyrt, eller med andre ord at suksess på markedet er viktigere for å forklare spredning og utbredelse av nye medier og nye tjenester, enn teknologisk suksess. Det kan vel stilles spørsmål ved hvor ny denne observasjonen er, men det er liten tvil om at kravet om kommersiell suksess har økt i de deler av sektoren som tidligere var styrt som offentlige monopoler. I framtida vil det settes langt større krav om økonomisk lønnsomhet ved investeringer i infrastruktur, enn det som tidligere var karakteristisk både for utbyggingen til de offentlige televerkene og for radio- og fjernsynsselskapene.

Store investeringer er nødvendige

Et godt eksempel på hvor vanskelig det er å forutsi og planlegge investeringer i nett og infrastruktur, finnes i EUs håndtering av sine planer om å bygge 'transeuropeiske nettverk' for transport, energi og informasjonsformidling. Dette var et av de viktigste forlagene i Hvitboken om Vekst, sysselsetting og konkurranseevne som EU-Kommisjonen la fram i 1993 (Kommisjonen for de europeiske fællesskaper 1993). Planene for informasjonssektoren ble i 1994 konkretisert i den såkalte Bangemann-rapporten (Bangemann et al. 1994). I Hvitboken ble det forutsatt storeinvesteringer både fra privat sektor og fra medlemsstatenes side for å realisere disse planene (se Skogerbø 1994, 1996b).

Fram til 1996, altså nærmere tre år etter at Hvitboka ble lagt fram, var det imidlertid skjedd så lite på dette området at EU-Kommisjonens president, Jacques Santer, brukte planene om transeuropeiske nettverk som eksempel da han tok opp-

gjør med EUs tendens til å love for mye (Financial Times 21.3. 1996). Etter SanTERS oppfatning, skyldtes dette manglende investeringsvilje fra medlemsstatenes side (Financial Times 25.6. 1996). Dette gjelder forøvrig ikke bare EU, det er en generell observasjon at problemene med å realisere visjonene om 'informasjonsinfrastrukturer' eller 'elektroniske motorveier' har finansielle og politiske årsaker heller enn teknologiske. Det er grunnleggende usikkert hva som er lønnsomme investeringer, og dette preger utviklingen.

Digitaliseringen av overføringsnettene for fjernsyn og radio er, som mellom andre Brandrud (1997) diskuterer, risikofylte investeringer fordi det er usikkert hvor lang tid det vil ta før forbrukerne tar i bruk ny teknologi. For allmennkringkasterne, – public service selskapene-, er dette svært viktig, ettersom disse selskapene i dag er pålagt et spesielt ansvar for å gi et tilbud til hele befolkningen. Beslutningene om å investere i et digitalt sendernet, er av stor økonomisk betydning, siden det er svært store kostnader knyttet til hvilken infrastruktur som velges. Det er derfor ikke tilfeldig at alle de kommersielle fjernsynsselskapene som har monopol på reklamesendinger på det jordbundne nettet, opplyser at de vil vente med investeringer i digital distribusjon inntil de ser hvordan markedet utvikler seg.

Store kostnader for forbrukerne

I de fleste drøftinger av konvergens, pekes det på usikkerheten som ligger i å spå om hvordan bestemte teknologier sprer seg til forbrukerne. De svenske forskerne Comerford og Lindskog (1996) viser i sin undersøkelse til at selv om forbrukerne kjøper datautstyr skjer dette i Sverige ikke i det omfang som tidligere er forutsatt. Også andre steder i Norden er dette tilfelle. Selv om utbredelsen av Internett går raskt, er det for eksempel lite trolig at mer enn ca femten prosent av norske husstander (ca 250 000) knytter seg til Internett i løpet av 1997.

Når det gjelder digitaliseringen av radio og fjernsyn, øker usikkerheten enda mer, ettersom dette innebærer store kostnader for forbrukerne, i form av innkjøp av nytt radio- og fjernsynsutstyr (Brandrud 1997: kap. 9). En generell observasjon er at ny teknologi ikke sprer seg jevnt i befolkningen, men følger mønstre knyttet til kjønn, alder, utdanning og inntekt. Med andre ord: utbredelsen av den nye teknologien følger tradisjonelle skiller i befolkningen, og det er viktig å være oppmerksom på disse skjevhetene når kultur- og mediepolitiske tiltak drøftes og settes i verk. Det er foreløpig lite

forskning på dette området, men trenden kan observeres over hele verden.

De ulike utviklingslinjene, teknologisk endring, økonomisk endring som internasjonalisering og markedskonvergens og politisk regionalisering, kan ses som mer eller mindre innbyrdes avhengige drivkrefter som innskrenker handlingsrommet til nasjonale styresmakter. Virkningene av de to første, teknologisk endring i form av digitalisering og teknisk konvergens og markedsendring, er diskutert i de tidligere avsnittene. I neste avsnitt drøftes regionaliseringen eller europeiseringen av politikken på dette området, noe som innebærer at stadig større deler av den politiske autoriteten blir overført fra nasjonale til overnasjonale politiske organ som EU og EØS.

EU: status og politikk

Den 'europeiseringen' av av tele- og kringkastingspolitikken som blir beskrevet i de neste avsnittene, kan tolkes som en respons på og resultat av strukturelle endringer i verdensøkonomien. Ved å overføre makt til et regionalt politisk organ, i dette tilfellet EU, kan statene gjenvinne noe av den tapte kontrollen på overnasjonalt nivå. Det finnes imidlertid også et alternativt perspektiv som ser europeiseringen som et resultat av politiske vedtak fattet innenfor den enkelt stat, som f.eks. at nasjonale lovgivere velger å liberalisere bestemte sektorer for å øke konkurransen på hjemmemarkedet. For telekommunikasjonssektoren gir den siste forklaringen god mening: de nordiske regjeringene, med de svenske og finske i forkant, har alle gått inn for liberalisering på dette grunnlaget. Uansett hvilket perspektiv en velger, er resultatet at den enkelte staten over tid får mindre handlingsrom. Et vesentlig, men kompliserende trekk ved det europeiske samarbeidet, er imidlertid at Den europeiske unionen ikke er en tradisjonell internasjonal organisasjon. De politiske vedtakene i Unionen griper direkte inn i politikken i medlemsstatene, og endrer forholdet mellom styrende og styrte på en ny måte. EU er på den andre siden ikke noen fullstendig overnasjonal organisasjon, ettersom medlemsstatene gjennom Unionsrådet kan blokkere eller utvide rommet for samarbeid.

Det er i hovedsak tre politikkområder i EU som berøres av debatten om konvergens: audiovisuell politikk og mediepolitikk, telekommunikasjon og politikk knyttet til informasjonssamfunnet. Hver i sær er dette store, tunge politikkområder, der konfliktene både mellom medlemslandene og mellom EU-Kommisjonen og EU-Parlamentet til tider har vært store. I tillegg er det kompetansestrid mellom

ulike deler av EU-Kommisjonen på noen av disse feltene. En av de viktigste konfliktene gjelder forholdet mellom kulturpolitiske og industripolitiske hensyn. Deler av EU-Kommisjonen, godt støttet av de tunge industrielle aktørene i Europa, arbeider for å få til en fullt ut liberalisert informasjons- og kommunikasjonssektor, der konkurranseregulering etterhvert erstatter sektorspesifikk regulering. EU-Parlamentet har imidlertid alliert seg med krefter som ønsker mer oppmerksomhet rundt kulturpolitiske hensyn, noe som blant er kommet til uttrykk i den lange striden om programkvoter og i den nye bestemmelsen om å "viktige hendelser" på de "frie" kanalene, begge sakene knyttet til revisjonen av TV-direktivet (se under).

De første skrittene for å liberalisere kringkastingssektoren i Europa og harmonisere konkurransevilkårene, ble tatt på 1970-tallet, og for telekommunikasjon tidlig på 1980-tallet. Grønnboken om fjernsyn over grensene ble lagt fram i 1984 (Kommissjonen for de europeiske fællesskaper 1984), mens Grønnboken om liberalisering av telekommunikasjonssektoren ble offentliggjort tre år senere (Commission of the European Communities 1987). Samordningen mellom sektorene er et produkt av 1990-tallet og den økende betydningen av informasjons- og kommunikasjonsteknologien.

EUs mediepolitikk

Mediepolitikken lå fram til 1992, da Unionstraktaten (Maastricht-traktaten) trådte i kraft, utenfor kompetansen til de Europeiske Fællesskapene, med noen få unntak: reguleringen av transnasjonalt fjernsyn og stimuleringstiltak for europeisk audiovisuell produksjon gjennom MEDIA-programmene. På tross av at EUs kompetanse formelt ikke omfattet kulturområdet før i 1993, slo EF-domstolen allerede i 1974 fast at fjernsynssektoren ble omfattet av Det europeiske fællesskapets generelle konkurranseregler. Reklame og fjernsynsprogrammer ble definert som vare- og tjenesteyting både innenfor og mellom land, og har siden den gang vært omfattet av EUs regelverk.

Regulering av transnasjonalt fjernsyn

Arbeidet for å få til internasjonale reguleringer av fjernsyn på tvers av landegrensene i Europa startet mot slutten av 1970-tallet. Dette ble etterhvert til to parallelle politiske prosesser i daværende EF og Europarådet, som endte med henholdsvis EUs fjernsynsdirektiv fra 1989, og Europarådets konvensjon om transnasjonalt fjernsyn. Begge trådte i kraft 1991 er rettet mot å regulere grenseover-

skridende fjernsynssendinger. EU-direktivet legger imidlertid større vekt på harmonisering av konkurransevilkår, og har en annen juridisk status enn konvensjonen, for EU- og EØS-statene.

Fram til 1995 var bare Danmark omfattet av både konvensjonen og direktivet, men fra 1995 er dette situasjonen i alle de nordiske landene. Begge dokumentene fastsetter minimumsregler for reklame, de slår fast prinsippet om at fjernsynskanaler må ha 'hjemland' som innebærer at de gjeldende lands styresmakter har rett og plikt til å håndheve de europeiske bestemmelsene, og de setter forbud mot å stanse grenseoverskridende fjernsynskanaler som retter seg etter dette regelverket. EU-direktivet har imidlertid også bestemmelser om programinnholdet i alle typer fjernsynskanaler: de såkalte kvotestemmelsene fastsetter blant annet at 'når det er mulig' skal minst femti prosent av innholdet være av europeisk opprinnelse, samt at en viss andel av programmene skal produseres av såkalte 'uavhengige' produsenter

Kvotene er den viktigste grunnen til at fjernsynsdirektivet har vært omstridt siden før det ble implementert, og de skapte også store problemer for forhandlingene om revisjonen av direktivet som ble slutført i april 1997. Mens EU-Parlamentet og enkelte medlemsland ville ha forsterket kvotestemmelsene, ønsket de fleste medlemslandene i EU å avskaffe dem med henvisning til at de både er unødvendige og uheldige i forhold til den enkelte fjernsynskanals redaksjonelle frihet. På dette punktet ble det til slutt ingen endring i den opprinnelige teksten.

Derimot fikk direktivet en ny tilføyelse på et annet område: det fastsetter at hvert medlemsland kan sette opp lister over "viktige begivenheter", for eksempel store sportsarrangementer, som fjernsynsseerne bør ha rett til å få overført uten ekstra kostnader. Denne bestemmelsen vil, dersom den blir endelig vedtatt og implementert, sikre at slike store hendelser ikke lenger kan kjøpes opp og sendes av fjernsynsstasjoner med begrenset distribusjon, slik det har vært en rekke eksempler på i Norden de siste årene. Bestemmelsen vil først tre i kraft om 1-2 år, og det gjenstår å se hvor virksom den blir, men den kan i beste fall redusere en av de største utfordringen for public service-kanalene: konkurransen om sportsrettighetene.

I tillegg til fjernsynsdirektivet har EU arbeidet med standardisering av et format for såkalt 'høydefinisjonsfjernsyn', og med stimuleringstiltak for audiovisuell produksjon gjennom MEDIA-programmene. I tillegg har Kommisjonen i flere år arbeidet med spørsmålet om å regulere eierskap til mediene for å hindre for stor konsentrasjon. I slut-

ten av april 1997 kom det forslag til enkelte avgrensinger, men forslaget var preget av at det ikke er intern enighet om dette spørsmålet, og det er lite trolig at det får særlig betydning i overskuelig framtid.

EUs telepolitikk

Telepolitikken hører til blant de sterkest europeiserte sektorene, i den forstand at telekommunikasjonsområdet ble lagt inn i planene for det indre markedet fra begynnelsen på 1980-tallet. Dang-Nguyen m. fl. (1993) hevder at den viktigste årsaken til dette var at alliansen mellom industriinteresser, andre liberaliseringsvennlige miljø og Europakommisjonen var særskilt sterk på dette politikkområdet. Fra slutten av 1980-tallet skjøt liberaliseringsprosessen i EU fart, og de fleste områdene innenfor telekommunikasjon er i 1997 helt eller delvis liberalisert. De to siste monopolområdene, offentlig telefoni og infrastruktur, blir avvirket fra og med 1998. Telesektoren er inntil videre regulert ved en rekke sektorspesifikke direktiver, men det er sannsynlig at disse over tid blir erstattet med EUs generelle konkurranseregulering. Når eller om dette skjer, er imidlertid avhengig av hvordan konkurransen på telemarkedet utvikler seg.

Generelt kan det sies om EUs telepolitikk at den er rettet mot å skape konkurranse i en tidligere sterkt monopolisert sektor, og at formålet med liberaliseringen er å få til vekst og økt konkurranseevne for europeisk industri. Liberaliseringen i EU er også en respons på tidligere liberalisering i Storbritannia og USA tidlig på 1980-tallet. De nordiske landene, selv med noen innbyrdes forskjeller, har på 1990-tallet plassert seg blant de mest liberaliserte landene i Europa. EU har til dels drevet fram liberaliseringen av telepolitikken også i Norden, men de nordiske landene har også tatt mange initiativer for å forsere EUs tidsplan.

De fleste av EUs bestemmelser på teleområdet dreier seg om liberalisering av tjenestoområder og harmonisering av konkurransevilkår. Det er imidlertid noen områder hvor andre hensyn er gitt spesiell oppmerksomhet. Et av disse er spørsmålet om sikring av universelle tjenester, mens flere andre vanskelige spørsmål er lagt til området som i EUs statusrapport for telekommunikasjonspolitikken, kalles tiltak for å 'fremme aktivitet' (promotion activities). Blant disse finner vi tiltak for å skape gode vilkår for den europeiske 'innholdsindustrien' (content industry). Disse tiltakene inkluderer mellom annet etablering av et klart og stabilt juridisk rammeverk for opphavsrett og personvern, og

stimulering og utvikling av ny informasjons- og kommunikasjonsteknologi (Commission of the European Communities 1997).

EU har også satt i gang flere ulike program rettet dels mot utviklingen av nye tjenester, dels mot utviklingen av audiovisuell produksjon for å skape innhold i nye multimedietjenester. Eksempler på slike programmer er INFO2000. Det finnes imidlertid programmer under flere ulike deler av EU-Kommisjonen, og disse er ikke alltid like godt samordnet. Det er en viss kompetansestrid mellom ulike deler av Kommisjonen, og kanskje spesielt mellom generaldirektorat (DG) XIII som har ansvar for telekommunikasjon, og DGX, som blant annet har ansvar for kultur- og audiovisuell politikk.

Telepolitikk faller inn under EØS-avtalen og tidsplanen for liberalisering. Alle direktivene på dette området er så langt vedtatt og iverksatt eller er under behandling i Norge og Island. Det er altså liten eller ingen forskjell på graden av 'europeisering' mellom de landene som er EU-medlemmer, og EØS-landene Norge og Island på akkurat dette området. Det formelle forholdet til EU kan imidlertid være av betydning for graden av konflikt omkring tilpassingen.

EUs politikk for utvikling av informasjonssamfunnet

Fra begynnelsen av 1990-tallet er EUs politikkutforming innenfor telekommunikasjon og audiovisuelle medier i økende grad blitt samordnet med andre initiativer for å skape 'gode vilkår for utviklingen av informasjonssamfunnet' som det heter i et utall dokumenter. Den europeiske unionen har i de siste årene intensivert og prioritert arbeidet med utvikling av politiske retningslinjer som tar hensyn til at ulike kommunikasjonssektorer konvergerer. En del av disse er behandlet i Kimmo Aulakes rapport A Study of the 'Second Phase' of the Community Information Society Policy (Aulake, 1997).

Årsakene til at EU har økt sin innsats på dette området er flere. For det første representerer informasjons- og kommunikasjonsindustrien et unntak som vekstsektor i en verdensøkonomi preget av stagnasjon (Aulake, 1997: iii). Utover på 1990-tallet ble det samtidig klart at konkurranseevnen i EU er svekket i forhold til andre regioner som Sørøst-Asia og USA. En annen viktig faktor var den økende arbeidsledigheten i EU som har skapt et akutt behov for å skape nye arbeidsplasser. Informasjons- og kommunikasjonsindustrien regnes som en av de viktigste sektorene for sysselsetting i framtida. For det tredje skaper digitaliseringen og

økende konvergens mellom ulike bransjer problemer for nasjonal regulering og lovgivning, og åpner for overnasjonal eller regional respons på disse problemene.

Med presentasjonen av Hvitboka om Vekst, syssetting og konkurranseevne i 1993, ble disse problemene satt på dagsordenen. Utbygging og utvikling av informasjonsnettverk i en europeisk kontekst ble i dette og senere dokumenter lagt fram som løsninger på noen av disse problemene. Bangemann-rapporten la for eksempel fram forslag til ti handlingsområder for utvikling og bruk av informasjonsteknologi. Rapporten la grunnlaget for den første handlingsplanen for informasjonssamfunnet som EU-Kommisjonen la fram i 1994. Hovedkonklusjonene i dokumentet var at framveksten av informasjonssamfunnet best kunne stimuleres ved at tempoet i liberaliseringen av de gjenværende monopoler i telekommunikasjonssektoren ble økt, og ved tilrettelegging for private investeringer.

Faser i arbeidet med 'informasjonssamfunnet'

Det kan argumenteres for at Hvitboka, Bangemann-rapporten og den første handlingsplanen om informasjonssamfunnet representerer en overgang i EUs arbeid med regulering og politikktutvikling på informasjons- og kommunikasjonsområdet. Initiativer på disse områdene var langt fra nye i EU, men fram til omkring 1994 ble områdene holdt mer eller mindre adskilt. Etter presentasjonen av Bangemann-rapporten og Kommisjonens handlingsplan er områdene blitt mer samordnet under henvisning til at alle disse initiativene berører ulike aspekter ved informasjonssamfunnet.

Aulake drøfter 'andre fase' i EUs politiske prosess for å fremme informasjonssamfunnet. Han presenterer de fire, svært vide, prioriteringene som ligger til grunn for EUs 'Rullerende handlingsplan for informasjonssamfunnet' fra 1996 (Commission of the European Communities 1996). Den første er å forbedre vilkårene for næringslivet, den andre å investere i framtida, den tredje å sette mennesker i sentrum og den fjerde å møte den globale utfordringen. Innenfor hver av disse finnes det konkretiseringer av tema og beskrivelser som gir indikasjoner om hvilke virkemidler som EU vil foreslå for å virkeliggjøre sine prioriteringer.

De fire prioriteringene er konkretisert i temaer som til sammen danner grunnlaget for en rekke tiltak. Under punktet om å forbedre vilkårene for næringslivet, fins det tre slike temaer, der det første er å 'skape suksess av 1998'. Det vil si å implementere og sikre at liberaliseringen av det indre

markedet for telekommunikasjon fungerer effektivt, slik at konkurransevidning unngås. Det andre temaet, realisering av det indre markedet, er knyttet til sikring av effektiv konkurranse på det totale indre marked som en forutsetning for utvikling av 'informasjonssamfunnsprodukter'. For å oppnå dette målet er det nødvendig med et 'fleksibelt regulatorisk rammeverk' for å motvirke etableringen av nye handelshindre, eller med andre ord, et rammeverk med færrest mulig restriksjoner for etablering av nye selskaper og lansering av nye produkter og tjenester.

Prioriteringen om å investere i framtida er konkretisert i tiltaksgrupper. Økt innsats på forskning og utvikling og utdanning og opplæring er de to første, mens den tredje inneholder tiltak rettet mot bærekraftig utvikling og bedre ressursutnytting. På de to første områdene er det lagt fram hvit- og grønnbøker (Aulake, 1997: 9).

Med mennesker i sentrum, refererer EUs rullerende handlingsplan til et sett av tiltak for å redusere effektene av markedskreftene for enkeltmennesker og samfunnet som helhet. Det første settet er uttrykt som en overbevisning om at informasjons- og kommunikasjonsteknologien vil bidra både til å jevne ut forskjellene mellom sentrum og periferi, og til å styrke integrasjonen i EU. Det andre settet har mer karakter av tiltak for å sikre forbrukerinteresser. Den offentlige sektoren vil bli bedre og mer effektiv ved å innføre informasjons- og kommunikasjonsteknologi, samtidig som offentlig tilgjengelighet til informasjon må sikres for befolkningen. Det fjerde tiltakssettet er rettet mot sikring av kulturelt mangfold, spesielt i form av audiovisuelle produksjoner. Det store mangfoldet av språk og produksjonsmiljøer i Europa ses ikke lenger bare som et hinder for å bygge opp en slagkraftig audiovisuell industri, men også som en ressurs (se også Schlesinger, 1996).

For å møte den globale utfordringen signaliserer den rullerende handlingsplanen at det er nødvendig å definere regler for handel med informasjons- og kommunikasjonsteknologi på global basis. Dette må gjøres ved å slutføre forhandlingene i WTO/GATT på en vellykket måte, og ved at EUs egen konkurransepolitikk fungerer etter hensikten. Samarbeidet med EUs naboland skal også økes, både mot Sentral- og Øst-Europa og i forhold til Middelhavsområdet. Som et siste punkt nevnes at utviklingslandenes stilling må forbedres.

EU har fremmet et antall policy-dokumenter og forslag på hvert av områdene, men det er ikke plass til å gå detaljert inn på disse her. Som en konklusjon på sin gjennomgang viser Aulake til kritikken mot handlingsplanen. Rapportens priori-

teringer anses som for abstrakte og som å bygge på en feilaktig oppfatning av hvordan markedet fungerer. Han viser til flere studier fra internasjonale konsulentbyråer, deriblant KPMG, som har som konklusjon at det europeiske markedet stagnerer, og at europeiske selskaper stadig taper andeler i relasjon til USA når det gjelder produksjon av programvare (software) og innhold. I Europa har det så langt ikke vært mulig å høste fruktene av utviklingen innefor informasjons- og kommunikasjontechnologien. Problemene er størst på det audiovisuelle området.

På dette grunnlaget trekker Aulake (1997: 28) tre konklusjoner:

1. EUs politikk om informasjonssamfunnet er for 'self-sufficient' og tar ikke markedsutviklingen på alvor. Den er i altfor liten grad formulert ut fra logikken som nye varer og tjenester oppstår innenfor. Det mangler analyser av effektene av konvergens og av faktorene som påvirker markedssuksess og -svikt.
2. Det mangler en "regulatorisk visjon", dvs. en klar ide om hva som skal være styresmaktenes rolle og hvilke områder det er nødvendig å regulere.
3. EUs politikk om informasjonssamfunnet er for teknologistyrkt. Dette kommer til uttrykk i at EUs investeringer i forskning og utvikling går til områder hvor det er lite kommersielt vekstpotensiale.

Aulakes konklusjoner er motsatte av den kritikken som ofte rettes mot EUs politikk. I mange sammenhenger oppfattes EU som svært markedsrettet og i for stor grad orientert mot industriens interesser og vilkår, på bekostning av interesser og behov i andre sektorer. Aulake legger større vekt på EUs relative posisjon i forhold til USA, enn på interne forhold i EU/EØS-statene, der interessene til industrien og markedet ofte kommer i konflikt med andre hensyn.

EUs rådgivere: anbefalte prinsipper for framtidig regulering

Rapporten fra KPMG Consulting, Public Policy Issues Arising from Telecommunications and Audiovisual Convergence som ble nevnt ovenfor, har tre hoveddeler. Den første er en beskrivelse av status innenfor områdene som konvergerer med vekt på problemene den europeiske industrien står overfor i forhold til sine konkurrenter. KPMG konkluderer med at Europa stagnerer i forhold til USA og Sørøst-Asia, og at dette kan tilskrives både 'den manglende regulatoriske visjonen' og egenskaper ved de europeiske markedene (små, språklig og

regulatorisk avgrensede), og manglende eller feil satsing fra EUs side for å stimulere utvikling og produksjon av nye tjenester og produkter innenfor IT-industrien.

I del II av rapporten drøftes konvergensprosessen og problemer som skyldes at det finnes svært forskjellige prinsipper for regulering av de konvergerende sektorene. Det er imidlertid del III, som inneholder anbefalingene om hvordan dette området bør reguleres i framtiden, som er mest interessant sett fra det perspektivet som er valgt her. Konsulentfirmaet gir en generell anbefaling for de går detaljert gjennom de mest sentrale spørsmålene knyttet til dette området. Anbefalingen kan formuleres som en henstilling til europeiske myndigheter om å bruke minst mulig sektorspesifikk og mest mulig generell konkurranseregulering i framtida.

KPMG argumenterer sterkt for at dagens regulering av tele- og mediesektorene, spesielt av radio og fjernsyn, er utilstrekkelig og uhensiktsmessig og ikke bør videreføres. Konsulentfirmaet begrunner dette synet med at knappheten på overføringsressurser ikke lenger er tilstede og at det derfor blir vanskelig å trekke grenser både mellom sektorer og mellom typer av tjenester, slik det også er pekt på her. Som et resultat av dette, vil det oppstå nye og komplekse industristrukturer som krysser grensene mellom ulike reguleringsregimer. KPMGs beskrivelse er i samsvar med den som blir gitt i de fleste nordiske rapporter på området.

Konklusjonene firmaet trekker, er imidlertid ikke nødvendigvis i tråd med nordiske tradisjoner, ettersom konsulentene går svært langt i å anbefale det de kaller en 'light-handed regulation'. Med det refererer KPMG til en strategi der markedet blir overlatt de aller fleste styringsoppgaver:

- alle nye tjenester bør fullt ut liberaliseres;
- universelle tjenester bør avgrenses sterkt, og et universelt tjenestetilbud bør kun lovfestes dersom det avdekkes alvorlig svikt i markedets evne til å distribuere ressurser og goder;
- det kan iverksettes kulturpolitiske tiltak, men dette anses unødvendig;
- public service kan være tillatt, men det er uklart hva public service-selskapenes oppgave skal være;
- pluralisme kan best sikres ved konkurranseregulering, fordi dette vil åpne for fri konkurranse og full yttingsfrihet;
- opphavsretten er nøkkelen til å verdiøkningen på tjenester, og på dette området bør det arbeides

mer med både det juridiske rammeverket og de tekniske løsningene. (KPMG 1996: kap. 16-17)

Rapporten fra KPMG ble overlevert EU-Kommisjonen i september 1996, og det er grunn til å tro at anbefalingene er viktige premisser for utviklingen av nye regler på europeisk nivå. Det denne rapporten er svakest på, er imidlertid behandlingen av kulturpolitiske spørsmål knyttet til konvergensen. KPMG forutsetter at markedet utvikler seg i en retning med overflod på kanaler og tilbud, og at de fleste behov derfor vil kunne tilfredsstilles innenfor markedets logikk. Rapporten sier for eksempel om kringkasting:

Det kan argumenteres for at nasjonal kringkastingslovgivning fullt ut er rettet mot 'kulturelle aspekter' eller identitet, og derfor ikke burde bli berørt av andre deler av Romatraktaten. Dette er etter vår mening et ugyldig argument. Referansen til kulturell identitet kan anvendes på visse bestemmelser som berører programinnholdet i kringkastingselskapene, fordi dette forholder seg direkte til kulturen. Slike argumenter bør imidlertid ikke brukes for å hindre harmoniseringen på europeisk nivå av relevant lovgivning som berører andre aspekter av den tradisjonelle radio og fjernsynslovgivningen, inkludert spørsmål som konsesjonsbestemmelser, avgrensning av næringsvirksomhet eller retten til å benytte ulike distribusjonsmetoder (KPMG 1996: 156, min oversettelse).

På dette punktet argumenterer KPMG for vidtrekkende endringer i styringen av public service-selskapene, med begrunnelsen at det kun er deler av programvirksomheten som bør beskyttes av henvisningen til kultur og identitet. Det mangler en refleksjon over sammenhengen mellom organiseringen og reguleringen av de nasjonale institusjonene, og den kulturpolitiske betydning de har. De nasjonale radio- og fjernsynsstrukturene er, på godt og vondt, resultater av den kulturen de er en del av, på samme måten som public service-forpliktelsene har ulike nyanser og ulike utforming fra land til land.

Det er derfor flere som har argumentert for at public service-institusjonene er sentrale strukturer for å kunne opprettholde programproduksjon på ulike majoritets- og minoritetsspråk, og for å skape kreative og nyskapende produksjonsmiljøer som kan utvikle mer 'risikopregede' ideer for fjernsynsprogrammer (Søndergaard 1995). Et av trekkene ved NRK på 1990-tallet er for eksempel at institusjonen har gitt frie tøyler til nye produksjonsteam som har skapt nye fjernsynsprogrammer og -formater. Forfølger vi denne argu-

mentasjonsrekken, blir det tydeleg at reguleringer av eierskap, konsesjonsbetingelser, konkurranseforholdene på hjemmemarkedene og liknende, kan være like vesentlig for utøving av kulturpolitikk som reguleringer av vilkårene for produksjon av programinnhold. Dette er forhold som generell konkurranseregulering normalt ikke fanger opp.

Konvergensens konsekvenser

Et argument som ofte blir gjentatt i debatten om ny teknologiutvikling og internasjonalisering, er at ærm er de teknisk 'beste' produkter og hva som blir kommersielle suksesser. Det finnes en lang rekke historiske eksempler på forutsigelser om spredning av teknologi som har slått feil. En av de mest kjente er "videotex"-, eller teledata-teknologien som ble lansert på 1980-tallet, og som i forkant var spådd stor utbredelse. Til tross for at denne teknologien var overlegen de fleste andre systemer for elektronisk datainnhenting, finnes det bare ett eksempel på at videotex ble en populær tjeneste. Dette skjedde aen for politisk styring av medie- og kommunikasjonspolitikken er over. Dette utsagnet henspiller på de trender som ble beskrevet ovenfor, altså det faktum at teknologisk endring, liberalisering av markeder og regionalisering av politisk autoritet har svekket mange av de tidligere styringsinstrumentene uten at nye er kommet til.

Det er likevel en feilslutning å hevde at disse drivkreftene skaper en situasjon som ikke kan styres, ettersom denne påstanden inneholder en tilslutning til et politisk standpunkt om laissez-faire, eller for å si det med andre ord, en beslutning om å overlate styringen fullstendig til markedet. Et mer holdbart argument er at den nye situasjonen krever andre styringsmidler enn de som har vært aksepterte eller kjente i den nordiske konteksten. Selv om forutsetningene for styring utvilsomt er endret, er det også på det rene at behovet for politisk styring fremdeles er tilstede. Dette behovet kommer klarest til uttrykk i at det fra alle de nordiske land kommer rapporter der det legges stor vekt på at språk, kultur og identitet er verdier som er under press fra utviklingen internasjonalt. Også andre har uttrykt at positive tiltak er nødvendige for å sørge for at de små språkene fortsatt blir levedyktige. Spørsmålet som reiser seg er selvsagt hva slags muligheter og alternativer nasjonale styresmakter har i et felt som er preget av raske endringer, sterk internasjonalisering, og som ligger i skjæringspunktet mellom ulike regulatoriske regimer.

Grensedragning mellom kringkasting og nye tjenester

Et av spørsmålene jeg har drøftet, er om det er mulig å trekke grenser mellom kringkasting og nye tjenester. Det finnes flere svar på spørsmålet, alt etter hvilket tidsperspektiv en legger til grunn for svaret. Rent teknisk har vi sett at det ikke lenger fins noe prinsipielt skille mellom digitalt overførte radio- og fjernsynsprogrammer og kringkastingslignende tjenester overført på andre nettverk. Det innebærer at det ikke bør legges til grunn noen form teknisk definisjon for å skille mellom ulike tjenester, ettersom denne høyst sannsynlig ikke vil kunne opprettholdes. Det kan imidlertid være grunnlag for å skille ut bestemte typer tjenester etter innhold, i tråd med det som ser ut til å bli konsekvensen av den danske lovgivningen: ulike aktører gis rett til å drive ulike typer tjenester, men public service-tjenestene forbeholdes bestemte institusjoner og gis spesielle vilkår. Det er imidlertid usikkert hvor robust den danske løsningen er.

Tidsperspektivet: markedsutvikling og spredning av ny teknologi

Bruker vi et litt annet perspektiv, ser det ut til usikkerheten og kostnadene knyttet til digitalisering av kringkastingsnettene, vil opprettholde skillet mellom tradisjonell kringkasting og nye medier i en del år framover. Satsingen på satellittdistribusjon av fjernsyn blant de store medieaktørene, samt det faktum at det er stor forskjell i den sosiale anvendelsen av ulike teknologier, peker i denne retningen. På dette området er det behov for ytterligere kartlegging av strategiene til både tradisjonelle public service-selskaper og kommersielle aktører. Vi har for lite kunnskap om hvordan konkurransen og den økende koordineringen mellom allmennkringkastere og kommersielle kanaler utvikler seg.

Alternative modeller for regulering

Konvergensens har som beskrevet ovenfor, en rekke ulike konsekvenser, og den bryter ned skiller mellom nettverk, tjenester og markeder, og dermed skillene mellom ulike regulatoriske regimer. I det følgende drøftes et sett av problemstillinger som reiser seg i kjølvannet av denne utviklingen, og som det i dag er vanskelig å finne klare svar på. Det er imidlertid viktig at mange av disse problemene skyldes at vi bare ser starten på en periode hvor det ventes store endringer i kommunikasjons- og produksjonsmønstrene. De fleste av disse endringene vil av naturlige årsaker ikke kunne forut-

ses. Det har som konsekvens at de politiske valgene som foretas nå, kan derfor stå i fare for å få kort levetid.

Teknologiavhengighet, infrastruktur og innhold

Det er på det rene at ny lovgivning på dette feltet bør være teknologiavhengig, i den forstand at det vil bli vanskelig å opprettholde teknologiavhengige reguleringer. Dette gjelder på alle felt som berøres av konvergensens. Lovgivning som berører infrastruktur bør skilles klart fra lovgivning som gjelder innholds- og programproduksjon, ettersom det ikke (lenger) finnes noen sterk begrunnelse for at de to aspektene tilhører samme felt. I prinsippet betyr en slik grensedragning at det sannsynligvis vil bli lettere å skille kultur- og mediepolitiske hensyn fra hensyn som berører det rent kommunikasjonstekniske, selv om begge felter kan ha sterke innslag av offentlig styring. På dette området kan det trekkes analogier til andre deler av politikken der det skilles mellom infrastruktur og tjenestetilbud.

Når det gjelder regulering av infrastrukturen for kringkasting, er det, slik det har vært drøftet ovenfor, spørsmålet om konsesjonsbestemmelsene kan og/eller bør opprettholdes, som er mest aktuelt. På sikt er det mye som tyder på at dette ikke vil la seg gjøre, men regnskapene for de kommersielle public service-kringkasterne viser at konsesjonen på det jordbundne nettet fremdeles (i 1997) er et privilegium med relativt stor markedsverdi i Norden.

Tjenester: konkurranseregulering eller medieregulering?

Det fins ulike alternativer for framtidig styring, alt etter hvilke mål styringen har. La oss her anta at målet er tosidig: på den ene siden skape gode vilkår for utvikling av IT- og programindustrien og på den andre sikre at befolkningene i de nordiske landene får tilbud på sine egne språk og preget av egen kultur. Det første spørsmålet som da må besvares er med hvilke virkemidler disse målene best kan nås. Et viktig aspekt er forholdet mellom medielovgivningen og konkurranselovgivningen, som for eksempel i hvilken grad nye tjenester bør reguleres av nye mediepolitiske reguleringer eller overlates til konkurranselovgivningen.

Vi kan skille ut to hovedsyn: det ene representeres av rapporten fra KPMG Consulting, som argumenterer for at konkurranselovgivningen bør være det rådende prinsippet for regulering av nye tjenester. Begrunnelsen er at dette vil gi den europeiske

informasjonsteknologiske og audiovisuelle industrien best mulig rammevilkår, samtidig som forbrukerne vil kunne velge fritt blant alle typer tjenester. Bare i tilfeller der det er åpenbart at markedet ikke fungerer, bør det være spesifikke reguleringer. KPMG argumenterer videre for at dagens reguleringer er en direkte hindring for at denne sektoren utvikler seg optimalt (KPMG 1996).

Det andre synet inneholder en grunnleggende skepsis til at markedet skaper ønskede kulturpolitiske løsninger, og dette uttrykkes som regel i bekymring for kultur og språk. Dette er i tråd med tradisjonelle nordiske posisjoner, der ulike blandingsforhold mellom statlig intervensjon og markedsstyring har vært det vanlige. Det er imidlertid ingen tvil om at også de nordiske landene har fått sterkere innslag av markedsstyring, og at dette gjør seg sterkt gjeldende i de sektorene vi her behandler.

De nordiske landene følger nå en strategi der nasjonal programproduksjon ivaretas av flere ulike institusjoner: de lisensfinansierte allmennkringkasterne, de nye helt eller delvis kommersielt finansierte public service-kanalene, og uavhengige produsentselskaper som opererer helt eller delvis på markedets vilkår. Det finnes også en rekke blandingsformer. Hittil (mai 1997) har de nordiske regjeringene valgt ulike varianter av markedstilpassing for løsning for det økende presset som både de nye og gamle allmennkringkasterne opplever.

For de lisensfinansierte selskapene har dette innebåret større økonomisk og potensiell fristilling fra staten, og bedre muligheter for ta inn inntekter fra sponsorer (i hovedsak til produksjon og overføring av sportsarrangementer) og økt salg av produkter og tjenester, som for eksempel utnytting av arkivene. NRK fikk også stor gevinst av salget av sitt sendenet til selskapet Norkring, noe som innebærer en sterkere rendyrking av programproduksjonstrollen. Denne strategien innebærer at selskapene fortsetter å produsere og sende et bredt spekter av programmer rettet mot alle grupper i befolkningen. Dette ser ut til å være en av flere internasjonale tendenser.

Tilpassing eller spesialisering?

Problemet med tilpassingsstrategien er at det kan bli liten forskjell på kommersielle kanaler og public service-kanaler. Dette kan skape problemer for selskapenes legitimitet både i befolkningen og hos politiske myndigheter, og gjøre det vanskelig å opprettholde lisensfinansieringen. Det gjør også disse selskapene utsatte for kritikk fra konkurrentene om konkurransevridning og kryssubsidiering. På litt sikt vil denne kritikken øke med økningen i

tilbudet av kanaler og programmer, og det kan ventes at lisensen kommer under ytterligere press.

Innebygd i dagens strategier, ligger det imidlertid en klar vekt på styring ved hjelp av det offentlige eierskapet til lisensfinansierte nordiske allmennkringkasterne. Selv om public service-tilbudet i flere av de nordiske landene er blitt utvidet med privateide radio- og fjernsynsstasjoner, er det ikke kommet noen forslag til å privatisere allmennkringkasterne. SR har fått ny eierstruktur, men er fremdeles en offentlig stiftelse. Den formen for styring som ligger i eierskap er nokså vag, ettersom institusjonene er redaksjonelt, i tillegg til at de i økende grad er blitt økonomisk, fristilte. Dersom vi imidlertid går ut fra at hensikten med mediepolitisk styring er å ta vare på og videreutvikle public service-institusjonene som fristilte produksjonsmiljøer med mulighet til kreativitet og nyskaping, slik vi altså ser enkelte tendenser til, blir det offentlige eierskapet en garanti for at det finnes enkelte motstykker til de kommersielle produksjonsselskapene.

Et alternativ som også drøftes av Brandrud, er å trekke et skarpere skille mellom de kommersielt finansierte og de lisensfinansierte selskapene når det gjelder programproduksjon. Brandrud nevner det kanadiske public service-selskapet som eksempel på en kanal som spesialiserte seg på å bli nisje-kanal og ha som oppgave bare å tilby programmer som markedet ikke tilbyr. Fordelen med en slik strategi er at den er lett å forsvare overfor de kommersielle aktørene, ettersom det ikke kan stilles spørsmål ved bruken av lisenspengene. Problemet med denne strategien er at det vil bety tapt oppslutning blant seere og lyttere, og dermed tapt legitimitet for lisensfinansieringen. Dette er en strategi som de lisensfinansierte selskapene i Norden har avvist, og som til nå heller ikke har hatt oppslutning på politisk hold.

EUs valg av virkemidler og politisk linje er selvsagt av avgjørende betydning for de nordiske landene, men det er som nevnt ikke gitt hva som til enhver tid blir utfallet av konfliktene på det europeiske nivået. Det reviderte TV-direktivet trekker for eksempel delvis i motsatt retning av prosessene mot full liberalisering, og slike konflikter kan bli vanlige framover. Uansett legges mange av rammevilkårene for den nasjonale mediepolitikken i EU. Samtidig er de nordiske landene relativt godt rustet til å møte disse utfordringene: landene har kulturelle og økonomiske fordeler som kan utnyttes i tilpasningen til de internasjonale omgivelsene. Blant disse fordelene finner vi den sterke posisjonen til public service-institusjonene både blant publikum og i det politiske miljøet, og det faktum at landene har egne språk.

Selv om språket gjør at fjernsynsproduksjon blir dyrt, er det faktum at seere foretrekker program på egne språk, også en fordel for programprodusenter som opererer innenfor et gitt språkområde, og en ressurs som kan utnyttes. Også på dette området begrenser imidlertid vår kunnskap

seg til kjennskap til publikums valg av programmer innenfor et relativt avgrenset univers av tilgjengelige tilbud. De endringene som kan komme ved en eksplosjonsartet vekst i antallet tilgjengelige kanaler, er usikre.

Referanser

- Aulake, Kimmo (1997) *A Study on the 'Second Phase' of the Community Information Society Policy*, Report submitted to Nordisk Ministerråd, 5. mars 1997.
- Bangemann, Martin m.fl. (1994) *Europe and the Global Information Society*. Recommendations to the European Council, Brussels.
- Bing, Jon (1997) *Straffe- og erstatningsmessige spørsmål ved grenseoverskridende sendinger i fjernsyn og nettverk*, Institutt for rettsinformatikk, Universitetet i Oslo.
- Brandrud, Rolf (1997) *Public service selskapenes stilling i den digitale framtid*, København: Nordisk ministerråd, Nord 1997: 3
- Comerford, Mark og Torbjörn Lindskog (1996) *Elektronisk publicering. En lägesrapport om hotbilder och möjligheter*, Upublisert arbeidsrapport, Stockholms universitet, JMK.
- Clinton, William J. & Albert Gore, Jr. (1993a) *Technologies for America's Economic Growth: A New Direction to Build Economic Strength*, Washington D.C.: White House.
- Clinton, William J. & Albert Gore, Jr. (1993b) *National Information Infrastructure: Agenda for Action*, Washington D.C.: White House.
- Commission of the European Communities (1987) *Towards a Dynamic European Economy*. Green Paper on the development of the Common market for telecommunications services and equipment. Bruxelles: Communication from the Commission.
- Commission of the European Communities (1993) *Growth, Competitiveness, Employment. The Challenges and Ways Forward into the 21st Century*. White Paper, Brussels.
- Commission of the European Communities (1996) *Europe at the Forefront of the Global Information Society: Rolling Action Plan*, COM(96) 607 final.
- Commission of the European Communities (1996) *Proposal for a Council Decision adopting a multiannual Community Programme to stimulate the establishment of the Information Society in Europe*, COM(96) 592 Final.
- Commission of the European Communities (1997) *Status report on European Union Telecommunications Policy*. Update: 10 February 1997.
- Dang-Nguyen, Godefroy, Volker Schneider & Raymund Werle (1993) 'Networks in European policy-making: Europeification of telecommunications policy', in Andersen, Svein S. & Kjell A. Eliassen (eds.) *Making Policy in Europe: The Europeification of National Policy-Making*, London: Sage.
- Kommissionen for de europæiske fællesskaber (1984) *Fjernsyn uden grænser. Grønbog om etableringen af det fælles marked for radiospredning, specielt ved satellit- og kabelfremføring*. KOM(84) 300 endelig udg., Brussel.
- KPMG Consulting (1996) *Public Policy Issues Arising from Telecommunications and Audiovisual Convergence*. Report for the European Commission.
- Nora, Simon & Alain Minc, 1980: *The Computerization of Society, A Report to the President of France*, Cambridge Mass.: The MIT Press.
- NOU 1983: 32 *Telematikk*. Teletutvalgets utredning II. Oslo: Samferdselsdepartementet.
- Schlesinger, Philip (1996) 'Fra kulturelt forsvar til politisk kultur? Den europeiske unionen og mediepolitikken' *Norsk medietidsskrift*, nr. 2/96: 7-31.
- Skogerbø, Eli (1994) Regimeendring i internasjonal telepolitikk: Informasjonsnett som regulatoriske imperativ, Kjeller: Televerkets forskningsinstitutt, TF-Notat 50/94.
- Skogerbø, Eli (1996a) 'External Constraints and National Resources: Reflections on the Europeanisation of Communication Policy', *Nordicom Review* nr. 1/96: 69-80.
- Skogerbø, Eli (1996b) 'IT-planar – tilpassing eller strategisk posisjonering' *Norsk medietidsskrift*, nr. 2/96: 33-57.
- SOU 1997: 49 *Grunnlagsskydd för nya medier*, Betänkande av Mediekommittén.
- Storsul, Tanja (1997) *Liberalisering og likhet. En analyse av den telepolitiske debatten i Norge og Danmark og spenningsforholdet mellom liberalisering og universelle tjenester*. Universitetet i Oslo, Institutt for Statsvitenskap.
- Søndergaard, Henrik (1995) *Public service i dansk fjernsyn – begreber, status og scenarie*. København: Statsministeriet, Medieudvalget.
- Søndergård, Henrik (1997) 'Udvikling eller afvikling? De nordiske public service-mediers aktuelle situation' *Nordisk medie nyt*, nr. 1/97:14-15.
- Van Cuilenberg, Jan og Paul Slaa (1993) 'From media policy towards a national communications policy: Broadening the scope', *European Journal of Communication*, vol. 8, no. 2: 149-176.

Cultural “Co-Motion” and Global Communication

JAMES LULL*

How can people find their way in a world where the very nature of culture is being transformed into a dynamic panorama of images and dreams, fantasies and illusions, journeys and retreats? This work briefly examines how symbolic resources are used to construct modern lifestyles and exercise influence over the self and others throughout the global cultural archipelago. Special attention will be paid to the case of Sweden and the Nordic region.

Although institutional forces representing religious, political, economic, and military power continue to have great influence, the importance of *symbolic power* (the ability to use symbolic forms to intervene in and influence the course of actions and events: Thompson 1995) and *cultural power* (specific, contextualized uses of symbols to construct cognitive coherence, social influence, and personal and collective identities: Lull 1995) should be stressed in the analysis. To conceptualize power in terms of symbols and cultural activity places much more emphasis on emotions and feelings, human expression, and communication. Symbolic and cultural power ought to be understood in ways that differ from traditional forms of power, which tend to be organized at levels that are much more distant and abstract. Symbolic forms and cultural activities are relatively open, diverse, and personally accessible. The global symbolic environment presents many rich opportunities for the exercise of cultural power at the same time the nature of culture and the terms of power are changing.

Let us not fall into any postmodernist trap that obscures the sources of real social influence. Without doubt symbolic power itself historically has been institutionalized in Western civilization – by

the church, the state, and later, the market. The media and culture industries grew up depending on the power of symbols to make money for them. The high-tech environment of today even accelerates the institutionalization of symbolic power. For instance, we now see a growing tendency of high technology companies to develop working agreements with content providers, Internet servers, and news organizations. The American commercial television network NBC has become an information provider for the Microsoft Network. Microsoft also has been locked in a legal battle with the U.S. federal government over the practice of forcibly linking its Internet browser with sale of its operating systems. The *San José Mercury News*, the distinguished newspaper from my hometown, has developed a financial relationship with the huge Internet access enterprise America Online, and so on. An ability to profit and to influence others by using symbolic forms obviously accrues to institutional authors of those forms.

Such exercises in symbolic power, however, require willing compliance on the part of the consumers of symbols – the interpreter-users whose intentions and decisions can be controlled by others only in the rarest of circumstances (torture or coercion). Contrary to any theory of mass manipulation, the media and culture industries also provide their audiences with potent symbolic resources that conflict sharply with the ideological and cultural biases of other powerful social institutions. The *de facto* impeachment of Brazilian president Fernando Collor de Melo in 1992 and the recent loss of power by the ruling political party (*Partido Revolucionario Democrático*: PRI) in Mexico are two particularly strong examples from Latin America, where I have been living most of this past year. The fall of communist regimes all over the world, as well as the uprising of students and

Department of Communication Studies, San José State University, San José, California 95192 USA

workers in China at the end of last decade are other striking examples of how symbolic and cultural power can work *against* entrenched, institutional interests of the state (Lull 1991,1995). Huge scandals in the media – such as the recent revelations of sexual harrasment in the U.S. military, racism among high-level executives at Texaco oil company, the infidelities of members of the British monarchy – also reveal how institutions are vulnerable to symbolic power (Lull & Hinerman 1997). Beyond this, the global explosion of new symbolic forms and increased access to personal communications technology empower many persons and institutions that lack or have no interest in broad religious, political, economic, or military influence. The profound diversification of symbolic forms and growing number and variety of occasions for exercises of cultural power is one inevitable consequence of globalization, a process that strongly interferes with the hegemony of political, economic, and cultural influence.

Superculture and Civilization

In a recent domestic speech, President Bill Clinton beseeched his American audience to believe that: “The differences among us must be respected, but the shared values are more important.” Such a seemingly simple plea implies several crucial points in contemporary cultural analysis. First, Clinton recognized publicly that national ideology and culture cannot be taken be granted. They are diverse and tentative constructions. Second, he asked Americans to conform to the values and life-style prescriptions for the American *superculture*. According to Clinton, if people accept and adhere to the principles of the American superculture – the nation’s “shared values” – then the society can remain stable and prosper.

Social conformity to the superculture implies a crucial link between society and the individual. No doubt humans need to feel ontologically secure (Giddens 1991). Culture and identity help provide this stability by linking the emotional-behavioral orientations of individual persons to the organized values and activities of the groups to which those persons belong – their human reference points, persons with whom they live and routinely communicate. Because inhabitants of particular geographical locations tend to speak the same language and share cultural values, the superculture can often be productively understood as national. The nation, of course, can be secular or religious, though it never functions in such discrete, categorical terms.

The superculture should be thought of mainly as a *discourse*, particularly in the current era of technology, information, and communication. The ideology and rhetoric of nationalism – which remains a powerful axis of macrosocial organization – is perhaps the best example of supercultural discourse. There are clear prescriptions for *ideal*, *consensual* thoughts and actions in the superculture, resembling a “dominant ideology” with its implicit hegemonic effect (Thompson 1990; Lull 1995). The superculture should produce cognitive stability for individual persons and “cultural well-being” for societies (Hannerz 1992), while implying a profound personal responsibility to be assumed by everyone. In the Swedish context, the superculture is embodied by the discourse of the “welfare state,” whose formal integration into government policy can be traced to the late 1930s. Supercultures are usually organized under federal authority, as they have been in the Nordic Countries, but also in places like Mexico, and in a much more radical way, in Cuba or the People’s Republic of China.

The superculture constructs social coherence and continuity. It need *not* reflect the true character of a social formation with any degree of precision. For example, in practice the socialist contours of the Nordic region welfare states exist in deep and dynamic relation to global market forces. With its rampant promotion of individualism, instrumentalism, and materialism, the market generates alluring material and symbolic resources which continually challenge the spirit of state-organized supercultures, particularly those which privilege strong social welfare policies. The *actual* dominant cultures of the Nordic region thus are fluidly positioned somewhere between the social guarantees of the welfare state and the counterbalancing, often harsh realities of the competitive marketplace. As an ideological and cultural concept, however, the egalitarian principle of the welfare state continues to serve as the stabilizing discursive foundation for Nordic cultural identity and politics, and as a vital check against the aggressive tendencies of global capitalism.¹

Apart from other personal and social identities and activities, people persistently refer to themselves and explain themselves to others in terms of one overarching framework that is believed to apply fundamentally to everyone within a particular historical-geographical-cultural location and tradition. Superculture discourses organize this common consciousness. All experiences are understood in multiple ways in relation to the superculture. The superculture is a cultural narrative, a

mythical story people tell themselves that inscribes, reinscribes, and reinforces the idealized system of values. Some of the superculture's core tenets are codified as laws or prescribed and enforced by other rule-governing structures. Flags, anthems, Olympic teams, national holidays and other rituals highlight and certify the superculture.

Superculture narratives are further reinforced, amplified, extended, and modified through the culture industries and communications technology. Specific media genres give particular platforms for the circulation and legitimization of various supercultures. Supercultures as discursive cultural affirmations fit well with mass media because they have a reductionist and stereotypical character, even at the international level, and result in a global integration of cultural forms, each represented as a kind of cultural common denominator.

Any one superculture is also linked to other supercultures to form what Samuel P. Huntington (1996) calls *civilizations*. These supercultural groupings coincide according to different criteria: the history of colonial expansionism (Western civilization, Latin America), geography (Africa, Japan) and religion (Islam, Sinic, Hindu, Orthodox, and Buddhism). The cultural imagination is provoked in unique and forceful ways inside the various civilizations. For example, when the people of Sweden or any other Nordic country watch American television they can realistically imagine themselves in a North American cultural context because they are part of the same civilization; in fact some centuries ago Nordic immigrants to the United States helped build what is now the United States of America. Brazilian, Venezuelan, and Mexican soap operas play well in Italy. Inhabitants of China are more likely to be influenced by the supercultural images of a civilization with which they have an affinity, Japan for example, than with other more culturally distant sources of images, such as Europe or the United States.²

Civilizational liaisons in Sweden can be found even in the cultural clustering of community garden plots. Barbro Klein (1990) observed that gardens in these shared public spaces made by Swedes, Finns, Middle Easterners, and Chinese differ by content and organization, and that "ethnic neighborhood clusters" and "outright segregation" exist on the multiethnic grounds. Any outward signs of sharing or joint purpose as "gardeners" can be found "only inside the ethnic groups or...ethnic coalitions such as the North European one" (Klein 1990: 20). The ethnic groups not only grow different things in different ways, they demarcate their space in the garden by putting up

boundary fences, the types of which do not exist between adjacent gardeners of the same civilization.³

Conditions and practices in the multicultural garden are but one example of how civilizational differences take form in shared social space. Contemporary communications technology has created shared social space on a global scale. Consequently, civilizational and supercultural clashes are more common than ever before. The Nordic region can be cited as a good example of the trend. In the Swedish superculture, for example, "collectivist values such as equality, solidarity, and cooperation are officially sanctioned, whereas individualistic concepts such as freedom, independence, and personal success have a more oppositional flavor," according to ethnologist Billy Ehn (1990: 49).

The ever-increasing influx of "oppositional" culture, especially that exported by the United States, brings with it a "dog-eat-dog mentality, cheating, and ruthlessness...any sense of responsibility for public values and the community is more or less non-existent" (Ehn 1990: 54). Such tendencies of the American superculture have provoked considerable discomfort.

The cultural packaging for such disruptive messages, however, can obviously be quite seductive. Entertainment fare – movies, TV shows, popular music, best-selling novels, computer game software, and so on – is the second most lucrative export in the American economy. It has achieved such a lofty status in part because many people in places like Sweden, Norway, Denmark, and Finland – not to mention many other locales far more culturally distant – eagerly consume these cultural products, despite the challenges such materials present to superculture structures. Each new form of communications technology – radio, television, cable, satellite, Internet – further intensifies the transcultural effect by making cultural supervision by government or any other central source more difficult.

Culture under Hyperconstruction

The global explosion of symbolic forms makes patterns of thought and behavior more fragmented and generative than unified and limiting, and the role of individual persons in shaping cultural styles more original and creative than ever before.

That is not to say that symbolic resources are available to everyone under the same conditions of opportunity for consumption, interpretation, and use. Symbolic forms are always being arranged in

front of consumers by sponsors of one type or another. The interpretations and uses of such forms, however, are by no means limited to responses suggested by their originators. People creatively and intelligently use such representations in ways that benefit them. Moreover, what is happening today is an “ungluing” of culture and identity, and culture from class, across a range of cultural activities. The result may not be cultural democracy, but the overall trend certainly does provide a much greater range of options and increased flexibility. Culture as any kind of “system of frames of perception” (Agar 1994: 138), therefore, must be understood as a fundamentally open system.

We live in worlds of diverse and dynamic “cultural fronts” (González 1994) – of borders, circuits, ecologies, matrices, appearances, lands, permutations, searches, positions, and synergies – all discursive in nature. Interpreting the surroundings – constructing cultural experiences, images, and lifestyles – ranges from radical immersion in exotic, unfamiliar terrain to the apparent security of cultural territory more well known and stable, such as that offered by religion, nation, and family. While these institutions too are changing, their movements go in different ways and rhythms than the symbolic cultural forms mobilized by communications media.

Distinctions must also be made between the superculture and everyday cultural activities – particular modes of thought and ways of living that people practice, at times in conflict with, at other times profoundly integrated with, the superculture. But on the eve of the twenty-first century we ought not to think of cultural life in terms of homologies or differences between supercultures or civilizations, or between supercultures and lived cultures in any one geographical space. With few exceptions, relatively unified, homogenous cultures have been replaced gradually by cultural hybrids (García Canclini 1989) and mixtures (Martín-Barbero 1987). People engage in multiple cultural activities influenced by their social roles, social opportunities, and personal preferences. Furthermore, cultural activity has become more and more a constant production of fleeting personal pleasures and social interactions. We observe a dramatic increase in the privatization and hedonization of cultural production. Discussions of such complex cultural processes have become one of the main themes of social science, especially in the past decade (see, for example, García Canclini 1989, 1995; Appadurai 1996; Hannerz 1992, 1996; Featherstone 1990, 1995).

In a globalized, multimediated environment, cultural membership and competence reside more in how people construct and socially apply fragments representing viewpoints and lifestyles. The interpretation, synthesis, and use of technologically-mediated and unmediated symbolic forms is fundamental to contemporary cultural work. We can consider “culture,” therefore, as *clusters, grids, or networks of relevance* that serve as instruments of self-understanding, growth, social influence, and pleasure. Cultural “coherence” from this perspective reflects more than any functional satisfactions or imagined solidarity that groups produce for themselves.

The challenge for people today is to negotiate and combine old and new cultural territories in order to synthesize particular dynamic combinations to satisfy their needs and preferences. This is more complex for people who themselves are moving about. Never in the history of the world have we seen such an intense flow of persons from one place to another. Such cultural complexity is of course influenced by socioeconomic circumstances which make cultural resources differentially accessible (culture “on demand” for middle class Westerners, for instance), or by necessity, as in the case of ethnic groups who immigrate in search of freedom, safety, or economic hope. The mixture of symbolic representations of culture (media and popular culture especially) and lived environments and practices (food, religion, and language, for example) are further influenced by “cultural reflexivity” (the production of deterritorialized cultural motifs in new physical locations) and by the reintroduction of new cultural syntheses back into “original” locations (for example, Taiwanese Chinese culture re-entering the People’s Republic, or Mexican-American culture exported to Mexico). Such complex cultural activity can be extremely stressful, as the late Mexican-American artist and author José Antonio Burciaga said about *Chicanismo* (first generation Mexican-Americans born in the United States):

Our bilingual, bicultural, binational experience is a form of schizophrenia, rich and poor, sun and shadow, between realism and surrealism. To live on the border is to live in the center; to be at the entrance and the exit; to inhabit two worlds, two cultures, and to accept both (Burciaga 1993: 66).

Not necessarily with the same stresses, everyone lives on the border these days. The effect is not completely negative. Circumstances such as those

described by Burciaga stimulate inspiring cultural inventions. They generate pathways not only for survival, but for transcendence. The creative use of symbolic forms and cultural activities such as music, workstyles, language, spirituality, and dance become essential resources in cultural work. The general argument here, then, is that culture is a multidimensional concept that implies a transformative assortment of ideas and styles. Contemporary cultural activities and formations thus produce, and are produced by, a steamy stew of ever-changing possible worlds.

Identity and Community

If people use multiple cultural resources for various purposes in their complex personal and collective activities, then to some degree they simultaneously form multiple cultural identities. Identity formation – just like cultural representation – develops under structured conditions, but is not limited to them. Identity is a particularly inclusive, even vague, idea. Race, gender, nation, age, social class, political affiliation or philosophy, sexual orientation, profession/vocation, religion, and living space are among the diverse streams that contribute to identity. Furthermore, strong interrelationships take shape between and among these factors. For example, one cannot have a non-gendered racial identity. Nation and culture mediate race – an African-American is likely to be very different from an African-Brazilian. One's gender identity is closely related to sexual orientation. Professional identity is influenced by age and by gender, and so on. Given that individual aspects of identity are mediated by other aspects in complex and fragmented ways, people understandably ask: "Who am I? Who are we?"

The answers to such questions in a world of intense cultural mobility are much more difficult to answer with certainty than ever before. Cultural identities also relate to questions such as, "who are we *not*," and in a world driven by goods and services, "what can we produce?" and "what can we buy?" In the case of the indigenous peoples of Chiapas, Mexico, or of the Australian aboriginals, or the Maoris of New Zealand, the crucial question is, "where did we come from and where are we going?" Identity, then, is intimately tied up with cultural *imagination* – the collective memory of peoples, but also the collective future projection. Such thoughts become very intriguing when groups look to the past in order to explain the future. Their ability to do so is not related solely to any nostalgic idea of history and orality, however.

For example, the revolutionary *Zapatistas* of Mexico's southern states depend greatly on high communications technology, including a website managed by their North American sympathizers, to accomplish their political and cultural objectives. The "indigenous" Maoris of New Zealand have found a strong avenue for the expression of cultural and political identity through North American rap music, and hip-hop culture generally, whose African roots and character resonate well with the Maoris – dark-skin, marginalized, tropical.⁴ Vietnamese in Sweden depend on Vietnamese music videos made in Paris to help construct their cultural dreams in the unfamiliar terrain of Scandinavia.

Despite all the confusions and contradictions, people all over the world continue to refashion their multiple, hierarchical, and dynamic cultural identities to understand things and feel stable, to create a sense of wellbeing in the present and hope for the future. A true skill of contemporary life is to construct cultural composites in order to form personal and group identities, even if such constructions are more fragile than ever before. This work is largely composed of naming, defining, deciding, negotiating, and reflecting on the diverse symbolic environment. As we have seen, all of this points to the invention of a lively assortment of cultural spheres that are not only in flux themselves, but interact in complex yet specifiable ways. I want to emphasize that cultural spheres – different from the "public sphere" of politics and economics – and identities based on the cultural spheres are influenced as much by emotion and feeling as by rationality. For example, the expression "Brazilian happiness" (*alegria Brasileira*) refers explicitly to the emotional/cultural orientation of people who live in the huge South American country. Many of these persons are objectively poor, but find real happiness in the belief that they are "blessed" to live in such a beautiful place.⁵ Wang Yi points out in her work about the cultural development of the People's Republic of China that "feelings and passions," which had been ignored in official Chinese ideology, have been included recently – mainly through mass media – by the Communist party to try to maintain its hegemony (Yi 1997). Culture is by no means simply a cold system of values or logical patterns of social practice.

If culture and identity are becoming increasingly complex in the globalized symbolic environment, then "community" is also different today. Culture and community are profoundly interrelated because they each reflect social formations

based in shared space and common interests. In a world of migrating peoples and symbolic forms on the move, people occupy unfamiliar spaces and are exposed to images whose codes they do not necessarily interpret according to conventional expectations. But it is also true that persons who are spatially distant can join each other as virtual communities by interpreting and using mobile symbolic forms in ways that inspire solidarity and maintain cultural identities already in place. The convenience and relatively reasonable cost of the most popular varieties of cultural technologies (audio and video recorders, compact disc players, personal computers, for instance) helps facilitate reterritorialization of cultural representation and experience at the level of the individual consumer and the small group.

Communications technology and the vastly expanded production of symbolic forms today clearly provide new opportunities for the production of symbolic and cultural power.

The Swedish Case

Professor Lennart Weibull has claimed that "One of the main objectives of Swedish media politics (has always been) to keep the media system as diverse as possible" (Weibull 1995: 149). This was true, he notes, even when the number of daily newspapers in Sweden was declining. Swedish media were to guarantee access to a range of ideas through their "internal diversity." Now I think Professor Weibull is correct when he describes this historical feature of the Swedish media system. But what Sweden and the rest of the world face today is a diversity that is far more robust and free-form than any single state system or national market can provide. Sweden, thus, has certainly had what we might call an *inflected* internal diversity, a diversity fitting to Swedish superculture traditions with an emphasis more on politics, democratic process, and rationality than on popular culture, emotion, and sensation – the very ingredients that (for better or worse) greatly drive the comparatively open and dynamic media market operating today on a global scale.

If there is a crisis within Swedish media today it is part of the crisis of the welfare state generally, and I refer here to the welfare state more as an ideological-cultural system than a political-economic one. All this is happening within the expanded environment of the two global "flows" that define the current moment in history – the unprecedented flow of people and the lightning-fast flow of symbolic forms from one place to another

around the world. Sweden is by no means just the land of blue-eyed blondes any more. The national media system no longer monopolizes audiences the way it once did.

These conditions of late modernity-postmodernity raise important questions for peoples all over the world. In late modern or postmodern Sweden – the focus of this brief analysis – the welfare state is just as much implicated with communications technology, information, and lifestyle as it is with the economic and political system. Work, responsibility, and leisure have taken on new meanings. Media forms now regularly enter Sweden via the global market in ways never before possible, and information flows out of the country with more efficiency and less control too. I need only mention the disclosures about the forced sterility policy in place from the 1930s to the 1970s to demonstrate this point. Such disclosures truly exemplify "media visibility" and "global accountability" (Thompson 1995). But in somewhat different ways, things are just as much in flux in Mexico, for instance, as they are in Sweden. Indeed, the technological juggernaut of modern communications technology rolls into and out of national territories with amazing speed and impact.

The question arises, is the new global media environment a good thing? We must all answer this question personally, I suppose, but I will say that there are certain advantages to modern media as a form of cultural checks and balances on a global scale. Let's not overlook the fact, for example, that the sterility program was meant to be an honorable part of the Swedish superculture of the time. The same can be said for all the Nordic countries. We ought not to romanticize times past unfairly, and we must keep in mind that the "good old days" may seem retrospectively to have been more stable than the times we live in now. But Swedish culture like all others has always been changing. Today's conditions only continue the historical trajectory, albeit more rapidly and perhaps more threateningly than before. One of the most modern nations in the world, Sweden is phenomenologically reinventing itself, a project it has successfully undertaken many times in the past.

Cultural invention is a future-oriented endeavor, not a nostalgic one, and it is already well underway with or without the cooperation of Swedish state or media forces. Cultural changes can no longer be contained by "dominant" institutions, programs, or mentalities. In terms of media practices, which are key to understanding the dynamics of contemporary cultural change, let me return to the scholarly work of two scholars at Göteborg

University – Lennart Weibull and Bo Reimer. Weibull (1995) has shown how the uses of media by individuals and groups have been changing gradually through the years, away from informational uses toward entertainment and diversion. Simultaneously, media forms have been evolving – from the local morning newspapers, to metropolitan morning dailies, national tabloids, radio, Swedish TV, community TV, and now satellite TV. Bo Reimer has tracked these institutional tendencies in his studies of media reception practices, lifestyles, and the roles of media more broadly within the panorama of everyday life (1994). From this combined work we can see clearly that much greater overall diversity has emerged, external and internal, in media form and content, and consequently a greater diversity in media uses and social practices. Sweden is experiencing its own version of global cultural dividing and fragmenting.

How do we make sense of all the cultural changes, confusions, and conflicts? What do current conditions mean for media institutions, for society, and for individuals within the society? The global cultural transition affects Sweden and the rest of the Nordic region as much as, if not more than, other parts of the world precisely because of the area's high level of development.

No one can predict the future with certainty, of course, but I will conclude with a few observations. Cultural stresses today only reflect in a somewhat frenzied manner the fundamental and productive tension between forces of tradition (usually associated with personal, social, and cultural stability and security), and forces of change (related to human curiosity about the unknown, progress, and danger). We now witness simultaneous cultural developments. There is on the one hand a kind of cultural pulling back – a retreat, re-

thinking, regrouping. This is taking place at both the collective level, as represented by the variety of social institutions that compose Swedish life, and at the level of the family and the individual. At the same time there are tendencies to mix and match cultural impulses from at home and abroad, particularly among the youth, to create new cultural orientations and habits. These engagements sometimes lead to the formation of new cultural groupings, but they also lead to greater privatization and hedonization. Above all else, today's robust cultural scene requires rapid adaptation, which itself is a cultural matter that is not easy for everyone to accept.

Key to success in an expanded symbolic environment is the ability to synthesize cultural resources – some quite traditional, others imported and more exotic, some material, others symbolic. Nordic media systems are caught in the competitive cultural atmosphere trying to figure out what to provide as cultural offerings. Clinging feverishly to traditions will not suffice. Capitulation to the forces of the international, youth-oriented culture is likewise not a good long-term investment. Perhaps it's time for a new understanding of the Swedish "middle way" through an enterprising, vigorous cultural give-and-take. Sweden has been fragmenting into cultural niches driven by immigration, tourism, communications technology, and globalization during the past decade especially, a tendency which will not ever go away. But in the long run the new Swedes will more and more want to experience the warmth of their own Swedishness in the swirl of the cultural winds. A confident media system, neither reactionary nor overly trendy, seems the best way to set the sails for the future. Frankly, by my observations from afar, that is fundamentally what has been happening all along.

Notes

1. This shifting of institutional power and the popular imaginary away from the nation-state to the market on a global scale intrigues but worries many observers. It is the focus of Mexican anthropologist Nestor García Canclini's recent work (1996), for example.
2. Japan and China, it should be pointed out, are similar culturally, but do not belong to the same civilization, according to Huntington (1996).
3. The garden plots were not randomly distributed in the first place. Areas were assigned by municipal

authorities, so the groupings reflect not only preferences on the part of the ethnic groups, but responses to a structured situation established by the host culture.

4. The Maori case is especially interesting. Although the political and cultural struggle of the Maoris is framed in terms of the rights of "indigenous" persons against the rights of British settlers of the 17th and 18th centuries, the Maoris themselves immigrated from Polynesia to the islands now known as New Zealand sometime between 800-1 000 AD and violently eradicated the indigenous tribes that had been living there.

5. The best example of how this cultural orientation is represented in popular culture may be the music of Brazilian *sambista* Jorge Ben.

References

- Agar, M. (1994). *Language Shock: The Culture of Conversation*. New York: William Morrow & Company.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Burciaga, J.A. (1993). *Drink Cultura: Chicanismo*. Santa Barbara, CA: Joshua Odell Editions.
- Ehn, B. (1990). "The rhetoric of individualism and collectivism in multi-ethnic Sweden," in B. Ehn et al. (eds.), *The Organization of Diversity in Sweden*. Stockholm: Stockholm University.
- Featherstone, M. (1990). *Global Culture*. London: Sage.
- Featherstone, M. (1995). *Undoing Culture*. London: Sage.
- García Canclini, N. (1989). *Culturas Híbridas*. Mexico City: Grijalbo.
- García Canclini, N. (1995). *Consumidores y Ciudadanos*. Mexico City: Grijalbo.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self Identity*. Cambridge, U.K.: Polity Press.
- González, J. (1994). *Mas (+) Cultura(s)*. Mexico City: National Council for Culture and the Arts.
- Hannerz, U. (1992). *Cultural Complexity*. New York: Columbia University Press.
- Hannerz, U. (1996). *Transnational Connections*. London: Routledge.
- Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Schuster.
- Klein, B. (1990). "Plotting boundaries and planting roots: Gardening in a multi-ethnic Swedish town," in B. Ehn et al. (eds.), *The Organization of Diversity in Sweden*. Stockholm: Stockholm University.
- Lull, J. (1991). *China Turned On: Television, Reform, and Resistance*. London: Routledge.
- Lull, J. (1995). *Media, Communication, Culture: A Global Approach*. Cambridge, U.K.: Polity Press.
- Lull, J. & Hinerman, S. (eds.) (1997). *Media Scandals: Morality and Desire in the Popular Culture Marketplace*. Cambridge, U.K.: Polity Press.
- Martín-Barbero, J. (1987). *Desde los Medios a las Mediaciones*. Mexico City: Gustavo Gili.
- Reimer, B. (1994). *The Most Common of Practices: On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Thompson, J.B. (1990). *Ideology and Modern Culture*. Cambridge, U.K.: Polity Press.
- Thompson, J.B. (1995). *Social Theory and the Media*. Cambridge, U.K.: Polity Press.
- Weibull, L. (1995). "Media diversity and choice," in K.E. Gustafsson (ed.), *Media Structure and the State*. Göteborg: Göteborg University.
- Yi, W. (1997). *From Revolutionary Culture to Popular Culture: Chinese Literature and Television 1987-1991*. Unpublished doctoral thesis, Murdoch University, Australia.

* Keynote Address presented to The Media Academy, World Media Citizen Seminar, Göteborg University and Göteborgs-Posten, Göteborg, Sweden, October 13, 1997.

I am grateful to Göteborg University and to the Göteborgs-Posten for inviting me to participate in the inauguration of the Media Academy. I wish to thank Bo Reimer, Lotta Kratz, Jorge González, and Mirja Liikannen for their comments on earlier drafts of this article, and Ing-Marie Persmo for her assistance during the inaugural proceedings in Göteborg.

Hvad man ikke ved

Dagsorden for forskning i (dansk) mediehistorie

KLAUS BRUHN JENSEN*

'Tilstrækkelig viden'

Nordisk medieforskning i 1990'erne har bl.a. været præget af en række større historiske projekter. De spænder fra det norske om film og tv (Dahl, Gripsrud, Iversen, Skretting & Sørensen, 1996) og det finske om radio & tv (Endén, 1996), til de svenske om henholdsvis radio & tv (Hadenius, Weibull & Nordmark, 1992) og presse (Lundstrøm, 1997), samt det danske om det samlede spektrum af medier (Jensen, 1996-97). Projekternes fokus kunne ses, enten som slet og ret et modefænomen, eller som en respons på tilfældige (historiske) omstændigheder såsom jubilæer, f.eks. for filmmediet (100 år) og for public service-institutionerne i Norden (70/75 år). Men denne samlede forskningsindsats kan også, mere konstruktivt, fortolkes som udtryk for en erkendelse af, at der har været et behov for historiske oversigtsværker i forskningsverdenen, i uddannelsessystemet og til dels i en bredere offentlighed. Samtidig har de nordiske medieforskningsmiljøer – med ca. 25 år bag sig – formentlig nu opfattet sig som kvalificerede til at forsøge at opfylde dette behov. I det mindste i denne forstand er de mediehistoriske projekter produkter såvel af deres fortid som af deres samtid.

De enkelte, nationale projekter har været ganske forskellige i deres oplæg, organisering og finansiering. Et karakteristisk træk ved det danske projekt – foruden det brede spektrum af de behandlede medier – har været, at det tog udgangspunkt i selve det værk, som skulle skrives. Arbejdet er desuden i altovervejende grad blevet udført som led i bidragydernes øvrige forskningsforpligtelse ved universiteterne. Med en spidsformu-

lering var præmissen for *Dansk Mediehistorie*: 'Vi samler og skriver det, vi ved' – og vi supplerer med ny viden for at kunne udarbejde den ønskede type af værk. Heroverfor står en anden hovedtilgang, eksemplificeret i flere af de øvrige nordiske projekter, hvor udgangspunktet har været et sæt af indbyrdes organiserede delprojekter, der i vidt omfang er blevet finansieret separat, til dels af de behandlede medier selv, og som bl.a. skulle tilvejebringe grundlaget for et syntetiserende værk. For flere af disse projekter synes præmissen at have været: 'Vi skaber så megen ny viden som muligt' – ud fra projektets opdrag, og inden for dets ressourcer og tidsrammer – og så skriver vi det. Det vil være op til fremtidens kultur- og videnskabshistorikere at vurdere baggrunden for disse nationale forskelle, ligesom de enkelte værker i en lidt nærmere fremtid vil blive vurderet på deres dokumentation og perspektiver af fagfæller, anmeldere og journalister; blandingen af teoretisk vovemod og metodologisk pragmatisme i dansk medieforskning er vel allerede en del af overleveringen i den nordiske subkultur af medieforskere.

Imidlertid er en implicit præmis i begge hovedtilgange, at vi faktisk, trods de altid begrænsede ressourcer, på et givet tidspunkt 'ved tilstrækkeligt' til at skrive en pålidelig og relevant historie. Ingen af de mediehistoriske projekter har mig bekendt konkluderet, at det ikke vil være muligt at skrive den ønskede fremstilling. Denne omstændighed rejser to typer af spørgsmål: De principielle, videnskabsteoretiske spørgsmål om selve mediehistoriernes status som viden, og de mere praktiske, empiriske spørgsmål om de emner, der bør forskes videre i. At rejse den sidste type af spørgsmål med særligt henblik på danske medier nu, hvor den første samlede mediehistorie foreligger, er hovedformålet med denne artikel. Indledningsvis bør den første type af spørgsmål, som har

Institut for Film- og Medievidenskab, Københavns Universitet, Njalsgade 80, DK-2300 København S

mere almen relevans på tværs af projekter og landegrænser, dog også sættes på dagsordenen: Hvordan går det til, at nordiske medieforskere er kommet til at vide nok om mediernes historie – *just in time*?

Mit svar er i denne sammenhæng, at forskning må forstås som en form for handling, med et bestemt formål, i en bestemt social og historisk kontekst (Bernstein, 1991; Joas, 1993): Den sikkerhed, som både forskere og andre sociale aktører forlanger af viden, afhænger af det, de skal bruge denne viden til. Heri ligger ikke nogen nedvurdering af den foreliggende forskning som et (mangelfuldt) grundlag for (overdrevet) populære fremstillinger, blot en konstatering af det konstante behov for at medreflektere forskningens foruuddiskonterede anvendelser og overgribende kontekster. Om de enkelte danske medier, som jeg kender bedst, foreligger der varierende, men i hvert fald basal viden, som gør det muligt at give en foreløbig, samlet beskrivelse og fortolkning af deres betydning for dansk kultur – dét har været formålet med *Dansk Mediehistorie*.

Behovet for refleksion over forskningens status som viden er måske særlig stort inden for historisk forskning om medier, eftersom medieforskningen traditionelt kun har tiltrukket få faghistorikere. På den ene side skal det ikke afholde andre faggrupper fra at udforske historien, eller fra at insistere på muligheden af store, omend foreløbige generaliseringer om de moderne samfunds kulturhistorie. Ét eksempel på en påfyldende modvilje blandt faghistorikere til at drage konklusioner om felter, som de har gennemlyst i årtier, fandt man i den nylige, i øvrigt nyttige *Dansk Identitetshistorie*: Redaktøren finder, at man ikke ”i den aktuelle forskningssituation” kan konkludere noget om, hvorvidt den danske identitet, der opstod mellem 1789 og 1848, ”helt eller overvejende” opstod som en påvirkning ’oppefra’, ’nedefra’ eller ’udefra’ (Feldbæk, 1991: 256). På den anden side har den nye interesse for mediehistorien rejst tværfaglige og videnskabsteoretiske udfordringer, der kan vise sig at være lige så vidtrækkende som 1960-70ernes udvidede tekstbegreb og som 1980-90ernes receptionsforskning. Hvis medieforskningens centrum ligger uden for medierne selv, også i historisk perspektiv, kræver det ny opmærksomhed over for mediernes samspil med de sociale institutioner og processer, som skabte de moderne samfund. Og i næste fase kan en sådan forskning give grundlag for en ny form for samlet kulturhistorie, der inddrager de etablerede kunstinstitutioner, medierne såvel som den levede hverdag – et perspektiv, som jeg vender tilbage til i et senere afsnit af denne artikel. De nor-

diske projekter inden for mediehistorie kan være med til at præcisere dette perspektiv og de forbundne problemer, uanset de enkelte projekters karakteristiske tilgange. Naturligvis vil dette arbejde være et langtidsprojekt, som falder langt uden for denne artikels rammer, men som bør være et fast punkt på medieforskningens dagsorden.

Den anden, mere konkrete type af spørgsmål drejer sig om ’de bare pletter’ på mediehistoriens landkort. Som hovedredaktør af *Dansk Mediehistorie* (DM) har jeg fået et vist overblik over kortet, men er givetvis blind over for andre mangler. Det følgende kan læses redaktørens statusopgørelse til diskussion og videre foranstaltning. Oversigten er systematiseret i forhold til perioder, enkeltmedier, tværgående temaer samt en række ’meta-analytiske’ problemstillinger. Videre forskning i mediernes historie er af interesse, både for en bedre samlet forståelse af de moderne kulturformer, og som baggrund for kulturpolitiske valg i nutiden. Hvad man ikke ved, får man som oftest, før eller senere, ondt af.

Mediehistoriens perioder

1840-1880

Et af de altid diskutabile valg er inddelingen af historien i perioder. I Bind 1 (DM1) er der argumenteret for den valgte inddeling (pp. 23-24) og for 1840 som begyndelsespunktet for ’det moderne gennembrud i medierne’ (pp. 89-90). I denne artikel er formålet af identificere forskningsemner inden for denne periodisering.

- Det er i tiden omkring 1840, at der sker en afgørende differentiering i indhold og funktion mellem *dagspressen* og *andre periodica* i Danmark. Mens både politisk og æstetisk oplysning og debat tidligere især var foregået i ugeblade og tidsskrifter – efter deres vækst fra 1720’erne – overgik den politiske debat og sider af nyhedsformidlingen nu i stigende grad til aviserne, som efterhånden blev til dagblade. Denne proces, og dens baggrund såvel i samfundets politiske, institutionelle struktur som i publikums sammensætning, udgør et væsentligt led i forklaringen på den offentlige sfæres udvikling, herunder den nærmere afgrænsning af en ’politisk’ og en ’kulturel’ offentlighed. DM1 har identificeret og skitseret denne udvikling, men ikke redegjort for den i detaljer.
- Hvor pressehistorien gerne har lagt særlig vægt på meningspressens fremvækst som led i den politiske demokratisering, har DM understreget

populærpressens betydning. *Flyveposten* var 1840-ernes største bladsucces, og den københavnske populærpresse ca. 1860-1880 leverede et opspil, ikke blot til århundredskiftets smuds- og dette århundredes sensationspresse, men også til omnibuspressen. Forskning i forbindelseslinierne mellem *meningspresse*, *populærpresse* og *partipresse*, specielt mht. de journalistiske genrers udformning, vil formentlig kunne give væsentlige brikker til forståelsen af den interne dynamik i 'mediemiljøet' i denne første, afgørende periode. Hertil kommer pjecernes rolle i det samme mediemiljø som supplement og parallel publikationsform inden for politisk kommunikation.

- Under en mediehistorisk synsvinkel kan skønlitteratur – fiktion – betragtes som 'software', der blev og bliver udbredt gennem en række 'kanaler' – aviser, periodica samt bøger, der blev købt og især udlånt under de forskellige omstændigheder. Skønt *Dansk Litteraturhistorie* (1984-85) har bidraget til at belyse dette forhold, bør yderligere forskning vurdere de enkelte kanalers relative betydning mere principielt for den større læsende offentlighed som helhed, ikke mindst i denne periode, hvor en sådan offentlighed var ved at blive til, med bogen som et – i denne sammenhæng – mere eller mindre tilfældigt medie.

1880-1920

- Samspillet mellem de forskellige presseformer – *parti-*, *smuds-* og *omnibusaviser* – fremstår som en endnu større forskningsopgave i denne periode, hvor en del af grundelementerne også til efterkrigstidens journalistisk blev udformet. Mens afgørende sider af den økonomiske og organisatoriske historie er beskrevet (Søllinge & Thomsen, 1989-1991; Thomsen, 1972), er store dele af indholdssiden – og dermed avisernes forbindelse til læserne, hverdagen og kulturen – kun belyst gennem case-undersøgelser, anekdoter, fragmenter. En mere fyldestgørende social- og kulturhistorie om den daglige avis må afvente grundforskning på dette område.
- Filmvidenskaben har i vidt omfang overtaget litteraturvidenskabens fokus på 'værket' og dermed underbelyst filmens placering i resten af kulturen – udbud, efterspørgsel og 'effekter'. Stumfilmen oplever i øjeblikket en renæssance i international forskning (Tybjerg, 1996), men forståelsen af *filmens tidlige kontekster* i form

af biografer, publikum og tværmediale forbindelseslinier synes at halte bagefter. Ligesom bogen kunne filmen med fordel opfattes og udforskes som et mere eller mindre tilfældigt medie, der i en periode satte levende billeder på en bestemt teknologisk form, men som efter sit 100-års jubilæum i stadigt stigende omfang udgør 'software' for andre medier (Jensen, 1995a).

- Både før og mens de levende billeder vandt indpas i kulturen, skete der en gradvis '*visualisering*' af de trykte medier, fra xylografi til fotografi. Dels kom der flere og bedre illustrationer, i ugebladene og til sidst også i aviserne; dels ændrede ikke mindst aviserne layout og blev ikke mere tænkt i spalter, men i hele sider (Hjarvard, 1994). Ud over en afgrænsning og dokumentation af de enkelte momenter kalder denne udvikling endvidere på teoriudvikling om forholdet mellem de teknologiske potentialer og de specifikke sociale former, som denne mere (audio-)visuelle kultur antog. Bind 2 (DM2) hæfter sig bl.a. ved, at fotografier teknisk set kunne reproducere i aviser fra 1890'erne, men først holdt sit indtog i de større blade i mellemkrigstiden, med århundredskiftets smuds- og pionermedie.

1920-1960

- Med radioen kom et egentlig nationalt, landsdækkende og integrerende medie til Danmark, og den bidrog endvidere til 'audiovisualiseringen' af kulturen. Centrale dele af radioens institutionelle historie foreligger beskrevet, men som i pressens tilfælde, og formentlig i endnu højere grad, er *radioens indholdsside* ikke systematisk registreret, og slet ikke typologiseret eller næranalyseret bortset fra udvalgte eksempler. Dele af programmateriale findes i Statens Mediearkiv og hos Danmarks Radio (og især efter lokalradioernes fremvækst i 1980'erne er materialet mere omfattende), men foruden en systematisering vil det være nødvendigt med en stor indsats i form af materialeindsamling – ved henvendelser til private arkiver og museer samt (ældre) programmedarbejdere – for at kunne skrive radiogenrenes historie.
- En dækkende pressehistorie afventer også i denne periode grundforskning om *journalistikken* og andre sider af avisernes indhold, herunder annoncernes fordeling, form og forhold til

det redaktionelle stof. I denne periode vil det være af særlig relevans at analysere den journalistiske udvikling sammenholdt dels med 'oplagsspiralens' og 'bladdødens' forløb (overlevelsestrategier og/eller reelle fornyelser), dels med forandringer i *lokalsamfundenes* politiske, kulturelle og demografiske profil (urbanisering, homogenisering, amerikanisering).

- *Med (lyd-)filmen og seriehæfterne fik fiktionen atter nye distributionskanaler.* DM1-3 har bl.a. beskrevet samspillet mellem film og litteratur i form af filmatiseringer, men ud fra mediebrugernes synspunkt kan de forskellige medier til dels erstatte hinanden som leverandører af fiktion, og ud fra markedets synspunkt kan de enkelte medier såvel konkurrere som understøtte hinandens afsætning ('se filmen, læs bogen'). Dette spørgsmål vedrørende den generelle efterspørgsel efter 'gode historier' rejser et meget videregående spørgsmål, som peger både frem og tilbage i mediehistoriens perioder, nemlig *mediernes samspil og kredsløb i et 'mediemiljø'*. DM har valgt – i lyset af forskningens aktuelle stade – i hovedsagen at tage de enkelte medier og deres relation til modtagerne som omdrejningspunkt og disponeringsprincip. Men den næste 'generation' af mediehistorie kan og bør formentlig forfølge dette perspektiv videre, f.eks. med udgangspunkt i modtagernes sociale brug af de enkelte medier og deres fremherskende genrer.

1960-1995

- Selvom perioden efter 1960 i Bind 3 (DM3) er væsentlig bedre dækket gennem kulturstatistik og medieforskning end de tidligere perioder, kan en række af de nævnte mangler fortsat spores op til i dag – radioens indholdsside, de journalistiske genrer, filmens kontekster, foruden de samvirkende medier.
- Reklamen, især efter 1970, er en af mediehistoriens bare pletter, måske lidt overraskende i betragtning af medieforskningens omfattende, kritiske interesse for genren siden 1970'erne. Det vil ikke være ganske forkert at hævde, at interessen har samlet sig mere om eksemplariske analyser og politiserende projekter end om indholdstypologier og beskrivelser af reklamebranchens opbygning og placering i det samlede mediesystem. Således er der behov for en indsats, der følger op på og udbygger Kjær-Hansen & Olufsen (1974).

- TV er i en række henseender det mest udforskede medie i historien. Alligevel kan der være behov for både detailstudier og en syntese af specielt afsender- og til dels indholdssiden. Skovmand (1975) dækkede centrale dele af Danmarks Radios tidlige historie, og tv's senere historie er behandlet af bl.a. Bondebjerg (1993), Sepstrup (1995) og Søndergaard (1994). Men TV2 og andre stationer ud over DR er ikke beskrevet med den detaljeringsgrad, som deres betydning tilsiger, f.eks. gennem flere analyser af organisation og arbejdsgange. Når monopol- og reklamebruddet (1988) er kommet lidt mere på afstand, kan sådanne detailstudier formentlig bidrage til en klarere syntese af tv's kulturhistoriske betydning. (Nedenfor vender jeg tilbage til tv's indhold, som også kalder på en mere systematisk typologisering, ikke mindst for 1950-60'ernes vedkommende).

De enkelte medier

Bøger. Måske er det især for akademiske forskere, at bogen er 'naturlig', således at den trænger til at blive 'defamiliariseret' som det, den er – bogmediet. Selv i et sympatisk, kortfattet forsøg på at skrive bogens mediehistorie (Hertel, 1983) fremstår den som den naturlige bærer af en bibliocentrisk kultur. *Dansk Mediehistorie* giver sit bidrag til en revurdering, bl.a. i "Mediernes forhistorie" (DM1) om folkelig litteratur foruden i senere afsnit om litteraturen, men specielt i perioderne fra og med 1840 kan der være behov for en nærmere analyse af bogens relative betydning som medie for henholdsvis fakta (oplysning og debat) og fiktion (føljetoner). Hertil må komme en analyse og vurdering af bogens relative betydning for udbredelsen af forskellige former for viden – fra håndværk til hygiejne – sammenlignet med bl.a. periodica, til dels som en parallel til projektet om Norsk Sakprosa (Johnsen, 1995).

Periodica. Sammen med radioen er periodica formentlig det område, hvor forskningen til dato har været mest begrænset, efter Jørgensen (1961) og Alkjær (1961). Der mangler ganske enkelt en systematisk fortegnelse og typologisering af danske tidsskrifter, ugeblade, magasiner, fagblade samt gratismagasiner og reklamekataloger (inklusive blade udgivet på et andet sprog end dansk i Danmark). Endvidere må en typologisering tage hensyn til den samtidige internationale udvikling og til den teknologiske udvikling, som muliggjorde nye udtryksformer. Og samspillet med andre medier kalder ikke mindst for periodica på en nærmere behandling: Bogens 'effekter' på flyve-

bladet; romanens 'effekter' på 1800-tallets ugeblade, magasiner og avisføljetoner – foruden film, radio og tv's samspil med ugebladene.

Aviser. Det er de journalistiske genrers stil, indhold og henvendelsesformer, der bør stå i centrum af fremtidig presseforskning, efter at organisation og økonomi i vidt omfang er dækket ind (Søllinge & Thomsen, 1989-1991; Thomsen, 1972). Og det vil i denne sammenhæng være relevant med nærmere undersøgelser af, hvordan det indholdsmæssige samspil mellem populærpresse og andre avisformer er foregået fra 1860'erne og fremefter – et spørgsmål, som DM har stillet og eksemplificeret, men ikke kunnet besvare med mere omfattende empiriske analyser. Desuden vil det være nødvendigt at redegøre for hele viften af de genrer, der forekommer, også ud over de oftest bemærkede som reportage og interview, ligesom det vil være af interesse at fastslå, hvad der skete med avisernes føljetoner og hvornår.

Film. Ligesom for litteraturens vedkommende er det filmværkernes kontekster og anvendelser, som er blevet underbetonet i tidligere forskning. Biografer som sociale mødesteder og publikums brug af filmen i hverdagen er blandt de oplagte emner, som er blevet taget op i international forskning, f.eks. Stacey (1994). Endvidere er den direkte og indirekte, økonomiske og æstetiske indflydelse fra international film, specielt Hollywood, på en lille filmnation af særlig relevans for en national mediehistorie: Amerikansk films dominans er dokumenteret i DM2 og DM3, sammen med en beskrivelse af de nationale støtteordninger, der blev det danske modtræk, men en videre udforskning af samspillet mellem dansk og udenlandsk film i mediemiljøet – ud fra såvel instruktørers som publikums synsvinkel – må være blandt forskningsemnerne i fremtiden.

Radio. Som nævnt er radioens indholdsside et af de markant underbelyste områder i dansk mediehistorie. Man kan her skelne mellem to behov for forskning: For det første den grundlæggende registrering og typologisering af programmer og genrer; for det andet en beskrivelse af programfladernes udvikling, bl.a. i lyset af det stigende antal kanaler i og uden for Danmarks Radio, men også i forhold til ændringer i forskellige lyttergruppers hverdag. Hertil kommer – ligesom for de øvrige mediers vedkommende – en mere omfattende dokumentation af modtagernes brug af radioen og dens indhold i hverdagen.

TV. Også for tv er det programindholdet – genrer og flader – som trænger til udforskning. Mange tidligere indholdsanalyser har haft casens karakter, eller har haft til formål at udvikle teoretiske eller mediepolitiske pointer, snarere end at bidrage til

en samlet genretypologi, som kunne sammenlignes med litteraturens og filmens (se dog Bondebjerg, 1993; Søndergaard, 1994). Behovet er størst i 1950-60'erne, hvor analyserne – især i den tidlige periode – er få, og hvor tv-mediet overhovedet var ved at finde sin kulturelle form. Ligesom for radiomediet er kildernes tilgængelighed et væsentligt problem, hvis omfang og mulige løsninger bør kunne afklares i samarbejde med Statens Mediearkiv og Danmarks Radio, med henblik på såvel systematisering som typologisering.

Plakaten. DM har i beskedent omfang behandlet plakaten som et medie i det offentlige rum (i den gennemgående klumme "På plakaten"), med Dybdahl (1994) som væsentligste kilde. Mens Dybdahl hælder til at opfatte plakaten som en æstetisk udtryksform – plakatkunstnerens 'værk' – bør videre forskning (også) behandle den som et flygtigt brugsmedie, bl.a. ud fra dets afgørende og skiftende relationer til politiske og andre sociale bevægelser.

Reklame. Skønt reklamen udgør en genre, og ikke et medie i DMs forstand (DM1: 226-227), er det nødvendigt at medtage den her på grund af dens overgribende, centrale og stigende betydning. Ud over de omtalte organisationsanalyser og typologier er det igen de karakteristiske udtryks- og indholdsformer, der påkalder sig opmærksomhed. Ikke mindst den moderne reklames former i avisernes annoncer og meddelelsesstof samt dens tidlige, afsøgende fase frem til ca. 1920 kan bidrage til en forståelse af, hvordan reklamen både formede og blev formet af resten af mediemiljøet. Herudover giver reklamen på grund af sin overgribende, transmediale karakter særlige muligheder for at studere forskelle og ligheder mellem mediernes udformning af sammenlignelige meddelelser, ikke blot i et kampagneperspektiv, men i det hele taget på tværs af trykte og audiovisuelle medier, samt over tid.

Musik. Heller ikke musikken er et medie – men hvad den egentlig er i mediesammenhæng, synes fortsat at være et åbent spørgsmål. For dette og de følgende to dagsordenspunkters vedkommende er der, snarere end systematisering og typologisering, behov for basal teoriudvikling. At musikken er et overset genstandsfelt er indlysende ud fra den publicerede forskning, og påfaldende i betragtning af, at der måske er tale om det kvantitativt største enkeltlement i mediernes indhold overhovedet – som selvstændigt programelement eller ' ledsagemusik' (film, tv, radio, computermedier) og som enkeltstående form (muzak, gramfon, cd). Og at musikken er blevet overhørt, skyldes kun delvis, at musikvidenskaben i al væsentlighed har koncentreret sig om kompositionsmusikken.

Tegneserier. Hvor DMs fremstilling af tegneserier i hovedsagen bygger på eksisterende, relativt populære værker, ligger der en opgave i at vende tilbage til teksterne selv – og til deres læsere. Samtidig giver tegneserier og tegnefilm, med deres fleksibilitet og med deres placering mellem fotografiske, alfabetiske og tegnede medier, særlige muligheder for teoriudvikling om de enkelte mediers specificitet.

Computermedier. Endelig kalder computermedier af selvindlysende årsager på både grundforskning og teoriudvikling: Computermediet (-medierne) har endnu ikke fundet sin (deres) form, endsize en stabil terminologi, og forskningen har endnu ikke produceret en tilfredsstillende, sammenhængende teori om computeren som arbejdsredskab og kommunikationsmaskine. Computeren kan komme til at ændre såvel forestillingen om et 'medie' som de øvrige mediers teknologiske og organisatoriske opbygning – men det er endnu for tidligt i historien og medieforskningen til at forudsige eller forklare hvordan.

Tværgående temaer

Udforskning af en række tværmediale problemstillinger kan ligeledes bidrage til en mere sammenhængende social- og kulturhistorie. *Dansk Mediehistorie* har givet et bidrag hertil ved at supplere kapitlerne om de enkelte medier i hver periode med tematiske kapitler om f.eks. 'orientalisme', 'amerikanisering' og 'postmodernisme', og med de 5 gennemgående 'klummer' ("Danske medier", "Hvordan lå landet?", "Kulturens steder", "Øl til salg", "På plakaten"). Temaerne i videre forskning bør spænde fra velkendte medieteoritiske emner til flere sammenlignende analyser – på tværs af tid, men også af kulturer – som kan være med til at fremhæve karakteristiske træk ved perioder og lande.

Teknologier. Teknologienes betydning for kommunikationsformernes udvikling er tilsyneladende et af de mindre udforskede emner i medieforskningen (men se f.eks. Beniger, 1986), i det mindste i de nordiske lande. En forklaring kan være, at det kræver meget omfattende studier at fastslå teknologiens oftest indirekte sammenhæng med kultur og politik, men også at medieforskningen i en etableringsfase har følt et behov for at distancere sig fra en simpel teknologisk determinisme à la Marshall McLuhan (1962). Imidlertid er teknologierne også blandt 'mulighedsbetingelserne' for massekommunikation – de muliggør nogle kommunikationsformer frem for andre. Man kunne nævne hurtigpressen, de fotografiske

teknikker i de trykte medier og video som eksempler på en 'determination i første instans' (Hall, 1983), der blev udmøntet i samspil med bestemte økonomiske og organisatoriske faktorer. Teknologierne har en selvstændig forklaringsværdi, som kan præciseres. Uden teknologier, ingen medieret kommunikation.

Underholdning. Underholdning er et gennemanalyseret fænomen, og der foreligger på dansk en samlet *Underholdningens historie* (Zerlang, 1989). Men bl.a. i lyset af receptionsforskningens bidrag kan det være på tide igen at stille spørgsmålet om, hvad underholdning er, i en empirisk tilgang, som fokuserer på de enkelte mediers særlige kvaliteter, deres komplementaritet og eventuelle substitution som kilder til underholdning. Hvordan adskiller sig f.eks. oplevelsen af melodrama i henholdsvis romanblade, på film og i tv? Og hvilken karakter har underholdningen i *infotainment*?

Politisk kommunikation. Også politisk kommunikation i form af nyheder og andre oplysende mediegenerer er gennemanalyserede, og bl.a. DM3 har belyst, hvordan forskellige nyhedsmedier supplerer og til dels erstatter hinanden. Imidlertid er spørgsmål vedrørende de enkelte medietypers anvendelser, deres funktion som 'handlingsanvisning', mindre velbelyst. I denne henseende har f.eks. meningspressens afhandlinger, populærpressens servicestof, partipressens mødereferater, etc. helt forskellige profiler, som har deres baggrund i meget forskellige opfattelser af politik og af læserens/borgerens rolle. Såvel genreanalyser, analyser af samtidigt debatstof som, i nyeste tid, receptionsanalyser kan være med til at belyse en række af præmisserne for skiftende opfattelser af pressen som 'fjerde statsmagt'.

Reklame og 'naturlig' selektion. Reklamen har på afgørende vis bidraget til den selektionsproces, hvor såvel enkelte medieselskaber som hele medietyper går under, med provinspressen som det vel klareste eksempel. Herudover ligger der en opgave i mere generelt at efterspore de lange linier i reklamens 'effekter': F.eks. tyder udviklingen på ugebladsmarkedet på, at det fra årtierne omkring århundredskiftet blev afgørende for bladernes overlevelse, at de havde annoncer (DM2: 75). Og med ændringerne i pressestrukturen specielt efter 1945 kom annoncer og journalistik til indgå i en ny form for symbiose i distriktspressen (Søllinge, 1995).

Socialisering til medierne. Blandt mediernes modtagere påkalder børn og unge sig særlig interesse bl.a. som grupper, der socialiseres til en (ny) virkelighed gennem medierne, og hvis erfaringer med og via medierne virker tilbage på deres øvrige udvikling – og på deres modtagelighed over for

mediernes udtryks- og indholdsformer senere i livet. Mulige omrejsningspunkter for en videre belysning af dette perspektiv er analyser af børne- og ungdomsafdelingerne inden for radio & tv (og af programmernes reception) samt af seriehæfternes storhed og fald som 'ungdomsmedie'.

Hen imod en kulturhistorie. I et meget langt perspektiv kan forskning i mediehistorien tilvejebringe grundlaget for en kulturhistorie, som indtager både finkulturen og populærkulturen, både kunstinstitutionerne og den levede hverdag. Et konkret argument for dette perspektiv finder man i *cross-over*-tendenser mellem fin- og populærkultur helt fra 1700-tallet til i dag: Fra de tidligste trykte periodica blev der formidlet finkulturel smag til et bredere publikum; i dag går tendensen tillige den modsatte vej, idet populærkulturel smag fra film, radio, tv og reklame i et vist omfang bliver inkorporeret i finkulturen, bl.a. igennem periodica. Mere principielt giver udforskningen af mediernes populærkultur i et omfang, der blot tilnærmelsesvis begynder at kunne måle sig med den mere traditionelle kulturforskning, mulighed for at skrive en integreret kulturhistorie. Indtil videre har de to kulturopfattelser som oftest delt forskergrupperne både teoretisk og politisk i en sådan grad, at analyserne har fået karakter af enten 'apartheid' eller 'imperialisme' (Jensen, 1995b: 141-145) i relation til den 'anden' kultur og til de 'andre' kulturforskeres teorier og metoder. F.eks. kulturdebatten viser, hvordan de to opfattelser af kultur netop historisk har udviklet sig som hinandens modsætninger (DM3: 56-60). Om erkendelsesinteresser og forklaringsrammer i et sådant kulturhistorisk projekt kan afklares inden for en overskuelig fremtid, er et åbent spørgsmål, men historien arbejder sandsynligvis for det: For nuværende og kommende generationer må det forekomme mindre og mindre holdbart at være 'imod' hele medier, genrer og kulturformer, eller at skrive deres historier hver for sig.

Komparative og tværkulturelle projekter. Ud over en tematisk, sammenlignende analyse på tværs af genrer og medier over tid (f.eks. de nationale genners tid, orientalismens tid som behandlet i DM2, eller horrorrens tid) vil det være nærliggende at foretage sammenligninger på tværs af kulturer, både for at identificere karakteristika ved den enkelte kultur og for at afklare indbyrdes påvirkninger såvel som eventuelle 'universalier' i moderne kulturformer. De nordiske projekter inden for mediehistorie giver en oplagt mulighed for at afgrænse konkrete komparative analyser (se også Weibull, 1997), f.eks. af forskelle og ligheder i partipressens struktur og af den nationale film-

produktion med baggrund i diverse kulturpolitiske prioriteringer. På lidt længere sigt kunne en syntetiserende sammenligning af de beslægtede og alligevel forskellige nordiske kulturer give et nyttigt bidrag til international mediehistorisk forskning: En analyse af disse afgrænsede, forbundne og relativt veldokumenterede samfund kan være med til at pege ud over de tilbagevendende, generelle spørgsmål om f.eks. 'store' mediekulturers historiske påvirkning af de 'små', økonomisk og juridisk (Golding & Harris, 1997). Og en sådan analyse kan i højere grad begynde at afdække de sociale processer, der forklarer den fortsatte mangfoldighed i medier og andre kulturformer tværs igennem den homogenisering og globalisering, som moderniseringen har ført med sig – i form af industrialisering, demokratisering, sækularisering. Ligesom mediernes teknologier er deres økonomi og organisation kun 'determinationer i første instans' (Hall, 1983) af den udtrykte og levede kultur. Det må være en af mediehistoriens væsentligste opgaver at redegøre for mediernes rolle i (re) produktionen af kulturel specificitet.

Meta-analytiske problemstillinger

I stedet for en konklusion – som er imod en 'dagsordens' åbne natur – vil jeg i denne sidste del af artiklen pege på nogle problemstillinger, der angår selve den mediehistoriske forskning, snarere end dens genstand. Også historisk forskning rejser systematiske problemer.

'Standardværker'

Enhver form for forskning er i vidt omfang afhængig af pålideligheden af tidligere publiceret forskning. Og denne afhængighed er større, jo mere syntetiserende den afsluttende fremstilling skal være. For visse danske mediers vedkommende, f.eks. tegneserier, er fremstillingerne som sagt stadig afhængige af forholdsvis populære værker; inden for andre trykte medier er der ofte en tendens til at udvælge hver femte eller tiende årgang samt jubilæumsnumre for at belyse indholdets udvikling, hvad der resulterer i de samme 'huller' i flere på hinanden følgende fremstillinger. Der er således behov for et 'metodologisk review' af de standardværker, som andre fremstillinger hviler på: Hvordan ved vi det, som vi tror, at vi ved?

For *Dansk Mediehistories* vedkommende er grundlaget fremlagt i hvert bind under "Noter med litteratur". Denne løsning blev valgt, på den ene side for at præsentere en tekst, der var tilgængelig for den alment interesserede læser, uden ekskurser

eller notetal; på den anden side for at levere dokumentation til forskere, studerende og andre særligt interesserede med henblik på videre arbejde. Hertil kommer nærværende artikel, som – for denne gruppe af særligt interesserede – yderligere problematiserer DMs repræsentation af historien og lægger op til videre forskning. En anden model er valgt i flere af de øvrige nordiske projekter i form af skriftserier eller videnskabelige rapporter, der danner baggrund for en mere almen formidling.

Mediernes modtagere udgør en særlig udfordring for den historiske forskning. Om modtagerne findes der ingen standardværker eller arkiver, og kildematerialet er kun tilfældigt bevaret, bl.a. fordi den almindelige borgers oplevelse og brug af 'sin' kultur normalt slet ikke er blevet opfattet som værdig til dokumentation og overlevering – 'værker' som flyveblade, skillingsviser og seriehæfter er i det mindste delvis overleverede. DM har trods alt i sin tilgang taget udgangspunkt i modtagerne – som centralt forbindelsesled i mediernes produktion og cirkulation af mening i samfundet – men har naturligvis været henvist til et begrænset kildemateriale, helt frem til omkring 1960: Analyser af ikke mindst de enkelte genrers henvendelsesform er suppleret med anden forskning om hverdag og levevilkår foruden bl.a. spredte læserundersøgelser og erindringer, og analyserne er fortolket inden for det sæt af medie- og samfundsteoretiske begreber, som er skitseret i DM1 (pp. 19-23, pp. 226-227). På denne baggrund er der lagt op til en mere principiel metodisk og teoretisk statusopgørelse, både om den tilgængelige viden om fortidens modtagere og om mulighederne for videre forskning i dette perspektiv. (Nedenfor vender jeg tilbage til mulighederne for at give fremtidens medieforskere et bedre grundlag for at analysere nutidens modtagere).

Selektions- og analyseprocedurer

Overvejelserne om standardværkernes status peger videre på nogle af feltets mest principielle problemstillinger, vedrørende selektion og analyse af empiri. På grund af deres 'serialitet' producerer massemedierne meget store tekstmængder. Og store dele af disse mængder er ofte ikke bevaret tilbage i tiden. For det første rejser dette 'overskud' af materiale et særligt spørgsmål om kriterierne for selektion af data inden for mediehistorien – ud fra kronologi, samtidig relevans, prototyper, tidligere mangler i forskningen, eller endda 'kvalitet'? For det andet radikaliserer 'underskuddet' af data spørgsmålet om 'repræsentativitet': Kan man eksempelvis forsvare at skrive en bestemt rekla-

megenres historie for en given periode, hvis kun skønsmæssigt 15% af originalannoncerne er tilgængelige, og hvis bortfaldets karakter ikke kendes? Skønt problemstillingen er klassisk inden for historievidenskaben (Clausen, 1986), kan den give anledning til nye overvejelser inden for den unge medievidenskab, ikke mindst i lyset af den uafsluttede diskussion om humanistiske og samfundsvidenskabelige analyseprocedurer: Skal den tværfaglige medieforsker blive humanist i sin tilgang til fortiden, og samfundsforsker i nutiden?

I det hele taget synes metodelitteraturen inden for historisk medieforskning at være noget mere begrænset end inden for en række af feltets andre områder, muligvis fordi feltet i en etableringsfase har været optaget af den systematiske dimension, formentlig også fordi medierne fremstår som et så indlysende 'samtidigt' fænomen. Imidlertid har også nordisk medieforskning bidraget til en opdyrkning af dette område (bl.a. Dahl, 1994; Drotner, 1988; Gripsrud, 1994); i amerikansk sammenhæng har f.eks. Schudson (1991) løbende fastholdt et historisk perspektiv; og fra filmmediets område har Allen & Gomery (1985) fremlagt en af de mest omfattende refleksioner om den historiske forsknings videnskabssteori, med implikationer for de øvrige medier.

Fortiden i fremtiden

Til spørgsmålet om selektion af fortidens kilde-materialer kommer spørgsmålet om, hvordan medieforskningen i nutiden kan forberede et 'repræsentativt' grundlag for fremtidens medieforskning om det, som vil blive 'perioden omkring årtusindskiftet'. Vi må spørge os selv: Hvilke typer af materiale vil (måske) være relevante for en beskrivelse og vurdering af nutidens medier om en eller to generationer? At svarene på dette spørgsmål vil være omdiskuterede, både nu og i fremtiden, fjerner ikke behovet for at diskutere det. Man kunne f.eks. vælge et princip om 'inklusion': Hvis blot én forskningsinstitution, videnskabelig 'skole' eller interessegruppe ønsker det, bør materialet inkluderes. Og man kunne betegne det som forskningens public service-princip: Alsidighed i kilderne giver – alt andet lige – større muligheder for refleksiv forskning og en oplyst offentlighed. Hvis kilderne skaber principiel mulighed for, at vores samtidigt forfattede mediehistorie kan skrives om, vil meget være nået.

Der vil være indlysende ressourcemæssige begrænsninger på arten og omfanget af en sådan dokumentation. Pointen er imidlertid, at der faktisk er tale om reelle valg, såvel inden for forsknings-

verdenen som inden for de bevilgende myndigheder, der også skal tilgodeses (andre typer) museer og arkiver. Det er almindeligt anerkendt, at historievitenskaben har haft bedst adgang til skriftlige kilder om de øverste lag af samfundet. På et tidspunkt, hvor ikke blot en bredere vifte af medier (og bedre lagringsmuligheder), men også et udvidet tekst- og kulturbegreb er en fastslået del af den sociale virkelighed, ville det problematisk ikke at inkludere f.eks. data om modtagernes brug og oplevelse af medier og anden populærkultur i fremtidens kulturhistoriske arkiver (se videre Jensen, 1993).

Før de dør...

Endelig udgør døden en absolut grænse også for den mediehistoriske forskning. Uanset flittig og

opfindsom anvendelse af andre kildetyper giver udsagn fra begivenhedernes og hverdagens medlevende deltagere et særlig vigtigt bidrag til forståelsen af mediernes placering i kulturen. Det gælder for såvel mediarbejdere og beslutningstagere som menige modtagere, en mulighed, der i et vist omfang er blevet udnyttet i de andre nordiske historieprojekter. Tilgangen er velkendt fra bl.a. *oral history* (Thompson, 1978).

Selvom interviews og case-undersøgelser altid er en mulighed, er det i slutningen af 1990'erne ved at være sidste udkald for forskning om og med de mennesker, der kan levere førstehåndserfaringer om gennembruddet for to af dette århundredes væsentligste medier, nemlig radioen og (lyd)filmen. For stumfilmens vedkommende er muligheden stort set forpasset; for tv er der endnu lidt tid. Fortiden haster.

Referencer

- Alkjær, Ejler. (red.) (1961). *Studier i efterspørgselen på det danske ugebladsmarked*. København: Berlingske Forlag.
- Allen Robert C. & Gomery Douglas. (1985). *Film History: Theory and Practice*. New York: Knopf.
- Beniger, James R. (1986). *The Control Revolution*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bernstein, Richard. (1991). *The New Constellation*. Cambridge: Polity Press.
- Bondebjerg, Ib. (1993). *Elektroniske fiktioner*. København: Borgen.
- Clausen, H.P. (1986). *Hvad er historie?*. København: Paludan.
- Dahl, Hans Fredrik, Gripsrud, Jostein, Iversen, Gunnar, Skretting Kathrine, & Sørensen, Bjørn. (1996). *Kinoens mørke – fjernsynet lys: Levende billeder i Norge gennem hundre år*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Dahl, Hans Fredrik. (1994). The Pursuit of Media History. *Media, Culture & Society*, 16(4).
- Dansk Litteraturhistorie*. Vols 1-9. København: Gyldendal.
- Drotner, Kirsten. (1988). *English Children and their Magazines 1751-1945*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dybdahl, Lars. (1994). *Den danske plakat*. København: Borgen.
- Endén, Rauno. (ed.) (1996). *Yleisradio 1926-1996: A History of Broadcasting in Finland*. Helsinki: Yleisradio Oy.
- Feldbæk, Ole. (red.) (1991). *Dansk Identitetshistorie*. Vol. 2: Et yndigt land 1789-1848. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Golding, Peter & Harris, Phil. (eds.) (1997). *Beyond Cultural Imperialism*. London: Sage.
- Gripsrud, Jostein. (1994). Moving Images, Moving Identities: Text and Context in the Reception History of Film and Television. In J. Gripsrud & K. Skretting (eds.), *History of Moving Images: Reports from a Norwegian Project*. Oslo: The Research Council of Norway.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart & Nordmark, Dag. (1992). *De svenska etermediernas historia. Projektbeskrivningar*. Seminarium i Radiohuset, 8. april, 1992.
- Hall, Stuart. (1983). The Problem of Ideology – Marxism without Guarantees. In B. Matthews (ed.), *Marx: A Hundred Years On*. London: Lawrence & Wishart.
- Hertel, Hans. (1983). *Den daglige bog*. København: Christian Ejlers' Forlag.
- Hjarvard, Stig. (1994). "Det nyeste Nyt i Tekst og Billeder": Om fotografiets rolle i skabelsen af den moderne danske avis 1900-1940. Manuskript.
- Jensen, Klaus Bruhn. (1993). The Past in the Future: Problems and Potentials of Historical Reception Studies. *Journal of Communication*, 43(3).
- Jensen, Klaus Bruhn. (1995a). Filmen blev 100 år – æret være dens minde. *Nordisk Medie Nyt*, nr. 1/95.
- Jensen, Klaus Bruhn. (1995b). *The Social Semiotics of Mass Communication*. London: Sage.
- Jensen, Klaus Bruhn. (red.) (1996-97). *Dansk Mediehistorie*. Vols 1-3. København: Samlerens Forlag.
- Joas, Hans. (1993). *Pragmatism and Social Theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Johnsen, Egil Børre. (1995). *Den andre litteraturen: Hva sakprosa er*. Oslo: Cappelen.
- Jørgensen, Harald. (1961). *Tidsskriftpressen i Danmark indtil 1848*. København: Berlingske Forlag.

- Kjær-Hansen, Max & Olufsen, Peter. (1974). *Reklamen i det 20. århundredes Danmark*. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Lundström, Gunilla. (1997). Den svenska pressens historia, en presentation. Paper præsenteret på 13. Nordiske Konference for Massekommunikationsforskning, Jyväskylä, Finland, 9.-12. august, 1997.
- McLuhan, Marshall. (1962). *The Gutenberg Galaxy*. Toronto: University of Toronto Press.
- Schudson, Michael. (1991). Historical Approaches to Communication Studies. In K.B. Jensen & N.W. Jankowski (eds.), *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. London: Routledge.
- Skovmand, Roar. (red.) (1975). *DR 50*. København: Danmarks Radio.
- Sepstrup, Preben. (1995). *TV i kulturhistorisk perspektiv 1954-1994*. Århus: Klim.
- Stacey, Jackie. (1994). *Star Gazing*. London: Routledge.
- Søllinge, Jette D. (1995). Lokale trykte medier. Haves: Distriktsblade – Ønskes: En håndbogsregistrant. Paper præsenteret ved 12. Nordiske Konference for Massekommunikationsforskning, Helsingør, 12.-15. august, 1995.
- Søllinge, Jette D. & Thomsen, Niels (1989-1991). *De danske aviser 1634-1991*. Vols 1-3. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Søndergaard, Henrik. (1994). *DR i tv-konkurrencens tidsalder*. København: Samfundslitteratur.
- Thompson, Paul. (1978). *The Voice of the Past*. London: Oxford University Press.
- Thomsen, Niels. (1972). *Dagbladskonkurrencen 1870-1970*. Vols 1-2. København: Gads Forlag.
- Tybjerg, Casper. (1996). *An Art of Silence and Light*. Ph.d.-afhandling. Institut for Film- og Medievidenskab, Københavns Universitet.
- Weibull, Lennart. (1997). The Need for Comparative Approaches. In Raimo Salokangas, James Schwoch & Kalle Virtapohja (eds.), *Writing Media Histories: Nordic Views*. Jyväskylä, Finland: Department of Communication, University of Jyväskylä.
- Zerlang, Martin. (1989). *Underholdningens historie*. København: Gyldendal.

* Forfatteren takker bidragydere til *Dansk Mediehistorie* for forslag til oversigten over forskningsemner.

Från filantropi till akademi

Det svenska filmvetandets framväxt och formationer

GÖRAN BOLIN & MICHAEL FORSMAN

Sett i ett längre tidsperspektiv minskar antalet bio-besök i Sverige liksom i övriga västvärlden. Samtidigt har det sannolikt aldrig talats och skrivits så mycket om film som idag. Till detta bidrar förstärkt en rad filmtidskrifter och en omfattande bevakning av ett växande antal filmfestivaler. Det dominerande är dock all filmrelaterad nöjes- och PR-bevakning i radio, TV och press. I och med att "filmkritiken" därigenom har expanderat menar många att den även har förflackats. Men hur förhåller det sig då med den likaledes expansiva filmvetenskapen? Och vilken roll har filmkritikerskrået och andra historiskt haft för framväxten av det svenska akademiska filmvetandet?

I ett tidevarv där filmkonsumtionen ökar till följd av video- och satellitexplosionen och där en relativistisk syn på "olika sätt att se på film" är förhärskande ter sig filmkritik emellanåt som ett svårdefinierat begrepp. Vad ska inkluderas? Fåordiga kommentarer eller extensiva eftersnack efter bion eller videon, nöjesguidernas poängprosa och Ronnys rullar, kulturbevakningens tolkningshets och Filmkrönikans ansträngda balansakter mellan konst och kommers, eller det akademiska historiserandet och teoretiserandet?

Något egentligt svar på detta kan inte vi presentera i denna skiss över mönster i det svenska filmvetandets framväxt och formation som akademisk disciplin. Vi utesluter också helt privat tyckande, när vi med David Bordwell (1989 s 20) delar in filmkritiken i tre grundkategorier: journalistisk kritik (främst aktualitetsbunden journalistik av mer eller mindre seriöst slag), essäistisk kritik (i t ex kulturtidskrifter) och akademisk kritik (främst i akademiska tidskrifter). Bordwell menar att det till dessa finns ett antal formella och informella institutioner knutna, t ex olika publikationskanaler och utbildningsvägar.¹

Bordwells kategorier kan kopplas till Bourdieus resonemang om "fält" (t ex Bourdieu 1992). Ett fält omfattar vissa strukturer, aktörer, institutioner och positioner. Karakteristiskt för ett fält är att det pågår en ständig kamp om fältets positioner. Oavsett stridigheternas art bygger kampen alltid på en gemensam föreställning om att det finns något värt att strida om, det Bourdieu kallar "doxa". Om man ser till allt och alla som i någon mening producerar och i olika avseenden säljer ett vetande om film (i allt från filmproduktioner till akademisk kunskapsproduktion), är det svårt att klart definiera vad som utgör den gemensamma doxan, förutom att rätten att offentligt tycka till om och diskutera Film tycks värd att strida om. (Och här utgör inte denna artikel och dess författare något undantag.)

Ser man till de olika delfält som rör ett officiellt och samhälleligt legitimerat metavetande om film, där filmerna som sådana mest har en instrumentell funktion i produktionen av en viss kunskapsform (t ex filmkritik, akademisk kunskapsproduktion och filmpedagogik), blir bilden lite mindre grumlig. Ytterst gäller kampen inom det akademiska filmfältet olika tjänster och positioner i den hierarkiska och hårt formaliserade struktur som universitetsinstitutionerna tillhandahåller (jfr Bourdieu 1984/1990).

Förutom inverkan från institutionella strukturer styrs kunskaps- och vetandeproduktionen inom ett fält alltid av vissa diskurser. Diskursbegreppet kan tyckas vagt och används också på olika sätt och nivåer i olika sammanhang. Då man ändå väljer att använda diskurs, i stället för t ex "framställning", är det för att peka på att det inte är det objekt som det refereras till (t ex en viss film eller regissör) utan den reglerade framställningen i sig som är det centrala. Enligt detta synsätt skapar diskursen sitt kunskapsobjekt snarare än speglar det (Foucault 1971/1993). Denna (post)strukturalistiska tanke om att språket skapar världen snarare än speglar den är långt ifrån ny. Diskursanalyser, som under-

JMK, Stockholms universitet, Box 27861, S-115 93 Stockholm

söker vad (i ett visst fält) som det överhuvudtaget är möjligt att tala och producera kunskap om – i enlighet med den grundläggande syn på och värdering av kunskap (episteme) som diskursen vilar på – är dock inte så vanliga.

I dylika studier söker man de "genealogier", eller härkomstmönster och kunskapsteoretiska premisser, som diskursen vilar på. Som framför allt Michel Foucault visat i sina studier av bl a sexualitetens, vansinnets och fängelsets historia är relationerna mellan kunskaps- och vetandeproduktionen inom en viss diskurs, och de olika institutioner, kontroll- och maktinstanser som byggs upp kring denna, av särskilt intresse (Foucault 1961/1973, 1975/1991 och 1976/1980). Genealogiska studier strävar bort från den traditionella historieforskningens föreställningar om utveckling, kausalitet, kontinuitet, logiska förbindelser och förlopp, och idén om en övergripande historisk mening (jfr Foucault 1969/1972, Schmidt 1986). Även om vi betonar att det är synen på film som samhällelig företeelse och olika institutionella förändringar som i hög grad satt sin prägel på det svenska filmvetandet, går vi inte särskilt långt i de genealogiska resonemangen, utan lutar oss – i likhet med mittfåran inom svensk filmforskning – mot en ganska traditionell historiesyn.²

Vi kommer i det följande på ett empiriskt högst preliminärt sätt och utan alltför stora teoretiserande ambitioner, diskutera några av de fält vi menar haft betydelse för filmvetenskapens framväxt. Vår genomgång är indelad i fyra faser, vilka strukturerar vår framställning, men knappast kan sägas vara empiriskt säkerställda. Inom var och en av dessa pekar vi på personer, institutioner och intressen som vi menar har varit särskilt betydelsefulla.

Den första perioden sträcker sig från det tidiga 1910-talet fram till 1950-talet. Under denna tid inrättas filmcensuren och cineaster startar filmklubbar, en mer regelbunden filmkritik tar form i dagspressen och en och annan bok om film ges ut. Den arkivariska och publicistiska verksamhet som filmfilantroper och andra bedriver under epoken bildar en kunskapsbas ur vilken svensk filmforskning så småningom utvecklas.

Den andra perioden inramas av det händelserika 1960-talet. Då genomförs den s k "filmreformen", en statlig filmskola startas och Svenska Filminstitutet (SFI) och dess filmarkiv, bibliotek och filmklubb byggs upp i det nya ändamålsenliga Filmhuset.

Det är under den tredje perioden (1970-1990) som filmvetenskap etableras som ett akademiskt

ämne och får en institutionell bas vid Stockholms universitet, förvisso inrangerat ihop med teatervetenskap. Antalet forskningsprojekt och disputationer under periodens respektive två professorer var dock anmärkningsvärt lågt.

Under den fjärde, nuvarande fasen har genomgripande förändringar skett i både det svenska universitets- och högskoleväsendet i stort och inom filmvetenskapen. Filmvetenskapen har skilts från teatervetenskapen, en ny professor har tillträtt, disputationstakten har ökat väsentligt och fokuseringarna inom grundutbildning och forskning har förskjutits från 1970- och 80-talens sociologiska, socialpsykologiska och strukturalistiska perspektiv, i enlighet med vilka film främst behandlades som ett samtidsnära massmedium, till att film återigen diskuteras som "ren konst". Dels sker detta inom ramen för en teoretiskt sofistikerad auteurkritik, dels genom historiografisk forskning kring i första hand den tidiga svenska filmen. En genomgripande fråga i vår framställning gäller just åtskillanden mellan film som konst och film som masskultur, eftersom det är en fråga som på olika sätt präglade det svenska filmvetandet och filmvetenskapen.

Samtidigt som olika fält har en viss grad av autonomi finns det diskurser som förbinder olika (del)fält. Vi kommer här inte göra några djupgående genealogiska analyser av dessa relationers framväxt, men vill ändå peka på några av de länkar mellan svensk filmkritik och svensk filmvetenskap som det kan vara fruktbart att studera vidare, t ex i en akademisk avhandling. En sådan gemensam länk är föreställningen om att filmer rymmer olika betydelsenivåer och därför är tolkningsbara. I enlighet med dessa speglings- och symptomteorier läses filmer som "texter" och antas kommunicera upphovsmannens eller -kvinnans intentioner, underliggande och genomgående tematiska eller ideologiska strukturer, eller filmens industriella tillkomstshistoria (jfr Bordwell 1989 s 65). Föreställningarna om att ett verk har flera betydelsenivåer och kan "läsas" i ljuset av realiteter, samtid och regissör är allmänt spridda och naturaliserade. Dock antas normerande omdömen av filmers estetiska och stilistiska kvaliteter och karaktär, liksom resonemang om inre och yttre trovärdighet i relation till en inomfilmisk respektive en faktisk yttervärld, enkom höra den icke-akademiska filmkritiken till. Det går dock att hävda att motsvarande normeringar ovillkorligen görs, om än på ett mer implicit och indirekt sätt, också i vetenskapliga sammanhang, inte minst genom vilka filmer och regissörer man väljer att fokusera.³

Ett filmmedvetande tar form – 1910–1950

När filmen etableras florerar en rad olika föreställningar om dess möjligheter och risker. Dessa föreställningar är intimt förbundna med bl a tankar om det moderna storstadens konsumtionslöften, tilltron till vetenskapliga observationer och nya sätt att se på människans psyke (Jowett m fl 1996). Parallellt med framväxten av en expansiv svensk filmindustri pågick det under tidigt 1900-tal också debatter om filmens kulturella status och sociala verkningar (Boëthius 1989 s 141f och Björklund 1945 s 70ff). Att en nöjesskatt på film infördes 1911 var i sig ett tecken på en låg värdering av filmmediet. Det faktum att många av dem som (under pseudonym) skrev filmrecensioner var kvinnor kan sägas ha varit ytterligare ett sådant tecken (jfr Werner 1995). Därtill inrättades världens första statliga filmcensur, Statens Biografbyrå, som en följd av diskussioner om filmers, men även annan populärkulturs, förmenta skadeverkningar (Skoglund 1971, jfr Boëthius 1995). Oavsett de normativa och moraliska grunderna för censuren får man inte glömma att den genom sin praktik också kan sägas ha skapat en av de första analytiska diskurserna kring film. Censuren byggdes ju upp utifrån föreställningar om filmens verkningar som massmedium, vilka baserades på antaganden om bl a människans psyke, det moderna (mass)samhället och verkningarna av olika sorters "filmspråk". Man ska heller inte glömma den roll som kunskapskälla som filmcensuren genom sitt arkiverande av censurkort och censurklipp haft inom historisk filmforskning. Det har också skrivits ett antal avhandlingar om filmcensuren, t ex Svensson (1976) och Olsson (1979).

Ytterligare en dimension av framväxten av ett tidigt svensk filmvetande och utkristallisierandet av film som kunskapsobjekt var den diskurs kring film och pedagogik som växte fram bland vissa "modärna" lärare med upplysningsambitioner. I det som brukar anses vara den första svenska boken om film, Frans Hallgrens (1914) *Kinematografien ett bildningsmedel*, formuleras två frågeställningar som än idag hålls vid liv – hur kan filmens "negativa verkningar" begränsas genom skolans upplysningsarbete, och hur kan film användas i skolan som ett illustrativt komplement i ordinarie undervisning?

Filmens status stärktes efter första världskriget, bland annat som en följd av invigningen av ett antal nya, vackra och mer "borgerliga" biografpalats, samt av Viktor Sjöströms och Mauritz Stillers filmatisering av svenska litterära klassiker av

t ex Selma Lagerlöf. I viss mån bidrog också av August Strindbergs och andra kulturpersonligheternas förhoppningar gällande filmens konstnärliga möjligheter (jfr Björkin 1995). I och med kopplingarna till den etablerade kulturen och en mer välsituerad publik växte önskemålen om en mer kvalificerad filmbevakning. Från och med 1905 finns en viss kontinuitet i delar av filmbevakningen. Med tiden kommer man också att skriva alltmer om filmerna (verken) och mindre om själva filmvisningen (evenemanget), vilket under filmens introduktionsfas varit det centrala. En filmkritik i mer modern mening tar dock form först under 1930-talet (jfr Olsson 1990 och Werner 1995). Under 1930-talet figurerar bland annat sällskapet "Stockholms filmjournalister" där bland andra Bengt Idestam-Almqvist och Torsten Tegnér ingick.

Ett mycket centralt namn i framväxten av ett mer teoretiskt orienterat tänkande kring film var just Bengt Idestam-Almqvist. Denne legendar inom svensk filmkritik och filmessästik var under pseudonymen "Robin Hood" under många år verksam i bl a *Stockholmstidningen*. Redan 1936 publicerade Idestam-Almqvist en skrift om svensk stumfilm. Han publicerade även monografier över Sjöström och Stiller (Idestam-Almqvist 1936, 1939). Rune Waldekrantz, sedermera den förste professorn i filmvetenskap, startade också sin karriär som filmkritiker, och publicerade tidigt en lättillgänglig filmhistorik (Waldekrantz 1941). Andra tidiga filmskribenter var Sven Stolpe och Artur Lundkvist, av vilka den senare diskuterade film genom en uttalat socialistisk och modernistisk färgad filmkritik (Lundkvist 1988).⁴

Från filmstudiorörelsen, med dess kopplingar till studentmiljöer och folkrörelseideal, kom flera av de verkliga pionjärerna bland svenska filmkritiker och filmforskare. Redan 1928 grundade Bengt Idestam-Almqvist Stockholms filmstudio. I syfte att bilda en fastare sammanslutning för seriöst filmintresserade konstituerades 1933 Svenska Filmsamfundet, med Idestam-Almqvist som ordförande. Bland de övriga medlemmar märktes regissören Gustaf Molander, filmkritikern Nils Beyer och kulturpersonligheter som Eyvind Johnson och Artur Lundkvist. Filmsamfundet verksamhet syftade till att främja filmen i konstnärligt, kulturellt och tekniskt avseende. Man avsåg också dela ut stipendier och genom föreläsningar "sprida kännedom om filmen och dess problem" (Forslund 1983 s 2). Samfundets aktiviteter resulterade bl a i en skriftserie och i publicerandet av ett antal årsböcker (Waldekrantz 1982 s 25). Samfundet ordnade även visningar av filmklassiker, något som i

sig kan ses som bidragande till kanoniseringen av vissa filmer (jfr Hedling 1995). Med tiden kom samfundet att i första hand bli en sammanslutning för filmkritiker, och 1967 döpte man om sig till Svenska Filmakademin.

Bland dem som 1929 var med och startade Lunds filmstudio fanns Gösta Werner som sedermera publicerade en rad böcker och oräkneliga artiklar om film. Werner tog under sin tid i Lund initiativ till att ett bibliotek med litteratur om film skapades. 1935 var detta bibliotek så omfattande att Werner publicerade en katalog över beståndet (Waldekranz 1982).

Av stor betydelse för all filmforskning är förstås filmarkiv. Redan 1912 satte Göteborgs stad upp ett stadsarkiv för rörliga bilder med särskild tanke på framtida forskning. Samma år skapades i Svenska biografteaterns regi, på initiativ av Stillers och framförallt Sjöströms huvudfotograf Julius Jaenzon, ett arkiv för journalfilmer. Detta arkiv togs 1964 över av Sveriges Radio och utgör idag en källa för både forskning och historiskt orienterade TV-produktioner.

Ett bredare fokus med intresse också för långfilm och fiktionsfilm och insamlande av texter och stillbilder, kännetecknade det arkiv som byggdes upp i Svenska Filmsamfundets regi. Arkivet inrättades redan 1934. Samma år som New York Film Library och ett år före legendariska La Cinémathèque Française (Waldekranz 1982). Från och med 1940 fick arkivet en självständigare ställning och döptes om till "Filmhistoriska samlingarna". Från slutet av 1940-talet fick det karaktären av en stiftelse till vilken filmbranschen började lämna årliga bidrag (Forslund 1983). Efter sinande bidrag från SF, pressen och privatpersoner räddades verksamheten i slutet av 1930-talet genom att samlingarna fick plats på Tekniska museet i Stockholm (Lauritzen 1957). Genom sin omfattande samling av tidningsklipp, sitt imponerande bibliotek och ett stort arkiv över stillbilder ur filmer, kom det att bli en viktig källa för journalister och ovärderligt för den framväxnade filmforskningen. Ansvarig för arkivet var redan från starten 1940 Einar Lauritzen, vars föräldrar Holger och Thyra även de var stora cineaster. Tack vare Holger Lauritzens kontakter som bankdirektör kunde familjen 1952 skapa en stiftelse för filmforskning. Det var i hög grad denna fond som stöttade verksamheten fram till 1964, då samlingarna övergick till SFI. Holger och Thyra Lauritzens stiftelse är än idag en av de viktigaste fonderna vad det gäller stöd till svensk filmforskning.

Den forskning som förekom under pionjäråren var primärt grundforskning av arkivariskt och re-

konstruerande slag, genomförd i privat regi av hän-givna filmfilantroper. Tre män måste särskilt framhållas från denna fas: Bengt Idestam-Almquist, Gösta Werner och Rune Waldekranz.⁵ Deras vittomfattande filmkritik, essäistik och böcker om allt från den internationella filmens utveckling till porträtt av svenska filmregissörer och producenter lade utan tvekan grunden till kommande svensk filmforskning. Av betydelse för bl a inrättandet av den statliga filmskolan och i uppläggningsen av filmvetenskapen under dess första år som universitetsämne var också dessa herrars kopplingar till filmproduktionsfären. Rune Waldekranz var från det tidiga 1940-talet och fram till mitten av 1960-talet på olika sätt involverad i Sandrews filmproduktion, Gösta Werner regisserade flera egna filmer.

Institutionaliseringarnas tid – 1960-talet

Filmkritiken under pionjäråren kan sägas ha varit en form av *rekonstruktionskritik*, där förutom återgivandet av filmens förlopp en tydlig värderingen av filmernas kvalitet, bl a utifrån teaterns mallar om skådespelarkonst, stod i fokus. Eftersom den europeiska efterkrigsfilmen presenterade mer konstnärligt komplexa och realitetsnära filmer och stilar och då modernistiska, existentialistiska och psykoanalytiska perspektiv på individen i allmänhet och författarskap i synnerhet var trend bland unga europeiska intellektuella, formades efter kriget den typ av filmkritik som David Bordwell (1989 s 43) kallar *explikationskritik*, dvs kritik grundad på uppfattningen att syftet med den kritiska verksamheten är att finna en implicit mening i filmerna. Ideerna om filmregi som författande applicerades även på vissa amerikanska filmer, då dess produkter efter kriget flödade in över Europa.

I en strävan efter möten mellan nya teorier och nya regivisioner startades några av de legendariska europeiska filmtidskrifterna, framförallt gäller det den legendariska *Cahiers du Cinéma* (1951), vilken som bekant bar filmteoretikern André Bazins samt Truffaut, Rohmer, Godard och några av den franska nya vågen-regissörernas signum. Delvis som ett försök att skapa en svensk motsvarighet startades *Chaplin* 1959.

Ändå såg delar av det svenska kulturetablissemangent med visst förakt på filmen, trots egensinniga regissörer som Gustav Molander, Hasse Ekman, Hampe Faustman och Arne Mattsson. Det var först i och med det internationella uppmärksammandet och festivalbelönandet av Alf Sjöberg, Arne Sucksdorf och Ingmar Bergman som den

svenska efterkrigsfilmen på ett mer officiellt plan tillerkändes konstnärlig status, motsvarande den Sjöström och Stillers verk redan hade.

Annars var det den kris som TV åsamkade filmbranschen som dominerande det sena 1950-talet. Att det fanns ett behov av nya ekonomiska, konstnärliga och politiska perspektiv på svensk filmproduktion framkommer både i Bo Widerbergs *Visiönen i svensk film* (1962) och i forne film- och litteraturkritikern Harry Scheins skissering av en statlig svensk filmpolitik i *Har vi råd med kultur?* (1962). Schein var som bekant huvudarkitekten bakom filmreformen och likaledes SFIs chef under dess mest inflytelserika och dynamiska period, 1964-1979.

För att få bukt med den kris filmbranschen befann sig i och för att höja kvaliteten på filmerna (med Bergman som måttstock) slopades den gamla nöjesskatten, som allt sedan 1911 legat på mellan 25-40 procent av biljettintäkterna, utan att dessa skatteintäkter återinvesterats i branschen. Den andra hörnstenen i reformen var inrättandet av den statliga stiftelsen SFI, vars verksamhet skulle finansieras med ett tioprocentigt skatteuttag på alla biljettintäkter. Av dessa tio procent skulle två tredjedelar återinvesteras i svensk filmproduktion. Den återstående tredjedelen skulle användas till SFIs filmarkiv, filmrestaurering, filmklubb, bibliotek och publikationer av böcker och tidskrifter (Schein 1970). Det fastslogs också att SFI skulle ordna kurser i filmproduktion. Det underströk att det skulle vara fråga om en praktisk, inte en teoretisk utbildning och att relevantalet skulle vara starkt begränsat, för att på så sätt säkra kvaliteten. Filmskolan startades 1964 under ledning av Rune Waldekrantz.

I SFIs statuter står det att stiftelsen ska stödja forskning om film. Institutet spelade också en viktig roll i publicerandet av litteratur om film. I samarbete med Pan/Nordstedts publicerade såväl filmforskare som Furhammar och Werner och regissörer som Vilgot Sjöman och Jörn Donner böcker om filmteori, filmregi och filmhistoria. SFI var också involverade i ett antal forskningsprojekt. Det första initierades efter den debatt om filmmediets effekter som den kontroversiella censureringen av Vilgot Sjömans *491* (1964) orsakade. Med Schein som koordinator formerades en forskargrupp, där bland andra Leif Furhammar ingick. Forskargruppens uppdrag var att genom olika delstudier utvärdera filmens förmenta effekter. Vad det gällde den vuxna publiken fann man inget stöd i empirisk forskning för att våldsamma filmer skulle kunna bidra till brott, man uttalade också viss tvekan gällande vuxencensuren.⁶ De två viktigaste forsk-

ningsprojekt SFI initierade under denna tid var dock av mer filmhistoriskt slag, dels skapandet av en svensk filmografi, dels upprättandet av ett filmarkiv. Filmografierna är decenniebaserade (och täcker än så länge perioden 1896-1989). De inrymmer produktionsuppgifter, innehållsreferat, pressreaktioner, register, index och engelska titlar över alla svenska biograffilmer. I flera av filmografierna ingår dessutom längre essäer.⁷ Både i arbetet med filmografierna och i skapandet av det filmarkiv som idag rymmer över 15 000 filmer, var det omfattande tryckta och otryckta material som SFI övertog från Filmhistoriska samlingarna till stor hjälp.

Filmvetenskaps institutionalisering

Samma år som filmreformen genomfördes blev det för första gången möjligt att läsa en universitetskurs i "Filmens historia och teori". Kursen gavs vid Institutionen för teaterhistoria under ledning av Rune Waldekrantz, sedan länge doktorand vid institutionen (Waldekrantz 1995). Waldekrantz blev, som redan nämnts, den förste professorn i filmvetenskap, 1970. Tillsättningen skedde efter en lång process med lobbying av bl a Harry Schein och SFI (som till en början finansierade professuren) samt Lauritzenska stiftelsen (Schein 1970). Filmvetenskap instiftades i par med teaterhistoria som Institutionen för teater- och filmvetenskap. I den första kursbeskrivningen fastslogs att filmvetenskapen skulle täcka in tre områden: filmens historia och teori, filmens psykologi och sociologi och filmens pedagogik. I sin installationsföreläsning betonade Rune Waldekrantz filmvetenskap som ett humanistiskt ämne (Waldekrantz 1971 och 1995). Närheten till humaniora och teatervetenskapen var i sig en indikator på en historisk-estetisk-filosofisk forskningsinriktning.

Då filmvetenskapen runt om i västvärlden inrättades som akademisk disciplin under 1960- och 70-talen förlades den ofta till just en litteratur- eller teater(historisk) institution. Enligt Bordwell (1989 s 22) kom detta att innebära att hermeneutikens romantiska tolkningsideal, med dess vördnad för texten och dess upphovsman, samt föreställningen om en kulturhistorisk kanon, blev grundläggande också inom filmforskningen. Dessutom hämtade den tidiga filmvetenskapen en hel del näring från inflytelserika filmtidskrifter som *Cahiers du Cinéma* och deras syn på regissören som auteur.

Snart nog uppstod det inom filmvetenskapen i Stockholm kontroverser gällande ämnets inriktning. I en tid av ett allmänt spritt intresse för marxistiskt teori, antiamerikanska strömningar och

en politiserad ambition att använda film i ett samhälleligt förändringsarbete, argumenterade vissa studenter för vikten av sociologiska teorier och möjligheten att ägna sig åt praktisk filmproduktion. Av kursbeskrivningar och litteraturlistor från denna tid kan man utläsa att mediasociologi fick en framträdande plats. Till kursstrukturen hörde masskommunikationsteori och socialpsykologiskt orienterad filmanalys, kurser i filmens historia, samt vissa övningar i praktisk filmning med 8-mm. Som en följd av intresset för massmediesamhällets sociala och ideologiska grundvalar var det ännu i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet möjligt att fråga och med andra terminen välja mellan att läsa "traditionell" filmvetenskap eller en mer TV-orienterad fortsättningskurs. När forskarutbildningen startade 1972 antogs nio doktorander. Både i deras och deras närmaste efterföljares val av forskningsområden kan man spåra ett massmediesociologiskt sätt att betrakta film.

Bland doktorander fanns det också de som gav ut antologier med strukturfunktionalistisk och marxistiskt grundad filmteori och filmanalys (t ex Sjögren 1976 och Roth-Lindberg & Nordström 1975). En grupp av doktorander som på olika sätt hade kopplingar till Uppsala filmstudio startade *Filmhäftet* (1973), som i likhet med den av SFI-producerade *Chaplin* (grundad på privat initiativ 1959), blev en plattform för forskare från den kritiska vänstern med ett intresse för nya teoretiska perspektiv.⁸

Inom då gällande ideologikritik, semiotik och strukturalistisk präglad psykoanalys låg fokus på hur filmens "grammatik" väver in sin publik i ideologiskt betingade strukturer. Man kan med Bordwell (1989 s 71) hävda att det som under denna tid dominerade den akademiska kritiken / forskningen, liksom stora delar av den journalistiska och kulturteoretiska filmkritiken, var *symptomatisk kritik*. Denna bygger på tanken om att kritiker / uttolkaren kan skönja dolda lager och i sin tolkning frilägga textens mytiska strukturer och ideologiska spänningsfält.

Parallellt med allt detta publicerades ambitiösa men mer traditionella antologier där internationell filmforskning och klassiska filmteoretiker som Astruc, Balázs, Bazin, Eisenstein, Metz, Sarris, Wollen, Zavattin, på ett samlat sätt, för första gången, gjordes tillgängliga för en svensk publik. Signifikativt nog hade de flesta av dessa böcker sitt upphov på andra insitutioner än filmvetenskapen i Stockholm (se Allroth 1971, Nordmark 1976, Olsson 1981).

Mycket av den tidiga akademiska svenska filmforskningen och filmvetandet kan sägas ha tagit

form och funnit uttryck lite vid sidan av den filmvetenskapliga institutionen i Stockholm. De få avhandlingar som levererades inom det unga ämnet under dess första decennium hade i flera fall sitt ursprung i andra ämnen. Dessa stod också för en ganska teorilös och mycket traditionell filmhistorisk forskning, företrädesvis koncentrerad till svensk filmhistoria.⁹

1978 blev filmkritikern, filmforskaren och TV-producenten Leif Furhammar, med en akademisk bakgrund inom pedagogik, ny professor i filmvetenskap. Han kvalificerade sig bl a genom sina böcker om filmens effekter, svensk filmhistoria, och politik och film (Furhammar 1965, 1979, Furhammar & Isaksson 1968). Med tanke på de segdragna administrativa och personalmässiga problem som kom att prägla institutionen, tedde det sig nog mer angenämt för den nye professorn att, vid sidan av egen forskning och frilansverksamhet, leda forskningsprojektet "Land och stad i svensk fiktionsfilm", ett projekt ursprungligen initierat av Rune Waldekrantz. Under Furhammars professur kom projektet att fokusera på 1930- och 40-talens svenska populärfilm, dvs filmer som drog stor publik, kanske därför att de symboliskt speglade sin samtid, men som av samtida kulturellt klassificerades som undermåliga.¹⁰ I de avhandlingar projektet utmynnande i studerades dessa mycket populära, om än något populistiska och nostalgiska, filmer som symboliska uttryck för det svenska jordbrukssamhällets kännbara övergång till en modern och urban industri- och välfärdsstat.¹¹

Kursplanerna, litteraturlistorna och studentuppsatserna från det tidiga 1980-talet vittnar om att detta var en period av antipositivistiska strömningar och teoretisk turbulens där tvärvetenskap var ett honnörsord (jfr Furhammar 1995). Bland de olika teoretiska grupperingarna under denna period fanns en grupp som möjligen kan kallas "mjuka strukturalister" och strukturfunktionalister, av vilka flera hörde till "Uppsala-gruppen". Här finner man analyser fokuserade på binära oppositioner, likväl som utvecklingspsykologiska ansatser (Rönneberg 1987, jfr Furhammar 1981, 1995). En annan grupp var mer semiotiskt influerad, ofta i studier av populärfilm och TV-fiktion (t ex Koskinen m fl 1984, Forselius & Luoma-Keturi 1985, Luoma-Keturi 1986). Vid mitten av 1980-talet ökade det franska inflytandet och laciansk psykoanalytisk teori, poststrukturalism och dekonstruktivism hamnade på dagordningen (Malmberg 1984, Söderbergh Widding 1985). Ett sätt att beskriva filmvetenskapen i Stockholm under 1980-talet är att man rörde sig från traditionell historisk grundforskning kring svensk film, via struktura-

listiska genreläsningar till ett intresse för narratologi, psykoanalys, estetik och filosofiska frågor kring filmens tids- och rumsaspekter.

Ett exempel på detta är Astrid Söderbergh Widdings (1992) avhandling, där hon med Tarkovskijs tre sista filmer som huvudemperi, och franska filmteoretiker som Jacques Aumont, Gilles Deleuze och Michel Chion som utgångspunkt diskuterar bl a "det dolda rummet". Maaret Koskinen (1993) intresserar sig också för estetiska och stilistiska snarare än tematiska och ideologiska frågor, men ligger något närmare amerikanska teoritraditioner i sin avhandling om Ingmar Bergman.

Olle Sjögren har sedan 1970-talet utmärkt sig som en av de mest produktiva svenska filmforskarna, med oräkneliga artiklar och skrifter om bl a populärfilm och censur bakom sig (jfr Sjögren 1993). Sent om sidor kom hans avhandling, en studie av tio amerikanska filmkomiker från Buster Keaton till Woody Allen. Där utvecklar Sjögren en modell för "psykokulturell analys" där antropologiska och folkloristiska perspektiv blandas med modernitets- och identitetsteorier (Sjögren 1989). Centralt i Sjögrens analys är teorier om humor, bland annat ironi. Filmisk ironi är ämnet för Örjan Roth-Lindberg likaledes sent komna (mastodont)avhandling. Med hjälp av teorier från bl a språk-, litteratur- och konstvetenskap diskuterar Roth-Lindberg kriterier för filmisk ironi samt konstruerar en typologi bestående av 28 olika typer av filmironi. Dessa begreppsarsenaler används sedan i extensiva närläsningar av sekvenser ur filmer av bl a Hitchcock and Kubrick (Roth-Lindberg 1995). Margareta Rönnberg (1996), även hon en doktorand sedan lång tid och tillhörande "Uppsala-gruppen", disputerade härom året med en avhandling om TV-tittande som dialog. I sin voluminiösa avhandling presenterar hon en ingående uppgörelse med tidigare TV-teorier av socialpsykologiskt snitt och argumenterar för en symbolisk-interaktionistisk TV-teori. Filmvetenskapen har genom åren också sett ett antal utländska gäststudenter disputerat, varav de flesta skrivit om film eller filmare från sina ursprungsländer (Najafi 1986, Feusi 1987, Korsic 1988, Iversen 1992 och Sullivan 1997).

Filmvetenskapen idag

Bland de doktorander som antogs i mitten av 1980-talet finns det flera som intresserat sig för populärfilm, både ur traditionellt historiska perspektiv och utifrån teoretiskt mer djupodlande ambitioner (Bengtsson 1990, Lindholm 1995). Bland de doktorander som antagits på senare år tycks intresset

snarare gälla historiografisk forskning kring stumfilmsepoken, stilfrågor, neoformalistisk narratologi och postmodernt influerad auteurkritik. Det sistnämnda avspeglas i Trond Lundemos (1996) avhandling, som utgår från teoretiker som Deleuze, Bergson och Foucault i sin vetendearkeologiska studie kring filmbildens och montagets tid- och rörelsefenomenologi. Som utgångspunkter för resonemangen om "bildspår" och historiekonstruktioner fungerar bland annat Eistensteins filmteorier och Jean Luc Godards filmarskap. Den historiografiska inriktningen visas i Bo Florins (1997) avhandling om nationell stil i filmer från "den svenska filmens guldålder".

Det på senare år markant ökade antalet disputationer och förändringar vad gäller forskningsinriktning förklaras delvis av Jan Olssons tillträde som professor 1993. Han var tidigare verksam som docent vid avdelningen för Drama-Teater-Film, placerad under Litteraturvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet. Olsson har publicerat flera verk om svensk filmhistoria, t ex sin avhandling om bilden av främmande makter i några "ockupationsfilmer" (Olsson 1979, jfr Olsson 1990). I denna bemärkelse liknar han sina föregångare Waldekranz och Furhammar, men han kan nog sägas vara entydigare inriktad mot stumfilm, och tycks ha en tydligare inomakademisk intention i sitt arbete än sina företrädare (jfr Olsson 1995).

Tendenser inför framtiden

Som avslutning på denna skissartade genomgång av det svenska filmvetandets framväxt och formationer vill vi peka på, och samtidigt rikta viss kritik mot, några av de tendenser vi menar präglar svensk filmvetenskap av idag.

För det första har det skett en ökad *formalisering* inom ämnet, liksom inom andra discipliner. I motsats till vad som var fallet under 1970- och 1980-talen är det idag nödvändigt att ha en doktorsgrad om man ska kunna göra någon form av karriär på området. Ytterligare en del av denna ökade professionalisering/akademisering av ämneskompetensen är att andelen magisteruppsatser ökat avsevärt under 1990-talet.

En andra tendens, också den med sin motsvarighet i andra ämnen, är en ökad *internationalisering* av disciplinen. Svenska filmforskare har börjat publicera sig i engelskspråkiga antologier och tidskrifter (t ex Soila 1992 och 1994, Bono & Koskinen 1996 och Olsson 1997). En ännu tydligare internationaliseringsaspekt är det, jämfört med tidigare decennier, stora antal utländska forskare som besökt institutionen i Stockholm de se-

naste åren: David Bordwell, Tom Gunning, Linda Williams, Jackie Stacey och Richard Dyer är bara några av dem. En annan form av internationell koppling, tillika ett tecken på striden om akademiska positioner och ämnets vidgade ambitioner, är de senaste årens "våg" av antologier med såväl klassisk som samtida fransk och angloamerikansk filmteori (se Söderbergh Widding 1994 och 1996, Hedling & Andersson 1995).

Nationellt sett finner man, som en tredje tendens, en ökad *decentralisering* av filmvetenskapen. Redan i mitten av 1960-talet började litteraturvetenskapliga institutionen i Lund att ge kurser i filmhistoria. Senare bildades en särskild avdelning för Drama-Teater-Film som en del av institutionen. Hittills har där framlagts fem avhandlingar (Lönnroth 1979, Lundin 1979, Olsson 1979, Hedling 1992 och Andersson 1992). Dagens regionalpolitiskt orienterade utbildningspolitik har gjort att det numera bedrivs undervisning i filmvetenskap på flera olika universitet och högskolor i Sverige (förutom Stockholm och Lund, bl a i Göteborg, Örebro, Umeå och Karlstad). Decentraliserings-tanken och de ökade formella kraven går i nuläget inte riktigt ihop, eftersom det helt enkelt inte finns tillräckligt många doktorer i filmvetenskap.

I den konkurrenssituation som uppstår genom decentraliseringen är det, för det fjärde, troligt att det sker en *profilering* mellan de olika enheterna. Filmvetenskapen i Stockholm har därvidlag givetvis ett stort försprång och man vill sannolikt också vara med och påverka eventuella kommande forskarutbildningar i filmvetenskap på andra orter.¹² Gentemot dessa har man dessutom skaffat sig en ännu starkare position genom den andra professur man nyligen fått sig tilldelad medel för direkt från regeringen. I väntan på kompetenta sökanden kommer den tills vidare att tillsättas med gästprofessorer (Olsson 1997 s 193), men när den väl får en permanent innehavare kommer detta givetvis att påverka institutionens forskningsinriktning och profil. Filmvetenskapen i Stockholm har anledning att även profilera sig gentemot den medieutbildning och forskning som bedrivs vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMK), belägen ett stenkast från Filmhuset. JMK bildades 1989 genom en sammanslagning av dåvarande Journalisthögskolan och Centrum för masskommunikationsforskning, och erbjuder två utbildningar: dels en yrkesinriktad journalistutbildning, dels teoretiska studier i medie- och kommunikationsvetenskap (MKV). Inom MKV-delen finns det en stark gren av populärkulturforskning och medieetnografi. Flera av lärarna och forskarna där har en bakgrund i filmvetenskap, och några av de pro-

jekt och avhandlingsarbeten som utförs vid JMK är klart relaterade till film och filmteori. Man kan säga att en viss del av den forskning som under 1970- och 1980-talen sorterades under filmvetenskap idag bedrivs vid JMK. Profileringar och specialiseringar ligger i tiden och behövs av flera skäl, men det vore olyckligt om filmvetenskapen i Stockholm skulle släppa den samtida TV- och videokulturen helt (flera av de lärare som täckt dessa områden har flyttat till andra universitet och högskolor).¹³

Motstridiga tendenser

Det finns givetvis olika skäl till varför den estetiska och historiska inriktningen idag prioriteras vid institutionen i Stockholm. Med hänvisning till deras tidigare forskning kan man peka på samtliga de tre professorerna representerar historiskt orienterade perspektiv. En annan faktor är det inflytande Lauritzenska stiftelsen har haft – det fullständiga namnet är Holger och Thyra Lauritzens stiftelse för främjande av filmhistorisk forskning, och det har funnits stipendieansökningar vars relevans ifrågasatts därför att de inte haft en tillräckligt stark historisk dimension.

Intressant i sammanhanget är filmvetenskapens officiella internationella beteckning. Då Institutionen för teater- och filmvetenskap inrättades som akademisk disciplin valdes den engelska översättningen "Department of Theatre and Cinema Arts". I och med beteckningen "arts" placerade institutionen sig inom en historisk-estetisk humanistisk tradition, vilket förmodligen bland annat berodde på dess koppling till teatervetenskapen. Genom att välja beteckningen "cinema" i stället för "film" exkluderades, åtminstone semantiskt sett, distribution av rörliga bilder per video, TV och datorer. Denna hållning kom dock, som vi har sett, att under 1970- och stor delar av 1980-talet kontrasteras en hel del av det faktiska kursubudet och forskningen vid institutionen.

Nu är frågan hur man ska tolka det namnval institutionen gjorde då man i juli 1995 blev självständiga i förhållande till teatervetenskapen. På svenska heter det Institutionen för filmvetenskap. I den engelska beteckningen, Department of Cinema Studies, har man valt att behålla "cinema". Sett i relation till aktuella strömningar inom internationell filmforskning säger valet av den amerikanska bestämningen "cinema studies", snarare än det mer brittiskt orienterade "film studies", kanske något om de aktuella teoretiska och empiriska vägvalen. Ty definitionsmässigt ägnar en institution för "cinema arts" sig åt film (ursprungligen) visad på

biograf. Denna forskning sker företrädesvis ur en historisk-estetisk infallsvinkel. Därigenom tenderar man få en slagsida åt studier av film som "text", vilket lätt kan göra att åskådarna exkluderas, annat än som textuella konstruktioner eller positioner betingade av textens strukturer. Frågor om vardagligt mediebruk och filmkultur(er) och olika filmpublikers sociala eller historiska villkor och subjektiviteter blir då av mindre intresse.¹⁴ Med tanke på en annalkande multimedial framtid och det faktum att film idag i första hand distribueras via video och TV, vore det olyckligt om svensk filmforskning skulle isolera sig alltför mycket från dagens filmkultur och dess spännvidd av olika medieformer, publikar och funktioner.¹⁵

Inom ramen för det växande intresset för stumfilm och modernitet finns det inom den internationella filmforskningen ett intresse för att tematisera den tidiga filmen och filmgåendet utifrån modernitets- och offentlighetsresonemang kopplade till nya identitetsformationer (Hansen 1991, Friedberg 1993). Det borde vara möjligt att anlägga sådana perspektiv också på nutida film och videokultur – liksom mer metateoretiska reflektioner kring metoder, teorier och val av forskningsobjekt. Parallellt med den starka historiska orienteringen har man på institutionen i Stockholm förvisso fört in en del ny teknologi i grundutbildningen.¹⁶ Samarbeten mellan teknisk expertis och humanister är bra men det är också värdefullt att utveckla interdisciplinära forskningsprojekt *inom humanvetenskaperna*, inte minst gäller detta i studiet av samtida rörliga bilder.

Vikten av historiskt forskning och akademisk valfrihet kan inte nog betonas, särskilt inte i tider av akademisk populism och marknadsanpassning. Men genom en alltför stark koncentration på en viss del av filmhistorien och med högstämda närläsningar av kanoniserade filmer och auteurs riskerar filmvetenskapen, likt delar av litteratur- och konstvetenskap, att bli ett reservat för esoterisk och arkivarisk forskning (jfr Andersson 1995). Med tanke på att filmvetenskapen, som vi sett, har vissa, om man så vill genealogiska, rottrådar till arkivariska sammanhang och statligt uppbyggd kulturpolitik (SFI), finns det skäl att varna för att man kan komma att bli den akademiska legitimeringen i en process där vissa smakmönster och estetiska värdemallar naturaliseras (jfr Bourdieu 1992).

All vetandeproduktion sker i relation till fältets strukturella villkor. Det finns således ingen position utanför diskursen, och varje utsaga är en bekräftelse av doxan. Men olika agents agerande, som t ex genom undersökningar som denna, ger

samtidigt effekter i fältet som bidrar till förändringar och förskjutningar. Vi är medvetna om vår roll i denna kamp men kan inte förutse vilka eventuella effekter vår studie kan ge upphov till. Oavsett om denna skissartade beskrivning, och första utkast till kommande genealogiska studier som kan tränga djupare in i de kunskapsfundament som filmvetenskapen och vetandet kring film bygger på, överensstämmer med gällande självbilder inom fältet eller ej, kommer en effekt av detta arbete sannolikt vara att reflexiviteten hos svenska filmforskare aktiveras. Vår målsättning har också varit att främja en rörelse mot ett permanent kritiskt tillstånd, där kunskap genereras utifrån en reflexiv medvetenhet om de egna förutsättningarna och premisserna. En medvetenhet om kunskapsbildandets förutsättningar menar vi aldrig är av ondo. Tvärtom, medvetenhet om villkoren för, och effekterna av, ens agerande gör att målformuleringen kan bli tydligare.

Slutord

Förutom tilltron till hermeneutikens tolkningsparadigm har också de institutionella villkor som präglat svensk filmforskning underbyggt vissa typer av vad man kan kalla forskarsubjektiviteter (jfr Bourdieu 1984/1990 och Foucault 1969/1972). En av dessa är filmforskaren som *arkivarie*. Detta är forskaren som värnar om det filmiska kulturarvet, ofta genom historisk grundforskning. Denna inriktning kan sägas ha sitt pre-akademiska uttryck i filmfilantropernas arbete med filmhistoriska samlingar och arkiv. När man på detta sätt med ett slags restaurativ hermeneutik försökt återskapa kulturarvet "såsom det en gång varit", görs det sällan med de pretentioner på ideologiska eller andra former av kontextualiserande tolkningar som så ofta förekommer i studier av modernare mediekulturer. En annan form av forskarsubjektivitet är filmforskaren som *tolkningsorakel*. Detta är forskaren som genom att besitta renässansartade kunskaper ska kunna förklara textens "djupare mening" (Rosenbaum 1995). Också här finner man rötterna i hermeneutiken och dess textexeges, först av bibliska texter och senare en litterär kanon. I linje med detta ska texten inte bara återskapas utan också utvinnas en djupare mening. I denna tolkningsmodell upphöjs filmforskaren nära nog själv till ett slags auteur, och i filmsammanhang får den sitt genombrott just i tidskrifter som *Cahiers du Cinéma*.

Både bland representanter för arkivarie- och tolkningsorakeltypen har det funnits de med en klart folkbildande ambition. Genom tidskriftsartik-

lar i populärpress och föreläsningar för filmintresserade, i t ex filmklubbar och förelädraforeningar, har man försökt skapa en dialog mellan olika typer av vetande kring film. Undantar man vissa publikationer och framträdanden i program typ *Filmkrönikan*, tycks de akademiskt skolade filmkritikerna i och med den pågående akademiseringen /

professionaliseringen alltmer lämna det offentliga samtalets bredare uttryck. Satsningar på noggrann forskning med högt ställda krav på akribi och stringens kan, åtminstone ur ett offentlighetssperspektiv, skapa en ankdam, där de närmast berörda utkämpar symboliska strider om akademiska positioner (jfr Bourdieu 1984/1990).

Noter

1. Vårt fokus ligger på det Bordwell kallar "akademisk kritik". I det engelska begreppet "criticism" inryms många gånger vetenskapliga arbeten. På svenska brukar vi tydligare hålla isär vetenskap och kritik. "Vetenskap", åtminstone av positivistiskt slag, förknippas traditionellt med bl a objektivitet och värderingsfri kunskap, noggranna och systematiskt genomförda studier, och sökandet efter vetenskapliga förklaringar och lagbundenheter (jfr Andersen 1990). Också "kritik" vilar av hävd på Upplysningen, förnuftet och tilltron till förbättringar och framåtskridande. Men kritik kan inte vara värderingsfri. Historiskt har kritisk verksamhet främst handlat om negativa inlagor, där jämförelser mellan föreliggande verk och föreskrivna ideal (för det sköna, det sanna, etc) på ett konstruktivt sett syftat till att påvisa brister i rådande representationssystem, och sålunda haft en vägledande funktion med syfte att förbättra. Allt sedan Kant har kritik också varit knutet till reflektioner kring kunskapsprocessen (vi måste misstro det vi upplever som naturliga perceptioner / uppfattningar) och reflektioner över hur frigörelse från dessa mänskligt skapade begränsningar kan ske (Connerton 1978).
2. I hög grad har vår framställning inspirerats av de två forna filmprofessorerna Waldekrantz (1982, 1985-1995) och Furhammars (1991) imponerande och fullmatade genomgångar av den svenska filmens historia.
3. Ser man till filmpubliken är formulerandet av tolkningar och smakomdömen en central komponent i formandet av och kampen på det Bourdieu (1992) kallar livsstilarnas fält. I det vardagliga kommunicerandet av identitet, livsstil, klass och smak kan filmrecensenters och filmforskarens urval, fokus, omdömen och formuleringar givetvis vara vägledande.
4. Socialistisk filmkritik i dags- och fackpress utgör något av en tradition inom svensk filmkritik (se Andersson m fl 1978). Under 1960- och 70-talen blir samhälls-, ideologi-, och masskulturkritiska perspektiv en given del i då unga filmtidskrifter som *Chaplin* och *Filmhäftet*.
5. Filmvetenskapen och filmhistorien har i hög grad definierats av män. Man ska dock inte glömma svenska filmvetarpijonjärer som Gerd Osten, och hennes böcker *Det förlorade paradiset* (1948) och *Erotiken i filmen* (skriven med Artur Lundkvist, 1950). Eller tidigare filmpedagoger som Elsa Brita Marcussen (1950). Att den filmvetenskapliga historiken kan skrivas på ett annat sätt än det dominerande manliga visar även t ex Guliana Bruno (1993).
6. Projektet finns summerat i SOU 1967:31.
7. SFI har genom sin filmografiska gärning i allra högsta grad bidragit till att skapa ett underlag för svensk filmforskning. Vid sidan om filmografierna, som numera även finns på CD-ROM, har SFI sedan 1969 årligen publicerat *Filmårsboken* med Bertil Wredlund som redaktör. *Filmårsboken* består av korta fakta om samtliga filmer som behandlats av den svenska filmcensuren. Bertil Wredlund har tillsammans med Rolf Lindfors också publicerat *Långfilmen i Sverige* som på liknande sätt men decennievis omfattar alla filmer med svensk biografpremiär 1910-1989. SFI ger, som ett led i sitt stödande av utgivningen av och informationen om "kvalitetsvideo", årligen också ut en mycket matnyttig *Videofilmkatalog* (1991-1996, från 1995 kallad *Videoårsboken*) med uppgifter om filmer som haft (officiell) svensk premiär på hemvideomarknaden (undantaget bl a porrfilm, sportfilm, musikvideor och institutionsfilmer).
8. För en historisk översikt över svenska filmtidskrifter, se Furhammar (1984).
9. Gösta Werners (1969) avhandling är en minutiös genomgång av Mauritz Stiller och hans filmer mellan 1912-1916; Louise O'Konor (1971) avhandlar den svenske målaren och filmavantgardisten Viking Eggeling; Arne Svensson (1976) utreder den svenska filmcensurans praxis visavi den s k utrikespolitiska normen sedan 1914; Marguerite Engbergs (1978) avhandling i två band behandlar dansk stumfilm; och Bengt Forslund (1980) porträtterar Victor Sjöström.
10. För en beskrivning av delar av den svenska 1930-tals filmen, som i sig samtidigt är ett exempel på klassisk föraktfullhet mot dessa filmer, se Schildt (1970).
11. Per Olov Qvist (1986) behandlar med utgångspunkt i Tönnies resonemang om gemeinschaft – gesellschaft vad han kallar "landsbygdsfilm". Dessa filmer nådde höjden av sin popularitet strax efter andra världskriget, de idealiserar lantliga lokalgemenskaper och pastorala vyer, eller bygger på romantik kring den vilda naturens storslagenhet (se även Qvist 1995). I en viss typ av sådana svenska "Heimafilmer" återfanns Edvard Persson, inte sällan som godhjärtat pa-

triark med en "sund misstänksamhet" mot allehanda moderna påfund. I sin avhandling om Edvard Persson diskuterar Kjell Jerselius (1987) på ett sätt liknande Qvists den populism och skepticism filmerna uttrycker, och visar även på de starka aversioner dessa filmer väckte hos den dåvarande svenska kultureliten. Jerselius diskuterar dessa frågor från ett empiriskt snarare än ett teoretiskt perspektiv, och bygger sin studie kring olika faser i Perssons karriär, pressmottagandet, osv.

Tytti Soila (1991) behandlar samma period som Qvist och Jerselius i sin avhandling men har en annan och mer teoretiskt ambitiös inriktning. Hon analyserar kvinnlighetens status och funktion i 63 av de mest populära svenska melodramorna från åren 1929-1939. Från en poststrukturalistisk och feministisk ståndpunkt blottlägger Soila dels den starkt patriarkaliska diskurs som bl a yttrade sig i form av kvinnliga stereotyper som "sprakfålen", "nipper-tippan", "pigan" "östermalmsdraken" och "huskorsen". I filmerna finner Soila samtidigt också en mer modern och progressiv potential för kvinnliga åskådarpositioner.

12. I den situation som nu uppstått har institutionen i Stockholm givetvis stora fördelar genom att den är så etablerad. Den formellt sett högsta kompetensen finns där, vilket borde borga för kvalitet på grundutbildningen. Även rent forskningsmässigt har Stockholm stora fördelar jämfört med de regionala högskolorna, särskilt då det gäller historisk forskning. Filmvetenskapen är fysiskt närbelägen såväl SFIs filmarkiv och bibliotek som Arkivet för ljud och bild (ALB), där kopior av allt som visats på biografer sedan 1978 i Sverige, och det mesta av vad som visats i TV, och hyrts ut på videomarknaden, finns att tillgå.
13. Intrycket att filmvetenskapen i Stockholm tycks prioritera studier av den tidiga filmen, ochurma särskilt för filmteorins klassiska textutbud får man inte minst då man läser insitutionens egen tidskrift *Aura. Filmvetenskaplig tidskrift*, där man i de årgångar som utkommit starten 1995 kunnat läsa översättningar av Walter Benjamin, Sergej Eisenstein, Béla Balázs, förvisso också nyare texter av bl a Peter Wollen, David Bordwell, Tom Gunning, Gertrude Koch och Linda Williams.
14. De metoder som används flitigast vid filmvetenskapen i Stockholm är just textorienterade, medan många av dem som studerar film vid andra institutioner visar ett intresse för mer etnografiska perspektiv. Frågor om filmproduktion och dess sociologiska och ekonomiska implikationer har också rönt liten uppmärksamhet, både i Stockholm och vid filmvetenskapliga avdelningar på andra platser i landet.
15. I bl a USA har man för att undvika den problematik som är vidhäftad användningen av begreppen "cinema" och "film" börjat nyttja termen "visual culture". På svenska har även omskrivningen "rörliga bilder" av samma skäl använts i en del sammanhang (t ex i von Feilitzen m fl 1993).

16. För närvarande genomförs två forskningsprojekt, i samarbete med Kungliga tekniska högskolan (KTH), som syftar till att undersöka de metodologiska och didaktiska möjligheter som datorer ger, dels vid elektronisk kodning av bilder, vilket gör dem tillgängliga för ingående analyser, dels i grundutbildningssammanhang, där studenterna, genom simulation med hjälp av CD-ROM-teknik, kan få pröva på vad eget filmskapande innebär. Professor Jan Olsson leder projektet "Filmanalys och multimedia" och Kjell Jerselius har lett det av rådet för grundutbildning finansierade projektet "Interaktivt undervisningshjälpmedel i multimedia", vilket resulterat i två CD-ROM (se Jerselius 1996a och 1996b). Eventuellt kommer dessa projekt att på sikt också leda till avhandlingsarbeten.

Vid sidan av multimediamprojekt pågår också mer traditionella forskningsprojekt: "Stumfilm i brytnings-tid" (Söderbergh Widding); "Kvinnor och film i Sverige" (Soila); "Feminismen i akademien" (Soila); "Arbete och affärer i levande bilder" (Walldius); "Ingmar Bergman, filmen och teatern" (Koskinen) och "Ingmar Bergman och publiken (Steene).

För att ge perspektiv, kan nämnas att endast ett enda projekt genomfördes under institutionens första tjugo verksamhetsår, det tidigare nämnda "Land och stad i svensk fiktionsfilm".

Referenser

- Allroth, Kerstin (1971): *Film. En antologi*, Lund: CWK Gleerups.
- Andersen, Heine (1990): *Vetenskapsteori och metodlära. En introduktion*, Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Lars Gustaf (1995): "Den svenska konstfilmsinstitutionen", *Filmhäftet*, nr 89-90 (1-2/1995).
- Andersson, Lars Gustaf (1992): *Änglarnas barn*, Lund: Bokbox.
- Andersson, Gunder, Eva Bjärlund & Ingmari Eriksson (red.) (1978): *Motbilder. Svensk socialistisk filmkritik i urval*, Stockholm: Tidens förlag.
- Bengtsson, Bengt (1990): "Folkhemskritiker eller sensationsfilmare? en återblick på 'ungdomsfilmaren' Egil Holmsen", *Filmhäftet*, nr 69-70 (1-2/1990).
- Björkin, Mats (1995): "Fröken Julies rakkniv. orientaliska teatern, sensation och konst", *Filmhäftet*, nr 89-90 (1-2/1995).
- Björklund, C. J. (1945): *Kampen om filmen. Studie i filmens sociologi*, Stockholm: Svenska Skriftställare Förbundets Förlag.
- Boëthius, Ulf (1989): *När Nick Carter drevs på flykten. Kampen mot "smutslitteraturen" i Sverige 1908-1909*, Stockholm: Gidlunds.
- Boëthius, Ulf (1995): "Youth, the Media and Moral Panics", i Johan Fornäs & Göran Bolin (red.): *Youth Culture in Late Modernity*, London: Sage, s 39-57.
- Bono, Francesco & Maaret Koskinen (red.) (1996): *Film in Sweden*, Stockholm: Svenska Institutet.

- Bordwell, David (1989): *Making meaning. Inference and Rhetoric in the Interpretation of Cinema*, Cambridge, MA & London: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre (1984/1990): *Homo Academicus*, Cambridge: Polity.
- Bourdieu, Pierre (1992): *Kultur och kritik*, Göteborg: Daidalos.
- Bruno, Guilian (1993): *Streetwalking on a Ruined Map. Cultural Theory and the City Films of Elvira Notari*, Princeton: Princeton University Press.
- Connerton, Paul (1978): *The Tragedy of Enlightenment: An Essay on the Frankfurt School*, Cambridge, CA: Cambridge University Press.
- Engberg, Marguerite (1978): *Dansk stumfilm I-II. De store år*, København: Rhodos.
- Feilitzen, Cecilia von, Michael Forsman & Keith Roe (red.) (1993): *Våld från alla håll. Forskningsperspektiv på våld i rörliga bilder*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Feusi, Norbert (1987): *Das Vaterbild im Schweizer Film. Eine Studie zur gesellschaftlichen Verankerung des Patriarchates und dessen Darstellung im Schweizer Spielfilm*, Stockholm: Department of Theatre and Cinema Arts.
- Florin, Bo (1997): *Den nationella stilen. Studier i den svenska filmens guldålder*, Stockholm: Aura förlag.
- Forselius, Tilda Maria & Seppo Luoma-Keturi (red.) (1985): *Våldet mot ögat. Filmforskare om film- och videokräck*, Stockholm: Författarförlaget.
- Forslund, Bengt (1980): *Victor Sjöström. Hans liv och verk*, Stockholm: Bonniers.
- Forslund, Bengt (1983): "Svenska Filmsamfundet, Svenska Filmakademin 1933-1983", ur *The Swedish Film Academy 50 Years 1933-1983*, Stockholm: Svenska Filminstitutet.
- Foucault, Michel (1961/1973): *Vansinnets historia under den klassiska epoken*, Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Foucault, Michel (1969/1972): *Vetandets arkeologi*, Stockholm: Bo Cavefors förlag.
- Foucault, Michel (1971/1993): *Diskursens ordning*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Foucault, Michel (1975/1991): *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*, London: Penguin.
- Foucault, Michel (1976/1980): *Sexualitetens historia I. Viljan att veta*, Stockholm: Gidlunds.
- Friedberg, Anne (1993): *Window Shopping. Cinema and the Postmodern*, Berkeley: University of California Press.
- Furhammar, Leif (1965): *Filmpåverkan. Socialpsykologiska uppsatser*, Stockholm: Norstedts.
- Furhammar, Leif (1979): *Folklighetsfabriken. Porträtt av ett svenskt filmbolag*, Stockholm: PAN/Norstedts.
- Furhammar, Leif (red.) (1981): *Rörande bilder. Festskrift till Rune Waldekrantz*, Stockholm: Norstedts.
- Furhammar, Leif (1984): "Förord", i Kjell Jerselius, Per Olov Qvist & Lasse Svensson (red.): *Play it again, Sam. Tjugio texter om film och TV*, Uppsala: Filmhäftets förlag, s 7-10.
- Furhammar, Leif (1991): *Långfilmen i Sverige. En historia i tio kapitel*, Höganäs: Wiken & Svenska Filminstitutet.
- Furhammar, Leif (1995): "Tolv års institutionsliv", *Filmhäftet*, nr 89-90 (1-2/1995).
- Furhammar, Leif & Folke Isaksson (1968): *Politik och film*, Stockholm: PAN/Norstedts.
- Hansen, Miriam (1991): *Babel and Babylon. Spectatorship in American Silent Film*, Cambridge, MA & London: Harvard University Press.
- Hedling, Erik (1992): *Lindsay Anderson och filmens estetik*, Lund: Lund University Press.
- Hedling, Erik (1995): "Filmhistoriska exkurser. Kanonbildning och dekonstruktion", i *Filmhäftet*, nr 89-90 (1-2/1995), s15-24.
- Hedling, Erik & Lars Gustaf Andersson (red.) (1995): *Modern filmteori* (2 volymer), Lund: Studentlitteratur.
- Idestam-Almquist, Bengt & Ragnar Allberg (1932): *Film i går, i dag, i morgon*, Stockholm: Bonniers.
- Idestam-Almquist, Bengt & Ragnar Allberg (1936): *Vid den svenska filmens vagga*, Stockholm: Bonniers.
- Idestam-Almquist, Bengt (1939): *Svenska filmens drama: Sjöström och Stiller*, Stockholm: Åhlén & Söners förlag.
- Iversen, Gunnar (1992): *Framtidsdröm og filmlek. Erik Løchens filmproduksjon og filmestetikk*, Stockholm: Department of Theatre and Cinema Arts.
- Jerselius, Kjell (1987): *Hotade reservat. Spelfilmerna med Edvard Persson*, Uppsala: Filmförlaget.
- Jowett, Garth S, Ian C Jarvie & Kathryn H Fuller (1996): *Children and the Movies. Media Influence and the Payne Fund Controversy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Korsic, Igor (1988): *Suspended Time. An Analysis of Bazin's Notion of Objectivity of the Film Image*, Stockholm: Department of Theatre and Cinema Arts.
- Koskinen, Maaret (1993): *Spel och speglingar. En studie i Ingemar Bergmans estetik*, Stockholm: Department of Theatre and Cinema Arts.
- Koskinen, Maaret, Seppo Luoma Keturi & Tytti Soila (1984): "To See or not to Be. En analys av John Carpenters Förföljd", i *Filmhäftet*, nr 45-46 (1-2/1984), s 6-27.
- Lauritzen, Einar (1957): "The Swedish Film Archive", i *The Quarterly of Film, Radio and Television*, Berkeley: University of California Press.
- Lindholm, Tommy (1995): "Med tidens gång. Filmiskt berättande och kulturell förändring", *Filmhäftet*, nr 92 (4/1995).
- Lundemo, Trond (1996): *Bildets oppløsning. Filmens bevegelse i historisk og teoretisk perspektiv*, Oslo: Spartacus forlag AS.
- Lundin, Gunnar (1979): *Filmregi Alf Sjöberg*, Lund: Institut för dramaforskning.
- Artur Lundkvist (1988): *Sett i ett strömmande bildflöde. Filmessäer i urval*, Lund: bookLund.
- Luoma-Keturi, Seppo (1986): "Skuggan av en helikopter. Om förtexterna i Dallas", *Filmhäftet*, nr 53 (1/1986).

- Lönnroth, Lars (1979): *Östeuropeisk animerad film*, Lund: Institut för dramaforskning.
- Malmberg, Carl-Johan (1984): "Fiktion och begär. En studie av Viscontis *Senso*", *Filmhäftet*, nr 45-46 (1-2/84).
- Marcussen, Elsa Brita (1950): *Film*, Stockholm: Ehrlins.
- Najafi, Behrad (1986): *Film in Iran 1900 to 1979. A Political and Cultural Analysis*, Stockholm: Department of Theatre and Cinema Arts.
- Nordmark, Dag (1976): *Bildspråkets betydelser*, Stockholm: PAN/Norstedts.
- O'Konor, Louise (1971): *Viking Eggeling, Artist and Film-maker*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Olsson, Jan (1979): *Svensk spelfilm under andra världskriget*, Lund: Liber.
- Olsson, Jan (1981): *Filmteori. Filmanalys*, Lund: Studentlitteratur.
- Olsson, Jan (1990): "I offentlighetens ljus. Några notiser om filmstoff i dagspressen", i Jan Olsson (red.): *I offentlighetens ljus. Stumfilmens affischer, kritiker, stjärnor och musik*, Stockholm/Stehag: Symposion.
- Olsson, Jan (1995): "Filmvetenskap anno 1995", *Filmhäftet*, nr 89-90 (1-2/95).
- Olsson, Jan (1997): "Remapping: Another Look at Cinema Studies in Sweden", *Screen*, vol 38:2, s 191-195.
- Osten, Gerd (1948): *Det förlorade paradiset*, Stockholm: KFs Bokförlag.
- Osten, Gerd & Artur Lundkvist (1950): *Erotiken i filmen*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Qvist, Per Olov (1986): *Jorden är vår arvedel. Landsbygden i svensk spelfilm 1940-1959*, Uppsala: Filmförlaget.
- Qvist, Per Olov (1995): *Folkhemmets bilder. Modernisering, motstånd och mentalitet i den svenska 30-talsfilmen*, Lund: Arkiv.
- Rosenbaum, Jonathan (1995): *Placing Movies. The Practice of Film Criticism*, Berkeley: University of California Press.
- Roth-Lindberg, Örjan & Björn Nordström (1975): *Myternas marknad*, Stockholm: AWE/Gebers.
- Roth-Lindberg, Örjan (1995): *Skuggan av ett leende. Om filmisk ironi och den ironiska berättelsen*, Stockholm: Fischer & Co.
- Rönnerberg, Margareta (1987): *En lek för ögat – 28 filmberättelser av Astrid Lindgren*, Uppsala: Filmförlaget.
- Rönnerberg, Margareta (1996): *TV-tittande som dialog. På väg mot en symbolisk-interaktionistisk TV-teori*, Uppsala: Filmförlaget.
- Schein, Harry (1962): *Har vi råd med kultur?*, Stockholm: Bonniers.
- Schein, Harry (1970): *I själva verket*, Stockholm: Nordstedts.
- Schildt, Jürgen (1970): *Det pensionerade paradiset. Anteckningar om svensk 30-tals film*, Stockholm: PAN/Norstedts.
- Schmidt, Lars-Henrik (1986): *Vetandets politik*, Stockholm/Lund: Symposion.
- Sjögren, Olle (red.) (1976): *Filmens ledbilder. Marxistiska filmanalys*, Stockholm: Nordstedts.
- Sjögren, Olle (1989): *Lekmannen i skrattpengeln*, Uppsala: Filmförlaget.
- Sjögren, Olle (1993): *Inte riktigt lagom? Om 'extremvård', filmcensur och subkultur*, Uppsala: Filmförlaget.
- Skoglund, Erik (1971): *Filmcensuren*, Stockholm: PAN/Norstedts.
- Soila, Tytti (1991): *Kvinnors ansikte. Stereotyper och kvinnlig identitet i trettiotalets melodramfilm*, Stockholm: Norstedts.
- Soila, Tytti (1992): "Valborgsmässoafton: Melodrama and Gender Politics in Swedish cinema", i Richard Dyer & Ginette Vincendeau (red.): *Popular European Cinema*, London & New York: Routledge, s 232-244.
- Soila, Tytti (1994): "Five Songs of the Scarlet Flower", *Screen*, vol 35:3, s 265-274.
- Sullivan, Moira (1997): *An anagram of the ideas of filmmaker Maya Deren. Creative work in motion pictures*, Stockholm: Institutionen för filmvetenskap.
- Svensson, Arne (1976): *Den politiska saxen. En studie i Statens biografbyrås tillämpning av den utrikespolitiska censurnormen sedan 1914*, Stockholm: Hedengrens.
- Söderbergh Widding, Astrid (1985): "Blickar/platser. En studie i rummet hos Fassbinder", *Filmhäftet*, nr 50 (2/1985).
- Söderbergh Widding, Astrid (1992): *Gränsbilder. Det dolda rummet hos Tarkovskij*, Stockholm: Department of Theatre and Cinema Arts.
- Söderbergh Widding, Astrid (1994): *Sätt att se: Texter om estetik och film*, Stockholm: Thomas Fischer.
- Söderbergh Widding, Astrid (red.) (1996): *Flyktigheten fångad. Att skriva filmens historia*, Stockholm: Aura förlag.
- Waldekranz, Rune (1941): *Filmen växer upp*, Stockholm: Hugo Gebers förlag.
- Waldekranz, Rune (1971): "Filmvetenskap – ett humanistiskt ämne", i Dag Nordberg (red.): *Vetenskapliga perspektiv. Nya professorer vid Stockholms universitet presenterar sina ämnen*, Stockholm: Stockholm universitet, s 99-148.
- Waldekranz, Rune (1982): "Filmstudier och filmforskning. En orientering i internationell och svensk filmlitteratur", i Gösta Werner (red.): *Svensk Filmforskning*, Stockholm: Holger och Thyra Lauritzens stiftelse för främjande av filmhistorisk verksamhet & P.A Nordstedts & Söner.
- Waldekranz, Rune (1985-1995): *Filmens historia. De första hundra åren* (3 band), Stockholm: Norstedts.
- Waldekranz, Rune (1995): "Första filmprofessuren", *Filmhäftet*, nr 89-90 (1-2/1995), s 78-81.
- Werner, Gösta (1969): *Mauritz Stiller och hans filmer 1912-1916*, Stockholm: Norstedts.
- Werner, Gösta (1995): "Äreräddning för Robin Hood och andra halvt förgätta filmskribenter", *Filmrutan*, nr 4/1995.
- Widerberg, Bo (1962): *Visionen i svensk film*, Stockholm: Bonniers.

Tabloidiseras dagspressen?

Utvecklingstendenser i finländsk och svensk regional- och rikspress 1982-1997

GÖRAN DJUPSUND & TOM CARLSON

Under senare tid har medieforskare uppmärksammat hur TV-nyheterna och dess kvalitet i en tid av ökad konkurrens påverkas av en kommersiell eller marknadsmässig nyhetslogik (t.ex. McManus 1994; Klite et al 1997; i Norden t.ex. Asp 1995; Helland 1995; Hjarvard 1995, 61-72; Hvitfelt 1994). Utvecklingstrenderna har infångats i begrepp som *tabloid-TV*, *tabloidization* och *tabloid fever* (Klite 1995). Då nyheterna skall säljas som en underhållande produkt uppgraderas material av typen *human interest* och *soft news*. I formmässigt avseende läggs större vikt vid bl.a. dramatik, tempo och rytm. I synnerhet ökar betydelsen av visuella element varvid bildernas roll blir allt viktigare.

Dylika tendenser är inte förbehållna endast TV-mediet. Bland andra Neil Postman har framhållit att televisionens sätt att förpacka nyheter bildar ett slags paradigm för andra massmedier med resultat att hela samhällets informationsmiljö börjar avspejla televisionen (Postman 1986, 118; jfr Altheide och Snow 1992). Beträffande dagstidningar, som utgör vårt intresseobjekt i fortsättningen, skriver McManus (1994, 7) således att...

[...] newspapers are now moving 'to embrace such topics as parenting or hobbies or shopping, and a willingness to billboard such subjects on the front page – often at the expense of government news' [...] A more obvious change in print has been the trend toward more vivid and graphic presentation [...] [N]ewspapers across the country have become more visually oriented [...] '[M]any editors appear to have been convinced ... that

more and bigger photographs [...] were necessary counters to the visual and entertainment elements of TV'.

I denna studie riktar vi intresset mot nordiska dagstidningar.¹ Fråga är om en komparativ empirisk undersökning där syftet är att över tid spåra eventuella tabloidiseringstendenser. Innan vi bestämmer material och metod, skall vi kort dels utveckla normativa utgångspunkter, dels på ett teoretiskt och begreppsligt plan ännu precisera vad vi här avser med tabloidiseringstendenser.

Normativa utgångspunkter

Studien har en normativ demokratiteoretisk förankring. Vi skall nu redogöra för hur vi uppfattar demokratibegreppet och dess premisser. Speciell uppmärksamhet fästs vid masskommunikationens betydelse. Vi definierar samhällelig demokrati på följande sätt: *demokratin i ett samhälle förverkligas i den utsträckning medborgarna inflytelserikt deltar i det samhälleliga beslutsfattandet* (se Ståhlberg och Helander 1972). Med samhälleligt beslutsfattande avser vi inte uteslutande beslut av folkvalda församlingar. I sfären innefattar vi även andra beslut som markant påverkar stora medborgargrupperns liv, t.ex. arbetsmarknadsuppgörelser. Definitionen förutsätter dels ett medborgerligt deltagande, dels att detta deltagande är inflytelserikt. Såväl det medborgerliga deltagandet som i synnerhet graden av inflytande i detsamma är beroende av en rad ytterligare förutsättningar. Den allt överskuggande premissen kan betecknas som kunskap. Denna kunskap består av tre fält. För det första kännedom om vilka frågor som är uppe på, eller på väg upp på den samhälleliga agendan. För det andra innehållslig kunskap om dessa frågor

Institutionen för samhällsvetenskaper, Åbo Akademi, Vörågatan 9, FIN-65100 Vasa

och alternativa syner på, och lösningar rörande frågorna. Slutligen, för det tredje, kännedom om hur olika aktörer i samhället ser på dessa frågor. Utrustad med kunskap av dessa tre slag har medborgaren förutsättningar att dels skapa sig en egen åsikt om vilka frågor och vilka lösningar han/hon själv vill stöda. Vidare kan medborgaren, som vet vad andra parter anser, dra upp riktlinjer för det egna strategiska handlandet.²

Ur vilka källor skall då medborgaren kunna ösa denna kunskap? Med utgångspunkt i ett västerländskt demokratiskt samhällsskick är det vår normativa uppfattning att en av massmediernas centralaste uppgifter är att erbjuda medborgarna kunskap och information av nämnda art. Denna syn kan preciseras på två punkter. För det första utgår vi teoretiskt från att enskilda medier varken kan eller bör fylla sina konsumenters totala behov av kunskap. Det är självfallet det totala medieutbud som konsumenten tar till sig som skall uppfylla detta behov. Man bör dock här notera de relativt nya trenderna vad mediekonsumtion ankommer. Även om tidningsläsningen i Norden fortfarande ligger på en relativt hög nivå, finns det tendenser till en minskning på denna punkt. Exempelvis minskar hushållens prenumerationsbenägenhet vad gäller dagstidningar i fler befolkningssegment. Något förenklat kunde man hävda dels att medborgarna i dag allt mer är beroende av endast en tidning, dels att mediebruket allt mer håller på att kantra över till etermediernas fördel. Enligt vår mening innebär detta sammantaget att kraven på samhällsrelevant information nu allt mer bör ställas även på det enskilda mediet.

Vårt andra korrelat berör enkannerligen pressen. Man kan utgå från att medierna i fyllandet av sin samhällsfunktion har tre sammanlänkade men något skilda uppgifter. Nämligen, att väcka intresse för vad som sker i samhället, att visa vilka samhällsfrågor som är aktuella eller i uppseglande samt att ge innehållslig information om dessa frågor, alternativa handlingslinjer och olika aktörers hållningar. Samtliga medier sysselsätter sig i varierande grad med alla dessa tre områden. Medierna skiljer sig emellertid till sin karaktär. Dels har vi att göra med skillnader mellan etermedier (radio och television) och tidningar. Dels har mediernas spridning – nationell kontra regional eller lokal – betydelse i detta sammanhang. Etermedierna, i synnerhet televisionen, karakteriseras i hög utsträckning av både strikta och låga gränser för informationsmängd. Samtidigt har etermedierna, och igen framförallt televisionen, fördelen av att kunna arbeta med fler kommunikationselement. Man använder inte endast text utan den är dessutom talad

och åtföljd av rörliga bilder. Härigenom möter dessa medier sina konsumenter på långt fler plan och fler sätt än vad tidningarna gör.

Vi kan nu spegla medierna och deras karaktär mot samhällsfunktionens uppdelning i att väcka intresse, att visa på aktuella och framtida frågor samt att informera om innehåll och parter positioner i dessa frågor. Härvidlag är det naturligt att etermedierna tenderar att mer arbeta med de två första områdena utan att för dess skull helt uraktlåta att bearbeta den innehållsliga sidan. De tryckta mediernas, tidningarnas karaktär medför å sin sida att tyngdpunkten för deras vidkommande traditionellt legat i riktning mot det tredje området.

Med en allmän formulering menar vi att det är acceptabelt med en viss skillnad i tyngdpunkterna medierna emellan. Dock så att samtliga medieformer strävar efter att i en beaktansvärd utsträckning täcka in alla tre områden rörande samhällsinformationen. Etermedia bör sålunda även sträva efter god innehållslig bevakning samtidigt som pressen även bör sträva efter att väcka intresse.

Den centrala slutsatsen av den ovanstående diskussionen är att det åvilar pressen ett alldeles speciellt ansvar vad gäller uppfyllandet av medborgarnas behov av samhällsinformation. Etermedia borde, men förmår inte till fullo göra detta. Tidningarna däremot både kan och bör göra detta. Mot ovanstående bakgrund är ambitionen i denna studie att över tid granska det sätt varpå pressen lever upp till idealen rörande samhällsfunktion. Ur ett läsarperspektiv ställer vi oss följande fråga: har tidningsläsarens möjligheter att erhålla samhällsinformation förändrats över åren och i så fall hur? I detta avseende riktas intresset mot de utvecklingstendenser som påtalades i inledningen och som här sammanfattas i begreppet tabloidisering.

Tabloidisering

Tabloidisering innehåller såväl innehållsliga som formmässiga aspekter. Då det gäller innehållsaspekten begränsas vårt intresse till en process som vi något tillspetsat kallar *trivialisering* (jfr Asp 1995, 17-25). Denna har att göra med en orientering mot "soft news", "human interest", "infotainment" och bort från "hårda" nyheter om politik, ekonomi och samhälleliga processer. Nyheter om sport, dramatiska händelser såsom brott och olyckor, underhållning, kultur, livsstil, människors vardagsliv, celebriteter, väder, sensationer etc får därmed ökat utrymme. Strävan efter läsarmaximering och vinstmaximering driver en sådan utveckling; dylikt underhållande material antas locka fler läsare än rapportering om samhälleliga skeenden.

Bland de formmässiga aspekterna begränsas intresset till *visualisering*. En sådan process ger allt större bilder och andra ikoniska tecken, alltmer färger, allt oftare bildurval baserade på bedömningar av graden av estetisk kvalitet; symbolmättad, autencitet, expressivitet etc. Visualiseringens orsaker är flera. En första har åter att göra med läsarmaximering. I en tid av överskott på massmedial information och underskott på uppmärksamhet från mottagarnas sida, blir visualiseringen ytterligare en teknik inom medielogiken för att fånga mediekonsumenternas uppmärksamhet och intresse. Läsarna antas p.g.a. TV-tittande ha blivit alltmer visuellt orienterade varvid kampen om publiken förmodas kräva en visualiserad tidningsprodukt (t.ex. Rehe 1985, 11). En andra orsak har att göra med diffusion av ett ursprungligen amerikanskt mode inom tidningsvärlden. Tidningsestetikens och -designens smak har spritt sig till och anammats av tidningshus utanför ursprungslandet (se Henning 1995). En ytterligare orsak har att göra med tidningsredigeringshantverk. Att åstadkomma en visualiserad tidningsprodukt är ett sätt att påvisa hantverkarskicklighet och förmåga att uppsnappa modetrender. Detta har underlättats av den teknologiska utvecklingen som gjort det allt lättare att "leka" med bilder och design.

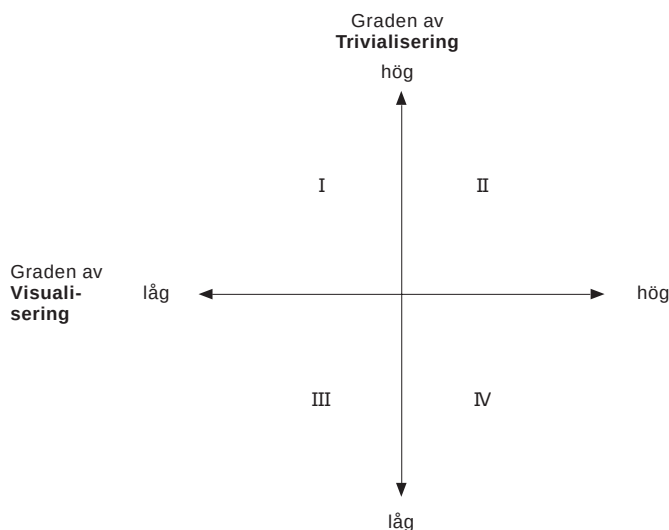
Dessa utvecklingsdrag får flera konsekvenser. Då det gäller trivialisering står det klart att en sådan utveckling i förlängningen urholkar medborgarnas förutsättningar att erhålla kunskap som är relevant för att kunna följa med och delta i det samhälleliga beslutsfattandet. Beträffande visuali-

seringen är det möjligt att sådana händelser i verkligheten som ger "bra bilder" – estetiska, händelserika, konnotationsrika, publikfångande – börjar prioriteras framför andra i den redaktionella nyhetsvärderingen. Också en sådan utveckling riskerar att snedvrider det informationsunderlag på vilket medborgarna grundar sin kunskap om samhälleliga frågor och skeenden. Detta har betydelse i dagens läge då tidningsläsande ofta innebär en snabb scanning av rubriker, ingresser och just bilder. I en sådan situation kan man antaga att pressens bilder långtgående påverkar tidningsläsarnas uppfattning om det som behandlas. Forskning kring "information processing" ger därtill stöd för att massmediernas bilder bearbetas av hjärnan på ett annat sätt än massmediernas ord. Förutom att bilder processeras snabbare, tenderar människor att komma ihåg dem bättre. Bilder tenderar dessutom att väcka ett större emotionellt engagemang hos mottagarna (se Graber 1988; 1996).

I figur 1 har visualisering och trivialisering sammanförts för att visa på fyra olika utvecklingsmöjligheter.³

Fält I (låg visualiseringsgrad, hög trivialiseringsgrad) torde utgöra en ovanlighet emedan ett material baserat på "soft news" och "human interest" i allmänhet är rikligt illustrerat med bilder. En sådan framställning faller inom fält II (hög trivialiseringsgrad, hög visualiseringsgrad), platsen för traditionell, kommersiell tabloid- och kvällspress. Fält III (låg trivialiseringsgrad, låg visualiseringsgrad) representeras i extremen av en germansk tidningstradition (t.ex. *Züricher Zeitung*, *Frankfurter Allgemeine*) men också en kontinental

Figur 1. Förhållandet mellan visualisering och trivialisering

tradition (*Le Monde*, *Figaro* etc). I ett renodlat demokratiperspektiv skulle denna typ av press vara ett ideal. Frågan är bara om en dylik framställningsform i dag och i framtiden förmår attrahera breda lager av medborgare eller om en dylik press blir en angelägenhet för sociala välutbildade eliter. Risker för kunskapsklyftor blir i ett sådant perspektiv överhängande. Fält IV (låg trivialiseringsgrad, hög visualiseringsgrad) framstår i så fall som ett mindre ont alternativ: samhällsorienterade nyheter presenterade på ett attraktivt sätt som förmår tilltala, intressera och därigenom nå bredare medborgargrupper.

Empiri

De resonemang som ovan förts om pressens tabloidisering har varit skäligen generella. En heltäckande empirisk prövning skulle därmed bli synnerligen omfattande. Vi är här tvungna att närma oss tidningsverklighetens utveckling på ett avgränsat sätt. Det vi skall presentera utgör snarare illustrerande empiriska nedslag än en heltäckande empirisk undersökning av eventuella tabloidiseringstendenser. Ett grundläggande metodologiskt spörsmål är hur man på ett avgränsat men dock adekvat sätt kan granska tidningarnas utveckling i ett tabloidiseringshänseende. Konkret gäller våra överväganden vilka tidningar som skall underkastas analys samt vad som skall granskas i de valda avisorna. Vid valet av tidningar bör man beakta att deras karaktär varierar i fler centrala avseenden. Sålunda är det viktigt att beakta var tidningen utkommer (kulturell kontext), vilken dess spridningsambition och spridning är (nationell, regional, lokal) samt huruvida det handlar om en dags- eller kvällstidning.

Med vårt första val begränsar vi oss till att granska dagstidningar. För det andra vill vi beakta spridningsambitionen varför vi kommer att se på såväl riks- som regionala tidningar. Slutligen, för det tredje menar vi att den kulturella kontexten i vilken tidningarna utkommer är så pass intressant att vi även önskar beakta denna. Vi väljer därför att se på tidningar som utkommer i både Finland och Sverige. Som rikstidningar väljs svenska *Dagens Nyheter* (DN) respektive finländska *Hufvudstadsbladet* (Hbl) medan den regionala pressen i denna studie representeras av svenska *Västerbottens-Kuriren* (V-K) samt finländska *Vasabladet* (Vbl). Studiens uppläggning möjliggör då komparationer dels mellan länder, dels mellan riks- och regional nivå.

Undersökningen omfattar två nedslag i tiden, åren 1982 och 1997. Denna period förefaller tillräckligt lång för att medge utveckling och föränd-

ring i tidningarna samtidigt som perioden inte är så lång att faktorer i tidningarnas omgivning ändrat alldeles dramatiskt. För vardera tidpunkten granskas tidningar utgivna under veckan 21-27 april.⁴

Gällande frågan vad som skall analyseras i tidningarna, väljer vi att granska enbart första sidan. Motivet är för det första rent arbetsekonomiskt. För det andra tar vi stöd i tidigare forskning som begränsat analyser till just första sidan, bl.a. därför att denna sida är den del av tidningen som genomgått den strängaste nyhetsvärderingen (se Hvitfelt 1985; jfr Ekecrantz och Olsson 1994, 102; McManus 1994, 218). För det tredje menar vi att första sidan i dag i tider av skummande, TV-invandrade läsare blivit en allt viktigare del av tidningen.

Vad som skall studeras på första sidorna härleder vi ur vår typologisering av tabloidisering (figur 1). De två övergripande egenskaper som underkastas granskning är därmed visualisering och trivialisering. Dessa dimensioner bryts sedan var för sig upp i en rad underenskaper som ikläds formen av undersökningsvariabler. Till följd av både frågeställningarnas och materialets natur, sonderfaller dessa egenskaper i två grupper. Vi använder oss sålunda av en rad kvantitativt beskrivande variabler och kompletterar denna beskrivning med kvalitativa analyser av bildmaterial.

Följande egenskaper skall granskas: beträffande innehåll (trivialiseringsaspekten) ser vi på mängden (cm²) och andelen (%) artiklar av olika slag. Artiklarna indelas temamässigt i tre typer, nämligen "hårda nyheter", "mjuka nyheter" samt "brotts- och olycksfallsnyheter" (jfr Asp 1995; SOU 1975).⁵ Granskningen omfattar såväl text som visuella element.

Visualiseringsaspekten analyseras på flera sätt. Dels ser vi allmänt på bildernas andel av första sidan samt på bildandelen hos nyhetsartiklarna av de tre olika lagen. Dels analyserar vi mer ingående "huvudbilden", d.v.s. första sidans största bild; den som syftar till att väcka, speciellt den mer indifferent läsarens intresse för tidningen. Förutom bildomfånget fäster vi oss då vid innehållsliga samt formmässiga aspekter. Fokuseringen vid huvudbilden är ej enbart arbetsekonomiskt betingad. Vi menar nämligen att man teoretiskt kan se huvudbildens utformning och ställning på första sidan som en slags återspeglning av hur tidningen önskar möta sina läsare.

Resultat

Vad skriver tidningarna om?

Graden och arten av trivialisering i en nyhet är självfallet ett mångfacetterat fenomen. I denna stu-

die väljer vi dock förenklingens väg emedan vi endast intresserar oss för vilken typ av frågor nyheterna behandlar. Rapporteringen kan sålunda röra vad som ovan betecknades som "hard news/hårda nyheter", "soft news/mjuka nyheter" samt "brott och olyckor". Man kan givetvis uttala sig normativt om en optimal blandning av dessa nyhetslag. Exempelvis har McManus (1994, 219) ansett att andelen samhällsorienterande nyheter i idealfallet bör vara minst 70% i tidningen som helhet. Emedan vårt intresse huvudsakligen rör utvecklingsriktningen, ställer vi inte här upp en idealmodell med angivna gränser för andelar av nyheter av olika slag. Vår normativa hållning är dock att de hårda nyheterna idealiter bör dominera första sidorna och att denna tendens helst inte skall vara i avtagande över tid.

Första sidans nyhetsmix i de undersökta tidningarna presenteras i form av enkla stapeldiagram. De numeriska resultat som graferna faller tillbaka på redogörs för i bilaga 1. Innan vi presenterar dessa resultat vill vi ännu peka på två osäkerhetsmoment som bör beaktas vid tolkningen av graferna. Dessa moment gäller för övrigt våra resultat i stort, inte endast nyhetsblandningen. För det första är vårt undersökningsmaterial relativt litet. Våra resultat och tolkningar hade stått på en klart stabilare grund om våra undersökningsperioder hade omfattat var sin månad. För det andra presenteras resultaten huvudsakligen i form av medelvärden. Då antalet fall är litet kan ett eller två klart avvikande tidningsnummer snedvrider medelvärdet för en hel period för en tidning. För att i görligaste mån undvika dessa fallgropar har vi hållit ett strängt vakande öga på standardavvikelsen. I oklara fall, och då standardavvikelsen varit hög, har vi återvänt till själva de konkreta tidningarna för att kontrollera om det råder rimlig balans mellan våra tolkande läsarintryck och de summerande numeriska intrycken. Med dessa förbehåll presenterar vi i figur 2 (nästa sida) resultaten över hur de olika tidningarnas nyhetsblandningar sett ut vid de två tidpunkterna.

Det kan vara skäl att nämna att standardavvikelserna är höga för samtliga tidningar vid bägge tidpunkterna. Vi har därför i detta fall gått tillbaka till tidningarna varvid vi noterat att spridningsmåttens bakgrund mycket långt är liknande för de olika tidningarna. Trots att vi sålunda manar till en viss försiktighet i tolkningen vågar vi hävda att resultaten är klart intressanta i fler avseenden. En övergripande iakttagelse är att nyheternas fördelning på typer mer förefaller att följa en uppdelning på land än en uppdelning i riks- kontra regional-tidningar. Vidare är det värt att notera de nivåer

som råder i utgångsläget, 1982. De svenska tidningarna (DN och V-K) karakteriseras här av en högre andel av både "soft news" och brotts- och olycksrapportering än vad fallet är i de finländska tidningarna (Hbl och Vbl). Dessa utgångsnivåer ger även i en viss mening ramarna för utvecklingen. Om man utgår från en mycket hög andel nyheter av ett visst slag är det relativt osannolikt att denna andel ytterligare skulle öka.

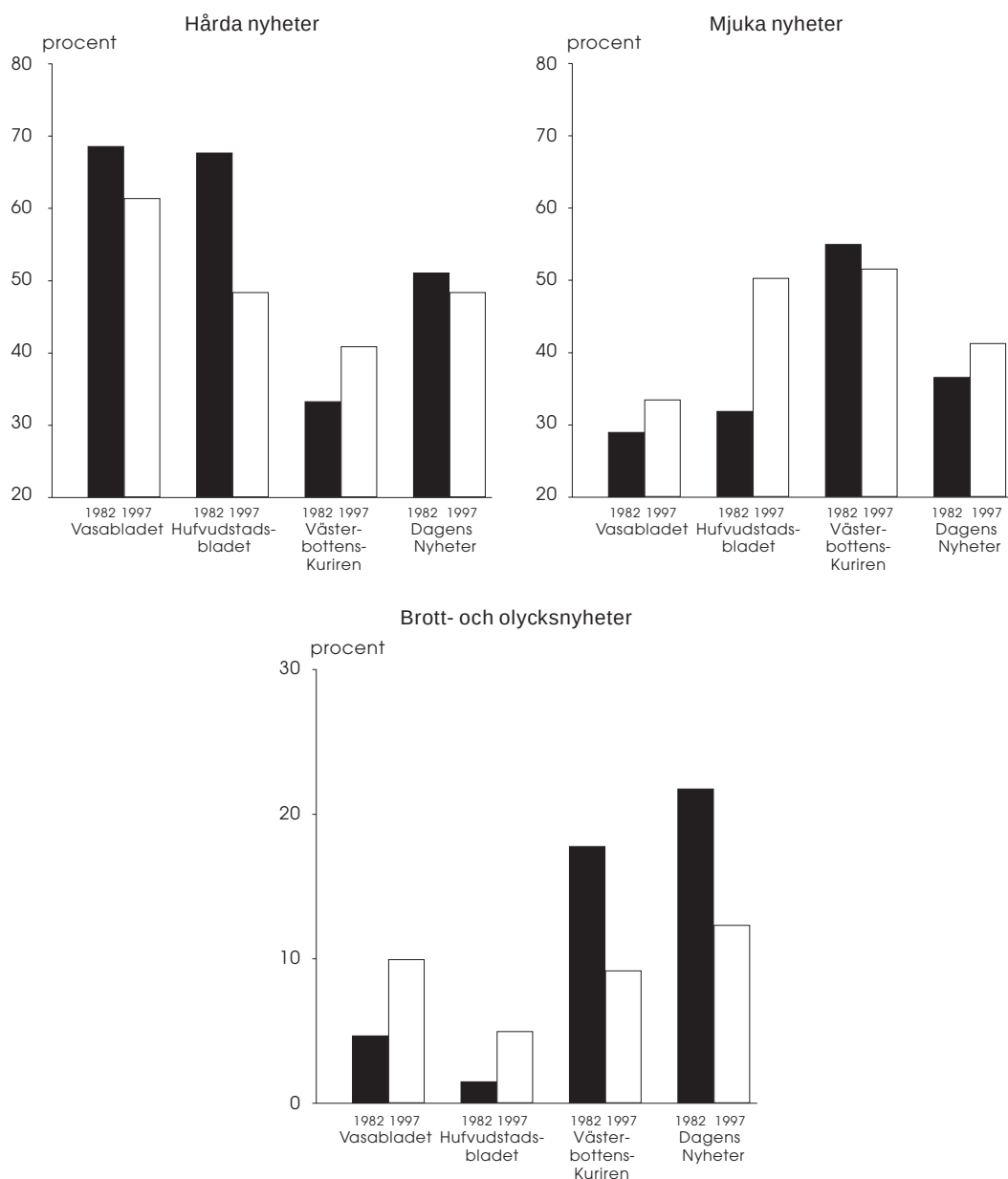
Över tid är Hbl den tidning där de största förändringarna skett. Tidningen uppvisar en tydlig nedgång i andelen hårda nyheter på första sidan. Detta till förmån för både olycks- och brottsrapportering och, i ännu högre grad "soft news".

Ser vi till dagsläget, 1997, kan man konstatera att Vbl är den enda tidningen där de tunga nyheterna tillåts dominera första sidan på ett sätt som minner om de tidigare omtalade idealen. För de övriga tidningarna gäller att det närmast råder jämvikt mellan å ena sidan tunga nyheter och å andra sidan mjuka nyheter och olycks- och brottsrapportering.

Det är självfallet inte endast nyheternas omfång på första sidan som drar läsarnas intresse till sig. Två ytterligare tekniker för att fånga läsarintresse består i bildsättning och nyheternas placering på första sidan. Den sistnämnda tekniken, som uppenbart i t.ex. Vbl inneburit en betoning av det välbekanta övre vänsterkrysset, kan vi inte granska systematiskt i denna studie. Däremot analyserar vi försöken att fånga läsarintresse med hjälp av illustrationer, det vi kallar visualisering. Tidningarna uppvisar få gemensamma tendenser på denna punkt. Den enda klart gemensamma tendensen är den väntade, nämligen att mjuka nyheter överlag är de klart starkast visualiserade. Medelnyheten i denna genre består i regel minst till hälften av visuella element. Detta gäller både 1982 och 1997. Vi kan här även förnimma vissa smärre skillnader tidningarna emellan. Vbl och DN, som i utgångsläget hade de minst visualiserade hårda nyheterna, visar upp den största förändringen på denna punkt. Vid den senare tidpunkten är dessa tidningars hårda nyheter nämligen något mer visuella än motsvarande nyheter i Hbl och V-K. Dessa skillnader rörande utveckling bör dock betraktas med en viss försiktighet då medelvärdena är förenade med relativt höga värden på spridningsmått.

Sammanfattar vi granskningen av första sidans innehåll så kan följande anföras: om vi även på första sidan skulle applicera idealet om en klar övervikt av tunga nyheter så kan vi konstatera att de svenska medierna redan 1982 var ganska långt trivialiserade, och är det än i dag. Över tiden utvecklas de finländska medierna i samma riktning.

Figur 2. Nyhetstyper på första sidorna (medeltal; %)

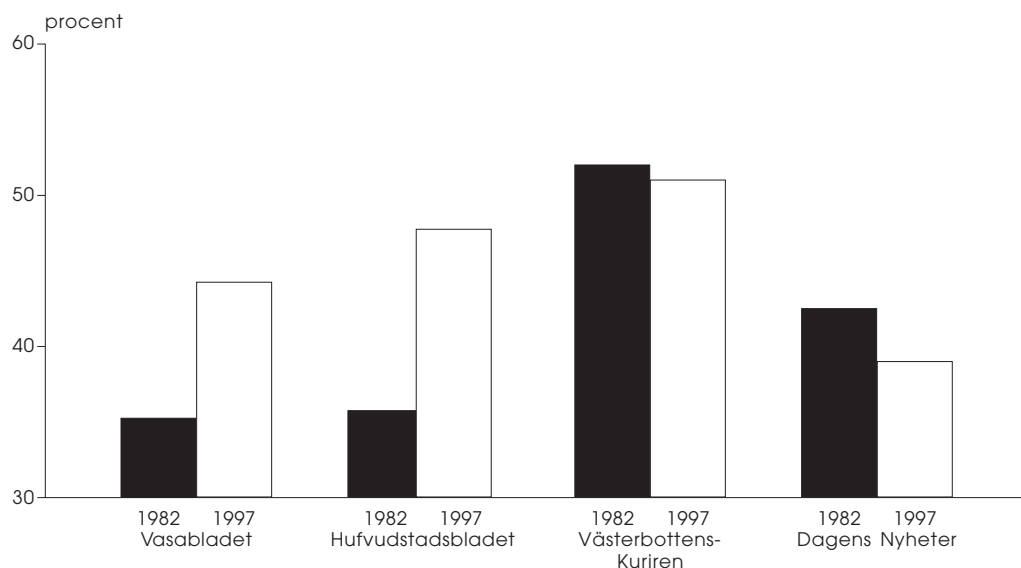
Detta dock sålunda att Vbl kvarhåller en rimlig och acceptabel grad av tunga nyheter på sin första sida.

Första sidans visualisering

Beträffande tabloidiseringens andra huvuddimension, visualiseringen, fäster vi oss empiriskt vid två aspekter. Frågorna som vi ställer lyder: "hur visualiserad är första sidan?" samt "vilka uttryck tar sig denna visualisering?" Den första frågeställ-

ningen belyses med en granskning av relationen mellan andelen text och visuella element på första sidan. Visualiseringens uttryck ser vi däremot på ur fler synvinklar. I detta avsnitt granskar vi mängd och andel bilder samt huvudbildens ställning på första sidan. I nästa avsnitt underkastas själva huvudbilden en kvalitativ analys. De visuella elementens andel av första sidan presenteras i figur 3; siffermaterialet som grafen baserar sig på återfinns i bilaga 1.

Figur 3. Andelen visuella element på första sidan (medeltal; %)

Vi kan konstatera att första sidan i dag är mycket visualiserad. I snitt består i dag uppemot hälften av första sidan av bilder och rubriker. Vidare noterar vi att utvecklingen mest förefaller att ha följt gränser mellan än inom länder. De svenska tidningarna var redan vid den första tidpunkten relativt bildtunga. De har i själva verket sedan dess marginellt ökat på texternas andel av första sidan. I Finland är utvecklingen en något annan; Hbl och Vbl hade år 1982 en relativt låg visualiseringsgrad men har sedan utvecklats kraftigt på denna punkt. I ljuset av vår granskning framstår dessa tidningar, enkannerligen då Hbl, i dag som t.o.m. mer bildbemängda än DN. I detta sammanhang kan det även nämnas att antalet bilder på första sidan verkar variera utan något tydligt mönster, varken inom eller mellan tidningarna. Vi önskar här även i minnet återkalla den tidigare gjorda iakttagelsen att tidningarna överlag i högre grad bildsatt mjuka än hårda nyheter.

Låt oss då gå över till huvudbildens position på första sidan. Hur dominerande är huvudbilden i dag? Förekommer det skillnader tidningarna emellan och kan vi iakttaga någon förändring över tid? Huvudbildens position har mätts via dess absoluta storlek (cm²) samt dess andel av första sidans totala yta. Det senare måttet ger oss en nog så direkt beskrivning av hur markerat man valt att betona denna bild. Figur 4 (nästa sida) visar enligt vårt förmenande tydligt att huvudbilden varit värd att lyfta ut för en speciell granskning.

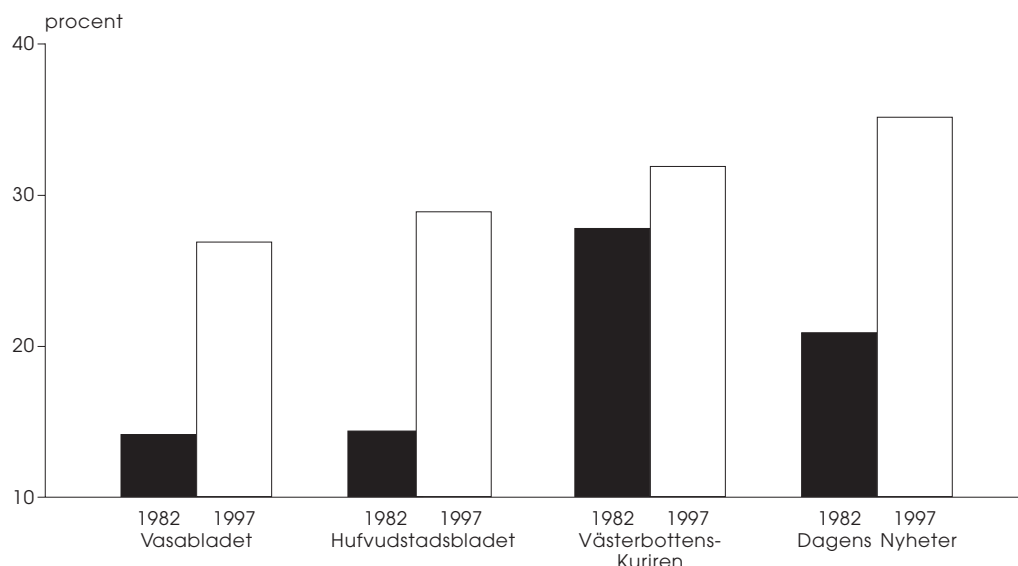
Resultaten pekar entydigt på en markant förstärkning av huvudbildens position. För de finländska tidningarnas vidkommande kan man vid den ti-

digare tidpunkten egentligen ej ens tala om en huvudbild. Bilden var då så pass liten och avvek så marginellt från de andra bilderna att den inte för tjänade nämnda epitet. År 1997 är läget ett annat. Ofta dominerar huvudbilden första sidorna och i snitt täcker den cirka en tredjedel av sidan. Graferna pekar även i detta fall på vissa skillnader länderna emellan. Åter förefaller utvecklingen att ha startat tidigare hos de svenska tidningarna. Huvudbilderna på DN:s och V-K:s första sidor var relativt stora redan 1982 men blir trots detta ännu större över tiden. Sammanfattningsvis: dagstidningarnas första sida är i dag starkt visualiserad och detta på ett sätt som kraftigt framhäver huvudbilden och dess position.

Huvudbildens utveckling

Vad i dessa huvudbilders innehåll och form har gjort dem värda att bli alltmer framträdande betydelseelement på första sidan? Vad karakteriserar bilderna? Vilka skillnader kan iakttagas i dessa karaktäristika över tid? I det följande skall tidningarnas huvudbilder granskas närmare (n=52). Ambitionen är inte att företa en semiotisk och uttömmande bildanalys, utan enbart att på ett kvalitativt plan iakttaga samt försöka infånga och belysa centrala tendenser i materialet. Två frågor har väglett analysen. För det första en innehållslig fråga: finns det skillnad mellan tidningar och över tid gällande typen av valda bildobjekt? För det andra en forminriktad fråga: finns det skillnader i de sätt varpå objekten avbildats? I det senare avseendet riktas intresset, i enlighet med vad vi anfört om visuali-

Figur 4. Huvudbildens andel av första sidan (medeltal; %)

sering, mot formmässiga aspekter som konnotationensrikhet, estetiska kvaliteter, expressivitet etc. Viss vägledning tas härvidlag i Barthes indelning av fotografiska konnotationstekniker: 1) användning av trickeffekter; 2) posering av människor, 3) posering av objekt; 4) fotogeni, d.v.s. utnyttjande av t.ex. ljus, bildvinklar, exponering och framkallningstekniker; 5) estetisering av fotografiet, d.v.s. strävanden att göra fotografiet till konst; 6) syntax, d.v.s. utnyttjande av bildserier (Barthes 1986, 21-25). Analysenheten utgörs av bildhelheter. Nedanstående framställning utgår från tidningsvisa iakttagelser som sedan sammanfattas.

Vasabladet 1982

- (1) Svartvit bild av en hästuppfödande man som utomhus visar upp en häst.
- (2) Svartvit bild av två vägarbetare som i bymiljö reparerar håll i vägen med spadar och oljegrus.
- (3) Svartvit bild från ett "eftermiddagshem" för skolbarn: i en soffa läser en kvinna sagor för fem barn.
- (4) Svartvit bild: tre unga män står vid förkolnade ruiner av en nedbrunnen bybutik.
- (5) Svartvit ishockeybild. Situationsbild: en målvakt ligger på isen; två spelare kämpar om pucken.
- (6) Svartvit bild från teaterförberedelser: en skådespelerska provar en pälskappa; en annan kvinna synar kappans längd.

Vasabladet 1997

- (1) Färgbild som porträtterar en man på sin tomt. I bakgrunden ses en nybyggd idrottshall.

- (2) Åter en färgbild: en man står på vägen vid en staketgrind; i bakgrunden ses ett skogsområde (som planeras bli parkeringsplats för en ishall).

- (3) Färgbild tagen inifrån en fängelsecell; två manliga fängenvårdare står i ingången till cellen.

- (4) Färgbild från en pub; tre män provar, halvliggande och skrattande, en läktare som byggts inför de televiserade matcherna i ishockey-VM. Klar poseringe karaktär samt utnyttjande av s.k. grodperspektiv gällande kameravinkel.

- (5) Färgbild av pilkning. Två pilkfiskare rensar fiskar på isen. Starka klara färger.

- (6) Färgbild: porträtterande fotografi av biskop Desmond Tutu, som sitter på en stol i sitt tjänsterum i Kapstaden.

Det är svårt att här se något gemensamt för bildmotiven såväl inom som mellan tidnedslagen. Vissa bilder med uppmärksamhets- och intressefångande motiv kan dock iakttas. I 1982 års bilder ses barn samt djur (en häst), d.v.s. uppmärksamhetsfångande och emotionsväckande motiv. I 1997 års material kan pubbilden med uppsluppen stämning samt bilden med den för flertalet obekanta fängelsemiljön sägas vara uppmärksamhetsfångande och intresseväckande. Biskop Tutu är den ende avbildade personen som tillhör en social elit. Ett troligt skäl till varför Tutu blivit huvudbild är att tidningens egen journalist träffat och fotograferat honom i Kapstaden. Idrottsrelaterade motiv förekommer sparsamt i båda tidnedslagen. Beträffande formmässiga förändringar märks främst övergången till färgbilder. I övrigt är inte strävan att åstadkomma speciella bilder påfallande. Endast i pubmotivet används posering och en annorlunda kameravinkel.

Hufvudstadsbladet 1982

- (1) Svartvit bild från en häftig demonstration; poliser försöker skingra miljöaktivister, som sittande gör passivt motstånd.
- (2) Svartvit situationsbild från en ishockeymatch. En spelare tacklar en annan spelare hårt vid sargen.
- (3) Svartvit bild av israeliska soldater på en stege i färd med att evakuera judiska nybyggare från ett hustak i Sinai.
- (4) Svartvit skärgårdsbild; en man i en båt transporterar en traktor. I bakgrunden ses ett båthus.
- (5) Svartvit situationsbild från en ishockeymatch; fyra spelare framför målet; pucken går in i målet bakom målvakten.
- (6) Svartvit bild från en ishockeymatch, åter en situation framför målburen; ett flertal sju spelare kämpar om pucken.
- (7) Svartvit bild av argentinska soldater som paraderar på en gata kantad av människor.

Hufvudstadsbladet 1997

- (1) Svartvit fotbollsbild; kamp om bollen: en spelare i luften nickar en boll; en motståndare avvaktar bakom.
- (2) Färgbild från en förort. En flicka i svarta och klarröda kläder väntar vid en busshållplats. I bakgrunden ses grå betong. Hållplatsens vägg är prydd av en svartvit plansch föreställande ryska kvinnliga militärer i givakt-position. Fotografiet innehåller estetiserande strävanden (kontrasteringen grått och rött; militärfotografiets plats inne i fotografiet)
- (3) Färgbild med sportmotiv: fyra män tränar rodd inomhus i en roddbassäng. Rubrik: "i väntan på islossningen" (jfr. V-K 1997, bild 2 och 3). Bilden har en vacker komposition: årorna skummar vattnet i fotografiets nedre högra hörn; bassängens samt årnas linjer löper över fotografiet.
- (4) Svartvitt fotografi: bokförsäljningsstånd på en esplanad; folk passerar. I fokus står en kvinna med en bok i handen. Bilden är tagen eller beskuren på så sätt att motivet kraftigt sluttar ner mot bildens högra hörn.
- (5) Färgbild av en demonstration mot en kraftledningsdragning. Fyra barn med demonstrationsplakat. En vuxen person i bakgrunden. Motivet igen snett sluttande.
- (6) Svartvit bild: två män står med ett naturskyddsdiplom i händerna på en stenhop ute i en sjö. Halva bilden upptas av en himmel med lätta moln. Klar poserande karaktär; personerna har transporterats till stenarna enkom för bildtagningen.
- (7) Svartvit situationsbild från en ishockeymatch. Två spelare och en målvakt kämpar framför målburen.

I större utsträckning än i 1997 års material märks i 1982 års bildval en traditionell medielogik som söker dramatik, kamp och spänning. Sportbilderna, som märkväl utgör nästan hälften av materialet, erbjuder i viss mening sådana kriterier. Detsamma gör bilderna från evakueringen samt skingrandet av miljöaktivisterna. Dessa två bilder samt en tredje, militärparaden, anknyter till "hårda nyheter". Även år 1997 är sportbilderna framträdande. I 1997 års demonstrationsbild har barn ersatt militanta miljöaktivister. Utrikesmotiv saknas och

istället framträder närmiljön; förorten och esplanaden. Beträffande formmässiga aspekter, märks en över tid ökad form- och kompositionsmedvetenhet. De bilder som valts att dominera första sidan 1997 är ofta sådana som har en speciell form (färgsamspel, sneda kameravinklar, posering). Tidningen har dock inte helt gått över till färgbilder.

Västerbottens-Kuriren 1982

- (1) Ett svartvitt porträttfoto av en leende Lennart Hyland (TV-celebritet) som blickar in i kameran. Klar poserande karaktär och medvetet vald objektposering – en lyft boxningshandske. Bildtexten förklarar handsken: "när Hyland slår till, då blir det oftast succé".
- (2) Svartvit fotbollsbild, som bakifrån målet infångar en straffmålsituation: målvakten "hänger" i luften i sitt försök att nå bollen. Situationsbilden präglas av rörlighet.
- (3) Svartvit ishockeybild; en journalist med mikrofon i handen intervjuar två ishockeyspelare i ett omklädningsrum.
- (4) Svartvit bild av en man och en kvinna som i bygdemiljö dansar hambo iklädda folkdräkter. Poserande karaktär.
- (5) Svartvit bild i barndaghemmiljö; tre barn omgivna av mjuka tygdockor, vilka hemmet fått i present av en högstadielklass. Fotografen har utnyttjat objektposering (dockor).
- (6) Svartvit bild av fem "besvikna miljöuppvaktare" som står utanför länstyrelsehusets ingång.

Västerbottens-Kuriren 1997

- (1) Färgbild: situationsbild från fotbollsmatch. Två spelare kämpar om bollen; den ena ligger på gräset.
 - (2) Färgbild: en tävlingsseglare i en jolle i vattnet utanför isflaken (= tidig träning). Intertextuell rubrik: "Seglarens känsla för snö."
 - (3) Färgbild: en äldre man står i snön på sin tomt och betraktar en älvs kant. Rubrik: "Spänd väntan på vårfloden."
 - (4) Färgbild: en från sin post avsatt ordförande i länsturistnämnden går nedåtblickande över golvet i en offentlig lokal (domstol?). Bakgrunden är genom fotografens val suddig på ett sätt som skapar intryck av rörlighet.
 - (5) Färgbild tagen vid invigning av en ny affärsgalleria. Skådespelaren Maud Adams blickar leende in i kameran. I bakgrunden ses folk, däribland journalister. Fotografen har använt ett kamerafilter som gör strålkastarnas sken i bakgrunden stjärnlika. Bildens hörn är därtill svarttonade.
 - (6) Färgbild: en grupp skolbarn står vid en vägkant. Framför dem åker en bil förbi. Med exponeringsteknik skapas rörelse i bilden; bilen är suddigt avbildad vilket indikerar hög hastighet.
- Både i 1982 och 1997 års material förekommer kända och intressefångande mediestjärnor (Hyland respektive Adams). Två sportmotiv förekommer likaså i båda nedslagen. Därutöver avbildas intresse- och emotionsväckande barn både 1982 (mjuk miljö: tygdockor) och 1997 (hård miljö: trafikled). Endast en bild per tidnedslag kan sägas relatera till samhällsorienterande nyheter: de besvikna miljö-

uppvaktarna (1982) samt den bittre avsatta turistnämndordföranden (1997). Den sistnämnde utgör den enda personen i bildmaterialet som representerar en (lokal) elit. Beträffande formmässiga aspekter, kan också här en tendens till ökad användning av fotogeniska tekniker skönjas: skapandet av rörelse i motiven; det stjärnlika framställandet av strålkastarna i bilden av Maud Adams; svarttoningen av nyssnämnda fotografis hörn. Tidningen har därtill helt övergått från svartvita bilder till färgfotografier.

Dagens Nyheter 1982

- (1) Svartvit bild; brandmän står vid ett hus som har brunnit. I huset har ett värdefullt arkiv förvarats: delar av arkivets papper har räddats och ligger kolsvartade på gräsmattan.
- (2) Svartvit fotbollsbild: spelare springer "ärevarv" med högerarmarna och knutna nävar lyfta i en segergest.
- (3) Svartvit presskonferensbild. Minister Fäldin i förgrunden pratar med en arm i luften. Minister Ullsten i bakgrunden blickar utåt.
- (4) Svartvit bild av ett långt demonstrationståg. Fabriksanställda marscherar med plakat. I förgrunden en kvinna med skrikande, öppen mun. Hennes plakat dominerar bilden.
- (5) Svartvit fotbollsbild; två spelare i en nickduell. Intensiva ansiktsuttryck.
- (6) Dramatisk svartvit bild. Polis övermannar på en gata en manlig bilförare som gjort en "vansinnesfärd".
- (7) Svartvit bild från en "spökstad" i Sydgeorgien. Gammal trähusbebyggelse och höga snöfläckade berg i bakgrunden. En man ses på avstånd i motivets mitt.

Dagens Nyheter 1997

- (1) Färgbild från en simbassäng. En tävlingssimmares ansikte, med öppen flämtande mun, sticker upp ur det turkosa vattnet. Hon tittar uppåt och stöder sig på ett av de röda band som avgränsar tävlingsbanorna. Bildens bakgrund är genom skärpedjupet suddig. Det intensiva ansiktet bland de röda och turkosa färgernas samspel ger en vacker, estetiserad och fotogeniskt bearbetad bild.
- (2) Färgbild: en invandares ansikte och överkropp ses i nedre vänstra hörnet. Resten av bilden utgörs av en gatumiljö med vandrande människor. Denna miljö är genom valet av skärpedjup oskarp (vilket ger konnotationer om "den anonyma massan").
- (3) En målad färgillustration av akvarelltyp. En invandares ansikte, vitt med bruna konturstreck, omges av vita rutor på mossgrön bakgrund med texter som "black vote", "time for a change", "take up your ri".
- (4) Färgbild: en viltvårdare och en polis inspekterar i ett skjul en skjuten, upphängd björn. I dörröppningen ses en man med ett barn i famnen.
- (5) Färgbild från en rockkonsert. En sångerska och en gitarrist är avbildade. Fotografisk lek med skärpa; sned beskärning eller fotografering. Vacker färgkomposition.
- (6) Färgbild; porträtterande bild av en tonåring. Ansiktsbild, där skugga faller över ansiktets vänstra sida. I högra hörnet

ses en svart ansiktssiluett. Fotogeniska inslag; skuggning och siluetter.

- (7) Svartvit bild från en fängelsecell. En ung man sitter uppkrupen i en stol framför cellens fönster. Gråa toner i motivet ger konnotationer som tristess, inständghet.

I 1982 års material ses, i likhet med Hbl, inslag av dramatik, spänning: poliser som "live" utför en arrestering, brandmän i arbete, idrottslig kamp, en skrikande demonstrant. I 1997 års material har dylika motiv närapå försvunnit. En trend som skymtar i 1997 års material är istället den nära avbildningen av enskilda personers ansikten (bilderna 1, 2, 3 och 6). Också bilden av den unge fången låter oss komma honom nära. Att dylika bilder blir huvudbilder kan ha en förklaring i det att *close-ups* har en förmåga att fånga intresse, bl.a. därför att vi kan utläsa känslor ur ansiktsuttryck (se t.ex. Graber 1988, 166-174). DN är den enda tidningen i vårt material som avbildat politiker i en huvudbild (Fäldin, Ullsten). De formmässiga förändringarna är märkbara. Färgbilder dominerar 1997 års material. En bild är därtill av konstnärlig akvarelltyp. Över tid finns här en klar tilltagande formmedvetenhet; i 1997 års bilder utnyttjas långtgående fotogeni i form av skärpedjup, skuggning, färgtoner och vinklar. Dagens huvudbilder är onekligen ur estetisk synvinkel tilltalande och det verkar troligt att detta är en orsak till att just dessa fotografier valts att bli huvudbilder.

Vi kan nu framlägga sammanfattande iakttagelser av ovanstående bildgranskningar. Gällande bildmotiv märks framförallt idrottsbildernas förekomst bland huvudbilderna i alla tidningar, men i synnerhet i Hbl, såväl år 1982 som 1997. Sport ("mjuka nyheter") får därigenom en framträdande plats på tidningarnas första sidor (jfr Ekecrantz och Olsson 1994, 156). En förklaring härtil är att sportbilder erbjuder eftersträlvade situationer av rörelse, spänning, kamp och dramatik.

Samtliga bilder innehåller personer. Bilder av elitpersoner (inom politik, ekonomi, kultur på lokal, nationella eller internationella plan) är dock ovanliga. De för tabloidpress typiska bilderna av "kändisar" förekommer endast i en tidning, V-K. Huvudbildernas persongalleri domineras istället av "vanligt folk" samt idrottare.

Överlag är det dock svårt att över tid samt mellan tidningar utläsa tydliga mönster visavi bildmotivens innehåll. Vad beträffar formmässiga aspekter, kan klarare mönster urskiljas. För det första märks givetvis över tid övergången från svartvita fotografier till färgbilder. Endast i rikstidningarna DN samt Hbl återfinns år 1997 även svartvita bilder (en respektive tre stycken). Huvudbilderna har således i alla tidningar över tid blivit

både större och färggrannare. För det andra märks att formmedvetenheten och de estetiska ambitionerna har ökat över tid. Speciellt synligt är detta utvecklingsdrag i rikstidningarna DN samt Hbl. En liknande utveckling kan även skönjas i V-K och Vbl, om än mindre tydligt. I DN:s och Hbl:s fall verkar det sannolikt att fotografiernas estetiska och formmässiga kvaliteter spelat en roll i de redaktionella valen av huvudbilder i det senare tidnedslaget. Bilder med något slag av dramatik och spänning, som kunde iakttas år 1982 i dessa tidningar, har ersatts av bilder av ett annat visualiserat format.

En iakttagelse av huvudbildens s.k. yttre kontext må ännu nämnas. Då det gäller huvudbildens placering, har samtliga tidningar över tid börja sätta huvudbilden på mitten av sidan. Emedan huvudbilden därtill har blivit allt större, färggrannare och även mer estetiserad – och således alltmer uppmärksamhets- och intressefångande – föreligger en risk för att bilden i dagens snabbt *scannande* läsningsprocess "parasiterar" på de traditionellt "tunga" nyheter som vanligen är placerade på sidans övre "vänsterkryss". I en sådan mening blir vårt slutintryck av huvudbildens utveckling inte alldeles positivt.

Konklusioner

Vår empiriska studie har tagit fast på första sidans innehåll och form. Sålunda har vi skilt granskat de

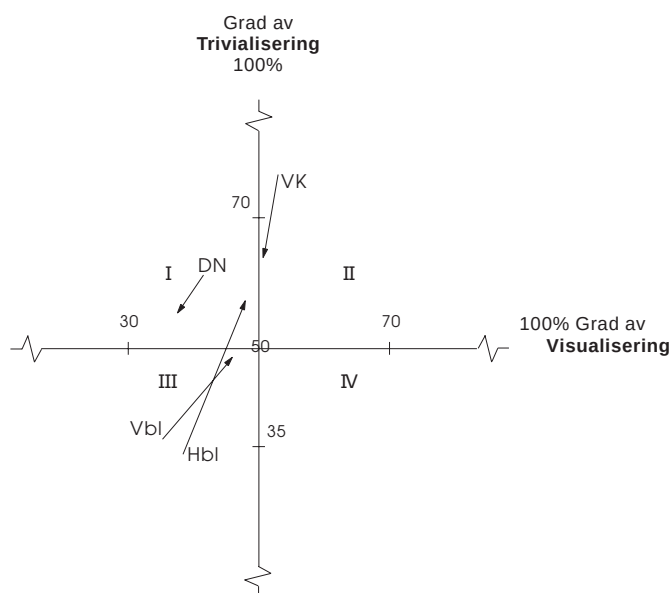
temata som första sidans nyheter lyfter fram. Med detta har vi menat oss skapa en uppfattning om tidningarnas grad av trivialisering. I formhänseende har vi fäst uppmärksamhet vid graden av visualisering samt dess uttrycksformer.

Tidigare vidhöll vi att egenskaperna visualisering och trivialisering tillsammans bildar en egenskapsrymd med vars hjälp tidningarna kan beskrivas såväl vid en viss given tidpunkt som över tid. Vi kan nu ställa oss frågan huruvida tidningarna utvecklats i riktning mot något av koordinatsystemets extremlägen (se figur 1). Närmar de sig ett, som vi sagt normativt idealläge med en relativt hög grad av visualisering men med dominans av samhällsrelevanta, tunga nyheter? Eller är tidningarna på glid mot det fält som vi på likaledes teoretiskt normativa grunder såg som mindre önskvärt, nämligen tabloidisering?

Totaliteten av våra empiriska iakttagelser låter sig svårligen uppfångas i en överskådlig och elegant sammanfattning. Vad vi däremot kan göra är att lyfta fram och sammanföra våra övergripande resultat vad gäller graden av visualisering respektive trivialisering. Sålunda har vi i figur 5 för var och en av tidningarna satt ut dess medelvärden för dessa egenskaper vid de bägge undersöknings-tidpunkterna. Trivialiseringsgraden består här av kategorierna "mjuka nyheter" samt "brotts- och olycksfallsnyheter".

Den bild som framträder ter sig på normativa grunder något bekymmersam. Graden av trivialise-

Figur 5. Trivialiserings- och visualiseringstendenser 1982-1997

ring och visualisering är nämligen förhållandevis hög. Skillnaderna mellan länderna består huvudsakligen i att de finländska tidningarna starkt utvecklats åt detta håll medan de svenska avisorna redan från tidigare legat på höga nivåer i dessa hänseenden. Till detta bör ytterligare fogas de tidigare iakttagelserna att det överlag var de s.k. lätta nyheterna som var kraftigast visualiserade. Därtill har bilderna utvecklats i olika estetiserande och intresseväckande avseenden. Det säger sig självt att det är vanskligt att producera detta slag av bilder av mångt tungt nyhetstema. Detta kan vara en delförklaring till varför de tunga nyheternas bildsatts i en lägre grad och varför de relativt sällan utgör första sidans huvudbild. En annan delförklaring till de lätta och visualiserade nyheternas övervikt är klart mindre tilltalande. Det är ju nämligen fullt möjligt att man redaktionellt gjort bedömningen att läsarna vill ha häftigt bildsatta lätta nyheter framom nyheter om tyngre samhällsfrågor. Tidningarnas kommersiella intressen kan ha bidragit till dessa bedömningar. Om detta är fallet innebär det att tidningarna åtminstone delvis, medvetet eller omedvetet, gett avkall på de tidigare omhuldade journalistiska idealen.

Väl medvetna om att skillnaderna inte alla gånger är särdeles stora eller statistiskt helt signifikanta vill vi avslutningsvis fästa uppmärksamhet vid de utvecklingstendenser som är kopplade till den kontext, det land tidningarna utkommer i. Vi har på ett flertal punkter haft orsak att påpeka att de svenska tidningarna, på gott och ont, legat före i utvecklingen. Detta har gällt såväl innehållsliga som formmässiga aspekter. Nu förefaller det, i ljuset av bl.a. figur 5, som om de svenska tidningarna börjat utvecklas, om än blott marginellt, i en annan och motsatt riktning jämfört med de finländska avisorna. Om orsakerna till denna kursändring kan vi självfallet endast spekulera. En tänkbar förklaring till kursändringen tar avstamp dels i Johan Asplunds resonemang om mättnadsprocesser (Asplund 1967), dels i renodlad marknadslogik.

Med stöd i Asplunds framställning menar vi att den journalistiska organisationen, redaktionen, fört utvecklingen av framför allt visualisering men även trivialisering så pass långt att processen börjar nå sitt mättnadsskede. Den innehåller därför ej längre de nydanande element som är nödvändiga

sporrande element ur det professionaliserade journalistkollektivets perspektiv. Det framtida valet står då mellan två vägar. Att föra visualiseringen och trivialiseringen ännu längre, allt mer i riktning mot en markerad tabloidisering. Eller att vända utvecklingen i en mer eller mindre ny riktning, vilket innebär att man går mot lägre grader av antingen visualisering och/eller trivialisering. Detta skulle ge plats för en större andel tunga nyheter samtidigt som bildsättningen mer allmänt kan tänkas om inte avmattas så i alla fall stanna upp på den nivå den är i dag.

Vad vi omtalat som det marknadslogiska motivet talar i själva verket för samma slag av omorientering. Kort sagt menar vi att då merparten av tidningarna på marknaden blivit relativt långt visualiserade och trivialiserade så utgör höga värden på dessa egenskaper ej längre ett sätt att, positivt intresseväckande, avvika från mängden. Försöken att vara exklusiv, som på andra kulturella fält skapar säregenhet, leder på det mediala fältet till efterapning och likriktning (Bourdieu 1996, 20). Man kunde säga att den aktuella innovationscykeln börjat nå sin slutfas varför innovatörerna som skall skapa nästa cykel redan måste vara fullt upptagna med att forma grunderna för denna (jfr Djupsund 1997).

Sammantaget förefaller således både de sociologiska och de företagsekonomiska resonemangen peka i samma riktning. Detta förstärker de svenska tidningarnas utvecklingstendenser och finner även stöd i de framgångar som under de senaste åren skördats av de få tidningar, bl.a. *Jyllandsposten*, vilka medvetet valt en delvis annan typ av medielogik som grund för sin verksamhet. Det är trots allt inte speciellt sannolikt att hela tidningsfältet kommer att företa samma slag av omorientering. Vårt avslutande antagande är att vi i Norden i framtiden får se en långt mer differentierad tidningsflora där dessutom läsarnas bindning till tidningar kommer att uppvisa hög samvarians med deras positioner i ett allt mer tydligt klasskittat samfund. Eller för att tala klarspråk: kvalitetstidningar med samhällsrelevant information för de från tidigare inflytelserika, välbeställda medborgarna samt tabloider och tabloidiserade dagstidningar för den stora massan.

Noter

1. Denna artikel bygger på en uppsats som framlades vid den XIII nordiska konferensen för masskommunikationsforskning, Jyväskylä 1997 inom arbetsgruppen "nyhetsformidlingens sociologi og æstetik". Vi tackar arbetsgruppens deltagare för synpunkter. Tack också till professor Lennart Weibull som gett värdefulla kommentarer samt till forskningsassistent Nina Dahlbäck, som insamlat och bearbetat studiens datamaterial.
2. Vår demokratiuppfattning har således likheter med den som utvecklas i den svenska maktutredningens rapport om massmedierna (Petersson och Carlberg 1990). Idealet är där att medborgarna har "tankar om anammade idéer". Observera ännu att kunskap varken garanterar deltagande eller inflytande. Kunskap är endast en nödvändig, ej tillräcklig förutsättning för detta. Därför gäller även motsatsen: uppenbara brister i kunskap gör det hart när omöjligt för medborgarna att inflytelserikt delta i det samhälleliga beslutsfattandet.
3. Fyrfältet är inspirerat av den modell som McManus (1994, 122) utvecklat för att belysa konflikten mellan kommersiella och traditionella journalistiska nyhetskriterier. I McManus' fyrfält representerar den lodräta axeln "orientation value", d.v.s. ett traditionellt journalistiskt normativt kriterium: nyheter skall möjliggöra det för medborgare att orientera sig i samhällsfrågor. Hjarvard (1995, 39) översätter "orientation value" till "informationsvärde" och betonar journalistisk väsentlighet: ämnen som har "betydelige samfundsmässige konsekvenser og er relevante for mange" bör prioriteras. Den vågräta axeln i McManus' fyrfält representerar "entertainment value" och inbegriper den kommersiella, vinstmaximerande nyhetslogiken. I det "entertainment index" som McManus skapar ingår kriterierna "human interest, conflict, unusualness, amusement and visual quality". I vår anpassade modell, utgör den vågräta axeln, visualisering, således en aspekt av underhållningsvärdet. Vår lodräta axel, trivialisering, infångar det samma som McManus' "orientation value": ju mindre grad av "trivialiserade" ämnen, ju högre orienteringsvärde.
4. Veckan är inte strikt sett slumpmässigt eller stickprovsmässigt vald. I stället valdes den vecka då materialinsamlingen kunde inledas; en tidpunkt som i och för sig kan sägas ha varit slumpmässigt bestämd. Denna vecka kontrollerades för att det inte under denna tid infaller t.ex. årligen återkommande större händelser vilka generellt eller för någon enskild tidnings del kunde snedvrída materialet.
5. Dessa kategorier tarvar förtydliganden. Det som vi benämner "hårda nyheter" är i huvudsak det samma som den svenska pressutredningen (SOU 1975, 72) kallar "samhällsorienterade nyheter", och som består av två huvudområden. För det första: politik = händelser inom det politiska livet; i anslutning till politiska beslut eller med avseende på politiska organisa-

tioner, myndigheter etc. För det andra: ekonomi = händelser inom arbetslivet, produktion (företag och arbetsmarknad) samt konsumtion (levnadsstandard etc). Till "hårda nyheter" har också hänförs bl.a. utrikesnyheter, nyheter relaterade till offentlig förvaltning, socialväsande, miljöfrågor. Den kategori som vi benämner "mjuka nyheter" infångar nyheter som inte kan hänförs till de ovanstående sfärerna. Hit hör då bl.a. material om fritidsverksamheter (däribland idrott), kultur (i de fall det inte rör sig om politiska eller ekonomiska aspekter av kulturverksamhet) personporträtterande material kändisar, väder; allmänt underhållningspräglat "human interest"-stoff. Vår sista kategori, brotts- och olycksrapportering, är oproblematiskt att definiera.

Referenser

- Altheide, David och Robert Snow (1992) *Media Worlds in the Postjournalism Era*. New York: Aldine de Gruyter.
- Asp, Kent (1995) *Kommersialiserade TV-nyheter på gott och ont. Jämförande undersökning av Rapport TV2 och Nyheterna TV4*. Göteborgs Universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation, arbetsrapport nr 50.
- Asplund, Johan (1967) *Om mättnadsprocesser*. Uppsala: Argos.
- Barthes, Roland (1986) "The Photographic Message", sid. 15-31 i S. Heath (red.) *Image – Music – Text*. New York: Hill & Wang.
- Bourdieu, Pierre (1996) *Sur la télévision. Suivi de L'emprise du journalisme*. Paris: Liber éditions.
- Djupsund, Göran (1997) "Förvaltningssyner i omvandling. Cyklisk variation och diffusion", sid. 107-129 i V. Helander och S. Sandberg (red.) *Festschrift till Krister Ståhlberg*. Åbo: Åbo Akademi Förlag.
- Ekecrantz, Jan och Tom Olsson (1994) *Det redigerade samhället. Om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnufts historia*. Stockholm: Carlssons.
- Graber, Doris (1988) *Processing the News. How People Tame the Information Tide*. New York & London: Longman.
- Graber, Doris (1996) "Say it with Pictures", sid. 85-96 i K. Jamieson (red.) *The Media and Politics. The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Thousand Oaks: Sage.
- Helland, Knut (1995) *Public Service and Commercial News – Contexts of Production, Genre Conventions and Textual Claims in Television*. Universitetet i Bergen: Institut for medievitenskap, rapport nr. 18.
- Henning, Carl (1995) "Nej till amerikaniseringen?", sid. 18-29 i P. Baugstø och T. Degnes (red.) *Visuell visjon – i fritt fall? Skråblikk på nordisk avisdesign*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hjarvard, Stig (1995) *Nyhedsmediernes rolle i det politiske demokrati*. København: Statsministeriets Medieudvalg.

- Hvitfelt, Håkan (1985) *På första sidan. En studie i nyhetsvärdering*. Stockholm: Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.
- Hvitfelt, Håkan (1994) "The Commercialization of the Evening News. Changes in Narrative Technique in Swedish TV News", *Nordicom Review* 1994, 2.
- Klite, Paul (1995) "Tabloid Fever: The Syndrome of Local TV News Excess", *Television Quarterly* 27:25-32.
- Klite, Paul, Bardwell, Robert och Jason Salzman (1997) "Local TV-news: Getting Away with Murder", *Press/Politics* 2:102-112.
- McManus, John (1994) *Market-Driven Journalism: Let the Citizen Beware?* Thousand Oaks: Sage.
- Petersson, Olof och Ingrid Carlberg (1990) *Makten över Tanken. En bok om det svenska massmediesamhället*. Stockholm: Carlssons.
- Postman, Neil (1986) *Underhållning till döds*. Stockholm: Prisma.
- Rehe, Rolf (1985) *Typography and Design for Newspapers*. Darmstadt: IFRA.
- SOU (1975) *Svensk press. Pressens funktioner i samhället*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar 1975:78.
- Ståhlberg, Krister och Voitto Helander (1972) *Den kommunala demokratin. Teoretiska och metodologiska överväganden kring ett forskningsprojekt*. Meddelanden från institutet för samhällsforskning, Åbo Akademi, serie B:18.

Bilaga 1. Grafernas siffermaterial

Tidning		Variabler				
		Andelen hårda nyheter (%)	Andelen mjuka nyheter (%)	Andelen olycksnyheter (%)	Andelen bildmaterial (%)	Huvudbild andel (%)
VBL 1982	Mean	68,50	29,00	4,67	35,17	13,50
	Std. dev.	10,27	12,66	1,53	6,37	4,26
VBL 1997	Mean	61,33	33,50	10,00	44,17	26,39
	Std. dev.	30,87	29,10	6,08	8,38	3,37
HBL 1982	Mean	67,57	31,86	1,50	35,86	13,84
	Std. dev.	14,47	14,10	,71	9,26	2,67
HBL 1997	Mean	48,29	50,29	5,00	47,86	28,32
	Std. dev.	12,91	13,38	5,66	4,74	4,35
V-K 1982	Mean	33,17	55,00	17,75	52,17	27,11
	Std. dev.	17,65	17,61	9,67	6,43	4,83
V-K 1997	Mean	40,83	51,50	9,20	51,00	31,39
	Std. dev.	27,72	25,11	4,60	3,74	6,49
DN 1982	Mean	51,00	36,57	21,75	42,43	20,39
	Std. dev.	20,11	18,22	23,98	4,89	3,88
DN 1997	Mean	48,29	41,29	12,33	39,14	34,49
	Std. dev.	20,14	18,63	19,35	4,30	4,07

Stat, marknad, kris

Nyhetsjournalistik om ekonomi under 1990-tal och 1930-tal

BO MÅRTENSON & HÅKAN LINDHOFF

Under 1990-talet har i Sverige den statsfinansiella krisen, med åtföljande nedskärningar i välfärds-ekonomin, liksom inträdet i EU, inneburit nya fält och uppgifter för den traditionella nyhetsjournalistiken. Anpassningen till en alltmer internationaliserad ekonomi har också medfört en kraftigt expanderande specialiserad ekonomisk journalistik. Ekonomins utvecklingsfas kännetecknas av globalisering och finanskapitalets växande roll, där det symboliska i vid mening tycks få allt större betydelse, och därmed blir också mediernas beskrivningar och konstruktioner av ekonomiska förhållanden alltmer centrala. De har återverkningar på demokratin men också på ekonomin själv.¹

Hur ska vi beskriva och tolka den ekonomiska journalistikens roll och konsekvenser för relationer mellan politik, ekonomi och kultur? Detta allmänna problemområde och perspektiv är utgångspunkten för ett pågående forskningsprojekt vid JMK, *Journalistik om ekonomi 1970-96* (Nowak, Lindhoff & Mårtenson, 1996)². I denna artikel presenterar vi översiktligt projektets frågeställningar, metoder, empiriska strategier och hittills uppnådda resultat.³ Forskningsansatsen är i huvudsak beskrivande och kartläggande, men en övergripande ambition är att generera resultat om den ekonomiska journalistikens bidrag till och konsekvenser för en "allmänkunskap" (public knowledge) om ekonomi. Projektet ansluter därmed till problem kring mediernas roll för offentlighet, demokrati och medborgarskap.⁴ Nyhetsjournalistikens relation till det politiska systemet har en stark och självklar ställning i medieforskningen, medan den ekonomisk-politiska eller rent ekonomiska journalistikens roll för en ekonomisk offentlighet ägnats betydligt mindre uppmärksamhet.⁵

Framställningen här är disponerad i fyra avsnitt. Inledningsvis diskuterar vi projektets teoretiska utgångspunkter, och de (som vi ser det) relevanta frågeställningarna för studiet av ekonomisk journalistik. Därefter redovisar vi några huvudresultat och iakttagelser från två hittills genomförda undersökningar, dels en studie av budgetnyheter i tre svenska TV-kanalers nyhetsprogram under åren 1994, 1995 och 1996 (Bo Mårtenson), dels en studie av journalistiken i *Dagens Nyheter* och *Expressen* kring den ekonomiska krisen under 1990-talet (Håkan Lindhoff). Ambitionen i dessa bägge studier är framförallt att bestämma nyhetsinslagens "diskursiva karaktär". I det syftet utgår vi från ett allmänt perspektiv på nyhetsjournalistik som institutionaliserade diskurser. Genomgående skiljer vi analytiskt en tematisk eller innehållslig dimension från en retorisk hos nyhetsjournalistiken om ekonomi (jfr t ex tematiska och scematiska nivåer hos van Dijk, 1988). Begreppet "nyhetskonstruktion" av ekonomin används på ett liknande sätt för att peka på ett allmänt perspektiv som innebär att vi betonar journalistik inte som en speglande verksamhet, utan som en symboliskt konstruerande.

Resultat och iakttagelser från dessa studier kontrasteras sedan mot en översiktlig historisk kontext av ekonominyheter, undersökta i tre stockholms-tidningar under 1930-talet. Den valda tidsperioden innebär ett avgörande skede av begynnande välfärdsekonomiskt synsätt i svensk ekonomisk politik, och kan ställas mot Mike Emmisons iakttagelser av hur begreppet "ekonomin" etablerades i mediediskursen under 1930-talet i brittisk press (Emmison, 1983). Hittills har de historiska studierna i projektet koncentrerats på nyhets- och debattjournalistiken kring den svenska statsbudgeten varje år under perioden 1929-1939 (Hansson, 1997).⁶

JMK, Stockholms universitet, Box 27861, S-115 93 Stockholm

Utifrån en grov jämförelse mellan 1990-tal och 1930-tal formuleras till sist några preliminära slutsatser om den ekonomiska nyhetsjournalistiken. I fokus för projektets fortsatta studier står framför allt 1970- och 1980-talets ekonomijournalistik, genom delstudier av urval av budgetnyheter och krisjournalistik.

Frågeställningar och utgångspunkter

Den allmänna målsättningen är att beskriva och problematisera nyhetsjournalistikens konstruktioner av ekonomin. Frågor om den journalistiska "versionen" av samhällets ekonomi i förhållande till verklighetens ekonomi eller till vetenskapliga ekonomiska diskurser, ställs alltså inte explicit. Det betyder inte att de är ovidkommande, utan innebär snarare att betoningen ligger på en kartläggning av den interna strukturen hos den journalistiska diskursen om ekonomi.

Det övergripande syftet ansluter till forskning om nyhetsförmedling i allmänhet, i press och i TV; mer precist till frågor om definitioner av "journalistik" och "nyheter", och därmed till iakttagelser om genrer och genreuppluckring (se bl a Gripsrud, 1989; Höijer, 1995; Nichols, 1994). Huvudfrågan gäller den ekonomiska journalistikens konventioner och dess konsekvenser för formerandet av en medborgerlig allmänkunskap om ekonomi. En hel del inspiration har utvecklats i projektets inledande fas genom ett nära samarbete med Liverpool Public Communications Group vid University of Liverpool som bedrivit ett liknande projekt under 1995-96.⁷

Motivet för att studera ekonomisk journalistik grundar vi i iakttagelser av vissa *specifika* drag hos "ekonomin" som samhällsfråga (public issue) och som objekt för mediernas rapportering, jämfört med andra samhällsfrågor.⁸ Annorlunda uttryckt: ekonomiska händelser och förlopp uppvisar speciella karakteristika som har tydliga implikationer för deras journalistiska behandling. Dessa iakttagelser utgör basen för den empiriska strategin och de modeller för analys vi tillämpar.

a) *Ekonomiseringen*. Att den ekonomiska agendan växer sedan tio-femton år är en empirisk iakttagelse och utgångspunkt, och utgör samtidigt ett starkt motiv för forskning om ekonomijournalistik (se Hvitfelt & Malmström, 1990; Lindhoff & Mårtenson, 1996a och b). Vi skiljer på två innebörder eller nivåer av denna process. Å ena sidan det man kan kalla *real* ekonomisering, i betydelsen att ekonomiska frågor alltmer tenderar att dominera över politiska frågor, och

ekonomisk-politiska frågor över andra politiska frågor. Generellt uttryckt gäller den ett definierande av samhället i ekonomiska termer. Å andra sidan kan vi iaktta en *medial* ekonomisering, i den meningen att ekonomin också blivit mer dominerande i nyhetsjournalistiken, och att den breder ut sig i andra mediala och journalistiska genrer. En pågående genreuppluckring innebär samtidigt en potentiell konflikt mellan innehåll och former, mellan en relativt likriktad och dominerande ekonomisk diskurs och ett utsuddande av gränser mellan nyheter och andra mediegenrer (uttryckt bl a som en "blurring of boundaries", se Nichols, 1994). Frågor om homogenisering eller variation i mediekonstruktionerna av ekonomiska händelser och processer ställs här på sin spets.

b) *Ekonomin som system*. Den systemiska karaktären hos ekonomiska händelser och processer är ett grundläggande kännetecken (se bl a Emmison, 1983; Corner, 1995a; Plaschke, 1994). Vi kan se systemets element, komponenter eller indikatorer på mikro- respektive makronivå, t ex vinstnivåer i enskilda företag, inflationstakt eller tillväxt, men också att de enskilda indikatorerna förhåller sig på ett bestämt sätt till ekonomins helhet. I ekonomisk teori innebär detta ett urval, en selektion, och en bestämd hierarki av element/indikatorer. Implikationen för den ekonomiska nyhetsjournalistiken är att rapportandet om ekonomin alltid innebär ett (sekundärt) urval av indikatorer, samt därmed en implicit eller explicit karaktär av förståelse av (eller antagande om) relationerna mellan de valda indikatorerna. Förhållandet mellan inflation och arbetslöshet eller mellan marknadsräntor och börskurser kan tjäna som exempel. Myntets andra sida är givetvis att den ekonomiska nyhetsjournalistiken alltid också väljer bort eller värderar ned vissa indikatorer, t ex arbetslöshet till förmån för inflation och budgetunderskott under tidigt 90-tal i Sverige.

c) *Ekonomin som totalitet*. I ekonomiska termer utgör BNP ett mått på samhällets aggregerade produktion, dess tillväxt och potential. Men uttrycket "ekonomin" innebär också en reifikation av denna helhet, och förbinds med egenskaper av främst aktivitet eller passivitet (se Emmison, 1983; Rae & Drury, 1993). Både rent ekonomiska och kulturella konnotationer av "ekonomin" är relevanta för att förstå hur den kommuniceras, hur ekonomiska händelser rapporteras av nyhetsjournalistiken och hur den tas emot av publiken. De tillskrivna egenskaperna

hos ekonomiska krafter och förlopp har inte minst att göra med ekonomins förhållande till det politiska systemet och till en medborgerlig offentlighet. De anknyter också till tankar om "ekonomiska kulturer", mer specifikt om nationella ekonomiska kulturer, dvs till frågor om vilka ekonomiska åtgärder som är politiskt eller kulturellt möjliga i olika samhällen eller vid olika tidpunkter (se bl a Plaschke, 1994; Clegg & Redding, 1990).

d) *Ekonomi som symboler.* Materiell ekonomi är alltid symbolisk i en viss mening. Ändå kan man hävda att den ekonomiska sfären blir alltmer symbolisk. Förklaringen ligger i tillväxten och internationaliseringen av de finansiella marknaderna, som bl a kan förklaras av privatisering och avreglering i stor skala av tidigare offentligt och politiskt styrda ekonomiska flöden. En ytterligare kraft utgör marknadiseringen av symboliska värden, t ex rättigheter, licenser och format, inte minst de som gäller mediernas produktion. En tredje faktor är informationsteknologins utveckling (datorisering, satellitisering, mobiltelefonin, e-post, internet etc) som möjliggör snabbare och växande elektronisk handel, hittills framför allt inom den finansiella sektorn. Generellt medför dessa processer en kraftigt ökad efterfrågan på marknadsinformation, och på information om förändringar överhuvudtaget. Förväntningar, prognoser och t o m stämningar och känslor blir allt viktigare, liksom en inriktning mot framtiden på bekostnad av nuet. Detta symboliska avancemang har betydelsefulla, ehuru svårbedömda konsekvenser både för ekonomins funktioner och för den ekonomiska nyhetsjournalistiken.

e) *Ekonomi och kunskap.* Systemisk eller "teknisk" förståelse är sannolikt viktigare och spelar en större roll för ekonomiska frågor än när det gäller de flesta andra journalistiska nyhetsområden. Begriplighetsaspekter är m a o centrala för receptionen av ekonomiska nyheter (se bl a Höijer, 1989; Corner, 1991). Detta gäller framförallt synkront – att förklara eller förstå ekonomin som system. Diakront framträder emellertid ekonomiska processer ofta som relativt enkla och otvetydiga. Detta utgör en "lösning" av det komplexitetsdilemma som såväl de ekonomiska teoretikerna som marknadsaktörerna och ekonomijournalisterna, liksom publiken, står inför, och innebär ett starkt reducerande av antalet komponenter i systemet och etablerandet av fasta eller antagna kausala relationer mellan dem. I ekonomisk teori innebär

detta nödvändigtvis att tillämpa förenklande modeller, men på marknaden och i mer vardagliga diskurser om ekonomi reduceras de ofta till oproblematiske schabloner, såsom relationen mellan ett par variabler och deras utvecklingsförlopp, historiskt och förväntat.

Intressant här är de uppenbara implikationerna för den ekonomiska eller ekonomisk-politiska journalistiken: ekonomiska händelser förmedlas mot en bakgrund av relativt enkla och tydliga "narrativ" om nationens ekonomi vilka utgör en fond för de enskilda ekonomiska nyhetsinslagen (se bl a Corner, 1995a). Denna bakomliggande narrativa kontext bestämmer också mycket av nyhetsvärdet hos enskilda ekonomiska händelser. Ett synsätt är att ekonomiska nyheter innebär ett möte eller en konflikt mellan expertkunskap och "common sense", som lämnar ett icke obetydligt mellanliggande fält av "icke-kunskap" (non-knowledge) öppet för mytologiska tolkningar. Tankegången är Silverstones (1981, 1988) och gäller TV i allmänhet, men tycks ha en särskild relevans för ekonomisk journalistik.

Sammanfattningsvis: dessa karakteristiska och specifika drag hos "ekonomin" som fält för nyhetsjournalistik fungerar som utgångspunkt och referensram för de empiriska studierna av den ekonomiska nyhetsjournalistikens bidrag till en medborgerlig allmänkunskap om ekonomi. Några huvudresultat från två hittills genomförda delstudier redovisas kortfattat här.

Budgetnyheter i TV 1994-96

Bo Mårtenson

Den ena delstudiens fokus är den årliga presentationen av statsbudgeten⁹ och hur denna rapporteras i TV:s nyhetssändningar. Valet av budgetpresentationen som undersökningsobjekt och exempel på hur "ekonomin" framställs i den ekonomiska journalistiken är strategiskt. Nyhetshändelsen är återkommande, dvs den är känd i förväg, och är därför journalistiskt planerad. Det betyder att den lämnar minimalt utrymme för det godtyckliga eller ovidkommande i journalistiken och i stället representerar det mest medvetna eller konventionella. Dessutom är budgetpresentationen en tillräckligt heläckande ekonomisk händelse, i den meningen att den förutsätter eller implicerar en helhetssyn på landets ekonomi. Dessa faktorer gör journalistiken kring statsbudgeten särskilt lämpad för systematiska studier av den ekonomiska journalistikens konstruktioner, liksom för historiska jämförelser.

I delstudien visas hur regeringens presentation av den svenska statsbudgeten rapporteras och förmedlas i tre svenska TV-kanaler (Aktuellt i TV1, Rapport i TV2 och Nyheterna i TV4). Tre successiva statsbudgetar, 1994-96, har studerats. Sex aspekter eller nivåer av den journalistiska rapporteringen valdes ut för analys.¹⁰

Ekonomi 1994-96 i diakront perspektiv

Hur den svenska ekonomin och den ekonomisk-politiska processen utvecklats under perioden, är en grundläggande aspekt. En översiktlig beskrivning av den ekonomiska nyhetsjournalistikens "version" av utvecklingen, genom tre års budgetnyheter ger en bild av den narrativa kontext, i vilken de enskilda nyhetsinslagen värderas och konstrueras. Man kan tala om denna som en mediernas kontinuerliga "berättelse" eller "story" om svensk ekonomi i mitten av nittioalet (jfr Corner, 1995a; LPCG, 1997; om den brittiska ekonomin under motsvarande period).

Beskrivningen har framför allt kopplats till iakttagelserna om den synkrona kontra den diakrona ekonomin och visar en journalistisk bild av en allt mindre sammanhållen och homogen samhällsekonomi under perioden. Optimismen beträffande statsfinanserna kontrasteras t ex starkt mot pessimismen gällande en permanent arbetslöshet under periodens sista budgettillfälle. Nyhetsinslagen kring marknadsreaktioner och relationer till EU bidrar till den splittrade bilden.

Ekonomi: tematiska fokus

För år 1996 studerades innehållsliga teman, aktörer och dominerande journalistiska strategier i de ekonomiska nyhetsinslagen under hela den vecka i september som inbegrep budgetpresentationen. Det har inte varit fråga om en typisk nyhetsvecka, utan snarare ett medvetet val av en signifikant period, som gav ett extra stort utrymme åt nyheter kring ekonomi och politik.¹¹ 37 av totalt 152 längre nyhetsinslag under veckan behandlade statsbudgeten direkt eller indirekt.

Tematiskt kunde sju tillräckligt avgränsade diskursiva fält eller områden identifieras. Varje budgetrelaterat nyhetsinslag kunde således hänföras till (dvs var innehållsligt vinklat mot) något av följande tematiska områden. Kvantitativt kunde områdena rangordnas sålunda:

- (i) Velfärdsstaten, hot och möjliga försvar
- (ii) Arbetslösheten, läge och prognos

- (iii) Marknadens reaktioner
- (iv) Budgeten tolkad i marknadsperspektiv
- (v) Statsfinanserna, läge och prognos
- (vi) Europa, budgetens konsekvenser av eller för EU/EMU
- (vii) Budgeten konfronterad med ekonomisk teori

De rangordnade tematiska områdena ger underlag för tolkning av de ekonomiska nyheternas fördelning längs dimensionen politik-ekonomi, alternativt stat-marknad (jfr Jensen, 1987). De budgetrelaterade ekonomihändelserna vinklades, eller konstruerades oftare i ett politiskt, välfärdsekonomiskt sammanhang (fält i och ii) än i ett marknadsekonomiskt (fält iii, iv, vi och vii). Statsbudgeten rapporteras alltså fortfarande som ett övervägande politiskt fenomen, trots att marknadsperspektiven i den ekonomisk-politiska journalistiken ökat i betydelse under senare år. Intressant är också att identifiera tyngdpunkter i budgetrapporteringen beträffande en alternativ tematisk dimension. Utgångspunkten för denna är den dubbla karaktären hos regeringens budgetpresentation – den innehåller både de konkreta budgetförslagen och finansplanens bedömningar och prognoser. En journalistisk koncentration på finansplanen innebär ett fokus på det ekonomiska systemet snarare än på det politiska och på framtiden snarare än på nutiden, och i en viss mening på de symboliska aspekterna snarare än de materiella. Ett utmärkande drag hos nyhetsrapporteringen i de tre TV-kanalerna under själva budgetdagen (den 20 september) är att finansplanens framtidsorientering dominerar över den faktiska budgetens förslag till utgiftsfördelning, och att detta gäller oavsett vilket tematiskt område (i-vii ovan) som behandlas.

Ekonomi: aktörer

Analysen av aktörer visade en tydlig dominans för politiker och journalister. Medan politiska representanter fanns bland huvudaktörerna i 16 av de 37 nyhetsinslagen, och journalister i 15, förekom medborgare, ekonomiska experter och organisationer i betydligt mindre omfattning. Siffrorna illustrerar en ekonomijournalistik, och kanske en journalistik i allmänhet, som har blivit sluten och självrefererande. Inslagen med journalister som huvudaktörer var av två slag, och speglar två strategier för aktiv journalistik. Den första motsvarar den välbekanta studiodialogformen med en journalist i rollen av expert, den andra en variant av

”primary reporting” där initiativet ligger hos journalisten i ett aktivt val av ämne, källa och vinkling. Denna sistnämnda kategori nyhetsreportage, som i liten grad är händelsebaserad, framstår som en utmärkande och allt vanligare konstruktionsform i populär ekonomisk journalistik.

Representationer: språkliga och visuella

De diskursivt signifikanta uttrycken i journalistiken kring statsbudgeten gäller, dels språkligt verbala konstruktioner av framtiden (t ex användningen av presens), dikotomier (såsom vinnare-förlorare), metaforer (t ex plånbok, spargris, svångrem) och eufemismer (såsom ”besparingar” i st f ”nedskärningar”), dels visuella representationer. Ett generellt problem för journalistik i ett visuellt medium gäller att bildmässigt representera abstraktioner. Det är uppenbart att detta i speciellt hög grad gäller ekonomisk journalistik, inte minst med tanke på expansionen av de symboliska aspekterna av ekonomi, som marknadsförväntningar, bedömningar och framtidsutsikter. Visualiseringar av etablerade språkliga metaforer är en vanlig och distinkt bildstrategi, men även genuina visuella metaforer förekommer (t ex tillväxtoptimism bildsatt som naturlyrik, och ekonomiska prognoser som kristallkulor). En tredje form av representation är ekonomijournalistikens konventionella siffergrafik och statistik. En utgångspunkt är att den har två funktioner, dels en informativ, men dels och i lika hög grad en ”metaspråklig”, genom att signalera en viss typ av genre eller avkodning.

Konstruktioner av marknaden

”Marknaden” är sannolikt det mest betydelsefulla enskilda fenomenet i svensk ekonomisk journalistik under 1990-talet. Marknaden framträder, eller konstrueras, i nyhetssändningarna på två sätt. Å ena sidan som marknadens reaktioner på eller betygsättning av ekonomisk-politiska åtgärder, å andra sidan som ett dagligt rutininslag av grafik och siffror (börskurser, valutor, marknadsräntor). Den rutinmässiga finansiella informationen kan avläsas också som en daglig måttstock på nationens ekonomiska tillstånd, och öppnar för en diskussion om förändrade relationer mellan ekonomi och politik, mellan marknad och stat.

En tydlig observation av budgetnyheterna under den studerade veckan är att journalistiken är betydligt mindre aktiv och självständig gentemot marknaden än gentemot det politiska systemet. Det är sällsynt med journalistiska bedömningar av marknadsreaktioner och självständiga analyser av

rörelser eller händelser på marknaden förekommer inte på samma sätt som av den politiska situationen.

Publikt tilltal

Nyhetsinslagen har slutligen också tolkats i perspektiv av olika journalistiska strategier för publikt tilltal (mode of audience address). Dessa (som naturligtvis också i ett annat perspektiv kan analyseras som journalistiska arbetsmetoder eller nyhetskonventioner) implicerar en förväntad eller föreställd publik och/eller en idé om nyhetsjournalistikens uppgift. Detta perspektiv tycks väsentligt i en analys av svenska TV-nyheter (och kanske svensk nyhetsjournalistik i stort). Avgörande är dess public service-tradition. Två kontrasterande sätt att adressera publiken är lätt urskiljbara i de ekonomiska och ekonomisk-politiska nyhetsinslagen: å ena sidan journalisten som ”vanlig medborgare”, som demonstrerar bristande sakkunskap och ställer den vanlige medborgarens frågor; å andra sidan journalisten som ”expert”, som tillhandahåller svar och gör bedömningar utan hänvisning till auktoritativa källor. En iakttagelse av budgetjournalistiken i de tre TV-kanalerna är att den opartiskt refererande rapporteringen tycks minska i omfattning och att det publika tilltalet i stället tenderar att ske i antingen medborgar- eller expertrollen. Ofta förekommer rollerna tillsammans, den interna studiodialogen med en okunnig reporter och en expertjournalist är en distinkt och växande kategori i ekonomisk nyhetsjournalistik. Observationen öppnar för en diskussion om konstruktioner av ”expertis” contra ”common sense” i medierna (jfr Livingstone & Lunt 1994; Silverstone 1981).

Framförallt två iakttagelser om ekonomin som ”public issue” och ”public knowledge” kan göras utifrån den hittills genomförda delstudiens resultat:

(i) Interaktionen mellan den ekonomiska journalistiken och de politiska och ekonomiska systemen tycks växa i betydelse, som en följd av marknadernas expansion, internationaliseringen och tillväxten av symbolisk ekonomi. I samma takt möter den ekonomisk-politiska journalistiken en växande parallell ekonomisk publik, vid sidan av traditionell offentlighet och medborgarskap. Att ekonomin alltmer uppfattas som aktiv och autonom, utanför politisk och medborgerlig kontroll, men med ökade möjligheter till individuellt deltagande på finansiella marknader, tycks vara ett viktigt element i en nutida allmänkunskap om ekonomi.

(ii) 1990-talets period av ekonomiska kriser och omstruktureringar, nedmontering av välfärdsekonomin och av en förändrad relation mellan politik och ekonomi, har samtidigt – och något tillspetsat – inneburit ett nyhetsjournalistiskt projekt att få ”marknaden” att passa in i eller stämma överens med en sammanhängande och logisk bild av svensk ekonomi, av ett välfärdsekoniskt system som hittills främst varit en politisk fråga och en fråga för ”staten”. De pedagogiska ambitionerna i denna ekonomiska journalistik syns framförallt som strategier för publiktilltal, och kan delvis förklaras av public service-traditionen i svensk TV, där begriplighet och konsensus är nyckelord.

Ekonomiska krisdiskurser i svensk dagspress 1992-96

Håkan Lindhoff

”Ekonomisk kris” tycks paradoxalt nog ha blivit ett permanent kännetecken då svensk ekonomi beskrivs i nyhetsjournalistiken under 1990-talet. I bakgrunden kan man skönja att ett sådant sätt att karaktärisera ekonomin har rötter redan i 1970- och 1980-talens oljekris- och inflationsekonomi, då bl a upprepade devalveringar var viktiga inslag i den ekonomiska politikens ”krismedicin”. Kris-symptomen i mediernas beskrivning av ekonomin synes också överleva en bra bit in i uppgångar och högkonjunkturfaser. Ett sätt att närma sig studiet av de senaste decenniernas ekonomiska journalistik i Sverige är att söka göra dessa krisdiskurser i medierna synliga: Hur ser ”ekonomin” ut som kännetecknas av ”krisen”, enligt journalistiken?¹²

En delstudie har syftat till att belysa sådana frågor i dagspressen under 1990-talet. Undersökningen begränsades inledningsvis till studier av *Dagens Nyheter* (DN) och *Expressen*, av praktiska skäl, eftersom dessa tidningar kunde uppvisa en god tillgång till en fulltextdatabas över samtliga publicerade texter (”Presstext”).¹³ Denna databas möjliggjorde för det första en extensiv totalundersökning av vissa ekonomiskt relevanta diskursiva termers journalistiska förekomst (indikatorer på kris och ekonomisering), och för det andra att olika urval kunde göras för en mer intensiv analys av journalistiska uttryck för ekonomisk kris och ”krismedvetande”, och för att söka identifiera dominerande krisdiskurser. I fokus för denna analys av mer begränsade pressmaterial står intresset att beskriva och med hjälp av mediekontexten tolka något av det diskursivt signifikanta i journalistikens ekonomiska krisnyheter.¹⁴

Indikatorer på ekonomisering och krisorientering

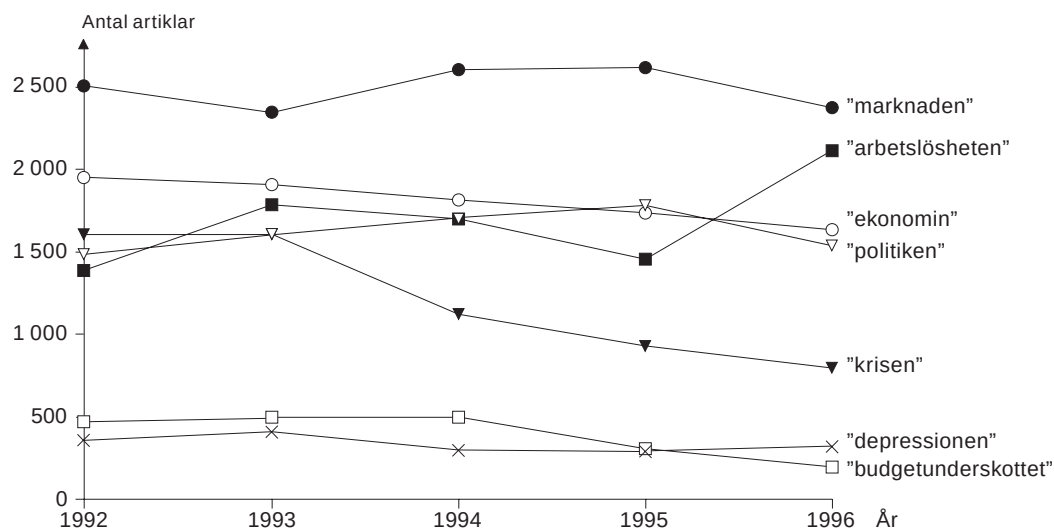
Genom att studera vissa utvalda ekonomi- och krisinriktade termers förekomst i det totala tidningsmaterialet i DN och *Expressen* under perioden 1992-96 kunde väsentliga indikatorer i fråga om ekonomi och kris ringas in, liksom även uttryck för deras stabilitet eller variation över tiden (jfr Boréus, 1994). Det mått som valdes var ”antallet artiklar som rymde en viss term minst en gång” (eller ”två termer minst en gång i samma stycke i artikeln”). Genom att jämföra olika relevanta termers förekomst kan man också få en bestämd, om än ytlig, uppfattning om det totala textmaterialets karaktär i dessa avseenden. Några resultat framgår av diagram 1.

Totalt sett förekommer uttryck med termen ”ekonomi...” självständigt eller som första led i mellan tio och elva tusen artiklar per år, medan uttryck med termen ”politik...” på motsvarande sätt förekommer i elva till tolv tusen artiklar per år i det totala tidningsmaterialet. Om detta tolkas som indikatorer på journalistikens grad av ekonomisering respektive politisk natur, kan man alltså konstatera dels att ekonomiseringen nått nästan samma nivå som tidningarnas (traditionella) politiska orientering, dels att en viss stabilitet därvidlag föreligger under de fem åren.

I diagram 1 finns resultat för sju studerade termer, där enbart deras förekomst självständigt och i bestämd form har noterats (”marknaden”, ”arbetslösheten”, ”ekonomin”, ”politiken”, ”krisen”, ”depressionen”, ”budgetunderskottet”). Termerna ”ekonomin” och ”politiken” förekommer vardera i mellan 1.500 och 2.000 artiklar per år. ”Krisen”, som reifierat uttryck med underförstådd innebörd, är nästan lika etablerad, om än i minskande grad över de fem åren, medan däremot ”arbetslösheten” som journalistisk term används allt flitigare över åren. Det är givetvis svårt att bedöma om dessa tendenser är uttryck för att den höga arbetslösheten i växande grad i pressen betraktas som ett permanent ekonomiskt fenomen, och allt mindre som ett tillfälligt krisymptom.

Otvetydigt är att termen ”marknaden” har etablerats starkt i journalistiken under 1990-talet; den förekommer i ca 2.500 artiklar per år under perioden. Inget annat ekonomi-relevant begrepp förekommer oftare i denna form, inte ens termen ”ekonomin” själv. Däremot är det mycket ovanligt att begreppen ”marknad” och ”kris” förekommer i samma stycke i en artikel. Termen marknad tycks varken beteckna ett krisproblem, eller en förkla-

Diagram 1. Sju diskursiva termers förekomst i Dagens Nyheter och Expressen, 1992–1996

Källa: Presstext.

ring till, ett symptom på eller en konsekvens av en kris. "Marknaden" tycks snarare underförstås som lösningen på mången kris, vilket också den närmare analysen tyder på (jfr nedan).

Antalet artiklar som utnyttjar termen "den ekonomiska krisen" eller som diskuterar "ekonomi" och "kris" i samma stycke är fyra gånger så vanliga som motsvarande beträffande "den politiska krisen" eller "politik" och "kris". Det är alltså mycket som talar för att läsaren av *DN* eller *Expressen* associerar "krisen" under dessa år till någon eller några av de ekonomiska faktorer som i Sverige då kännetecknades av kris – bankkris eller finanskris, arbetslöshetskris, valutakris eller räntekris, fastighetskris, budgetunderskottskris eller skuldkris. Analysen av förekomsten av dessa specifika krisbegrepp i tidningsmaterialet visar att framför allt 1992 och 1993 utmärktes av höga frekvenser för dessa; de var de multipla krisernas år i journalistiken. Bl a därför valdes år 1992 ut för en mer intensiv analys av ekonomiska krisnyheter.

Ekonomiska krisnyheters diskursiva karaktär

Den breda kvantitativa beskrivningen av ekonomiska kris-indikatorer i totalmaterialet ger trots sin siffermässiga exakthet en ganska vag och ytlig bild, som ligger öppen för olika tolkningar. För att fördjupa denna beskrivning och möjliggöra en mer noggrann analys av den ekonomiska kris-journalis-

tiken, där diskursiva termer ses i sina kontexter, gjordes ett mer begränsat urval. Det bestod av samtliga artiklar under 1992 på *DN*:s ekonomi-sidor (sektionen "Arbete & Pengar"), som minst en gång i samma stycke nämnt begreppen "ekonomi..." och "kris..." i någon form. 103 sådana artiklar kunde noteras; de analyserades ingående med hänsyn till följande aspekter:

- (i) Skribenter, källor och aktörer
- (ii) Geografisk spridning
- (iii) Typ av nyhetskonstruktion
- (iv) Ekonomiskt-tematiskt diskursiva drag
- (v) Kris-tematiskt diskursiva drag
- (vi) Helhetsbedömning av ekonomiska krisdiskurser

Så många som 37 reportrar på *DN*, varav 33 män, svarade för 85% av texterna; men en kärntrupp på fyra manliga reportrar stod för hälften av dem. Resterande 15% var direkt hämtade från svenska nyhetsbyråer. Ca 15% av samtliga artiklar var kommenterande, medan resten var nyhetstexter. Sammanlagt nämndes 31 aktörer vid namn, varav 20 var svenskar; ekonomer (14) och politiker (9) dominerade. Kvinnor var överlag sällsynt förekommande (3) och vanliga medborgare var nästan helt frånvarande; det enda undantaget utgjordes av

en arbetslös kvinna, intervjuad av en kvinnlig reporter.

Geografiskt var, icke överraskande, drygt hälften av artiklarna koncentrerade till svenska krisförhållanden. Därefter förekom Finland relativt frekvent (13), ofta öppet eller underförstått som modell för krislösningar. Det övriga västeuropa och EU, liksom östeuropa, var inte heller helt ovanliga som fokus för ekonomiska krisartiklar. Helt frånvarande var dock länder i Afrika, Latinamerika och Asien (utom ett par artiklar om Japan). Sammantaget skulle man kunna hävda att det – jämfört med en tidigare studie av ekonomi-journalistik i bl a DN (Lindhoff & Mårtenson 1996a och b) – förvånansvärt ofta förekom internationella utblickar, dock med reservation för frånvaron av de länder i tredje världen som värst lider av ekonomiska och andra kriser.

De dominerande idealtypiska nyhetskonstruktionerna, då artiklarna bedömdes som helheter – på ett sätt som liknar tillämpningen av den fyrfälts-typologi som Ekecrantz & Olsson (1994) arbetat med¹⁵ – var lägesbeskrivningar (49) och utspel (39). Fallbeskrivningar (7) och narrativ (8) var relativt sällsynta. Lägesbeskrivningar rörde bokslut, finansiella krislägen, prognoser och planer, medan utspelen ofta (också) var starkt källberoende: de gällde krav eller förslag till åtgärder föreslagna av regeringen ("krispaket"), riksbanken, ekonomer, näringslivet, facket eller andra aktörer.

Den paradox som Corner i flera sammanhang påtalat (bl a 1995a), nämligen att ekonomin i verkligheten likaväl som i journalistiken samtidigt framträder, å ena sidan synkront som ett extremt komplext system av ömsesidigt relaterade variabler, och å andra sidan diakront som otvetydiga narrativa episoder, är tydligt iakttagbar också i den ekonomiska krisjournalistiken. Synkrona lägesbeskrivningar av vad som ofta är prognoser om enskilda ekonomiska variabler såsom tillväxt, inflation, arbetslöshet osv, blandas upp med diakront uttryckta utspel, vilka ibland utvecklas till episodiska narrativ över tid. Intresset och förståelsen orienteras då oftare mot aktörernas utspel än mot komplexiteten i det ekonomiska systemet.

Analysen av de ekonomiska krisnyheternas diskursiva karaktär inriktades inte i första hand på retoriskt-språkliga drag, utan i likhet med Emmison (1983), Jensen (1987) och Rae & Drury (1993) på mera tematiskt-innehållsliga drag i fråga om ekonomi och kris (jfr även van Dijk's distinktion mellan en diskurs schematiska respektive tematiska strukturer (1988)). Ekonomiskt har nyhetstexterna bedömts efter fyra dimensioner i ekonomiska system, delvis valda med inspiration från

ekonomisk teori:¹⁶ dominerande tidsperspektiv, relationen mellan materiella och symboliska komponenter av ekonomin, relationen mellan mikro- och makro-ekonomisk nivå, samt ekonomins marknadsorientering.

För att sammanfatta resultaten av analysen av de 103 krisnyheternas ekonomiskt diskursiva drag, kan de dominerande dragen hos nyhetstexter om ekonomisk kris beskrivas sålunda. De är framför allt fokuserade på framtiden (som 53 av 103 artiklar var) snarare än på nutiden (22) eller historien (28). De berör ekonomins symboliska komponenter (65), såsom förväntningar, prognoser, förhoppningar och planer, mer än dess materiella komponenter. Makroperspektivet dominerar starkt (71) över mikroperspektivet, och vidare är individer eller hushåll mycket sällan representerade, liksom fackföreningar, kommuner och regioner (jfr Svallfors, 1996). Till sist är konstruktioner av marknaden relativt sällsynt förekommande (observerat bara i 20 artiklar av de 103 om ekonomi och kris, därav i 13 om arbetsmarknad). Frågan om signifikanta termers närvaro respektive frånvaro (eller graden därav) är naturligtvis av stor betydelse i en diskursanalys. Med kännedom om termen "marknaden"s höga grad av förekomst i populationen av nyhetstexter i DN och *Expressen*, enligt indikatorstudien ovan, måste det ses som mycket remarkabelt att "marknaden" i så ringa grad är närvarande i de 103 texterna om ekonomisk kris i DN 1992. Hur skall detta tolkas?

Det betyder rimligen, såsom också kunde iaktas i totalundersökningen av ekonomiska indikatorers förekomst, att begreppen "marknad" och "kris" sällan möts i pressen, i varje fall inte i samma artikel. Marknaden beskrivs inte i journalistiken som orsak till kris och drabbas där sällan av kris; ett undantag är möjligen arbetsmarknaden. Däremot är det ofta underförstått i texterna att marknaden utgör, inte en del av krisproblemen, utan snarare en del av deras lösning. Detta skall inte förstås som att journalistiken undviker att fördjupa sig i konkreta marknadens krissymptom, t ex i fråga om bankkrisen, men det sker inte i termer av "bankmarknadens kris". Termen "marknaden" är snarare symbol för idealtillstånd, den reserveras för diskussioner om ekonomiska systemförändringar; termen konnoterar nästan alltid något gynnsamt. Den ekonomiska krisjournalistiken fördjupar sig betydligt mer i analyser av statens krislägen (t ex i fråga om budgetunderskott) än i närsynta granskningar av olika marknadens kristillstånd.

Nyhetstexterna i DN och *Expressen* har också analyserats med hjälp av en enkel kausal och temporal modell av en krisprocess, för att diskursivt

söka karaktärisera dem kris-tematiskt. Fem faser i en krisprocess har då urskiljts (inom parentes markeras antalet artiklar där respektive fas dominerar, oftast en fas i varje artikel, men ibland två; summa 120 observationer i fråga om de 103 artiklarna):

- (i) krisens historia eller bakgrund; historiska jämförelser (3)
- (ii) förklaringar till krisen (krisen som skäl, krisens ansvar och orsaker) (19)
- (iii) beskrivningar (krisens närvaro, uttryck, utveckling) (35)
- (iv) krisens konsekvenser eller effekter (30)
- (v) krisens vändning eller lösning; åtgärder mot krisen (33)

Som framgår av uppställningen är det uttryck för krisens närvaro, utveckling och konsekvenser (iii – iv) som dominerar (drygt hälften av observationerna). I fråga om konsekvenser är texterna sällan inriktade på kausala analyser av effekter, utan snarare orienterade mot vem eller vilka som får bära konsekvenserna – och här dominerar industrin/näringslivet (14) och offentlig sektor (10) snarare än hushållen/medborgarna. Vidare är cirka en fjärdedel av texterna fokuserade på krisens vändning eller på åtgärder för dess lösning. Mest remarkabelt är dock att så få artiklar rör krisens orsaker, ansvar, bakgrund eller historia (mindre än en femtedel). I de få fall då detta dock sker kan man emellertid iakta stora variationer, och några intressanta spänningsförhållanden. I vissa artiklar söks krisens orsak hemma (4), medan den i andra anses vara importerad (5). I en del texter anses krisen bero på företag, företagsstruktur eller marknadsförhållanden (3), medan den i andra sägs härröra från illa praktiserad ekonomisk politik eller från dåliga politiker (5). I ett ytterligare perspektiv kan noteras att vissa texter söker orsaker kortsiktigt (i ekonomin, marknaden), medan andra hellre söker dem långsiktigt (i politiken).

Tolkning av dominerande ekonomiska krisdiskurser

Med detta har vi närmast oss en helhetsbedömning av de ekonomiska krisdiskurser som är närvarande i DN:s ekonomiska journalistik 1992. Vid en närmare analys och tolkning av mönstret i de undersökta 103 artiklarna synes det uppenbart, att journalistiken inte var entydig utan splittrad, i främst två diskurser om ekonomisk kris i Sverige (jfr Hall, 1980). En grundläggande fråga i både

ekonomisk teori, ekonomisk verklighet och ekonomisk journalistik rör relationen mellan ekonomi och politik. Emmison (1983) iakttog som berörts ovan hur i brittisk press under 1930-talet "ekonomin" börjar uppträda som ett systemiskt begrepp och ett reifierat uttryck för vad man under allt starkare keynesianskt inflytande sökte få aktiv politisk kontroll över. Den primärt dominerande krisdiskursen i svensk press under 1990-tal tycks i stället uttrycka en motsatt process, i linje med systemskiftet: Den *aktiva ekonomi*-diskursen om kriser ser på ekonomin som den aktiva parten i förhållande till politiken. Det är ytterst de frigjorda marknadskrafterna som skall lösa krisen och inte i första hand politikerna. Marknaden värderar politiken och de ekonomisk-politiska åtgärderna, och inte tvärtom. Krisen kan rent av utgöra en nyttig reningsprocess i förhållande till politiken. Man kan ana en strategi inspirerad av Milton Friedman.

Men denna dominerande diskurs är sammanflätad med en samtidigt närvarande sekundär diskurs, säkert inspirerad av kvarlevande keynesianska eller av neo-keynesianska idéer, med innebörden av en *passiv ekonomi* eller en *aktiv politik* mot krisen som styr ekonomin ut ur denna: Ekonomisk-politiska åtgärder kan och måste vidtas för att lösa krisen, i varje fall för att bli av med de värsta kris-symptomen. Uttryck för denna andra överordnade diskurs är mera tentativa, vädjande eller ibland fordrande, och tycks ibland bygga på önsketänkande, medan den primära diskursens uttryck är mera tydligt kopplade till lösningsförslag och ibland till analyser av krisorsaker.

Vid ett fåtal tillfällen kan man vidare skönja uttryck för en tredje, underordnad, avvikande och mera *kritisk* diskurs om ekonomiska kriser, vari den aktiva ekonomi-diskursen utsätts för en kritisk tolkning: Är krisen rent av avsedd, som en ekonomins åtgärd för att tillskansa sig makt över politiken, genom hopp om att marknadskrafterna frigörs i krisen?

Många gånger förekommer de båda dominerande krisdiskursernas perspektiv i samma artikel, men utan reflexion och närmare kommentarer. Nästan aldrig kan en manifest diskussion mellan de två perspektiven iakttas; motsättningarna dem emellan förblir dolda. De förenas dock av en syn på krisen som svenska folkets gemensamma kris, vars lösning och bördor måste bäras av alla, aningen det sker via starka marknadskrafter eller via kärv ekonomisk politik, i form av "krispaket" och "sparpaket" (där nedskärningar ganska konsekvent kallas "besparingar"). Man skulle kunna tala om ett slags konsensus mellan de två dominanta krisdiskurserna, vilken i ett avseende överbryggar de-

ras inbördes konflikt. Den utgörs av ett budskap till allmänheten om att 'lyda marknadens signaler' och att likaledes 'följa den ekonomiska politikens riktlinjer'. Detta sammanfattar, om man så vill, de dominerande krisdiskursernas publika orientering.

"Krismedvetande"

För att komma något närmare den ekonomiska krisjournalistikens publika tilltal gjordes också en tolkande studie av de totalt 120 artiklar i *DN* och *Expressen* under perioden 1990-96, vilka utnyttjar termen "krismedvetande". Om än inte starkt frekvent, så är detta ett tydligt nyckelbegrepp som ger diskursivt signifikanta uttryck för nyhetstexternas hållning till publiken, och därför lämpar sig för ett närmare studium. Det kan i sig sägas stå som symbol för tidningarnas sätt att tala om krisen för publiken. Kulmen i dess användning nås – såsom i fråga om andra kristermer – 1992 och 1993. Vad avses då med "krismedvetande" i ekonomi-journalistiskt bruk? Är det fråga om ett publikt tilltal med en pedagogisk ambition i riktning mot kunskapsspridning, ett öppet vädjande om att skapa konsensus kring tolkning av krisen, eller rent av en manipulativ strategi för att få krisåtgärder accepterade? Vid närmare skärskådande av dessa uttryck kring behovet av krismedvetande kan man iakttäta starka språkliga variationer; bara hälften av artiklarna gällde rena nyhetstexter om ekonomi och politik, medan resten var krönikor, kolumner och ledarstick. En hel del av de senare ger uttryck för vag kritik, ironi och distans.

Men helhetsintrycket blir ändå att "krismedvetande" som diskursiv term står, inte i första hand för en orientering mot förståelse och utveckling av en allmänkunskap om *ekonomi som kris*. I stället tycks det, helt i linje med tolkningen ovan av ett slags konsensus mellan de två dominerande krisdiskurserna, handla om en mer eller mindre uttalad strävan till publik acceptans av krisens allvar och av föreslagna åtgärder för att lösa den; det gäller alltså snarast opinionsbildning och påverkan av den läsande allmänhetens ekonomiska beteende och dess ekonomisk-politiska hållning. 'Acceptera krisen' – så skulle det publika perspektivet i de dominerande ekonomiska krisdiskurserna i *Dagens Nyheter* och *Expressens* journalistik kunna sammanfattas.

Historisk kontext: ekonomisk journalistik under 1930-talet

Den ekonomiska journalistiken under 1990-talets ifrågasättande och gradvisa nedmontering av väl-

färdsekonomin kan kontrasteras mot 1930-talets uppbyggnadsperiod. Tidsperspektivet kan förefalla väl långt utdraget, och letandet efter paralleller eller analogier, men också efter kontraster och skillnader, långsökt och konstruerat. Resultaten från den hittills genomförda historiska studien¹⁷ är heller inte helt entydiga eller lättolkade. De metodologiska problemen är betydande, inte minst som en följd av vår ambition att tillämpa metoder som kan göra historiska jämförelser möjliga. Det finns en risk för anakronistiska felslut; det är ingen tvekan om att aktuella diskursanalytiska angreppssätt och konstruktivistiska perspektiv inte utan vidare låter sig tillämpas på mediematerial sextio år tillbaka i tiden.¹⁸

Problemen till trots är de beskrivande och kartläggande delarna av den historiska studien ett första bidrag till kunskapen om hur de ekonomisk-journalistiska konventionerna har utvecklats i svensk press. Här är inte platsen för en i och för sig nödvändig bakgrundsteckning av 1930-talets ekonomiska politik eller mediesituation. Syftet är endast att mycket kortfattat antyda huvudresultaten av studien av 1930-talets ekonomiska journalistik.

Undersökningen avser journalistiken i tre stockholmsstidningar under en vecka kring presentationen av statsbudgeten ("nådiga luntan") varje år under perioden 1929-39. Tre stockholmsstidningar med tre politiska perspektiv har valts, *Socialdemokraten*, *Dagens Nyheter* (frisinnad) och *Svenska Dagbladet* (konservativ). Ett i och för sig välkänt problem med historiska pressstudier gäller redigeringen av de olika journalistiska textkategorierna; nyhetsjournalistiken är inte på samma sätt som i mera modern press urskiljbar från kommenterande texter och debatt- och ledarartiklar. Både placering, redigering och metoder för rubricering skiljer sig. Allt material som berör budgeten har emellertid analyserats.

Omfattningen av budgetjournalistiken under 1930-talet är likartad i de tre tidningarna och förändras inte heller nämnvärt under perioden. Mellan 2 och 4% av tidningens textyta ägnas åt statsbudgeten under de undersökta veckorna. Att jämföra med dagens pressbevakning är vanskligt, men en uppskattning visar att omfattningen av budgetnyheter är ungefär densamma, i relativa tal. Socialdemokraten har genomgående en något större bevakning och ökar den också marginellt under senare delen av perioden, parallellt med att tidningen blir regeringsorgan efter 1932.

I undersökningen sammanfogas en analys av den ekonomiska journalistikens varierande texttyper (refererande, förutsäggande, förklarande respektive

tive kommenterande texter) med tematiska eller innehållsliga fokus hos den ekonomi som texterna behandlar. De tematiska dimensionerna gäller mikro – makroekonomi, materiella eller symboliska aspekter, synkrona eller diakrona framställningar samt tillskrivna aktiva eller passiva egenskaper.

Inte överraskande dominerar makroekonomiska framställningar och materiella aspekter i budgetjournalistiken. Finansplanens mer symboliska innehåll tillåts inte dominera över de faktiska budgetåtgärderna. I 1990-talets budgetjournalistik i TV råder närmast det omvända förhållandet. Budgeten presenteras därmed också tydligt som ett politiskt fenomen under 1930-talet. Trots den rådande osäkerheten och krissituationen framträder ekonomin huvudsakligen som passiv, som kontrollerbar för politiska instanser, tvärtemot situationen på 1990-talet (jfr Emmison, 1983).

De refererande texterna är i klar majoritet. Cirka 85% av materialet är, bortsett från rubrikerna, en neutral och opartisk, ehuru starkt källtrogen, rapportering. Detta gäller alla de tre undersökta tidningarna, oberoende av politisk färg. Värderande texter (kommenterande, förutsäggande och förklarande) utgörs främst av ledarartiklar. En *journalistisk* värdering utförs med andra ord inte av nyhetsjournalistiken, annat än som ett underordnande gentemot källan. Begreppet "nyhetskonstruktion" får därmed en svagare innebörd. Man kan tala om en konsensus mellan tidningarna i den dominerande refererande delen av texterna. Det är samma budget som presenteras.

En intressant konflikt råder emellertid mellan texter och rubriker. Tidningarnas olika politiska ståndpunkter framträder i retoriska rubriker över i stort sett identiska budgetreferat. Lika viktigt är spänningsförhållandet mellan de "objektiva" refererande texterna och de värderande och kommenterande texterna, främst i ledarartiklarna och i de ofta starkt vinklade presentationerna av "pressgrannars" kommentarer. Andra, ofta utförliga, kommentarer ges inte sällan i egna artiklar av inkallade ekonomiska experter som professorerna Cassel, Heckscher och Myrdal, eller ibland av källan själv, t ex finansminister Wigforss.¹⁹

Studien visar alltså, något överraskande, på både homogenitet och stabilitet under perioden. Likheterna mellan tidningarna är påfallande när det gäller rent nyhetsjournalistiska konstruktioner av ekonomin. Förändringarna är också små under perioden 1929-1939. Inte mycket ändras under dessa år i fråga om journalistikens sätt att rapportera, referera och kommentera statsbudgeten.

Ekonomijournalistik under 30-tal och 90-tal – en jämförelse

Vilket ljus kan våra delstudier hittills av 30- och 90-talens ekonomiska journalistik kasta på varandra? En sådan jämförande diskussion måste med nödvändighet bli tentativ och preliminär, eftersom olika slags material har studerats under respektive decennium: budgetjournalistik i tre rikstidningar under 30-talet; budgetjournalistik i tre TV-kanaler samt krisjournalistik i två rikstidningar under 90-talet.²⁰

Det finns ändå tre goda motiv för fruktbara jämförelser mellan 30-tal och 90-tal vad avser ekonomisk journalistik i medierna. För det första var välfärdsstaten under uppbyggnad på 30-talet, men befinner sig under nedmontering på 90-talet. Detta tar sig bl a uttryck i att statsbudgeten under 1930-talet växer i omfattning både i reala termer och procentuellt i förhållande till BNP, medan denna process tydligt börjar klinga av på 1990-talet. För det andra börjar ett slags allmänkunskap om *ekonomi som välfärd* växa fram på 1930-talet, medan denna tenderar att starkt ifrågasättas av vissa kretsar på 1990-talet (i mindre skala redan på 1980-talet). För det tredje, och som en slutsats av de övriga motiven, blir relationen mellan ekonomi och politik, mellan marknad och stat, därför en mycket relevant jämförelsedimension för två epokers ekonomiska journalistik. Hur stabil eller flyktig är den ekonomiska nyhetsjournalistiken i detta tematiska hänseende?

I fråga om omfattningen av budgetnyheter kan konstateras att ungefär samma relativa andel av tidningen används för rapporteringen om statsbudgeten på 1930-talet och 1990-talet. Om detta tas som ett grovt mått på nyhetsvärdet, föreligger alltså stabilitet. Vad gäller den ekonomiska journalistikens genrer är det tydligt att dessa blandas både på 1930-talet och 1990-talet, men på olika sätt. På 30-talet hålls inte olika sektioner i tidningen isär lika starkt. Så kan t ex kommentarer blandas med referat. På 1990-talet å andra sidan finns en principiell genrepindelning mellan sektioner, och en principiell följsamhet till "objektivitetsnormen" på nyhetssidor, samtidigt som denna i praxis tycks luckras upp alltmer, dels genom insprängda "analyser", kolumner och krönikor, dels genom ibland starkt vinklade referat. På 1930-talet vinklas så gott som enbart genom rubriksättning (ofta med två-tre rubriknivåer, liktydigt med ingresser idag).²¹

1930-talet rymmer såsom framgått ovan ett stort mått av källtroget neutralt refererande

budgetjournalistik, där skillnaderna mellan tidningarna av olika politisk färg är liten. Olika ståndpunkter framkommer dels i kommenterande texter, ledarstick och referat av pressgrannar, dels i vinklade rubriker som ibland lyser i bjärt kontrast mot de källtrogna referaten. De formmässiga likheterna mellan tidningarna är påtagliga. 1990-talets budgetreferat i de tre TV-kanalernas nyhetsprogram är likaledes källtrogna, men ofta starkt varierande i formspråket. 1990-talets journalistik i fråga om kriser kan också sägas vara mycket källtrogen, i det att den koncentreras till lägesbeskrivningar från olika källor och till utspel från tunga ekonomiska aktörer såsom riksbanken, finansdepartementet, SAF osv. Med få undantag, i form av narrativ eller fallbeskrivningar, är denna reguljära rapportering ganska osjälvständig och okritisk i relation till starka aktörer som källor.

En jämförande analys av resultaten från de båda decennierna antyder således att den ekonomiska journalistiken under 1930-talet är mindre aktivt konstruerande än under 1990-talet. Nyhetskonventionerna ser annorlunda ut. Att det politiska eller ideologiska agerandet kring ekonomin i pressen då skedde uteslutande genom rubrikernas och ledarkommentarens språkbruk kan möjligen vara en förhastad slutsats. Men det ligger nära till hands att tolka detta som att *journalistiken* på 1930-talet ännu inte föreligger som en självständig institution, i en tid starkt präglad av partipress och av en stark integration mellan press och politiska institutioner, där rollen som redaktör ofta spelades av aktiva politiker.

En annan väsentlig skillnad gäller vad man tematiskt tar fasta på i statsbudgetens källmaterial. På 1930-talet rymmer referaten ofta utförliga beskrivningar av budgetförslag och utgiftsfördelningar, med tonvikt på materiella ekonomiska komponenter. På 1990-talet är det i stället ekonomins symboliska karaktär man tar fasta på då man, ibland mycket selektivt, refererar finansplanens prognoser om framtida förväntningar i fråga om inflation, tillväxt eller arbetslöshet. Tidningarnas starka betoning av makroperspektiv i 1930-talets budgetjournalistik har dock sin motsvarighet i en liknande tendens hos *Dagens Nyheter*s kris-

journalistik på 1990-talet. Är det medieformen som inte tillåter alltför stora utvikningar till andra nivåer?

På 1930-talet var budgeten och den växande statliga ekonomin och välfärden ett tydligt politiskt fenomen. Ekonomin framstår som passiv och möjlig att styra med politiska medel. Så ser den ekonomisk-politiska diskursen ut, tvärsöver de tre tidningarna, dvs oberoende av politisk ståndpunkt. Keynesianismen började bli förhärskande. På 1990-talet är situationen mer oklar i detta avseende, vilket framför allt är märkbart i den studerade krisjournalistiken. Det tycks som om två diskurser framträder parallellt, å ena sidan en – som är mest dominant – där ekonomin själv genom marknaden framstår som aktiv och principiellt ej möjlig eller lämplig att kontrollera med politiska medel, av staten. Här märks inflytande från neoklassiska ekonomiska teorier. Å andra sidan framträder samtidigt en diskurs, vari t ex krav ställs på den politiska instansen att lösa ekonomiska problem, såsom arbetslösheten. Ekonomin förefaller då passiv, medan politiken (åter?) synes bli den aktiva parten. Ambivalensen blir sällan föremål för reflexion eller för en öppen diskussion. I fråga om journalistiken i TV om statsbudgeten på 1990-talet är likaledes politiken som aktiv instans över ekonomin den dominerande konstruktionen vid rapporteringen av ekonomisk politik.

Inom projektet är iakttagelser om denna relation mellan ekonomi och politik i nyhetsmedierna viktiga att följa: Vad hände mellan 30- och 90-tal i detta avseende? Den frågan står i fokus för de fortsatta studierna inom projektet "Journalistik om ekonomi 1970-1996". Dessa vidare studier av hur nyhetsjournalistiken om ekonomi utvecklas som genre kommer att orienteras mot nyhetskonstruktionerna i fråga om såväl retoriska uttryck och tematik som deras kontext. I vilka avseenden kan man iakttä stabilitet respektive variation och flyktighet med hänsyn till konjunkturutveckling och krisförlopp? Och på vilka sätt kan man spåra den ekonomiska journalistikens mönster i andra kontextuella faktorer, såsom konventioner inom journalistiken i stort?

Noter

1. För frågeställningar i en aktuell diskussion om finanskapital, internationalisering och mediernas och kommunikationsteknologins roll, se bl a Lybeck (1993), Lash & Urry (1994), Arrighi (1994), Hirst & Thompson (1996) och Martin & Schumann (1997).
2. Projektet har möjliggjorts genom välvilligt finansiellt stöd från Riksbankens Jubileumsfond, Stockholms universitet och Ridderstads stiftelse för historisk grafisk forskning.
3. Flera har lämnat synpunkter på en tidigare version av denna artikel. Vi vill särskilt tacka Esa Reunanen och Esa Sirkkunen.
4. Habermas' offentlighetsteori utgör ett givet bakgrundsperspektiv. Se också Dahlgren (1995), Corner (1995b), Neuman, Just & Crigler (1992).
5. Hvitfelt & Malmström (1990) Hadenius & Söderhielm (1994) är två svenska exempel.
6. Delstudien föreligger i en C-uppsats vid JMK, och ingår i projektet Journalistik om ekonomi.
7. Gruppen leds av professor John Corner och består vidare av Kay Richardson, Neil Gavin och Peter Goddard. Huvudresultaten av gruppens studier av brittisk ekonomijournalistik på 90-talet publiceras i Gavin (1998, u.u.). För en översikt, se framför allt kapitel 1: "Economic News and the Dynamics of Understanding: The Liverpool Project 1995-1996". Studier av reception och publikens förståelse av ekonominyheter utgör en viktig del av det engelska projektet. För bakomliggande frågeställningar för receptionstudier, se Corner (1991) och Höijer (1989). Våra studier av svensk ekonomijournalistik har hittills kompletterats med några mindre publikstudier, som inte redovisas här.
8. Se Corner, Richardson & Fenton (1990) för en diskussion av "public issue television". "Ekonomin" som samhällsfråga kan jämföras med samhällsfrågor som t ex "kärnkraften", "miljön", "skolan" eller "vården".
9. "Nådiga luntan" eller budgetpropositionen, tidigare statsverkspropositionen. Traditionellt presenterades denna av regeringen den 10 januari varje år. Fr o m 1996 har budgetåret ändrats, och budgetpresentationen äger rum i september.
10. Undersökningen presenteras utförligare i Mårtenson (1998). Budgetnyheterna 1994 har också tidigare studerats ingående i Lindhoff & Mårtenson (1995). Se även Mårtenson & Lindhoff (1995).
11. Septemberveckan, 16-22 september 1996, innehöll bl a Riksdagens öppnande, presentationer av ett antal tunga regeringspropositioner vid sidan av budgetpropositionen, samt ett möte med EU:s finansministrar om EMU. Jämför studien av ekonomijournalistiken i *Dagens Nyheter* under en vecka i november 1995, en mer typisk eller vanlig nyhetsvecka (Lindhoff & Mårtenson, 1996a; 1996b).
12. Begreppet "kris" är som bekant hämtat från medicinsk terminologi, där det sedan Hippokrates dagar betecknar ett visst allvarligt tillstånd, som antingen kan förvärras och sluta med döden eller utgöra en vändpunkt, en möjlighet till tillfrisknande. Trots att metaforen "den permanenta krisen" mot denna bakgrund borde vara en omöjlighet, kan man ibland i fråga om journalistik om ekonomiska kriser få intrycket att termen "krisen" kommit för att stanna, nästan oberoende av ekonomins faktiska tillstånd.
13. Databasen *Presstext* rymmer sedan januari 1990 samtliga publicerade texter i *Expressen*, och sedan december 1991 samtliga texter publicerade i *Dagens Nyheter*. Fr o m 1992 innehåller den totalt ca 100.000 artiklar eller textenheter per år för de båda tidningarna, artiklar inom alla genrer och storlekar. Annonser är uteslagna i databasen. Först senare på 1990-talet har även bl a *Aftonbladet*, *Svenska Dagbladet* och *Göteborgs-Posten* introducerat offentligt tillgängliga fulltextdatabaser på liknande sätt.
14. Undersökningen presenteras utförligare i Lindhoff (1998).
15. Typologin bygger på en analys av journalistiska nyhetskonstruktioner efter två dimensioner, dels den journalistiska strategin, såsom "representerande" eller "rekonstruerande" i första hand, dels tids- eller rumsorientering. Rekonstruerande strategier dominerade i den ekonomiska krisrapporteringen, tidsorienterade (utspe) eller rumsorienterade (lägesbeskrivningar). Ekecrantz & Olsson (1994) har fått liknande resultat då typologin tillämpats på nutida nyhetsjournalistik i stort.
16. Jfr studier av ekonomers och ekonomiska teoris roll i ekonomisk journalistik, av Parsons (1989) och Hugemark (1994).
17. Hansson (1997), se not 6.
18. Förslag till metodologiska lösningar ges bl a av den pågående och omfattande historiska forskningen kring journalistikens roller (Ekecrantz & Olsson, 1994).
19. Jfr Parsons 1989, som noterar en liknande närvaro av ekonomiprofessorer i finanspressen både i USA och Storbritannien vid denna tid.
20. Å andra sidan kan det hävdas att medan de tre rikstidningarna (kanske kompletterat med *Aftonbladet* och *Stockholms-Tidningen*) var dominerande på 30-talet, så är de tre TV-kanalerna lika dominanta på 90-talet, om utgångspunkten är mediernas roll under respektive epok som populära och publikmässiga källor för allmänkunskap om ekonomi hos medborgarna.
21. Jfr Ekecrantz & Olsson (1994).

Referenser

- Arrighi, G. (1994) *The Long Twentieth Century. Money, Power, and the Origins of Our Times*. London & New York: Verso.
- Boréus, K. (1994) *Högervåg. Nyliberalism och kampen om språket i svensk offentlig debatt 1969-1989*. Stockholm: Tiden.
- Clegg, S.R. & G.S. Redding (red.) (1990) *Capitalism in Contrasting Cultures*. Berlin och New York: de Gruyter.

- Corner, J. (1991) "Meaning, Genre and Context: The Problematics of 'Public Knowledge' in the New Audience Studies". I Curran & Gurevitch (eds.): *Mass Media and Society*. London: Edward Arnold.
- Corner, J. (1995a) National Figures: Economic News as Public Knowledge. Working Paper 2, June 1995. Liverpool Public Communications Group. Mimeo.
- Corner, J. (1995b) *Television Form and Public Address*. London: Edward Arnold.
- Corner, J., K. Richardson & N. Fenton (1990) *Nuclear Reactions. Form and Response in Public Issue Television*. London: John Libbey.
- Dahlgren, P. (1995) *Television and the Public Sphere*. London: Sage.
- van Dijk, T.A. (1988) *News as Discourse*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Ekecrantz, J. & T. Olsson (1993) *Journalism: Discursive Order and Social Practice*. A research programme on news media and social change in the 20th century Sweden. JMK, Stockholms universitet.
- Ekecrantz, J. & T. Olsson (1994) *Det redigerade samhället: Om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnufts historia*. Stockholm: Carlssons.
- Emmison, M. (1983) "'The Economy': its Emergence in Media Discourse". I Davis & Whalton (red.): *Language, Image, Media*. Oxford: Blackwell.
- Gavin, N. (red.) (1998, u.u.) *Economy, Media and Public Knowledge*. London: Cassell.
- Gripsrud, J. (1989) Genrer, laesere og kvalitet. Om tekst- og smaghierarkier. *Mediekultur*, 14, 64-79.
- Hadenius, S. & T. Söderhielm (1994) *Bankerna i pressen*. Bilaga till bankkriskommittén. Stockholm: Fritzes.
- Hall, S. (1980) "Encoding/Decoding". I S. Hall, D. Hobson, A. Lowe & P. Willis (red.): *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson, 128-39.
- Hansson, S. (1997) Ekonomin och nyhetsjournalistiken. En studie av hur ekonomin konstruerades i den svenska dagspressens nyhetsdiskurs 1929-1939. C-uppsats i medie- och kommunikationsvetenskap, JMK, Stockholms universitet.
- Hirst, P. & G. Thompson (1996) *Globalization in Question. The International Economy and the Possibilities of Governance*. London: Blackwells, Polity Press.
- Hugemark, A. (1994) *Den fängslade marknaden: Ekonomiska experter om välfärdsstaten*. Stockholm: Arkiv.
- Hvitfelt, H. & T. Malmström (1990) *Ekonomi och arbetsmarknad*. Journalistik i förändring. SIM. Rapport 4/90.
- Höijer, B. (1989) "Television-Evoked Thoughts and Their Relation to Comprehension". *Communication Research*, 16(2): s 179-203.
- Höijer, B. (1995) *Genreföreställningar och tolkningar av berättande i TV*. JMK, Stockholms universitet. Skriftserien 1995:1.
- Jensen, K.B. (1987) "News as Ideology: Economic Statistics and Political Ritual in Television Network News". I *Journal of Communication* 1987, vol 37, No. 1.
- Lash, S. & J. Urry (1994) *Economies of Signs and Space*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- Lindhoff, H. (1998) "Economic Journalism of the 1990's: The Crisis Discourses of Sweden". I Gavin, N (ed.): *Economy, Media and Public Knowledge*. London: Cassell. u.u.
- Lindhoff, H. & B. Mårtensson (1995) "Det värsta är över". Om ekonomin i budgetnyheter i TV, jan 1994. Seminarierapport, JMK, Stockholms universitet, april 1995.
- Lindhoff, H. & B. Mårtensson (1996a) "Dagens ekonomi: 'Går Persson stiger rätten'", ss. 164-194 i K. Becker, J. Ekecrantz, E.L. Frid och T. Olsson (red.): *Medierummet*. Stockholm: Carlssons.
- Lindhoff, H. & B. Mårtensson (1996b) Structuring Economic News: The Economy in Three Swedish Dailies, November 1995. Paper presenterat vid symposium om Media Space, JMK, Stockholms universitet, november 1996.
- Liverpool Public Communications Group (LPCG) (1998) "Economic News and the Dynamics of Understanding: The Liverpool Project 1995-1996", kap 1 i Gavin (red.): *Economy, Media and Public Knowledge*. London: Cassell.
- Livingstone, S. & P. Lunt (1994) *Talk on Television. Audience Participation and Public Debate*. London and New York: Routledge.
- Lybeck, J. (1993) *Finansiella kriser förr och nu*. 2 uppl. Stockholm: SNS.
- Martin, H.-P. & H. Schumann (1997) *Globaliseringsfällan*. Angreppet på demokrati och välfärd. Stockholm: Brutus Östling.
- Mårtensson, B. (1998) "Between State and Market: The Economy in Swedish Television News". I Gavin, N. (ed.): *Economy, Media and Public Knowledge*. London: Cassell. u.u.
- Mårtensson, B. & H. Lindhoff (1995) Television Journalism and Economic Crisis in Sweden: Representations and Audience Interpretation. Opublicerad seminarierapport, JMK, Stockholm.
- Neuman, W.R., M.R. Just & A.N. Crigler (1992) *Common Knowledge: News and the Construction of Political Meaning*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Nichols, B. (1994) *Blurred Boundaries*. Bloomington, ID: Indiana University Press.
- Nowak, K., H. Lindhoff & B. Mårtensson (1996) *Journalistik om ekonomi 1970-1996*. Projektbeskrivning för ansökan till Riksbankens Jubileumsfond.
- Parsons, W. (1989) *The Power of the Financial Press: Journalism and Economic Opinion in Britain and America*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.
- Plaschke, H. (1994) "National Economic Cultures and Economic Integration". I Zetterholm (red.): *National Cultures and European Integration: Exploratory Essays on Cultural Diversity and Common Policies*. Oxford and Providence: Berg.
- Rae, J. & J. Drury (1993) "Reification and Evidence in Rhetoric on Economic Recession: Some Methods

- Used in the UK Press, Final Quarter 1990". I *Discourse & Society*, vol 4, No. 3.
- Silverstone, R. (1981) *The Message of Television. Myth and Narrative in Contemporary Culture*. London: Heinemann.
- Silverstone, R. (1988) "Television Myth and Culture". I Carey (red.): *Media, Myths, and Narratives. Television and the Press*. London: Sage.
- Svallfors, S. (1996) *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Umeå: Boréa.

Medierna som arena för miljöpolitiken

ESA VÄLIVERRONEN

Massmedierna har en betydelsefull roll som arena för miljöpolitiken och som definierare av miljöproblemen. I denna artikel studeras mekanismer som tar upp miljöfrågor till samhällsdiskussion samt den bild som medierna ger av miljöproblemen, deras orsaker och lösningar. Man kan fråga sig om medierna opartiskt bereder plats för den miljöpolitiska diskussionen eller om de gynnar vissa problemställningar och problemställare.

Mediernas intresse för miljöfrågor har under de senaste årtiondena gått i vågor. Efter mitten av 1960-talet ökade massmediernas intresse för miljöproblem snabbt i de västerländska industriländerna så som också i Finland. Man började då behandla miljöfrågor som en helhet och inte enbart som skydd av den orörda naturen eller som separata problem. Denna utvecklingscykel nådde sin kulmen i början av 1970-talet, varefter intresset småningom fick vika för energikrisen. I slutet av samma årtionde blossade intresset för miljöfrågor upp på nytt och avtog sedan under 1980-talets första hälft. Följande cykel började i mitten av 1980-talet, och mot slutet av årtiondet ökade mediernas uppmärksamheten för miljöfrågor synnerligen snabbt (Hansen 1991; Suhonen 1994) för att åter avta under förra hälften av 1990-talet (Hansen 1995).

Ovan beskrivna växlingar kan inte förklaras enbart på basen av förändringar i vår livsmiljö. Publiciteten kring miljöproblemen växlar, och dessa växlingar återspeglar förändringar i samhället och inom kulturen. Uppgångs- och nedgångsperioderna har onekligen samband med vissa dramatiska händelser, i Finland tvisten om Kojjärvi naturskydd och internationellt kärnkraftverkskatastrofen i Harrisburg, båda år 1979, samt Tjernobyl-olyckan år 1986. Dessa händelser var emellertid inte enbart separata, dramatiska nyheter, utan på flera sätt

symboliska. De utgjorde essensen av förändringarna i samhället och inom kulturen, och påverkade samhällsrörelserna.

Också publiciteten kring separata miljöproblem följer ett cykliskt mönster. Denna tolkning framfördes för första gången av Anthony Downs. Enligt Downs får ekologiska frågor typisk samhällsproblemstatus i samband med dramatiska olyckor och som en följd av kampanjdrivning som bedrivs av olika intressegrupper eller experter vilka för fram problemet i offentligheten och till allmänhetens kännedom. Småningom får allmänheten genom massmedierna information om problemet och inser att det inte kan lösas utan försakelser, ekonomiska uppoffringar och omstrukturering av samhället. Fram till denna tidpunkt har medierna påverkat allmänheten, men framdeles blir förhållandet omvänt. Människorna vill inte längre bli påmind om den hotande faran. Allmänhetens tillfredsställelse över det dramatiska nyhetsstoffet övergår i leda eller vända, och medierna som tävlar om allmänhetens gunst tar upp andra frågor (Downs 1972, 38-41).

Fastän man senare kunnat konstatera att Downs tolkning i huvuddrag är riktig (t.ex. Suhonen 1994) är den alltför snäv och deterministisk. Downs framförde sin tolkning i ett skede då ekologifrågornas första cykel var i sin nedgångsfas i USA. McCormick som studerat de internationella miljörörelsernas utveckling har med rätta påpekat att variationen i aktiviteten kring miljöfrågor i offentligheten och politiken inte får förliknas vid en modenyck. Även om den offentliga diskussionen ofta avtar innan problemen verkligen är lösta har miljörörelserna och övriga aktivister ofta uppnått en del av sina mål och de aktuella frågorna fått ett bredare godkännande i samhället (McCormick 1989, 65-66). Också medieundersökningar visar tydligt att massmediernas intresse för miljöfrågor i en cykels nedgångsfas alltid är högre än vid den föregående cykelns slut (Hansen 1990, Suhonen

1994). Enligt många opinionsmätningar har miljöfrågorna fått en rätt stabil position i medborgarnas medvetande fastän de under ekonomiska nedgångsperioder delvis hamnat i skuggan av depression och arbetslöshet.

Downs granskar problemet med alltför stor tonvikt på förhållandet mellan massmedierna och allmänheten. Mediernas verksamhet påverkas inte enbart av de förväntningar allmänheten antas ha. Olika samhällsaktivisters agerande inverkar väsentligt på hur långvarig och vidlyftig publicitet enskilda problem får. Medierna representerar inte heller hela offentligheten, utan den offentliga diskussionen har flera former och arenor. Dessutom har det under de senaste årtiondena skett flera kvalitativa förändringar i massmediernas sätt att behandla miljöfrågor (Väliaverronen 1996).

Offentlighetens mekanismer

Hurudana är de mekanismer som tar upp miljöproblem till samhällsdiskussion och till människornas medvetande? Varför väcker vissa miljöproblem mer uppmärksamhet än andra? Hur har den allmänna diskussionen kring miljöproblemen förändrats under de senaste årtiondena?

1) Förespråkare

Samhällsproblem aktualiseras inte av sig själv som om de framkallats av rådande omständigheter¹. Det krävs att personer, grupper eller organisationer tar upp miljöproblemen och verkar som förespråkare eller, som man uttrycker sig inom den konstruktivistiska forskningstraditionen kring samhällsproblem, som moralentreprenörer för frågorna.²

Att miljöfrågorna blev viktiga samhällsfrågor under 1960- och 1970-talet berodde till stor del på aktiviteten hos vissa samhällsrörelser, enskilda forskare (de kritiska forskarna) och opinionsledare. Exempelvis forskningsvärlden som helhet reagerade ännu då rätt passivt på miljöfrågor, och forskare som intresserade sig för miljöproblem framstod som oliktankande inom sin egen grupp.

I dag är det uppenbart att diskussionen kring miljöfrågor inte är miljöaktivisternas eller miljörelsernas ensamrätt. Den offentliga diskussionens agenda styrs alltmer av myndigheter, övernationella organisationer, företag, politiker och såväl motståndare som förespråkare för miljörelserna. Denna förändring märktes allt tydligare i slutet av 1980-talet då miljöfrågorna som dittills varit marginella, drogs fram till samhällsdiskussionens medelpunkt.

Andrew Jamison (1996) har studerat utvecklingen av nationella och internationella miljörelser. Enligt honom har miljörelsernas verksamhet under det senaste årtiondet karakteriserats av professionalisering och internationalisering. Samtidigt har den fjärrat sig från sina supportrar. Naturvården har övergått från amatörer till yrkesmän. Typexempel på detta är Greenpeace och WWF, vilka båda i flera avseenden verkar som övernationella företag. Enligt Jamison har miljörelsernas betydelse som samhällelig reformkraft dessutom avtagit.

Sociologen Klaus Eder (1996) för Jamisons tes ett steg längre. Enligt honom har miljörelsen mist sin roll som samhällelig 'kontradiskurs'. Under den nuvarande 'postenvironmentalismens' tid talar man visserligen mer än förr om miljöfrågor och ekologiska problem, men denna diskussion drivs inte längre av miljörelserna utan snarare av myndigheter, företag och övernationella organisationer. Miljörelserna har övergått från att ta initiativ till att reagera, och allt oftare måste de koncentrera sig på att värna sitt anseende i offentligheten.³

Fastän Jamisons och Eders tolkningar i någon grad dramatiserar de skedda förändringarna hjälper de oss att förstå vissa mer omfattande förändringar i den offentliga miljödiskussionen och -politiken.

2) Legitimering

Förutom förespråkare behövs det också institutioner som ger problemen samhällelig legitimation.

I fråga om legitimationens betydelse i miljöfrågor framför man ofta Storbritannien som exempel. Där var den offentliga diskussionen kring miljöproblem länge tämligen svag. Först då premiärminister Margaret Thatcher år 1988 höll sitt berömda tal om miljövårdens betydelse blev miljöfrågor ett legitimt samhälleligt tema som också togs upp av medierna.

En dylik establishment-tendens är typisk också för massmedierna: vid behandling av miljöfrågor stöder sig medierna på officiella auktoriteter. När massmedierna talar om miljöproblem är det oftast myndigheter samt forskare och andra experter som har ordet. Miljörelsernas andel är däremot relativt liten (Hansen 1990, Einsiedel & Coughlan 1993). Till exempel Suhonens forskning (1994) angående tidningen *Helsingin Sanomats* miljöbaserade skrivelser visade att i över 50 procent av artiklarna var myndigheterna den viktigaste källan.

Då det gäller definiering av separata problem är forskarnas roll synnerligen dominerande. Veten-

skapen är kanske den viktigaste auktoritetskällan i miljöpolitisk offentlighet. Det här innebär inte att det främst är forskare som uppträder i media, utan att så gott som alla deltagare i miljödiskussionen stöder sina påståenden på vetenskap, dvs. på forskningsresultat, utredningar eller vetenskaplig auktoritet i allmänhet (Väliverronen 1994 och 1996).

Ett typiskt drag för dagens miljöpublicitet är utvecklingen av mediestrategier. De aktiva inom miljöpolitiken frambringar ett stort antal mediehändelser eller färdigt material för offentligheten, och medierna ger ut detta material som sådant utan kritisk eller kontextuell tolkning.

3) Inramning

Utryckssätten i miljöfrågor kan lämpligen beskrivas med begreppen ram och inramning. Massmedierna använder inramning och försöker därigenom strukturera separata händelser eller mer omfattande fenomen till en begriplig helhet med orsaker och följdverkningar. Beroende på valet av ram kan en separat händelse eller ett vidlyftigare fenomen ges helt olika tolkningar.

En väsentlig del av inramningen består av valet av namn för problemet samt vilka verbala eller visuella symboler man använder för att beskriva och definiera det. Man använder då exempelvis metaforer, exempel, slagord och visuella bilder.

Ramarna anger gränserna för hur man diskuterar en händelse eller ett fenomen. Om till exempel ett samhällsligt problem placeras inom ramen 'konflikt' erhåller man typiskt en för-eller-emotställning och diskussionsdeltagarna tvingas att välja sida vare sig de vill det eller inte. Även om miljöproblemen naturligtvis bär på verkliga ekonomiska och politiska konflikter har denna för medierna typiska tendens delvis gjort det omöjligt att föra en vettig samhällsdiskussion.

Inramningen påverkar väsentligt vilken uppfattning man får om miljöproblemen, deras konsekvenser och lösningar. I den forskning jag gjorde om de lappländska skogsskadorna som miljöhot eftersträvade jag att med hjälp av begreppet 'ram' beskriva hur uppfattningen om skogsskador förändrades i offentligheten från senare hälften av 1980-talet till mitten av 1990-talet. Fram till slutet av 1980-talet definierade ramen *sjukdom* skogsskadorna som en hotande ekokatastrof som snabbt hotade att förstöra skogarna i norr. Följden blev att man på olika håll i Finland började finna tecken på skogsskador förorsakade av luftföroreningar. Efter denna period blev *konflikt* den förhärskande ramen och det centrala temat behandlade meningsskiljaktigheterna mellan forskare, myndigheter och politiker samt

det sociala dramat som dessa meningsskiljaktigheter åstadkom. Småningom inplacerades problemet med skogsskador inom ramen *kontroll* och försvann därmed från diskussionsagendan. Denna ram gav uttryck för en strävan att se skogsskadorna inte som ett samhällsproblem utan som ett rent vetenskapligt eller administrativt problem. Kontrollramen lindrade skräcken som man känt inför en hotande ekokatastrof samt den groende osäkerhet över att problemet eventuellt inte kunde lösas enbart på vetenskaplig grund (Väliverronen 1996).

Dylika ramar kan enligt min uppfattning användas i vidare bemärkelse för att beskriva förändringar i miljödiskussionen under det senaste årtiondet. Från 1980-talsslutets ekokatastrof- och skräckvisioner har man genom tvister och tillstramande mediespel kommit fram till den kontrollerade diskussionens tid som domineras av myndigheternas och forskarnas lugnande och förmedlande utlåtanden. Som exempel kan vi ta skadorna i ozonskiktet eller klimatförändringen. Ännu i början av detta årtionde presenterades dessa fenomen som synnerligen hotfulla medan de numera oftast behandlas som processer som kan behärras med hjälp av vetenskap och teknologi.

Men utan tvivel kommer en ny cykel att starta – om den inte redan har startat. Denna nya cykel kommer dels att likna de föregående, dels däremot att vara ny och oförutspåbar.

Övergår oron över miljön i aktion?

Massmedierna har en central roll i att förmedla information om miljöproblemen samt i att väcka och upprätthålla allmänhetens intresse för miljöfrågor. Suhonen som studerat förändringar i journalistiken och medborgarnas attityder i miljöfrågor har gjort en intressant iakttagelse: enligt opinionsmätningarna ökade medborgarnas oro över miljöhot märkbart under 1980-talet samtidigt som beredskapen att själv vidta åtgärder eller göra ekonomiska uppoffringar för att avhjälpa detta hot minskade. Under 1980-talet presenterade massmedierna allt fler miljöproblem och -hot för allmänheten, vars oro över miljöhoten ökade. Varför resulterade inte denna oro i en vilja att verka i frågan? En av orsakerna är enligt Suhonen att människorna upplever miljöproblemen som alltmer avlägsna. Opinionsundersökningarna visar att finländarna tror att de allvarliga miljöhoten huvudsakligen ligger utanför landets gränser. Den här uppfattningen stärks av mediernas sätt att behandla internationella miljöfrågor och globala hot (Suhonen 1994, 181-183).

Jämsides med detta verkar det som om begreppet miljö hade mist sin symboliska kraft att atträ-

hera och aktivera människor. I och med att begreppet har spritt sig till alla levnadsområden har det urlakats och trivialiserats. Eftersom offentligheten ger en bild av att alla verkar för miljön krävs det inte mer några insatser av den enskilda medborgaren, problemen är så att säga under kontroll.

En orsak till att miljöproblemen upplevs mindre betydelsefulla – vid sidan av depressionen, arbetslösheten och den leda som följde på 'miljöbomen' vid 1990-talsskiftet – är att det under de senaste åren inte dykt upp nya dramatiska miljöfrågor. Sura regn, otsonhåll och drivhuseffekt dominerade i offentligheten i början av 1980- och 1990-talet. Den senaste av de 'stora' miljöfrågorna, skyddet av biodiversiteten, är snarare en vag paraplyterm än ett miljöhot som kan specificeras och dramatiseras. Ett potentiellt symptom är att 1990-talets 'stora miljöfråga', djurskyddet, också har väckt mycken kritik i offentligheten.

Det är naturligtvis inte överraskande att miljöproblemen för medborgarna ofta ter sig som avlägsna och abstrakta hot som inte berör dem konkret. Flera av de miljöproblem som idag anses centrala är ju svårförnimbara, komplicerade globala processer. Dessutom förekommer det i dagens miljöoffentlighet och -politik drag som snarare undertrycker än uppmuntrar folks vilja att verka för miljön. Sådana är till exempel expertdominansen vid definiering av miljöproblemen samt mediernas

sätt att presentera miljöproblemen som abstrakta hot eller tvister experter emellan.

Liksom politiken överhuvudtaget, har också miljöpolitiken allt tydligare blivit en imagepolitik, där olika aktörers möjlighet att framträda i offentligheten väsentligt beror på deras förmåga att skapa en trovärdig bild av sig själv. Förmågan att producera färdigt material, 'medieevenemang' eller forskningar och utredningar för massmedians behov är en annan central resurs. Eftersom massmediernas nyhetsförmedling präglas av rutinmässighet och brådska kan färdiga kommuniker publiceras oredigerade om upphovskällan anses allmänt pålitlig. Det här leder till att medierna alltmer medvetet används i politiskt syfte vilket i sin tur bidrar till att i offentligheten öka utbudet av motstridig information kring miljöfrågorna.

Vetenskapens och experternas roll då det gäller att definiera och lösa miljöproblem är inte på långt när så entydig och neutral som man ofta påstår.⁴ Eftersom vetenskaps- och expertisbaserad auktoritet också används för att berättiga politiska och ekonomiska intressen krävs det av både medierna och allmänheten en helt ny förmåga att kritiskt inhämta och tolka information.

Översättning Margareta Ekman

Noter

1. Vissa miljöproblem får offentlig uppmärksamhet endast om de har förespråkare. En färsk undersökning om den finska miljöns framtid visade att bearbetning av jord och därav följande erosion är ett centralt miljöhot. Det är svårt att föreställa sig vilka kretsar som skulle ställa upp som förespråkare i denna sak. Det samma gäller också andra långsamma förändringsprocesser som inte kan uppvisa dramatiska vändningar eller dramatiseras i offentligheten.
2. Beträffande grunderna för det konstruktionistiska angreppssättet inom miljösociologin se t.ex. Hannigan 1995.
3. En av orsakerna till att miljörörelsernas och -organisationernas roll försvagas står att finna i åtstramningen av mediaspelet. Till exempel i USA har vissa industri- och ultrahögerfinansierade organisationer lyckats undergräva miljörörelsernas positiva image i offentligheten. I Europa har miljörörelsernas offentliga image än mer lidit av – paradoxalt nog – deras framgång. Medier och redaktörer som vill slå vakt om sin obundenhet ställer sig allt mer kritiskt till miljöorganisationer som alltför väl lyckas få fram sitt

budskap i medierna. Ett typexempel på detta är Greenpeace.

4. Se närmare t.ex. Välvirren 1993 och 1994.

Referenser

- Downs, A. (1972) Up and Down with Ecology – The Issue Attention Cycle. *The Public Interest* 28, Summer.
- Eder, K. (1996) The Institutionalisation of Environmentalism. I S. Lash et al. (red.) *Risk, Environment and Modernity*. Sage, London.
- Einsiedel, E. & Coughlan, E. (1993) The Canadian Press and Environment. I A. Hansen (red.) *The Mass Media and Environmental Issues*. Leicester UP.
- Gamson, W. & Lasch, K. (1983) The Political Culture of Welfare Policy. I S. Spiro (red.) *Evaluating the Welfare State*. New York, Academic Press.
- Hannigan, J. (1995) *Environmental Sociology. A Social Constructionist Perspective*. Routledge, London and New York.
- Hansen, A. (1990) *The News Construction of the Environment*. Leicester, Centre for Mass Communication Research, University of Leicester.

- Hansen, A. (1995) Mass media and Environmental Issues. I Bynoe, Paulette & Filho, Walter (red.) *Proceedings of the International Workshop on Environmental Journalism*. University of Bradford.
- Jamison, A. (1996) The Shaping of the Global Environmental Agenda. I S. Lash et al. (red.) *Risk, Environment and Modernity*. Sage, London.
- McCormick, J. (1989) *Reclaiming Paradise*. Bloomington/Indianapolis. Indiana University Press.
- Suhonen, P. (1994) *Me, mediat ja ympäristö* (Vi, medierna och miljön). Helsingfors: Hanki ja Jää.
- Sundqvist, G. (1991) *Vetenskapen och miljöproblem*. Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen.
- Väliaverronen, E. (1993) Science and the Media: Changing Relations. *Science Studies* 6 (2).
- Väliaverronen, E. (1994) Tieteellistyminen ja asiantuntijavalta ympäristökeskustelussa (Vetenskaps- och expertdominans i miljödiskussionen). *Alue ja Ympäristö* 23 (2).
- Väliaverronen, E. (1996) *Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus* (Miljöhotets anatomi. Vetenskap, medier och sjukrapport över skogen). Vastapaino, Tammerfors.

Pressa si identifisering i kriminalsaker

Eit bidrag til ei meir nyansert framstilling

LARS ARVE RØSSLAND

Pressa veit for lite om når det blir identifisert i pressa, kvifor det blir gjort, og kva verknaden er.

Dette er bakgrunnen for eit samarbeidsprosjekt mellom avisa *Bergens Tidende*, ved journalist Bjarne Kvam, og Institutt for medievitenskap. Vårt materiale har vore saker i Pressens Faglige Utvalg (PFU) på området i perioden 1991-96, aktuelle rettssaker, intervju med sentrale presseaktørar og etikk- og jus-litteratur innanfor feltet. Denne artikkelen byggjer i hovudsak på PFU-delen av materialet, sjølv om innsikter også frå andre delar er til stades.

Våre forventningar til materialet kunne delast i to; omfang og vanskeleghetsgrad. I etterkant kan me konkludera med følgjande: feltet er av *mindre* omfang enn det var grunn til å forventa og feltet er *langt vanskelegare* enn kva ein skulle tru. Forventningane var knytta til omfanget og innhaldet i mediedebatt og mediekritikk. La oss gjera det heilt klart: Dei *verkeleg problematiske* sakene er *svært få*, men dei er *verkeleg problematiske*.

PFU-materialet viser at identifiserings spørsmål alltid må drøftast i sin kontekst, aldri isolert. Berre litt over halvparten av sakene i materialet gjeld identifisering, dei andre gjeld *mangelfull* anonymisering. Avisene som blir innklaga til PFU argumenterer for uklart og for nærsynt. Det største problemet for avisene er slurv, feil og unøyaktighetar, ikkje openbar, medviten spekulering i andre si ulykke.

Det kan verka som om PFU tyr oftare til avgjerda "brudd på god presseskikk" i ubehagelege kriminalsaker, som drap, vald og incest. Det er rettare å identifisera når det er eit openbart sprik mellom liv og lære, først og fremst for openbart offentlege personar. Kriminelle handlingar utført

av offentlege personar må i hovudsak vera knytta til desse si embetsutøving, ifølgje PFU. Utvalet viser i for mange uttalar *ikkje* til sitt avgjerdsgrunnlag. Presentasjonsproblematikken er ein alt for viktig del av presse-etikken til at ikkje eit så sentralt organ som Pressens Faglige Utvalg skal kunna drøfta han. Og generelt fungerer ikkje PFU godt nok som premissleverandør til ein reell presse-etisk debatt innanfor identifiserings-problematikken.

Ei symbolsterk sak: når unntaket kan bli regelen

Linda-saken har bidratt til å skjerpe den praktiske presse-etikken mer enn noen annen sak (Per Edgar Kokkvold, generalsekretær i Norsk Presseforbund).¹

6. januar 1995 hadde *Dagbladet* ei famøs første-side: "Luksus-prostituert DREPT". Avisa identifiserte kvinna med namn og eit fargebilet frå ei kontakt-annonse. På biletet er kvinna halvnaken, med tildekka ansikt. Oppslaget utløyste ramaskrik frå *Dagbladet*-lesarar, pressefolk og folk i ålmenta. 17. januar vart *Dagbladet* felt i Pressens Faglige Utvalg for oppslaget. Dette er eit av dei mest debatterte presseoppslaga i Norge på 1990- talet. Mellom dei som også vart sak i PFU står førstesida i ein klasse for seg. *Dagbladet*, ved sin dåverande sjefredaktør Bjørn Simensen, kraup til korset. På "Sideblikk"-plass på side 3 den 14. januar kallar sjefredaktøren den siste vekas hendingar for "En lærepenge". Der vedgår han at oppslaget "krenket en navngitt avdød kvinne og hennes etterlatte. Jeg vet at avisen forsterket sorgen for hennes pårørende. Det er ingen unnskyldning for dette, og jeg framfører heller ingen. Tragedien er forstørret gjennom vår håndtering av den. Det er jeg lei for,

Institutt for medievitenskap, Universitetet i Bergen, Fosswinckelsgt. 6, N-5007 Bergen

og det beklager jeg. Ansvar er mitt”. Ein konsekvens av denne haldninga blei at *Dagbladet* ikkje framførte noko forsvar då saka vart behandla i PFU den 17. januar. *Dagbladet* vart felt for brot på god presseskikk på ikkje mindre enn seks punkt. For første gong vart sjølve fane-paragrafen i Vær Varsom-plakaten, 1.5., brukt mot pressa. Der heiter det: ”Det er pressens oppgave å beskytte enkelt-mennesker og grupper mot overgrep eller forsømler fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre.”

Det er ikkje til å undra seg over at denne saka vart ei ”pangsak” i den medieetiske debatten. Slike pangsaker har ein hatt tidlegare, som framsida til VG 19. januar 1983, ”TIL DØDEN skiller oss ad...”. VG brukte eit brurebilete som illustrasjon på heile framsida etter eit drap i ein rettssal på Lillestrøm under skilsmisseforhandlingar. Oppslaget, der også barna til brureparet vart namngjevne, førte til demonstrasjonstog mot VG i Akersgata, under parolen ”NEI TIL FORSØPLING I PRESSEN”, og var mellom årsakene til den stadig vek-sande medieetiske debatten frå midten på 1980-talet. ”At utenlandsk presse skal være verre er dårlig trøst når slike gedigne overtramp skjer her hjemme”, uttalte dåverande stortingsrepresentant Anne-Lise Bakken. Partikollegaen hennar Osmund Faremo, som fleire år tidlegare vart kjent for sine synspunkt på korleis ein kunne og burde styra pressa betre, uttrykte seg på liknande måte: ”Utviklingen i pressen er skremmende. Det er farlig å drive denne form for sensasjonsjournalistikk.”

Brurebilete-framsida til VG blei ei symbolsterk sak. Denne saka prega debattar omkring VG og om ”norsk presse” som samla fenomen utover resten av 1980-talet. Korleis det reint *faktisk* stod til med VG-journalistikken, med det etiske medvitet i VG-huset, og korleis det reint *faktisk* stod til med det samme i den ”norske pressa”, kunne innimellom ha ein tendens til å spela ei underordna rolle. I Stortingsmelding nr. 32 (1992-93), den såkalla mediemeldinga, heiter det:

Konflikten mellom personvern og ytringsfri-dom er blitt stadig meir synleg i samband med den meir pågåande og undersøkjande journa-listikken som har utvikla seg dei seinare åra, og som gjerne set einskildpersonar i sentrum. Presseomtale kan i mange tilfelle verke som ein moderne ”gapestokk”. Når det har vore nødvendig å trygge personvernet, har dette noko av si årsak i at delar av pressa i einskilde saker har tapt av syne det samfunnsansvaret som følgjer med ytringsfriheten (Stortings-melding nr. 32 (1992-93): 38).

I 1995 kom så altså *Dagbladets* bidrag til dei sym-bolsterke sakene med ”Luksusprostituert DREPT”. Etter VG-framsida 12 år tidlegare nærmast oppfor-dra dåverande generalsekretær i Norsk Pressefor-bund, Hans Andreas Ihlebæk, til at folk måtte klaga VG inn for PFU. I saka mot *Dagbladet* står Norsk Presseforbund sin generalsekretær, Gunnar Gran, sjølv som klagar gjennom den såkalla initiativretten. Liknande klager hadde kome frå tre andre.

I 1996 kom utgreiinga om medieombud (NOU 1996:12), etter eit arbeid frå ein komité leia av sjefredaktør Helge Simonnes i *Vårt Land*. Eit vik-tig avsnitt der presse-situasjonen i dag blir skildra er ”2.3.3 Økt konkurranse og kamp om oppmerk-somhet”. Der blir det vist til journalist Ebbe Ord-ing sitt innlegg i eit debattmøte mellom journalis-tar i Oslo hausten 1995. Utgreiinga viser til fagbla-det *Journalisten* sitt referat frå møtet (nr.18, 1995). I det samme nummeret finn utvalet meir interes-sante referansar, eit møte i Bergens Presseforening om ”Landås-saka”.² Der uttalte den tidlegare sikta i saka sin forsvarar, Morten Kjensli, seg om at ”nå som ofte før trampet mediene uhemmet med svære føtter over enkeltmenneskers liv og skjebne...[...] Jeg mener at en del pressfolk lider av en langt framskreden mangelsykdrom. Det de mangler er evnen til å sette seg inn i andre menneskers liv og følelser. Denne mangelen opptrer gjerne sammen med begjær, begjær etter oppmerksomhet, status, penger, flere lesere, større dekningsgrad i eteren og voksende reklameinntekter.”

I neste omgang kommenterer utvalet Kjensli slik: ”Arbeidsgruppen mener at denne oppfatning deles av mange.” I tillegg viser utvalet til at det dei siste åra er kome fleire bøker som behandlar enkeltpersonars brutale møte med media.

Org endeleg:

Den mediekritiske opinionen lot høre fra seg i kjølvannet av den famøse *Dagblad*-saken i ja-nuar 1995 da *Dagbladet* brakte et bilde av av en myrdet, prostituert kvinne på førstesiden. Kvinnen var halvnaken, og bildet var hentet fra hennes egen markedsføringskatalog. Avi-sen mottok svært mange reaksjoner på oppsla-get, og Pressens Faglige Utvalg uttalte kort tid etter at *Dagbladet* hadde brutt god presseskikk i denne saken (NOU 1996:12, s. 13).

Dette til saman fører til at utvalet konkluderer med at: ”Det er all grunn til å tro at den generelle kom-mersialiseringen av mediene gir en mediasituasjon som skader personvernet.”

Denne artikkel-forfattaren meiner ikkje nød-vendigvis at utvalet her tar feil. I staden er det

grunn til å peika på at både Stortingsmelding nr. 32 (1992-93) og NOU 1996:12 *Medieombud* har klare manglar på *dokumentasjon*. Referat av enkelttuttalar frå journalistmøte og presseforeningsmøte seier ikkje så mykje åleine om korleis det verkeleg står til med norsk presse i dag.

Dei siste åra har det vore ført ein aukande debatt om media sin etiske standard, i Norge som i mange andre land. Bakgrunnen er ein aukande tendens i media til personfokusering og unødvendig uthenging av namngivne eller lett gjenkjennelege personar (Stortingsmelding nr. 32 (1992-93): 48).

Stemmer dette som stortingsmeldinga frå 1993 påstår om ein aukande tendens til personfokusering og unødvending uthenging? Kan det vera at det *ikkje* stemmer? Eit rettsprinsipp i vårt land er at det er betre om ein skuldig går fri enn om ein uskuldig blir dømt. Kva med pressa, er pressa *førehandsdømt* i denne debatten? Kva med å krevja like grundig gransking av pressa i dette spørsmålet som det ein krev at pressa skal gjera i dei sakene pressa dekker, til dømes kriminalsaker?

Ein må teikna opp eit mykje større lerret; er pressa betre eller verre enn det ho var? Er alt som blir påstått som galt med pressa verkeleg og uomtvisteleg galt? Kor representative er dei symbolsterke sakene?³ Denne typen spørsmål er det viktig å gå nærare inn i. Det bør unngåast at dei symbolsterke sakene får dominera debatten; unntaka må ikkje få bli regelen.⁴

Dei symbolsterke sakene fortel om tabbar og feil, om tilsynelatande kjenslelause journalistar og hjartelause desk-medarbeidarar. Redaktørane snøvlar avgarde, står støtt som fjell eine dagen og ber, flatt, om orsaking den neste. Dei symbolsterke sakene blir tolka som eit budskap om at alt er verre enn før, ja verre enn nokon gong. Avisene identifiserer meir enn før og trakkar meir på personvernet enn før. I NOU 1996:12 kjem følgjande påstand: "De to mest vanlige klagekategoriene [i PFU] er unødig identifikasjon av personer i kriminalsaker, og brudd på retten til samtidig imøtegåelse når det settes fram påstander om en person, organisasjon eller firma uten at vedkommende får gi sin versjon av saken." (s. 26)

Dette er ikkje tilfelle

Klagestatistikken til PFU for 1995, som det blir vist til i utgreinga (s. 79), seier at "Identifisering i kriminal- og rettsreportasjen" var eit lite sentralt punkt på statistikken over "brudd på god presse-

skikk" for 1994 og 1995. Samtidig imøtegåing var nr. 2 og "Kildekritikk/kontroll av opplysninger" var nr. 1 på lista. Og det er statistikk over brot-avgjerder som må vera den viktige statistikken. Kven som helst kan når som helst klaga over kva som helst, difor kan statistikk over klagetema vera mindre opplyssande.

Legg me vårt materiale til grunn, blir biletet også vidare nyansert. Det store problemet er først og fremst tabbane, ikkje dei medvitne, spekulative overtrampa. For medvitet om feltet er stort i pressa. *Pressa anonymiserer som aldri før*, sjølv om den også trakkar feil og er usikker på kor grenser skal og bør gå. Pressa argumenterer betre for sine val, men har mykje å gå på. PFU er eit langt sterkare organ i dag enn for få år sidan. Det er denne situasjonen som bør vera utgangspunkt for debatten vidare.

Grunnlaget

Yrkesgrupper finn det ofte formålstenleg å ha skrivne retningslinjer med hovudtrekka i eins etikk. Like ofte opprettar dei eigne klageorgan, ikkje minst slike til bruk for eins publikum. Retningslinjer og klageorgan til saman kan ein gjerne kalla eit yrkesetisk apparat. Saman med dei andre måtane yrkesgruppa nyttar for å handheva sin etikk blir dette til sjølvjustisen til gruppa. For den norske pressa handlar dette om Vær Varsom-plakaten (siste gong revidert i 1994), Redaktørplakaten og Pressens Faglige Utvalg (PFU).⁵ Me har kategorisert og analysert alle sakene⁶ som Pressens Faglige Utvalg har behandla innanfor dette feltet i perioden 1. januar 1991 til 1. september 1996. Det har gitt oss følgjande grunnlag:

Saker totalt: 52

Drap: 10 (7 brot/3 frifinning)	Spritsmugling: 1 (1 frifinning)
Forstyrring av offentlig ro og orden (fyll): 1 (1 brot)	Skytedrama: 1 (1 brot)
Incest: 5 (4 brot/1 frifinning)	Tenesteforsøming i politiet: 1 (1 kritikk)
Miljøkriminalitet: 1 (1 frifinning)	Tjuveri/ran: 5 (2 brot/3 frifinning)
Narkotika-brotsverk: 2 (2 frifinning)	Vald/mishandling: 8 (6 brot/2 frifinning)
Pengesvindel: 4 (1 brot/1 kritikk/2 frifinning)	Valdtekt/utukt: 7 (3 brot/1 kritikk/3 frifinning)
Politivald: 1 (1 kritikk)	Våpen-trugsmål: 2 (2 frifinning)
Promillekøyring: 2 (2 frifinning)	Økonomisk kriminalitet: 3 (1 brot/2 frifinningar) ⁷

Avgjerder – totalt (samanlikning med det totale tal for alle saker, realitetsbehandla av utvalet, i perioden 1991 – 1995):

52 saker		480 saker	
25 brot	(48,0 %)	222 brot	(46,2 %)
4 kritikk	(7,6 %)	30 kritikk	(6,2 %)
23 frifinningar	(44,2 %)	228 frifinningar	(47,5 %)

Saker fordelt på år:

1991:	14 saker	7 brot	0 kritikk	7 frifinningar
1992:	7 saker	5 brot	1 kritikk	1 frifinning
1993:	9 saker	5 brot	1 kritikk	3 frifinningar
1994:	7 saker	3 brot	0 kritikk	4 frifinningar
1995:	7 saker	2 brot	1 kritikk	4 frifinningar
1996: ⁸	8 saker	3 brot	1 kritikk	4 frifinningar

Avisene argumenterer uklart og nærsynt

Korleis argumenterer avisene i dei føreliggjande PFU-sakene? Ei oppsummering, basert på ei enkel kategorisering av måten argumenteringa skjer på, kan gjerast slik:

Avisene ber, heilt eller delvis, om orsaking:	5 gonger	9,6 %
Avisene viser i all hovudsak berre til saka i seg sjølv:	25 gonger	48,0 %
Avisene viser til overordna begrep ⁹ :	10 gonger	19,2 %
Avisene utdjuper også dei overordna begrepa:	12 gonger	23,0 %

Kategoriseringa må tolkast varsamt. Kategorien "berre til saka i seg sjølv" er ein umuleg kategori. I drøftinga av den konkrete saka ligg det ofte ei implisitt appellering til meir prinsipielle poeng. Problemet er berre at *pressa er for implisitt, for underforstått, i si argumentering*. Det kan innimellom sjå ut til at avisene har den oppfatninga at dei så sjølv sagt har rett at ei eksplisitt og solid argumentering er heilt unødvendig. På den andre sida er dei to siste kategoriane for "snille" med avisene, sidan heller ikkje dei seier noko om *kvaliteten* på argumentasjonen. Det er ein lett sak å berre visa til det som lett kan bli klisjè-argument, som "allmenn interesse", "offentleg person", osb. Det er verre å utdjupa desse grundig godt og visa ei fornuftig kopling mellom desse og den konkrete, føreliggjande saka.

I for mange saker argumenterer avisene for uklart og for nærsynt. Det inneber, i tillegg til det underforståtte, at avisene konsentrerer seg i for stor grad om den aktuelle, innklaga, saka. Det kan sjå ut til at det i for liten grad ligg ei overordna tenkjing i botnen. Denne konklusjonen gjeld alle sakene samla, alle avisene under eitt. Det er på det reine at det er skilnad på avisene her. Dei mindre

avisene i materialet ser i større grad ut til å argumentera berre, eller i all hovudsak, med tilvising til den aktuelle saka. Ein del av dei større avisene, med større ressursar, argumenter betre, og meir prinsipielt, oftare. Eit par av desse avisene har også eigne personar som arbeider særleg mykje med dette feltet i det daglege. Det kan seiast at dei større avisene blir innklaga oftare til utvalet og dermed haustar meir røynsle på området. Mot dette kan det innvendast at dersom det generelt fanst ei god, eksplisitt og medviten tenkjing om problematikken rundt om i redaksjonane, burde denne la seg gjenfinna i avisene si argumentering, også dersom det berre er snakk om ei eller to saker over ein femårs-periode.

Fem av avisene ber heilt, eller delvis, om orsaking i kvar si sak.

Sjølv om ei god drøfting av problematikken er idealet, må avisene forhalda seg til ei konkret klage. Oftare og oftare er klagen ført i pennen av advokatar. Sakene, dei konkrete, blir prosederte og avisene må svara på tilsvarande vis. Ein tredjedel av sakene (17 av 52) er skrivne av advokatar, på andre sine vegne. Generalsekretæren/utvalet sin initiativrett¹⁰ er gradvist blitt nytta oftare dei siste åra. I vårt materiale gjeld det i sju av sakene. Avisene må forhalda seg til den forventta måten PFU vil behandla saka på.

Identifisering og anonymisering i PFU

Berre litt over halvparten (27) av dei 51 sakene i materialet er *identifisering* i udiskutabel forstand. Det inneber ei definering av identifisering som går på at namn og (som oftast) bilete er publisert. I desse sakene fordeler utvalet sine avgjerder seg slik: 14 brot, 2 kritikk-avgjerder og 11 frifinningar. Det vil seia at det liknar på totalbiletet for alle sakene. Dei andre sakene gjeld på ein eller annan måte *mangelfull anonymisering*. Dei kan listast opp slik, ut frå kva for opplysningar som er gitt i presseoppslaget(-a):

Alder/geografisk presisering:	11 saker
Sladding/andre bilet-anonymiseringar:	5 saker
Pårørande i incest-sak:	2 saker
Alder:	1 sak
"Incest" som begrep:	1 sak
Teikning frå retten:	1 sak
Tilvising til anna kriminalsak	1 sak
Psykologar på spesielt felt:	1 sak
Faksimile av postjournal med namnetrekk:	1 sak
Politimann utanfor teneste:	1 sak

Ser ein nærare på avgjerdene i desse andre sakene, er det verdt å merka seg at fire av fem saker som

gjeld ulike former for bilet-anonymiseringar har endt med brot frå utvalet.

Når det gjeld kriminalitetstypar, så er det særleg mange brot-avgjerder i drapssaker, valdsaker og incest-saker. Dette kan tyda på, som ein hovudregel, at særleg ubehagelege saksfelt har ein høgare identifiseringsterskel.

Lagnadstunge uhell og ulykkelige ulykker

Vårt materiale fortel to viktige ting om såkalla "glippar". Det eine er at pressa sjølv ofte nyttar eit slikt argument. Det andre er at det ofte er tilfelle. Det vil seia at heile saka sjeldan er nokon slik glipp, men den vesle detaljen kan vera det. *Mangelfull anonymisering* er det største problemet, seier ein i presseforbundet. Og det stemmer overens med det føreliggande materialet. Det handlar, i fleire av dei vanskelegaste sakene, ikkje om ei udiskutabel identifisering, med namn og bilete. Det handlar om ein type presisering, til dømes geografisk, som klagar meiner kan identifisera omtalte innanfor ein relevant krets. Ein kvar omtalt blir alltid kjent igjen, i ein viss krets. Det er *storleiken* på denne det faktisk gjeld i dei konkrete sakene. Anonymisering er alltid eit spørsmål om *grad*: kven kan kjenna til omtalte gjennom den valde graden av anonymisering? Dette er ikkje enkelt. Eit brot på god presseskikk for slik mangelfull anonymisering treng slett ikkje handla om dårleg skikk. Det kan handla om glippar, *ei feilvurdering i forsøket på å anonymisera*. *Dagbladet* viste i eit oppslag ein faksimile frå ein handskriven journal ved eit bispekontor, med namnetrekket til ein sex-dømt prest. Avisar vart felt for dette i utvalet. Avisar har gjort slike forsøk på å anonymisera i omtalen av saka ellers, at faksimilen må kallast ein glipp. Det er grunn til å tru at dei fleste feilidentifiseringar kan unngåast gjennom å auka medvitte mellom aktørane i pressa – og ved å initiera etablering av endå betre *kvalitets-sikring* i redaksjonane.

Kven skal ha autoritet på området?

Det interessante spørsmålet om kven som skal ha autoritet til å avgjera *identifikasjonsstandard* for norsk presse er blitt reist ved fleire høve. Det har blitt hevda at Pressens Faglige Utvalg ikkje tar omsyn til at den enkelte publikasjonen kan ha behov for å markera seg ut frå eige samfunnssyn og moralske vurdering. Stempelet "brot på god presseskikk" er dermed, etter dette synet, både feilaktig og nedvurderande ovanfor den felte publi-

kasjonen. I staden, blir det sagt, er det rimelegare å seia at PFU kan fella presseorgan for "brot på *reglane* for god presseskikk". Dette opnar opp for ei innsjåing av at den aktuelle publikasjonen, igjen, nom grundige vurderingar, kan ha kome til eit anna standpunkt enn PFU og vurdert *dette* som *god presseskikk*.¹¹ Fremo (1994: 229) seier at hans stikkprøvar frå aviser i hundreårsperioden 1892-1992 gir visse haldepunkt for at det er rettast å snakka om fleire "redaksjonsskikkar", heller enn om ein felles presseskikk. Stikkprøvane tyder på at avisene følgjer ein felles praksis i ei stor mengd saker som handlar om mindre alvorlege eller lite oppsiktsvekkande lovbrott. Men stikkprøvane tyder også på at det i større og meir oppsiktsvekkande saker lett oppstår ulike vurderingar som fører til ulike praksis.

Det er her altså, sett frå eitt nivå, snakk om ein konkurranse om autoriteten på området. Samtidig er problematikken djupare enn som så: PFU har ei *anna oppgåve* enn det den enkelte presse-redaksjonen har. PFU skal setja standardar, skal etter beste evne tenkja prinsipielt og overordna, sjølv om utvalet handterer enkeltsaker. Den enkelte redaksjonen skal på si side gjera sine *moralske vurderingar* i den konkrete enkeltsaka, der PFU sine tidlegare vurderingar på området naturleg skal utgjera eit element, eit viktig element, i desse vurderingane. *I eit fleirtal av sakene* bør det vera eit nokolunde samsvar mellom dei vurderingane PFU gjer seg og det den enkelte medieredaksjonen gjer, noko som også er tilfellet.¹² Men på samme måte som det er ei målsetjing at PFU gjennom sine avgjerder skal vera oppdragande for pressefolk og redaksjonar, så kan grundig baserte vurderingar i presse-redaksjonar verka tilbake på avgjerdsgrunnlaget til medlemmene i PFU. Slik kan presse-redaksjonar medverka til at standardar i utvalet blir endra.

Denne verknaden let seg ikkje enkelt måla. Eitiske standardar endrar seg gradvist. Det er ikkje lett å peika på enkeltfaktorar som direkte utløyser endringane.

Sjølv om avisredaksjonar synest det verkar "håplaut" å nå fram med sine argument i enkeltsaker kan argumentasjonen, eller delar av han, nå fram, på sikt og over tid, dersom han er velfundert. I andre saker må så avisredaksjonar gå i seg sjølv og spørja: er verkeleg våre argument i den føreliggande saka velfunderte nok?

Dei intervjuar pressefolka er *prinsipielt* svært *samde* med PFU. Dei viser til at det er heilt spesielle problem knytta til uttukt-saker, at identifisering som råkar *offer* er håplaus og at *liv og lære*-problematikken står sentralt. At *barn* sin identitet ikkje skal røpast i familietvistar, barnevernsaker eller

rettssaker er ein hovudregel som er så godt som ein *absolutt* regel.¹³

Identifisering kan aldri drøftast isolert. Det må alltid setjast inn i ein samanheng.

Kva for signal sender PFU til presse-redaksjonar i spørsmålet om identifisering?

Det heilt overordna signalet er at pressa *skal* få informera om det som skjer. Å hevda noko anna er å ikkje ta PFU sitt arbeid på alvor. Utvalet er svært nøye med særleg to ting i si tenkjing: for det første legg utvalet vekt på å tenkja på *mulege* skadar for lesarar. (Det treng slett ikkje vera "alle" lesarar, det kan handla om konkrete pårørande eller involverte i konkrete saker.) For det andre er utvalet oppteke av pressa si *samfunnsrolle*. Utvalet er særleg på vakt mot at pressa har andre prosjekt enn det samfunnsgagnlege, til dømes kommersielle og underhaldningsprosjekt.

Når utvalet ikkje tåler blod, for å setja ting på spissen, tåler ein det ikkje ut frå dei ovanfor nemnde utgangspunkta: utvalet meiner det *kan tenkjast* at å visa bilete av blod etter eit offer for ei ulykke eller ei kriminell handling kan vera ekstra belastande for pårørande. Når dette er utgangspunktet, er det også rimeleg å vera klar over faren for at fargebilete kan forsterka denne *mulege* belastninga endå meir enn svart-kvitt bilete. For det andre så *kan det tenkjast* at når pressa vel å publisera denne typen bilete, så kan det vera mindre akterverdige motiv som ligg til grunn. Utvalet legg såleis vekt på at det kan informerast om drap og ulykker på *andre* måtar. Endå klarare er utvalet når

det gjeld å gje *detaljerte* skildringar av draps-handlingar, særleg slike som er særleg oppsiktsvekkande og spesielle. Når ein son drep mor si, er dette ei oppsiktsvekkande hending i seg sjølv. Å informera om dette er å gjera folk klar over at denne typen sørgelege hendingar dessverre skjer i vårt samfunn. Det er snakk om smør på flesk når grusomhetens enkelthetar blir servert i tillegg, meiner utvalet, og det er all grunn til å ta meininga på alvor.

Når utvalet og Vær Varsom-plakaten set vern av unge og vern av offer svært høgt, så plasserer ein seg i godt europeisk selskap. Barn som er involvert i familietvistar, barnevernssaker eller kriminalsaker bør vernast og offer for brotsverk bør vernast, heiter det i svært mange av dei tilsvarande plakatanane rundt om i Europa.¹⁴ Norge er heller ikkje noko særtilfelle med å ha identifisering av mistenkte og sikta som *unntak*, der unntaka må grunngevest ut frå allmenn interesse-perspektivet. I den finske heiter det til dømes (i engelsk omsetjing):

The identity of a person should generally not be disclosed before court proceedings unless *the nature of the crime or the position of the party concerned* provide strong reasons for that (uthevingar lagde til).¹⁵

Sjølvsagt tar utvalet feil innimellom. Det vurderer innimellom klossete frå sitt utgangspunkt, men som ein hovudregel er PFU forbløffande prinsipielt tenkjande i si grunnholdning. Eit hovudproblem for utvalet ligg i å kommunisera denne tenkjinga på gode og tenlege måtar, både til pressa og – ikkje minst – til ålmenta.

Noter

1. Intervju i samband med dette prosjektet, 10. oktober 1996.
2. I Landås-saka vart ein hjelpepleiar ved ein aldersheim i Bergen sikta for å ha teke livet av ti av bebuarane ved heimen. TV2 og *Bergens Tidende* var dei einaste mediene som identifiserte den sikta kvinna. Saka vart seinare lagt bort.
3. Samme spørsmål blir også stilt av Thomason et. al. (1995) når dei ser på kor vidt amerikanske aviser midt på 1990-talet har ei endra holdning til det å publisera namn på valdtekts-offer. Fleire "high-profile", symbolsterke, saker hadde tyda på dette. Deira forskingsarbeid viste at dette ikkje var tilfelle.
4. Ser ein så nærare på dei to nemnde symbolsterke sakene, så har både VG og *Dagbladet* i etterkant av desse arbeidd fram eigne husreglar. VG sine kom

- rettnok fleire år etter "brurebilete-saka", men mange ser likevel denne som eitt av dei elementa som i sin tur førte fram til avisa sine husreglar. For *Dagbladet* sitt vedkomande er spørsmålet uomtvisteleg; "Luk-susprostituert DREPT"-debatten førte direkte til oppretting av *Dagbladet* sine husreglar, som låg endeleg føre i august 1996.
5. Den første Vær Varsom-plakaten vart vedteken i 1936. Den blei revidert om lag kvart tiår i førstinga. I det siste har revisjonane kome hyppigare. Redaktørplakaten vart vedteken i 1953 og revidert i 1973. Pressens faglige utvalg har sju medlemmer, fire frå pressa og tre frå ålmenta. Fram til 1972 hadde utvalet tre medlemmer, alle frå pressa. I perioden 1972 – 1992 var det sju medlemmer i utvalet, der fem var frå pressa og to frå ålmenta. Meir om representantane frå ålmenta sin innverknad på PFU-arbeidet finst i Røssland, 1995.

6. Sakene er henta ut frå PFU-basen ved Institutt for Journalistikk i Fredrikstad. Det er gjort søk på "identifisering" og "identifikasjon" i fritekst-søk. Kryss-sjekkingar er blitt gjort ved søk på "navn". Hol er blitt velvillig fylt av Kjell Børringbo ved PFU-sekretariatet i Oslo. I kryss-sjekkingane er "navn" erstatta av "navn og bilde" og "navngitt". Det er *dette* som her blir meint med "alle sakene". Me ser då ikkje bort frå at det likevel kan vera nokre saker som er oversett eller som andre ville ha tolka inn i materialet. I utslinga av sakene på desse søka er første føresetnad at det openbart er ei *kriminalsak*. Andre føresetnad er at *identifiserings-problematikken* er ein openbar del av klagen frå klagar, via avis og til utvalsbehandling.
7. Reknar ein saman talet på avgjerder for dei ulike kategoriane, vil ein koma til 54, medan det totalte talet på saker i grunnlaget altså er 52. Dette kjem av at to av sakene er plassert i to kategoriar.
8. Pr. 1. september 1996.
9. "Allmenn interesse", "berettiget informasjonskrav", "offentlig person", og så bortetter.
10. Initiativretten har hatt ein blanda bakgrunn. Den har både ikkjeeksistert og eksistert, men vore sovande. I dagens vedtekter heiter det: "Generalsekretæren i Norsk Presseforbund kan også be utvalget behandle saker av stor prinsipiell interesse, eller saker hvor det er rimelig å gi den eller de personer saken gjelder, bistand til å fremme den." § 4 i vedtektene (Norsk Presseforbund, 1995).
11. Skjalg Fremo (1994: 229) sine stikkprøvar frå aviser gjennom hundreårsperioden frå 1892 til 1992 viser at det *heile tida* er døme på ulik praksis frå avis til avis. Lovbrytarar er blitt namngjevne i ei avis og omtalt anonymt i ei anna. Personvernet er blitt praktisert ulikt frå redaksjon til redaksjon.
12. Fremo peikar vidare på at personvernet blir illusorisk når ulikskapane i redaksjonelle val blir for store (1994: 230). Folk nyttar seg av mange medier i dag; når *Dagbladet* vel å ikkje identifisera i ei større kriminalsak og TV2 og/eller VG gjer det, blir valet til *Dagbladet* mindre interessant for den omtalte. Fremo antydar samme stad at dei etiske husreglane som har dukka opp i etter kvart store mengder rundt om i medieredaksjonane i landet, byggjer på at det finst ulike redaksjonsskikkar. Men ein bør understreka viktigheten av å sjå desse husreglane også som ei *justering til* den meir generelle, allmenne presseskikken.
13. Vær Varsom-plakatens punkt 4.8.
14. Opplysningar om "Vær Varsom-plakatar" i Europa er henta frå *Ethics Net – Databank for European Codes of Journalism Ethics* ved Department of Journalism and Mass Communication ved Universitetet i Tampere, Finland.
15. Den finske plakaten er vedteken siste gong 1. januar 1992, av dei finske journalistane. Sitatet er henta frå punkt 26.

Litteratur

- Fremo, Skjalg (1994): *Presseskikk. En rapport om presse-etikk og personvern – med stikkprøver fra norske aviser gjennom hundre år*. Institutt for Journalistikk, Fredrikstad.
- Norsk Presseforbund/PFU (1995): *Presseetikk med Vær Varsom-plakaten*. Oslo.
- NOU 1996:12. *Medieombud*, Norges Offentlige Utredninger, Kulturdepartementet, Oslo.
- Røssland, Lars Arve (1995): *Brød, sirkus og presse-etikk. Pressens faglige utvalg og allmennheten*. Rapport nr. 21, Institutt for medievitenskap, Universitetet i Bergen.
- Stortingsmelding nr. 32 (1992-93), *Media i tida*, Kulturdepartementet, Oslo.
- Thomason, Tommy, Paul La Rocque & Maggie Thomas (1995): "Editors still reluctant to name rape victims". *Newspaper Research Journal*, Vol. 16, No. 3.

Collective Textual Action

Discourse, Representation, Dramaturgy and Public Interaction in the Media Sphere

JAN EKECRANTZ

New Views on News?

If one were looking for common denominators in the broad field of journalism, media and communication studies in the Nordic countries in the last years – common denominators pointing toward a richer understanding of media and communication phenomena – what would one find? This is not going to be an exercise in a systematic, empirical sociology of science, but three recent doctoral dissertations from three Nordic countries could still provide materials for a tour through contemporary thinking within the field. And dissertations do always reproduce some significant elements in the local academic, intellectual environment. The departments represented here happen to have a long-standing and well-grounded reputation for breadth of scope and high level theoretical performance in truly cross-disciplinary settings (coming out of the ashes of different types of historical academic struggles).

These dissertations have chosen themselves as objects for closer study. It so happens that no Swedish studies are included here, but that fact only reflects my academic itinerary in the last year. My personal cross-reading of the three (or actually four) books, backgrounded by my own understanding of their objects of study, has pinned down a set of central issues and strands of thought and I believe that these authors, *Terje Hillesund* of Bergen, *Anker Brink Lund* of Roskilde and *Risto Kunelius* of Tampere, each of them, but not least when read together, give important contributions and yield insights, which can further research in

central areas well beyond some prevalent fixes. What they have in common (which does not imply that they say the same thing) are the following general orientations.

First, *texts* are focused. In these cases the texts are important because this is *where the action is*. These studies have in common some or other pragmatic orientation to texts. Texts do not only do things with one another: people do things with texts and texts do things with people. So, the texts are (expressions of) *actions* (that often have no other expressions). As micro events they are seen in their institutional and other contexts, explaining why they exist in the first place (we are talking of mass media texts). Further, the orientations are *cross-disciplinary*, with an outspoken ambition to include elements from both *textual analysis* and *social theory*. Last but not least, these are three books that do not deal with journalism as such, but in its wheeling and dealings in and with the *institutional order*. Yes, there are new views on news in these books. In fact, there are more of them than the ones that found their way into this review article with its special foci. These are exposed in the first section below, which is a discussion about the larger field of media and communication studies, its present mainstreams and institutionalised shortcomings, as a backdrop against which to talk about and with the three authors, their cross-disciplinary strategies, dynamic contextualisms, action orientations, micro-macro links, and other synthesising efforts.¹

To give the reader of this review a chance to grasp the original architecture and lines of argument of the respective dissertations I will include (portions of) the authors' own abstracts or summaries, and fairly straightforward overviews (some

JMK, Stockholm University, Box 27861, S-115 93 Stockholm

selectivity is unavoidable since they altogether make up 1.400 pages), enmeshed by critical and cross-referencing remarks and followed by more overarching discussions. Finally, I will make an attempt to bring some of the loose ends together in a provisional conclusion.

The Constitution of a Cross-Disciplinary Field

There is a continuous integration, an increased penetration or intervention of the media into most sectors of society. Media research, however, seems to develop in opposite directions. It is a field characterised, like so many others, of specialisation, differentiation and interior segregation. There are several problematic and consequential divisions, some of them self-imposed, that cut through the field – between social science and humanities, between media and journalism research respectively, or between culturally oriented researchers focusing on “popular” genres and media, and “mainstream” social scientists dealing with realist or representational genres, relations of production and of power. At the same time few would deny that power, politics and economy are heavily implicated in popular culture, or that even the “serious” news thrives of myths, popular political fads and media-generated expertness, compromising all claims and assumptions of the representation of a given world.

Institutionalised Dualisms

Divisions as these may be arbitrary, but they depend on and reinforce a number of dualisms which may be functional within university departments, but probably they also contribute to the fact that media and communication studies have positioned themselves in the margins of public life and of the academic stage. Thus, the broader social implications of the media do not correspond to a widening of the field. One would expect important problems to fall between the specialties as presently constructed. There are many reasons for further reflections on the field, its internal organisation and its relations to other fields, not least that these frames tend to condition our research horizons and basic thought figures – models that easily get petrified as the field becomes institutionalised within the academic structures, thus resisting influences from other fields or the outer world.

It is perhaps in the nature of things that disciplinary institutionalisation implies a closure visavi the mother disciplines. The other side of

that coin is that new disciplines seldom make an imprint on the established sciences. With reference to the field of communications we may venture to say that modern media have transformed the traditional research objects of some other disciplines and that they may not even have taken notice of that. Not only have the media created new conditions for political opinion formation – they have effected a change in “politics” as such; they have restructured (or abolished, according to some) the spatial organisation of cultures and subcultures; various new interactive forms of communication have added new meanings to “social interaction”; such technologies have also problematised concepts such as “source”, “document” or “text”. But, still media and communication studies have left few traces in the theoretical corpuses and conceptual apparatuses of political science, anthropology, sociology or history. According to John Hartley they use journalistic materials a lot, since it is so easily available, but journalism or the media themselves stay invisible:

(Journalism) is not commonly studied as a textual system in its own right, rather it is colonised and plundered by other disciplines, like politics, government, history, etc. In other words, its stories function as a documentary achieve, a mere store of knowledge not about journalism (the reporting of the events of the day) but about something else (the events themselves). ... Journalism is a terra nullius of epistemology, deemed by anyone who wanders by to be an uninhabited territory of knowledge, fit to be colonised by anyone who's interested. Linguists raid newspapers to illustrate theories of language. Social scientists exploit news stories as evidence of something real (beyond the stories) which will prove their case. Historians trawl the microfiches to document their chosen biographical figure, social issue or political scandal. Even philosophers watch the news on TV and wonder. (Hartley 1996: 39)

Returning to the field's inner divisions, the two cultures called humanities and social science are pitted against all kinds of dualisms – fixes like Text and Context. The academic organisation of faculties has placed itself across the field, such that we are enticed to give priority to texts or contexts, but not really their interrelations or problematic borderline.

In this situation various reductionisms present themselves, for instance textualism as against sociologism, representing the internalistic and the

externalistic, or reductionist, mistakes, respectively (Thompson, 1990: 291). We are dealing with two cultures whose possibilities of productive co-existence have been greatly exaggerated, as far as most departmental settings are concerned.

In order to work cross-disciplinarily you need a discipline with some theoretical autonomy and self-identity. A field without identity always runs the risk of being reduced to a service discipline – the services of which may not even be asked for. Paradoxically, the needs for disciplinary autonomy and identity parallel the growing integration of the media with the rest of society, globally, locally, and with political, economic, cultural and social life.

The historical transformations that we have witnessed in, say, the last decade put the light on some basic figures of thought within this field and on the organisational frames to some extent forming our mental maps. Most theoretical and methodological issues, and the -isms that signal various stands on them, can be phrased in terms of the established distinction between “text” and “context”. A number of more or less institutionalised dichotomies are related in one way or another to this basic one. Here we find individual vs. society, action – structure, micro – macro, symbolic vs. material world, private and public, life world vs. system world, subject and object, abstract as against concrete, information vs. coercion, consumption vs. production, and culture vs. economy, and many, many others. Textualism (the contexts of texts are made up of other texts) stands against sociologism (social facts can only be explained by other social facts). Armand Mattelart has recently commented on these terms of debate:

...the debates on contemporary communication are so meagre, so banal, and so mired in dualistic visions and impossible dilemmas, in which one is obliged, for example, to make exclusive choices between opposite poles, privileging now free will, now social determinations; now the local, now the global; now the individual, now the collective; now abstraction, now lived experience; now culture, now nature. Here is the origin, no doubt, of a real incapacity to uncover subtle articulations and to treat these different levels as dimension of processes and as phenomena that, after all, cannot but cohere. (Mattelart, 1996: 8)

The implication is that media and communication studies by necessity must be, not idealistic or materialistic, but pragmatic. The media are social – they operate in the centre of complex social total-

ities, defying conceptualisations founded on hard-headed dualisms. But again,

These alternatives (e.g. between the grasping of structures and the construction of individuals...) have no function other than to (...) legitimise the limits of competency: this is to say that they function in the manner of a social censorship, liable to forbid us to grasp a truth which resides precisely in the relations between realms of practice thus arbitrarily separated. (Bourdieu & Wacquant, 1992: 27f)

Crossings

The distinction between “micro” and “macro” is illustrative. There are innumerable interpretations of it, each representing some research strategy, including also deconstructive strategies, for instance in the shape of trichotomies, inserting, for instance, a meso “level” in between the other two. The ambition to overcome various dualisms is reflected in all kinds of attempts at conceptualising such a third “level” (or other entity), represented also by terms such as “institution”, “genre”, “practice”, articulation” and sometimes “discourse” belongs to this category (when synonymous to “discursive practice”, as in the Foucauldian version of poststructuralism).

This is the kind of strategy used by Jürgen Habermas when applying his revised version of Karl Popper’s three-world theory in his own theory of communicative action: the subjective, social and objective worlds respectively, in turn related to types of speech acts (Habermas, 1981/84). However, Habermas does not himself combine this with his earlier and broader conception of public spheres, or to the realities of modern media systems. (cf. Thompson, 1993; Ekström, 1996)

However, an action oriented, pragmatically constructivistic and synthesising approach has quite a few protagonists. A number of renowned theorists, cloaked in different theoretical languages, have this one thing in common – they refuse to privilege the one side at the cost of the other of ontological dualisms. Rather, they spend a lot of energy on tearing down such institutionalised constructions. Here one could mention Michail Bakhtin, who ties literary *genres* to historical *social formations*, obsessed by the unity of *language and society*; Michel Foucault and his studies of *discourses and institutional contexts*, of *power and knowledge*, and the dissolution of *discursive and non-discursive* realities; Jürgen Habermas’ building stones *communicative acts* and *public sphere*

structures, *life* and *system* worlds; Anthony Giddens' *action* and *structure* – a conception pre-figured by Pierre Bourdieu's *habitus* and *field*.

Many of these big shots also figure – more or less prominently – in the dissertations reviewed her. So, how do Terje Hillesund, Anker Brink Lund and Risto Kunelius, as representatives of centres of cross-disciplinary learning, tackle the problems laid out on this canvas? One reason to choose these examples is that they do display a combination of a sense of disciplinary autonomy and an openness towards theoretical advances in other fields of textual, cultural, and social analysis. They are doing research across all kinds of borders, linking speech acts to media dramaturgy, media to modernity, textualised action to the transformation of public spheres, narrative structures to the action fields of political representation and consumption. Hillesund links speech acts to genres and social dramas; Lund investigates forms of textualised action in the context of transforming public spheres; Kunelius explores representation as an aesthetic and a sociological category – among other things.

Terje Hillesund: *Aktører, talehandlingar og nyhetsdramaturgi: Avisene som handlingsmedium*, [The Press as a Medium of Action] University of Bergen, Bergen 1997, 308 pp.

Anker Brink Lund: *Smitsomme sygdommer i dansk journalistik: handlingsaspekter ved sundhedsfaglig formidling anskuet genealogisk i en offentlighedsteoretisk referenceramme, Bind I & II*, [Communicable Diseases in Danish Journalism: vol. 1. and 2.] Munksgaard, Copenhagen 1997, 663 pp + app.

Risto Kunelius: *The News, Textually Speaking – Writings on News Journalism and Journalism Research*, (Acta Universitatis Tampereensis, ser. A vol. 520,) University of Tampere, Tampere, 1996, 415 pp.

Tabloid Aesthetics and Editorial Activism

Terje Hillesund's abstract:

This dissertation examines news presented in Norwegian newspapers, such as Dagbladet, Stavanger Aftenblad, Faedrelandsvennen and Grimstad Adressetidende. The main point is that news not only conveys information, but also functions as a medium of action. In order to get their issues on to the agenda – to make things happen – politicians, professionals, activists and journalists make active use of the news: they take steps intended to effect the evolution of events in various situations.

Events especially evolve when reporters present the statements of agents – their speech acts – in such a way that the illocutionary acts establish conflict in a dramatised news story. When dramatised and made public, the utterances of agents change their relations with opponents, both *in the drama* and in society: news and reported speech acts create situations where political and economic decisions are likely to be affected.

Such situations will particularly arise because news dramatisation also changes relations between agents and readers. Some agents lose in relation to readers, who are also their customers, voters, clients and colleagues. News triggers new actions or speech acts, often new decisions, as some agents try to restore their relations with voters and customers. Events and policies are thus affected as news dramas unfold; things are changed by agents using language and news as the medium of action.

In this dissertation concepts borrowed from the theory of narration and pragmatic theory are combined in the analysis of news. Insight is sought into the aesthetics of the tabloid press, into news dramaturgy and into the role of reporters as dramatises and verbal agents. The way in which the press becomes a powerful instrument in the hands of those who exploit it most efficiently is uncovered.

This dissertation is a theoretical and empirical study of news(paper) journalism. Its explorative emphasis is on the development of concepts for the analysis of news texts. As an academic thesis (moving in the abyss between humanities and social science) its form is also somewhat unconventional: a collection of "essays" preceded by an introduction aiming at a synthesis. The different studies are autonomous, but united by the general thematics.

First and foremost it is an attempt to apply speech act theory, as it has been further elaborated within text linguistics, for instance by one of TH's theoretical mentors, the Norwegian linguist Kjell Lars Berge. It thus positions itself within the broader area of modern pragmatics. The speech act approach is then combined with dramaturgical concepts, already successfully introduced not least in Norwegian media research. The purpose of all this is to find out how different actors or agencies in society use the press as an instrument, or medium of action, to further their interests. This is effected by verbal action, so much the raw stuff of

journalism, in the sense that verbal action is the very subject of what TH terms the dramatised news story. Also journalists make up an actor category, although distinctions must be made as to the different types of voices that sound in the news choir. In this the author finds support in narratology (which is a moot point in this theory of journalism – see below).

Starting in journalistic practice, how it is textualised and then becomes part of broader social and political processes, makes interesting reading for everyone who does not feel at home with deterministic or idealistic perspectives (or with the choice between them). “Pragmatics” is the perspective advocated by TH, and it is a pragmatics closer to linguistics than to sociology.

The author positions himself within an established Norwegian tradition of research on media, journalism and power (Martin Eide, Gudmund Hernes, Thomas Mathiesen and several others), producing a lot of original and consequential work, conceptually and empirically. There are lacunas, however, when it comes to references to recent media and journalism research, Continental and Anglo-American, in the intersection of language, ideology and media.

In the different studies reported here, the empirical material varies, in scope and in the degree of systematic retrieval. Sometimes it is presented in the form of well chosen examples, in other cases it is composed of recycled news texts already used by other researchers.

Throughout the essays TH carries out a critical exchange with other researchers in the field, notably Nordic journalism researchers. Taken together this dissertation represents a relatively ambitious attempt to push the study of news into partially new directions with the intent of furthering the understanding of *how* the social and political functions of news journalism come about.

The Politics of Aesthetic Action

The first essay deals with tabloid aesthetics and media dramaturgy. The tabloid has its own aesthetics characterised by the elaborated integration of (written) textual and visual elements into a totality. The aesthetic orientation implies, in this case, a strong focus on the forms of presentation of news journalism and the analysis of the “visual-verbal” message, on its different levels, is foregrounded.

Since the tabloid press is so heavily focused on people’s utterances it is also a well-chosen object for dramaturgical analysis. In his analysis of tabloid aesthetics TH relates not only to recent drama

theory, viewing the utterance as a staged speech act but also to theories of photography.

The study tells the story of how the *Verdens Gang* and the *Dagbladet* have developed since the end of the 1960’s. Two major textual illustrations are presented, the one is a reportage in the *Dagbladet* from a national convention of the Right Party in 1983, the other a confrontation between two protagonists in the same paper in 1993. A detailed analysis of these two events intend to show how they, as events, are adapted to the demands of the dramaturgical format and how headlines, pictures and the various text types work together and thus help orchestrate an overall message. The reader of this study is convinced of the fact that the tabloid is at once a verbal and a visual medium and that the pictures are important carriers of the general message conveyed. However, this is an analysis which in its concentration on formal aspects defers political implications.

The speech acts, the utterances of the drama thus staged, comes to the fore in the next essay, where the author makes an extensive review of a series of concepts actualised by the pragmatic approach to news. Above all the philosophies of language associated with, in turn, Wittgenstein, Austin and Searle. The latter’s typology of speech acts serves as a starting point for an analysis of journalistic genres. Editorials, for instance, can be classified as directives and can also express commissives. The different genres are defined by their illocutionary points. The idea of news is to express truths about the world, and hence they can be seen as constatives. Another criterion for the classification of speech acts (Searle) is the world-language criterion – the direction of fit between the two. Some speech acts is intended to make the world adapt to words (orders, for instance), others work the other way round, the words are supposed to adapt to the existing world (e.g. the constatives).

Theatre Actors and Political Actors

TH is critical of certain narratological approaches in the study of news, a criticism that follows from the idea of his that the journalist is a real, “linguistic” actor. Therefore the story told by the reporter (or, for that matter, the historian) should not be understood in the same way as stories told by the fiction writer. The former is not a “structural principle” or “implied author”, but a strategically acting, real person who is not totally determined by genre norms or other demands imposed by the given formats. This is an interestingly problematic standpoint, posing questions of news as a genre

and of the levels of journalistic practice. What kind of “literature” is journalism, and who or what produces the journalistic text?

Today’s commercial news activities have, once and for all it seems, erased the borderline between “fact” and “fiction”, “news” and “entertainment”, relegating the dichotomy to ideological, professional meta-discourses on news journalism as “infotainment”. But the distinction itself is an institutionalised fact. Hence, although the news may be entertaining in some sense, they can not be equated with fictional culture in general. That would suppress a fundamental dimension of the news culture, which is basically thriving of its claims of reality representation, claims that are constitutive of both the encoding (and the whole institutional apparatus supporting it) and decoding of news (including also ironical or oppositional readings of news). The analysis of the “authorial” voice(s) in the news becomes crucial as a complex function of its relationships to the news institution, various types of actors, and readers, real or imaginary.

TH repeatedly underlines that both journalists and other actors use the newspaper to obtain results, but without explicit reference to existing and supporting empirical research, showing that many journalistic choices made or initiatives taken, are dictated by career or other personal objectives (e.g. Kepplinger & Köcher, 1990). What then is an actor? In the first place it is either party in the chacha dance between reporter and “source”. What kind of actor is a “source”? The distinction between actors in the news and news sources has become increasingly problematic, as has the relationship between visible and invisible sources (close studies show that the latter normally make up no less than half of the sources of the standard news article).

The author has chosen to link the concept of speech acts to text linguistics and literary and drama theory. Ostentatively missing in this analysis is not only Habermas’ criticism of Searle’s version of speech act theory (Habermas, 1981/84), but also some concepts associated with Bakhtin: communicative genres and discourse representation (Bakhtin, 1986; Todorov, 1984). Both theorists have come to play a certain role in recent communication research, also in these respects, not least via text linguistics and the traditions that labels themselves as ‘critical linguistics’ or ‘critical discourse analysis’.

One question is whether this analysis manages to explore interaction between journalistic genres and if genre classifications setting out from a speech act typology can handle the diversity of

speech acts that may occur also within the news genre, or in single news texts. These and the related issues of textual levels (there are micro and macro speech acts) and levels of journalistic practice (individual and institutional action) are opened up by TH. This is to be commended. At one point, however, he runs into unnecessary difficulties in his ambition to portray the journalist as a wilful actor, harshly criticising Veikko Pietilä’s analysis of the journalist as “implied author”, a structural entity, according to TH, that cannot carry out editorial choices, arrange the voices, etc. (p. 125). But Pietilä’s model actually explores the dynamics of the editorial process, including “real people”, as well as the complex norm systems variously determining their actions and interactions (people and texts do things with one another): “This hierarchic news structure is surrounded by real journalists who, under the norms of the news genre, utilize different narrators or presentation strategies in text production; by real readers, who are invited by the implied reader and the narratee to read the texts as particular news patterned by the norms of the news genre; and by real actors, who provide the material for this process.” (Pietilä, 1992: 44-5)

Concrete illustrations of this actually show up in a later essay, much because the material used there (published over a longer period of time) allows for an analysis of sequences of speech acts, the reporting of consecutive speech acts and the interplay between discursive and non-discursive occurrences in the community at large.

Basically, there are two types of actors in Hillesund’s world, *external* and *internal* actors, the former representing institutions and power groups. It is the individual representatives that come onto the stage and they are predominantly recruited from the political and bureaucratic spheres, not, for instance, the cultural public sphere. The interior actors are found within the media and in this case we have to do with two levels: *macro* actors and *micro* actors. TH problematises the journalistic role and the position of the reporter within the organisation. Who or what is speaking? Do we hear the voice of the newspaper or of the journalist? There are of course no general answers valid across genres, media etc., but we may note, again, a certain ambivalence in this portrayal of journalistic power, due to a lacking analysis of the different levels on which it is enacted. There are in fact two different, to some extent even contradictory, stories about the power of journalism. Two discourses about power. In the one the journalist appears as a mere text producer, a language techni-

cian, who gives shape and form to the actions, verbal or other, taken by external agents. In this sense the journalist is a “linguistic actor”. In the other story the journalist, or the newspaper, or the media system in concert, exerts a power of its own, with far-reaching political and other consequences throughout communities or the larger society. This might not be as paradoxical as it seems if we think of journalistic power as something that resides with the newspaper, or even broader – with the journalistic institution, the reporter being a worker in the vineyard, not in charge, really, of neither the para-textual organisation, nor the illocutionary macro acts.

The fourth essay is wholly concentrated on a concrete case which is a re-analysis of a case used years ago by Martin Eide and Gudmund Hernes in their celebrated study of the media coverage of health care (1987). TH’s ambition here is to show how a daily, the *Dagbladet*, through its reporting can intervene in real life (as the tabloids themselves so often boast of doing), for instance in public decision-making. A precondition for this is the actual or purported (journalistically represented) involvement of many of its readers. In this case a woman became mutilated for life because of medical blunders at her delivery. It was only after the intervention of the newspaper that she could get economic compensation for her suffering. What TH does is to add the speech act theory to Eide’s and Hernes’ study of dramaturgy and media triangles, which puts him in a better position, he says, to grasp how actors’ utterances trigger off action in society at large. If this is what they do.

The last essay (referred to above) is emerged in a somewhat more complex reality than the ones represented in the earlier ones. The material, in this case, consists of a large number of newspaper articles, published over several months and again the analysis concerns their public and political repercussions. It becomes overly clear that journalists are not only linguistic, but also political actors (also constative speech acts do perform some politics of representation). In a newspaper it is, after all, the journalists who have the shortest way to the pages, as the author puts it. (p. 261)

The whole story started when a journalist wrote very critically about local power concentration ensuing from the privatisation of city, or communal, services. Since the material spreads over a longer period of time it is possible to gain information from them also about reactions among local politicians and the general public, reactions which later turned into both a precondition and a subject for the continued journalistic performance. One im-

portant point in this analysis is that the news text on one level, the linguistic, can be a constative act, whereas it on other (macro) levels can be a directive act. A question is, of course, how to define macro speech acts, where the choice of words or the generic characteristics of single articles are irrelevant entities? It seems as if we are approaching the limits of applicability of speech act theory. Maybe Pietilä’s “discursive compositions” (op. cit.) could have provided a conceptual bridge to the wider discursive contexts resonant of myriads of speech acts.

The article series “shook the community”, as could be seen for instance from the amount of letters to the editor. In the next local elections almost all the powerholders were thrown out of office.

A Text-Context Dynamics?

The fruitfulness of the pragmatic perspective is obvious, because it becomes very clear, first that the writer, the “sources” and the readers are all involved at the same time in the communication that is established and, second, that this communication by and large is about the speech acts of the different parties and the roles and relations created in this very process. Speech acts produce new speech acts in a never-ending story and all this is enacted in a public arena. Pragmatic textual analysis thus turns into a way of obtaining knowledge of discursively constituted political and social realities – realities created and sustained in textual communication, often the only visible part of the process.

One criticism is forestalled by the author. The focus on textual analyses has excluded such (contextual) documentation that interviews with readers, journalists and other actors would have produced. Studies of journalistic production as well as reception analyses have found no place in this work. On the other hand TH. shows that textual analyses can go far also in giving evidence or at least indications of the roles of both the journalistic institution and of public responses. For the simple reason that much of that reality is generated and exists in public communication and nowhere else. But the author’s self-criticism is fundamentally wrong-headed, when he says that the focus on texts at the cost of news contexts is the major shortcoming in his approach to the news text (p. 166). I do not intend to say that contextual data (other data than those generated from the media texts) are irrelevant, just that the author undercuts his own project. by his tendency to reduce contexts to the status of external environments, to situ-

ational determinants of communication, instead of being at least in certain areas and respects the product of communication activities – like so much of what we call political, or social, or cultural realities.

It is true that the idea of the mediation of (more or less given) “news” (p. 110) defocuses the broader communication contexts (of production and reception) which constitute preconditions for the existence of news in the first place, and also produce their meaning contexts. The wider contexts, which TH himself labels “the large communication context”, or “the larger public sphere”. The author is preoccupied with the field of tension that obtains between these larger contexts and what he terms “the specific news context”, by which he refers to concrete situations with certain people involved. The author wants to show how the terms of pragmatics can be used to analyse the interplay of texts and contexts and to “explore the relationship between news stories and the surrounding society” (p. 9). The question is if one would not also need, given that objective, an explicit social theory if the “contexts” are to be given a theoretical status corresponding to the subtleties of various textual analyses? A theory about the constitution of publics and public spheres, fields of action, of institutions, of power, ideology, social and political structures married to textual analysis (an ambition more explicitly stated in Anker Brink Lund’s and Risto Kunelius projects).

It is one of the strengths of the pragmatic perspective that it directs the interest to the complex communication situation in which media texts are always produced and used. However, TH could have used other and probably better conceptual instruments to get at the types of action that are played out at different levels and by different types of actors. From the field of news research it would probably have been useful, for instance, to include Kepplinger’s and others’ research on “instrumental actualisation” (1991) or other such perspectives on journalism as a discursive and social practice. Referring, finally, to one of the references of this dissertation the author could also have benefited from the Goffman-inspired distinction between “focal event” and “field of action”:

The context is thus a frame (...) that surrounds the event being examined and provides resources for its appropriate interpretation (...) The notion of context thus involves a fundamental juxtaposition of two entities: (1) a focal event; and (2) a field of action within which that event is embedded (...) A relationship

between two orders of phenomena that mutually inform each other to comprise a larger whole is absolutely central to the notion of context (indeed the term comes from the latin *contextus*, which means “a joining together”). (Goodwin & Duranti, 1992: 3-4)

Medicalisation, Mediatisation and the History of the Present

Anker Brink Lund’s dissertation exhibits ideas and themes that are close to those of Terje Hillesund’s (media dramaturgy, for instance), but it differs a lot in scope, organisation and strategic and methodological choices. To give a general idea of its contents and providing the reader of this review with a glimpse of the broad-ranging empirical and theoretical insights and problems selected portions from the author’s own summary follows.

The thesis discusses how AIDS has been mass communicated as a national and inter-national HIV-epidemic inheriting textual aspects from the coverage of tuberculosis, syphilis and other communicable diseases. A genealogical perspective on public health communication has been applied examining articles appearing in Danish journals, magazines and newspapers. The systematically informed selection of data drawn upon displays the following structure; it begins with the period April 1893 to March 1894, is then followed by comparable samples representing each decade, and concludes with the period 1993-1994. The database contains a total of 21,628 health-related texts coded according to author, source, topic, genre, thematic perspectives on cure, care, and prevention.

A subsample of 3,480 texts with contagious, infectious and communicable diseases as key topics has been selected for qualitative content analysis. On this basis, it is demonstrated what mass mediated texts present as significant health knowledge and how (but not necessarily why) the texts attempt to influence the reading public....

...Ever since the Acquired Immune Deficiency Syndrome made headline news in 1985, however, it has retained a high priority position on the media agenda across the globe This slow rise, followed by a notable absence of decisive decline, are two important features that make AIDS a particularly interesting object for

agenda-setting research, i.e. the study of news priorities and their interrelation with public opinion and political decision making.

Changes in priority have been produced by a variety of social actors in sundry alliances. Health professionals and laymen act strategically within a framework of rhetorical and editorial routines. In this process, bacteriology and virology of communicable diseases have required paradigmatic status in 20th century health communication...

...the present work is placed in continuation of critical research traditions recapitulated in the so called theory of the public sphere formulated by Jürgen Habermas. In addition, the genealogical work of Michel Foucault has been applied in order to elaborate on discursive dialectics consisting of conflicting power relations and communicative rationality. Bruno Latour's science in action approach has been deployed in an attempt to bridge these grand theoretical traditions. Within this framework it is argued that scientific consensus cannot be attributed solely to scientific demonstrations. Research-based actions should be regarded rather as a continuous series of translations, through which facts are constructed in a social context. In this process, a number of alternative interpretations of reality are suppressed while a limited number of opinions gain authority through associations, i.e. communicating credibility from one discursive field to another. From a sociological point of view, discursive agenda-setting has been identified as comprising three ideal typical modes of mass communication (public co-ordination of action, public correction of action, and public crisis management).

The dissertation highlights themes and problems belonging to a variety of disciplinary fields, but it also touches upon several central problems within the narrower field of media and journalism. It is concerned with a media and journalism historiography that puts the light on contents and the producing journalists, relatively under-researched in hagiographic press history. It is made clear that both economic and political contexts are highly present down to every letter written. ABL covers the whole spectre of genres and textual types in order to find out how they contribute to public discourses and their shifting agendas from time to another.

What is it, then, that ABL does with all his texts? Three things basically. He constructs three different worlds:

- 1) a theoretical and meta-theoretical world where we find the author working out the historical realities in a debate with, in the first hand, Jürgen Habermas and Michel Foucault, with the support of Bruno Latour.
- 2) a quantitative world with statistical descriptions and analyses of the 21,628 (or a sub-sample of it) newspaper and magazine articles
- 3) a concretely historicised world made up of a continuous exchange between texts and contexts in their internal, dialectical exchanges.

It is a heavy load, thus, of both theoretical and empirical stuff, altogether some 700 pages in two volumes plus a separate appendix with technical information, an exposé of source materials, etc.

Communication and Contagion

With a catchy formulation one could say that it is all about two interdependent tendencies in the modern Western world: *mediatisation* and *medicalisation*. These tendencies are both related to institutions which have attained an extraordinary strong position in public life, a position having something to do that they have a strong hold over both the system and life worlds, and so far without severe losses of legitimacy as compared to, for instance the political and bureaucratic institutions. The one institution controls life and death, the other organises areas of knowledge and ignorance. Both operate with the most advanced technologies of our time and they are closely related to society's economic, political and administrative centres of power. Both have the whole population as their object, as potential clientele or audience. It is perhaps also in the nature of things that they are both expansionist.

Medicalisation means that an increasing share of human and social problems and solutions are cast in medical and therapeutical terms, which is bound to affect the ways in which they are handled politically and administratively (this story is very convincingly told by ABL).

Mediatisation among other things implies that what is perceived as problems in society increasingly gets defined as information problems, putting journalists and certain other professional groups in a privileged position to deal with them as

experts with exclusive access to the wells of valid knowledge.

The study tells the story of *how* these two phenomena have gained their significance in the last century in Denmark. ABL comes a long way in demonstrating that the media institutions can best be understood in their dealings with other institutions in society.

The basic (empirical) problematics concerns contagious ("communicable") diseases and, more specifically, the function of expert communication in public for the production of meaning in modern society and how it, in co-operation with journalism sets the agenda and the priorities within health care generally. As summarised by the author in a passage reminiscent of Hillesund's analysis: "Acting as directors of media dramas, professional journalists knowingly or not exercise agenda setting influence by inviting news sources to react on each other. Actions and reactions take place in an arena where pre-negotiated premises limit rational problem solving. In the mass media, selected actors become heroes while other parties are cast as villains".

The general thesis is that AIDS was textualised and thematised as an epidemic against the background of previous contagious diseases such as tuberculosis and syphilis. Using ABL's expression "AIDS" *inherited* action aspects from other diseases. Previous textualisations and thematisations infected later ones.

The question arises whether the author really shows how this came about – and if it came about, in the first place. The presence of "pre-modern" elements in today's public medical discourse, if they can be identified, does not in itself prove that they are the result of some symbolic "inheritance". It might also be the conditions for symbolic production that are being reproduced over and over again.

The expression "negotiated (pre-acted, 'för-handlad') context" is a key to understanding what all this is about. Contexts are no given entities determining action, events and other things. Structuralism and causality have no place in this scheme. Texts, as expressions of human action, contribute in the production of their contexts in a dialectical and historical process. This is a dynamic, as against a structural, concept of context (advocated also by Hillesund). Within this perspective historical time becomes important. Texts are rendered into contexts in an historical process where certain actors can exhibit greater force than others in the negotiations concerning that which the afterworld

will perceive as given and significant historical realities.

You will find synchronous as well as diachronous perspectives, united in the concept of *genealogy*. Actions will have to be understood in their contemporary contexts, at the same time as they produce both history and the future. Genealogy in the Nietzschean and Foucauldian sense has to do with origins, but not as precedence simply, but with creation processes taking place now. Genealogy is concerned less with the history of former times – more with the history of the present (Beronius, 1991).

Textualised Actions

A "textualised act" is a "verbalisation or reproduction of something that is communicated in a situation as an utterance or assertion, that works through rhetorical means and dramatic narration to construct perceptions of objects and concepts in associations of social actors" (p. 14). Further, "professional communication ranging from scientific communication to popularisation is a concept including various aspects of a total process containing demonstrating, translating and associating actions" (p. 566n). All the thousands of registered units have been classified in the three mutually exclusive categories:

Demonstrating acts are reality representing and provide solutions to problems (rhetoric's *demonstratio*). Casuistics and original articles in the specialist press and comparable genres in the public (lay) press: portraits, features, letters to the editor and reportage

Translating acts translate and give priority to demonstrating acts by news reports and citations. The equivalent to what is labeled (in media research) reproducing ("avspeglande") genres, reports, news notices and mini-interviews

Associating acts discuss what demonstrating and translating themes should be credited as rational and meaningful. "Association" stands both for the association of one theme with another and for the assembling of a public for a given cause.

This classification of textualized acts helps diagnose the types of public spheres that dominate in the respective historical periods: the *action coordinating*, *action correcting* and *crisis managing* public spheres, respectively. But in this it is also

1893-1944	1945-1994	1981-1994
The publishing principle	The representing gaze	Spectacular action
Action co-ordinating public sphere	Action correcting public sphere	Crisis managing public sphere
Journalistic publishing	Journalistic surveillance, observation	Journalistic dramaturgy
From cultural struggle to chemotherapy	From <i>pax antibiotica</i> to AIDS	From action co-ordination to crisis therapy
The dialectics of	Therapeutocratisation of	The strength of

combined with an-other variable – types of *thematizations* (into medical topics). ABL shows, for instance, that, over the whole period, demonstrating texts roughly increase their share at the cost of translating texts. The themes are more stable, also across the different media types.

One transformation of a fairly general kind can be described as *journalistisation*, and it is reflected in the form, editing, and contents of the disparate publications and in the professional composition of their editorial staffs.

However, this historical increase in the ratio of demonstrating acts has *not* occurred in the newspapers, which could be expected (pending between the extremes 33 and 40% from 1903 to 1994). Neither has there been a significant increase in the ratio of demonstrating acts in the specialist papers. So, it is only in the magazines that we can observe a major increase, since 1963 its share of demonstrations increased from 36 to 70%. And ordinary people, as consumers, now command a lot more space than the professionals. Doctors' talk has been replaced by layman talk, with women in the major roles. Also patient organizations are active. It is practical cures, not so much professional, scientific methods that dominate. The tone is intimate and personal. You may conclude, then, that the historical increase in demonstrating textual action, the most significant general change, is almost totally explained by the populist and more or less anti-scientific medical journalism. Broad generalizations across media types and genres can be a risky business.

Public Sphere Transformations

Genealogically oriented contextual analysis is a means for the interpretation of those contexts which the texts inscribe themselves into, or against. This analysis is married to public sphere

theory, as developed in Habermas' *Öffentlichkeit*, but historicised differently in ABL's version of it. It would lead too far to go into the details of the argument here, but an overview of the genealogical scheme will give a general idea of the types of public spheres, publics and textualised action and expert discourses that evolve in the successive historical situations, here rendered in a synoptic overview (above).

One easily understands that the 'publishing (publicistiska) principle' has to do with (traditional) journalism – and the idea that dramaturgy is 'spectacular' in the basic sense of that term. It is less obvious, perhaps, that the 'representing' gaze is associated with journalistic news gathering ('overvakning' is the Danish word, literally surveillance of the environment). This is the result of this tour de force through Danish public sphere history:

1. Public co-ordination of action, i.e. mass communication induces or increases public adherence to authoritative allocation of values. In this mode, journalism is primarily a vehicle of public debate for collective action. In contrast to authoritarian government, this mode offers representative participation in political decision-making processes...

The thesis of the publishing principle is the motor of the first part and it is correlated with public co-ordination of action and journalistic publishing. The constitutional struggle towards the end of the 19th century, the introduction of press freedoms, the growth of a political press, intermittent controversy and consensus formation – all of this corresponds fairly well to Habermas' conception of the rise of the early political public sphere.

Pretty soon, however, another, competing principle was launched. A more offensive use of state apparatuses in the service of public information,

supported by interest organisations. This modified ideal of a democratic public sphere was introduced by the Social Democrats and the Radical Left and it also had its allies among the bourgeoisie and its fraction of higher civil service functionaries. This thesis of the gradual transformation of the public sphere is corroborated, among other things by an operationalisation showing variations over time (at 10 year intervals) as to the dominant aspects of action being textualised.

Habermas' thesis of the refunctioning of the publishing principle – the educated dialogue between citizens being replaced by media manipulation, the undermining of rational communicative action, etc. – does not give an adequate understanding of the dialectics of expert communication. The technocratic control of knowledge is only the one side of the coin. The other is that scientific, or technical, or other expert knowledge may serve as a productive force in modernisation. This is where Michel Foucault enters the stage. Scientific knowledge production paved the way also for a rational diagnostics and new treatments, but there is always a price to pay, says ABL (p. 212). Foucault's analysis offers a 'situationist pragmatic supplement' to Habermas' 'universal-pragmatic discourse ethics' (p. 458).

2. Public correction of action, i.e. mass communication enlightens and disciplines the individual and the general public. In this mode, journalism justifies and criticises the allocation of values not only in the public, but also in private spheres of society. Performing correction of action, research-based knowledge is translated into social intervention. When intervention fails to meet expectations, scientific associations lose credibility and policy-making may pass through crises of legitimacy and rationality.

These developments leads to a revised thesis focusing on the *representing gaze*. The picture includes dramatic spectacles and the journalistic surveillance/ watching of individuals. Like the medical gaze of the doctors, the modern (post-war) journalist typically exhibits a representative gaze, not that of a party or partisan actor (cf. Kunelius, below, on journalistic "representation").

The cultural struggles towards the end of last century have turned into a more market-driven journalism, legitimised in terms of complete comprehensiveness and objectivity, centred on the idea of the surveillance of the whole world, and the neutral gathering of information about it. "Information journalism" was firmly established after

the second world war. The magic of "information" resides in a harmony of professional illusions: those of absolute neutrality and all-encompassing reality representation.

In this type of public discourse, techno-logical assertions like "actual developments/the situation/ reality demand that..." serve as legitimisation and consensus mobilising frame of reference for combating actors (p. 370). Such a discursive strategy is much more effective now than any reference to the realities of political situations and the like. The media moved from public health issues to individual treatment and prevention (p. 376).

3. Public crisis management, i.e. mass communication points out risks and relieves pressure by providing the public with outlets for hope and fear, dreams and unresolved conflicts. In this mode, journalism produces identification and sensation by making private issues public, and public issues private. In times of crisis, the rationality of representative government is challenged, while research-based arguments tend to become strongly influenced by spectacular events and dramatic emplotment.

The third part, with its concentration on the textualisation and thematisation of AIDS, further explores *spectacular action*. ABL tells the concrete and telling story of all the actors fighting for the control of the media agenda. Dramaturgy is set in motion with all available means by professionals as well as lay people. In this way a crisis managing public practice comes into being. The construction of AIDS as an HIV epidemic is the paramount example.

We have moved far away from communicative action in Habermas understanding to the mediation of a strange combination of *strategic* and *dramaturgic* action. The media are themselves strong initiators in the staging and production of such action.

So, public action correction has gradually turned into crisis management, in which the media dramaturgy much relies on the confrontation of villains and heroes in a staged spectacle. Key words here are identification and sensation. The "treatment" is effected through the attainment of catharsis – if that classical dramaturgical phase is ever reached.

The dramatic curve representing media attention has no direct relation to the actual statistics of the disease. In one specific year the number of articles about HIV/AIDS in the *Politiken* and the *B.T.* outnumbered the reported HIV cases. It is not far-

fetched to speak of a “media epidemic”. It was a media spectacle in which the general public was reduced to the roles of spectators, risk groups and tax payers (p. 459). As carriers of public communication the media no longer serve as watchdogs, watching others’ wielding of power. They have themselves turned into a major power, which they enact by making the private public. As a result there is an ongoing production of *hope* and *fear* in a struggle between *life* and *death*. This is a logic, the author concludes, that is central for a dialectical understanding of the modern production of meaning, as illustrated in this particular area: the journalist gets her story, the doctor his apparatuses, the patients are given new hope, and hospital board can display political initiative.

Professional Struggles

The actor perspective lurks very much in the shadow in the quantitative story. The actor variable is only available from 1953, but the data opens several interesting issues about open vs. covered sources, explicit/implicit references in the texts, sources and actors, what they with each other, the journalistic handling of others’ voices, the positioning of voices and the construction of textual power relations and identities. These are questions that could have been addressed by other textual analyses. Who or what is represented? And what relationships are chiselled out between journalists and other actors, and how are different audiences or readerships constructed? (This is a point where there are direct links to both Hillesund and Kunelius)

The available figures reveal the rise and fall of a profession in the public media sphere in the 20th century. A reconstruction of absolute numbers show that from the beginning of the 1970’s it is other actors than doctors, so far totally dominating the public spaces, who have increased their number as textual actors, sources or references in the texts (cf above). This has passed through certain stages.

In the 1950’s and 60’s a traditional hierarchy is displayed. The doctors seem to have comfortable control over the public scene. All other actors still gather in the media shadow. In the 1970’s and 80’s we witness a sharp increase in the total number of (health related) articles. Now two different groups share the stage in quantitative terms: doctors and patients. But they do not seem to appear together as actors in the texts. Politicians and administrators were not yet on the move. That happened in the 80-90’s when these groups together with the

patients sent the doctors out of the media floodlight. These absolute and relative measures are indicative of a medical authority on the decline in the public media sphere. It is easy to find examples today of scandalous hospital treatments or wrongdoing in other areas of life by medical doctors. These stories are told over and over again by the tabloids, and filtered through the media system. This raises many questions. Is increased autonomy on the part of the journalistic institution won at the cost of reduced authority for other institutions? (see Ekecrantz, 1997, for similar examples).

Contemporary contexts are much present in ABL’s *reading* of the 21.628 articles, or distilled subsamples. The textual and contextual fabrics are woven together. It is an often fascinating story, in which one moral panic succeeds another, and alarmism is stirred up, how different groupings and organs build up and consolidate their power positions, later maybe manoeuvred out by other actors, how immense sums of tax-payers’ money were spent on the legitimisation of activities that were later to be seen as counter-productive, how newspapers, politicians and bureaucrats in joint efforts have chased the population from one corner to another in what is sometimes best characterised as a horror show based on life and death, blood and shame. We learn about the exclusion or inclusion not only of discourses, but of people, as when citizenship and the right to work depended on the diagnosis made. It is a story about the policing of immorality and about normalisation, of campaigns for or against vaccination, for or against isolation, therapeutic nationalism, contagion, sex and cancer and the dangers of our time: *liaisons dangereuses*, dangerous food and life itself. We may follow the media spectacles, listen to the doomsday prophets, the blood scandals and the victims, prophecies and oracles, blood and human rights, sexual talkativeness, registration and disciplinisation.

But it is also a story about the struggle for the realisation of professional ideals (among nurses and journalists) and how it at least temporarily led to increased openness and to the deconstruction of petrified structures. This is the dialectics of enlightenment set in motion again and again.

The Media are Contemporary

We may now pose, anew, the question of the three “grand narratives” of this dissertation and how they relate to each other and to the material at hand. The theoretical, the statistical and the concretely historical, that is. The statistical trail, supported by historicising theories (Habermas) pro-

duces another story, not congruent with the genealogical perspective, than the concrete descriptions of successive situations, backed up by other theories (Foucault).

To put it bluntly, is it historical, “archaeological layers”, or contemporary media, and cultural contexts that set the limits for and fills out the contemporary textualisations? The latter story seems to me more congruent with the genealogical approach to both science and public, or media discourse history in their continuous transformative exchanges with the wider cultural and political orders and the networks of local discourses that constitute them. In the concrete historical sections the author studies contemporary cultural spaces and practices, and the institutional, social and economic circumstances also privileged by the genealogical perspective (Moi, 1994/96).

In this narrative about the interplay of texts and contexts in the successive historical scenes something happens. One master metaphor gives way to another. The theoretical and the statistical stories rely very much on “*heritage*” as interpretative and explanatory device, a result of the horizontal readings of the material, across the historical stages. In the vertical readings, across the respective contemporary scenes, the preferred metaphor is “*contagion*”.

ABL shoots his arrows into the heart of the contemporary, which was also Habermas’ way of characterising Foucault’s project (Habermas, 1984/89). A continuation of this project could have done much of the relationship between the medical and the journalistic gaze to produce new insights about media, and institutional change. These relationships tend to be somewhat blurred by the excessive use of the *contagion/infection* metaphor, doing the job of media and discourse analysis.

Textual production in late modernity may include a host of of premodern elements, but that must be understood basically as driven by needs and fads working in the contemporary media system. Premodernity may be highly present in the present, but as expressions of a late modern media logic dominated by its own unique combination of strategic and dramaturgic action, in turn reflecting contemporary power triangles, a populist media culture, focusing the individual (body) in her ascribed roles as consumer, voter or tax-payer, focused in the present media representations of “society”. These are constructions very much in the focus also of Kunelius’ dissertation.

Textual Criticism and the Discursive Genres of News and Research

(Risto Kunelius’) study presents seven inter-related essays on news journalism and journalism research. The work develops the textual analysis of news journalism at theoretical, methodological and empirical levels. Both news journalism and journalism research are critically reviewed and analysed.

The relationship between journalism and journalism research is often tense. In contemporary Western societies, both face new challenges. Chapter I reviews a few recent Nordic books on journalism research. Two principle problems arise: either journalism research tends to align itself somewhat unproblematically with professional self-definitions of journalism or it tends to position itself so far from journalism’s everyday life that relevant discussions become difficult. This study suggests that a particular kind of textual analysis could be developed as a mode of research and critique that would enable research to speak with a voice of its own but still at a level in which a dialogue with journalism and the audience would somehow be possible.

By connecting actual and detailed textual analysis to more broad social theoretisations, the work offers suggestions of how journalism research could stay reasonably understandable and communicative with other participants in journalism without abandoning its own particular perspective and contribution to the critique of journalism. The work ends by emphasising the need to critically speak about the texts of journalism and journalism research.

Risto Kunelius’ dissertation shows some striking formal similarities to the work of Terje Hillesund. This is also a collection of essays tied together thematically;. They both focus on news journalism and its subgenres; they deal with problems of and also conduct analyses of textual practices, and the concepts of genre and narration are central to both. But RK also ties in “discourse”, which creates a more complicated conceptual apparatus.

For the description of the contents I will rely heavily on the author’s own summaries and argumentative conclusions, now and then following Kunelius’ suggestion that research texts, as news

texts, must be exposed to textual criticism: we must “critically speak about the texts of journalism and journalism research”. This is the only fruitful way to criticise journalism, provided we do not stick too closely to journalists’ own understanding of their trade.

But with whom to talk about “the social implications of journalistic texts” (which are what RK’s textual analysis drives at)? And where to do it? The idea that criticism should be perceived as relevant and understandable to journalists is problematic. “Journalists” do not comprise a very homogenous group, of course, and most of them are not in full control of their own textual production, not to mention the social implications of news journalism. Although a (semi-)profession most journalists do not regularly follow research within their own field – perhaps most of them do not even know that it exists. The “general public”, including also the broader research community, is probably the only possible social basis for intellectual exchanges on journalism. – in whatever fora.

Genres of Discourse

In order to arrive at a form of textual analysis, Kunelius embarks on a conceptual tour ending up with the two concepts of discourse and genre. *Discourse* refers to “the institutional totalities of signifying practices and *genre* to particular conventions of signifying appearing in and across these institutions”, and “discourse would be used to refer to more or less institutionally based uses of language and that genre would be of best use in denoting the conventions of signification that exist ‘inside’ these discourses”. Later, RK draws on narrative theory to analyse the “inner dynamics” of journalistic discourse (p. 125). A model is constructed that is intended to take care of “some of the generic and discursive conventions...” Since generic conventions are rooted in power all this makes the analysis a potent means of critical text analysis, RK reasons: “The purpose is to show how the con-

ventions of signification are connected to institutions (discourses) and how they cut across them (genres).” Thus, genres are seen as “actualisations” of particular discourses, reflecting the “inner order of journalistic discourse” (p. 113). The idea, that genres are invigorated by being utilised within institutional discourses is in tune with a number of research directives, presented by RK:

- i) Study genres in their discursive context (for instance, journalistic genres rely on discourses of other institutions...);
- ii) Study genres cutting across discourses (for instance the interview genre...);
- iii) Study the evolutionary perspective (for instance, the changing connections between literature and journalism...;
- iv) Study the generic synchronisation of discourses (e.g., the adaptation of source organisations to the generic demands and restrictions of news journalism).

The point is that we can identify, in this way, different narrative voices, which implies both the representation of oneself as well as a mode of address. “Narration in journalistic texts is analysed with two dimensions, according to the *transparency* and the *independence* of the narrative voice. With these dimensions a narrative ‘force-field’ is created to illuminate the different kinds of reader roles various journalistic genres suggest”.

The first dimension is the level of *visibility* of the narrative (journalistic) voice, the one extreme being total invisibility, or transparency. The voice is so anonymous that it is not even noticed and the text is like a transparent window (a “window to the world”). The world presents itself, so to speak, and what is shown exists independently of the description of it. At the other extreme narration is totally *identifiable*. It shows upon a person telling us something. These extremes never materialise. For

NARRATIVE DEPENDENCY (relation to represented reality)

		Independence	Dependence
NARRATIVE VISIBILITY (relation to reader/audience)	Transparency	(1) ‘Spectator’	(4) ‘Listener’
	Identifiability	(2) ‘Listener’	(3) ‘Spectator’

instance when quoting, it is obvious someone does the quoting.

The other dimension has to do with *dependence* vs. *independence* visavi the object – sources or actors. Total independence is achieved in fiction literature when the omniscient author moves freely above the characters and also “knows” their thoughts. There is no direct equivalent to this in journalism, the author says (but this element of omniscience in the journalistic gaze, as in routine interpretations of motives or future consequences, should not be underrated, cf. Mander, 1987). Total dependence is at hand when the journalist just repeats the utterances of the sources.

Combining these two dimensions allows for control of the two aspects of journalistic representation (RK does discuss other aspects but less us stick to these). The dependence dimension reflects the journalist’s relation to the represented reality and visibility (transparency vs. identifiability) reveals the relationship to the reader or the audience. All this creates a narrative ‘force field’. The four pure cases, ideal types, reflect different types of journalistic voices and how they situate the reader differently – the audience positions being constructed in the text.

These dimensions are treated as scales, so the journalistic genres can place themselves at any point in the ‘force field’: “Following the recognition of these dimensions, important and interesting claims can be made about journalism. First, the modes of narration favoured by current commercial journalism emphasise the roles of ‘spectatorship’, either by concentrating on the generally important facts or by allowing the spectators to derive pleasures from the curiosities and particularities of life. Also, with the choice of the narrative voice, journalism signifies events, issues and actors by situating them within the order of its own discourse.”

Social and Aesthetic Representation

This model is applied in an interesting way to an historical material with the aim of connecting to “broader social theoretisations”.

The subtitle of chapter four, “Journalism and/as representation”, catches a little of the double meaning of the term “representation”, of which the author makes a lot. In this chapter the confrontation and exchange between two discourses, politics and journalism, is tracked across time. The developing symbiosis is continuously being “negotiated”, which in this case goes on between two genres: the political speech and the news report. As

time goes by the political speech gets subordinated to the news and the limitations and formal criteria of that genre. The concept of *representation*, can help us realise how politics and journalism articulate with one another and how their history at least partially becomes one.

In the early days of political reporting the roles as politician and journalist/editor overlapped considerably. The editor had a clear opinion-making objective. With commercialisation a new genre hierarchy saw the light of the day. The “reporting of facts” turned into the central newspaper activity. In this process the *reporter* was born. Stenography was an important element in early professionalism and this was still a time when the politicians were expected to proofread the manuscripts. “Representation” did not imply that the politician’s words were authentically re-presented, it meant that the two, journalist and politician worked for a common cause, both representing a section of the society. Professionalism soon became a problem for politicians, when they could no longer trust the reporters. And the public expected a truthful picture of what went on in politics.

In this process a new triangular constellation had been created: the *politician* in control of information and in need of publicity, the *journalist* controlling publicity and needing information, and the *audience* interested in politics. (cf. the Eide/Hernes triangles, above)

In *Keywords* (pp 266-269) Raymond Williams included the concept of ‘representation’, highlighting the ambivalence or double meaning of the term, to present something and to stand for something. Originally it meant to *present oneself* physically (cf. Habermas’ feudal public sphere).

First, then, we have to do with “representation” in the sense that signs stand for a meaning/concept (the semiotic meaning of the word). Second, the reference is to that fiction which we call “democratic representation” – the idea of the bourgeois political public sphere.

The professional conception of representation in journalistic news is a complex notion combining the two aspects. In the first place journalism claims that it *re-presents* the world, it “reports” what politicians actually say, for instance. In the second place it claims to represent in the fictional sense – it represents us, the readers etc., out there in the real world. As members of the audience we are represented in our different capacities as consumer, voter, taxpayer, etc. – it is these ascribed roles that are being represented (cf. Lund’s analysis, above).

In aesthetic theory there is the parallel distinction between (the early idea of) *symbolising* and *realistic representation*. On the one hand, thoughts and ideas can be symbolised, expressed in some form, and, on the other the world can be represented, realistically or naturalistically. In political journalism one used to express ideas (as a joint activity between journalists and politicians), whereas one now strives to “reproduce” the world of politics. Politics thus turns into a topic among many others.

Today the press represents the politicians and their utterances, but not for their supporters in particular, but for the mass audience. The news pages takes on the opinion-making role of the editorial pages (in their instrumental actualisations, cf. above). This depolitisation processes started in Finland in the 1930's. This general transformation is illuminated by a historical material, the radio speeches of the President at New Year's Eve, and the ways it has been represented in the press in the last 40 years. RK applies his narrative model, which makes a distinction between the news story's “own” voice and that of the represented, or reported speech.

In the analysis of the presidential speeches, RK attempts to show how the historical changes can be understood in terms of this “narrative” model, focusing on the struggle over representation (who shall represent whom or what?). The following four cases are produced, referring to the figure above (p. 175):

**The representational function
of the ‘own’ voice of the news story**

(Political) representation of the audience by representing reality	Re-presenting the representative voices of the political world
Explicit political representation of the audience	Re-presenting curiosities (unrepresentative) details from the world of politics

In the early 1950's the speeches were reported as they were, with a minimum of editorial intervention. In the period 1962-71 the relative space for professional journalistic judgement has increased strongly: “the leading paragraph is gradually worked into an independent part of the story in which all the (journalistically judged) important parts of the address are covered ... it begins to change the orientation of the textual audience towards a more ‘spectator’ -oriented viewpoint” (p. 178). The 1972-81 period introduces an innova-

tion. The news story about the speech is divided in two, which can be read separately. One is in the front page, the other inside, running story from the beginning. The first of these reflects the increasing space for journalistic and editorial judgement: “It has become possible for the news’ ‘own’ voice to pick certain parts of the speech, reorganise them, summarise other parts of the speech and even contextualise them to issues outside the speech itself” (p. 180). Increasingly the presidential speeches have become objects to be reported, “a ‘story’ to be ‘covered’ instead of an actor to be heard”. The public is hereby transformed from ‘listeners’ to ‘spectators’, says RK. In 1983-92 these tendencies, the professional inclination to interpret and contextualise the president’s words (including what he did *not* say), gets stronger: The story is now dominated by the news’ “own” voice. It is within this journalistic discourse that the president is given the opportunity to sound his bytes, but other actors are let in to comment chosen portions of the speech. Thus an “interaction” between the discursive actors is constructed and the textual audience is put in a position as onlookers to this interaction. It is a mediation of discursive action, as in a talk show on paper.

In 1994 it so happened that President Koivisto decided not to give a New Years’ speech, but insisted that it should be given by the prime minister. The reason given was that if the speech were to be journalistically processed, like any other everyday subject, it might as well be given by an “everyday politician”. The prime minister, however, did not dare to use the classical opening phrase “My fellow citizens...”. Instead he chose: “Dear listeners...”

RK concludes that the media no longer see it as their task to provide a forum for politics. Instead, their objective is to give a critical picture of political realities for an audience which they claim to represent. The news media will not let politicians speak directly to the people, since they, the media, define themselves as the only true and legitimate representative of the whole people.

Power, the Popular, and Common Sense

Chapter five reports a large study of “the narrative evolution of environmental coverage” and “the notion of *common sense* offers a possibility of using the narrative perspective to journalism to discuss the role news journalism plays in defining, changing and reproducing certain conceptions of the world and our relation to it as readers of the news” (a review of philosophical schools of common

sense is also offered – from Hume to Gramsci and Geertz). Some 1.600 news stories from the 1950's to the 90's are analysed as to “dominant narrative techniques”. Further a limited number of articles are exposed to close reading. An overall conclusion is that the news play an evermore important role in defining common sense – what is taken for granted in discussions. This connects to the results of the historical study (chapter IV). It shows upon “the emergence of the professional form of news journalism” and how it came to coincide “with the broadening role of official (and private) bureaucracies in Finnish society. The history of news journalism in this respect is the history of a symbiotic relationship to these official systems of knowledge”.

We are reminded that news journalism is woven of three (social) entities: the “discourses of institutions performing in the news”, the “voice of the news itself”, and “the common sense of the readers” (p. 209). The relations between these are what has changed historically and this is also the history between “hegemony and common sense” in a concrete society. The study shows how the more or less dependent, more or less transparent/identifiable voice of journalism has moved through different generic positions or “moves” historically. “The overall development of the modes of news narration points thus clearly towards a mode of reporting in which the formal distinction between the news’ own voice (articulating common sense) is sharpened. At the same time, however, the interplay between these two elements becomes a more intense and complicated one.” (p. 227)

The close reading reveals an emerging “alternative and ironic reading potential”. This is brought about by the dominant form of addressing what is journalistically apprehended and predefined as the common sense of the readers. (“...the assumption that common sense is articulated, actualised and produced in communicative situations”, p. 212). “The authentication/ ironization mode of news narration can be seen as an answer to the many pressures thrown upon news journalism. In a way this ambiguous mode is an attempt to mediate between the powerful sources and the popular disbelief, between the literary official meanings and the contradictory potentials”. (p. 242)

Chapters VI and VII probe into the genres of “hard” and “popular” news respectively, first by studying hard news as a “social contract” in which a generic reader position is constructed. A distinction is made between “the generic reading position and the ‘preferred reading’; the latter denoting “the reading position of a text in relation to a par-

ticular issue or event, the former referring to the general features of the communication belonging to particular genre”. “(T)he genre does not encourage the reader to connect his/her own experiences to the issues covered, it offers a highly limited perspective in time, it defines connections of relevance rather tightly, presumes the readers to be in need of an (invisible) guide in matters of social importance and emphasises the distance between the issues of the hard news and the reader”. The hard news watch the world from a *general* perspective, and the genre “appears as a paradigmatic example of a genre of alienation, a practice that disconnects the themes of public discussion from their everyday relevance to the people”. “Critically speaking, one might suggest that the apparent ‘neutral’, ‘detached’, and ‘factual’ raw material of journalism treats its audience as immature children... Thus, extremely taken, the hard news pretends that the ‘public’ is something happening inside the news, whereas the real, genuine ‘public’ is a quality of *reading*, a quality of relationship between the text and its reader.”

In the final chapter the author presents a comparison between “hard” and (not “soft”, but) “popular” news. In both cases contrastive interpretations are offered, complicating, for instance, the thesis of resistant readings in the case of popular news:

Textually, it is quite clear that the popular news are much more undisciplined, deal with more unstable categories, are more sensitive (and ambiguous) in their use of vocabulary, orient their readers differently to time and use a richer variety of narrative techniques (implying for instance, more ‘listeners’ than the hard news). Again, one can offer two competing interpretations for the success of this sort of journalism. You can either see this as evidence that people really are -deep down – irresponsible children, draw light pleasures and unconstructive mockery if given the opportunity; or, you can look at the success of the popular as an attempt by people to choose the forms of journalism that allow at least some sort of active involvement, forms of journalism that respect – if nothing else at least people’s ability to play with meanings.

Concluding Remarks: A Social Logic of Mediated Texts?

In spite of my sometimes critical exchange with the three authors I do think that each of them has

made advances in the direction of what might be called a study of *the social logic of media texts* – a study that finds its theoretical inspiration and methodological fantasies as much in *textual* as in *social* analyses. This has been achieved, of course, by the outspoken ambition that they all share to transcend simplistic or reductionist text-context dualisms. The discursive constitution of publics or audiences discussed in one way or another by all three is a good example.

With reference to the introductory remarks about the shared orientations of these authors we can now complete the picture. In all three dissertations *texts* are focused – both theoretically and empirically. This can mean different things, of course, but in these cases the texts are important because they are action elements. Journalistic and other texts (not least as they interact) are being problematized in a number of ways. As micro events they are immersed in intricate institutional and other power relations, which imbue them with meaning and constitute their *sine qua non* in the first place.

There are all kinds of problems (and solutions), however, related to “action” and “actors” in news and in media generally. The most general one would be what kind(s) of media action and interaction there are and how these interfere with or transform other action systems in society. Journalism is what it does (not what it says it does) and what it does it does with the social, political and other worlds outside it. Excluding that also means excluding journalism from public intellectual exchanges. Journalism is *textual action* – action that means something, and wants something. It’s about performance and performativity on a grand scale, a *collective* undertaking.

A further analysis presupposes a sorting out of micro and macro levels of both textual and social action. Hillesund concentrated much of his efforts on *speech act* theory to understand how the genres of news set in motion processes in society. However, these micro acts, as classified, cannot really define the operations of the journalistic institution or the collective editorial production of a large-scale output. For one thing, the category of constatives does not discriminate between the various types of discursive action implied in the communication of news. Tabloid aesthetics seems to me a more interesting path to an understanding of the relationships between the system of news texts and the broader political action systems in which they interfere. Lund’s model for the study of journalism and other ideological apparatuses in their inter-discursive and inter-institutional struggles and

temporary alliances, represents an ambitious attempt to situate public discourse production in concrete historical situations. As with Hillesund his intent is to connect dramaturgy as an aesthetic category to political action, and that in itself is a reflection of a deep-going transformation of the whole political field in the late 20th century.

Kunelius’ analysis of the emerging interdependencies between forms and meanings of representation, symbolic, semiotic, political etc. is another way of coming to grips with this same reality. There are other ambiguities in this situation, not least in the concept of the ‘public’. The public is represented in the media, either as a form of address or in the form of a select, visible portion of it, as in talk shows, mass pictures, etc. This representation is at the same time made public, communicated to the audience at large (which the news media in a sense always also represents through their “representative gaze”). Politicians represent the people, but their words are represented to the people in the media. There is a complex social logic involved here. Together, the three authors have provided us with a host of theoretical and empirical problems, enough to keep many of us busy for some time.

We are also led beyond stiff-legged ‘text & context’ conceptualisations (with their inherent reductionisms) into a *dynamic contextualism*, which would be another common trait (this is not to say that all these authors follow this trail all the time, as we have seen). Related to this is another ‘beyond’: representation vs. construction is not an issue here, because the authors realise that there is no representation without a constructive input, and no construction without anything being represented (cf. Hall, 1997). What the news media do is to construct representations, *and* represent constructions, in a never-ending chain of articulations, upsetting all kinds of correspondence theories.

Their orientations are *cross-disciplinary*, but it is not passive bricolage, but projects that at least in some cases should stir up dust in less worldly departments, the traditional sites of pondering over texts (or, for that matter, figures) and over texts about texts. There are all kinds of problems, of course, with this ambition to incorporate elements from both textual analysis and social theory, but what else would one expect, in view of the heavy historical institutionalisation of *that* distinction? It is no coincidence, of course, that the authors find inspiration among theorists with a reputation for breadth of intellectual scope.

In all three dissertations authors such as Mikhail Bakhtin, Michel Foucault, Jürgen Habermas,

Anthony Giddens, and Pierre Bourdieu figure on or between the lines. The fact that these authors, for instance, to a variable degree have been à la mode in communication research (although not one of them has spent much energy on the forms of communication of late modernity), testifies to the attractiveness and potentials of their theories within new areas. We will perhaps witness further cross-breeding with a more epistemologically frivolous science of journalism, media and communication. Such intellectual cross-breeding might also contribute to a media criticism serving

also as a social and cultural criticism. Projects with such a cross-disciplinary and critical intent would certainly add to our understanding of present social, cultural and political transformations, processes and issues that seem to be increasingly media related – like, for instance, post-communism and globalisation, urban public spheres, cultural identities of new social classes, nationality and nationalism... The presence of the media and their reshaping of communication relations are often part of the problem, since they are now situated in the social centre of phenomena as these – but invisible to themselves and to many disciplines.

Note

1. The following section draws on a plenary intervention at the 13th Nordic Conference on Mass Communication Research, Jyväskylä, Aug. 1997, the full version of which will be published in the conference proceedings (Nordicom Review 1998).

References

- Bakhtin, Michail (1986) *Speech Genres & Other Late Essays*, Austin: University of Texas Press.
- Beronius, Mats (1991) *Genealogi och sociologi: Nietzsche, Foucault och den sociala analysen*, Stockholm/Stehag: Symposion Bokförlag.
- Bourdieu, Pierre (1991) *Language & Symbolic Power*, Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre & Loïc J. D. Wacquant (1992) *An Invitation to Reflexive Sociology*, Cambridge: Polity Press.
- Downing, John (1996) *Internationalizing Media Theory: Transition, Power, Culture*, London: Sage.
- Eide, Martin & Gudmund Hernes (1987) *Død og pine. Om messemmedia og helsepolitikk*. Fagbevegelsens senter for forskning, utredning g dokumentasjon (FAFO).
- Ekcrantz, Jan (1997) "Journalism's 'Discursive Events' and Sociopolitical Change in Sweden 1925-87", *Media, Culture & Society*, vol. 19:393-412.
- Ekström, Mats (1996) "The Validity of TV Journalism – Theoretical Starting Points for Journalism Research", *The Nordicom Review*, No 1:129-52.
- Goodwin, Charles & Alessandro Duranti (1992) "Rethinking Context: An Introduction", A. Duranti & C. Goodwin (eds.) *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-42.
- Habermas, Jürgen (1981/84) *The Theory of Communicative Action*, vol. 1: *Reason and the Rationalization of Society*, Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen (1984/89) "Med pilen rakt in i samtidens hjärta – Till Foucaults föreläsning över Kants *Vad är upplysning?*", Brutus Östling (ed.) *Vad är upplysning?*, Stockholm/Stehag: Symposion Bokförlag.
- Hall, Stuart (1997) "The work of representation", Hall, S. (ed.) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, London: Sage, pp 13-74.
- Hartley, John (1996) *Popular Reality: Journalism, Modernity, Popular Culture*, London: Arnold.
- Johannisson, Karin (1990) *Medicinens öga: Sjukdom, medicin och samhälle – historiska erfarenheter*, Stockholm: Norstedts.
- Kepplinger, Hans-Mathias et al. (1991) "Instrumental Actualization: A Theory of Mediated Conflicts", *European Journal of Communication*, vol. 6:263-90.
- Kepplinger, Hans-Mathias & Renate Köcher (1990) "Professionalism in the Media World?", *European Journal of Communication*, vol. 5: 285-311.
- Mander, Mary S. (1987) "Narrative Dimensions of the News: Omniscience, Prophecy, and Morality", *Communication*, vol. 10: 51-70.
- Mattelart, Armand (1996) *The Invention of Communication*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Moi, Toril (1994/96) *Simone de Beauvoir: Hur man skapar en kvinnlig intellektuell*, Stockholm/Stehag: Symposion Bokförlag.
- Pietilä, Veikko (1992) "Beyond the News Story: News as Discursive Composition", *European Journal of Communication*, vol. 7:37-67.
- Thompson, John B (1990) *Ideology and Modern Culture: Critical Social Theory in the Era of Mass Communication*, Cambridge: Polity Press.
- Thompson, John B. (1993) "The Theory of the Public Sphere", *Theory, Culture & Society*, vol. 10:173-89
- Todorov, Tzvetan (1984), *Mikhail Bakhtin – The Dialogical Principle*, Manchester: Manchester University Press.

Hillevi Ganetz:**Hennes röster. Rocktexter av Turid Lundqvist, Eva Dahlgren och Kajsa Grytt***Symposion, Stockholm/Stehag 1997 (Doktors-avhandling)*

Hillevi Ganetz har skrevet en stor, grundig doktorafhandling om kvindelige rockartister. Hendes hensigt har været at "undersöka vad som händer då kvinnor som 'de Andra' uttrycker sig inom den populära estetiska diskursen som kallas rock" (11). Dette har hun gjort ved, som hun skriver i indledningen til det allerførste kapitel, at analysere tre kvindelige rockartisters tekster, ved at stille spørgsmål om *hvad* disse kvinder skriver om og *hvorfor* deres tekster har fået dette bestemte indhold. For at svare på *hvad*-spørgsmålet har hun dels analyseret teksternes formstrukturer, dels tolket dem, dvs rekonstrueret den verden de åbner. For at svare på *hvorfor*-spørgsmålet har hun gået til teksternes *kontekster*, først og fremmest deres kulturelle kontekster.

I det følgende skal jeg kommentere dette arbejde nærmere. Jeg starter med en temmelig detaljeret præsentation af indholdet i afhandlingens to første kapitler for det er her selve arbejdets grundlag lægges.

Oversigt

Kapitel 1 handler om metode og teori. Først diskuteres udvalget af materiale. HG's udgangspunkt var at der skulle fokuseres på tekster af svenske kvindelige rockartister "som avsatt djupa spår i svensk rockhistoria" (12f). Hun beskriver hvordan en række kriterier blev sat op, og hvordan disse kriterier førte til at det blev netop kunstnerne Turid Lundqvist, Eva Dahlgren og Kajsa Grytt som blev valgt ud.

I næste hovedafsnit diskuteres tolkningsstrategier. HG's udgangspunkt er Paul Riceours hermeneutik og hans diskussion af forholdet mellem at "forklare" og at "forstå". At forklare bestemmes som at frilægge strukturer i teksterne, mens at forstå eller tolke dem er at følge den tankeretning som åbnes gennem teksten. Men, understreges det, for at åbne teksternes verden må de læses i deres specifikke sammenhæng, op imod forskellige omgivende kontekster. I afhandlingens sammenhæng

begrænses disse specifikke kontekster til teksternes egne eksplicitte referencer, men dog med den væsentlige tilføjelse at HG har støttet sig til en række teoretiske perspektiver – for at bestemme hvilke kontekster som kunne være relevante. Også disse teorier er altså i en vis forstand kontekster, eller i det mindste kontekst-konstituerende.

Næste hovedafsnit handler om de teoretiske udgangspunkter. Der er her tale om korte, komprimerede, ofte næsten stiksordsagtige gennemgange af fire teoridannelser: (i) med udgangspunkt i *Cultural Studies*-traditionen og med eksplicit reference til Birmingham-skolen diskuteres forskellige definitioner af kulturbegrebet og der opteres for en definition hvorefter kultur forstås som social praksis, som kommunikation ved hjælp af symbolske udtryk. (ii) Rockteksterne placeres historisk i moderniteten, og der refereres til forskellige *modernitetsteoretikere* – Max Weber om "Entzauberung", Thomas Ziehe om "kulturel frisættelse", Anthony Giddens om den øgede "refleksivitet". En central problematik i afhandlingen vil være, fremhæves det, hvordan moderniteten, forstået som socialt, kulturelt og psykisk fænomenen, kommer til udtryk i populære tekster skrevet af kvinder. (iii) Og når det gælder forståelsen af modernitetens psykiske udtryk, vender HG sig til *psykoanalysen*, ikke den ortodokse freudske variant som historisk er forankret i en tidligere fase af moderniteten, men primært til teoretikere som Chodorow og Kristeva. (iv) HG's arbejde har endelig også et feministisk perspektiv hvilket bl.a. kommer til udtryk i valget af emne og i anvendelsen af teorier fra det som løseligt kaldes feministisk teori.

I de resterende dele af kapitel 1 diskuteres rocktekster generelt som populærkultur, derefter fokuseres der på tekstbegrebet, på rock og på rocktekster. Og derefter kommer så en række forskningsoversigter: forskning om rock, forskning om kvinder i rocktekster og kvinders rocktekster, nordisk og svensk forskning om rocktekster og forskning i rockteksternes indhold.

I Kapitel 2 kommer vi lidt tættere på afhandlingens materiale, her drejer det sig nemlig om rockteksters kontekst og hovedspørgsmålene er (i) under hvilke æstetiske, sociale og psykiske vilkår skrives sådanne tekster, (ii) hvordan ændrer disse vilkår sig over tid, (iii) i hvilke sammenhænge skabes rockteksterne, og (iv) hvad er kvinders plads i rocken? Kapitlet indledes med en oversigt over vilkårene for kvinders æstetiske skaben – oversigten

er historisk anlagt men inddrager også teoretiske synspunkter af forskellig art. Derefter følger en kritisk læsning af svensk rockhistoriekrivning, hvor det påvises at kvinder stort set har været fraværende i de historiske fremstillinger. Dette leder over til en kort skildring af kvinder i rockhistorien. Og kapitlet munder ud i en diskussion af de forhindringer som møder kvinder i musikken/rocken, og af hvorfor kvinder trods alt drages til rock som æstetisk udtryksmulighed.

På dette tidspunkt er vi kommet til side 91 i afhandlingen. Og her begynder så den egentlige analyse: tre kapitler om henholdsvis Turid Lundqvist, Eva Dahlgren og Kajsa Grytt. Jeg skal ikke her gå dybere ind i disse kapitler, men eftersom de alle tre er organiseret på næsten samme måde, så lad mig blot skitsere den underliggende struktur:

Der startes med en biografisk skitse. Derefter følger en oversigt over den pågældende kunstners produktion – det er her pladeudgivelserne som er udgangspunktet, oversigten former sig som en slags tematisk indholdsfortegnelse over de enkelte plader. Så følger sædvanligvis en skitsering af nogle kontekster – for Turids vedkommende er det f.eks. en skitsering af forholdet mellem folkemusik og rock i slutningen af 1960'erne, den svenske musikbevægelse, singer-songwriter-traditionen.

Herefter følger nærlæsninger af udvalgte tekster, hvor selve valget af tekster er bestemt af hensynet til genkommende tematikker. Nærlæsningerne er bygget op sådan at der sædvanligvis startes med et kort omtale af det musikalske forløb. Derefter følger gennemgangen af teksten – ofte sådan at der først kommer et afsnit om metriske og retoriske forhold, og derefter starter så den egentlige teksttolkning. Teksttolkningen tager udgangspunkt i teksten og inddrager så stof fra de forskellige kontekster som teksterne selv peger mod, eller som synes relevante med udgangspunkt i de teoretiske perspektiver som er lagt op som ramme om afhandlingen – f.eks. sættes Turids sang *Ödegårdar* i forbindelse med den tidlige miljøbevægelse i 1970'erne, og miljøbevægelsen karakteriseres så yderligere med udgangspunkt i bl.a. Giddens modernitetsteori.

Efter de tre store afsnit med tekstanalyser følger et relativt kort kapitel hvor analysens resultater resumeres. Og hvor der konkluderes at analyserne peger mod mangfoldighed snarere end mod ensartethed: Det er ikke muligt at udpege en specifikt kvindelig tekstualitet i disse tekster, snarere er det tekstlig polyfoni som må blive stikordet. Og også kulturel polyfoni – for teksterne bearbejder elementer fra et heterogent kulturelt referencebibliotek. På tilsvarende måde er også

jeg-positionerne i teksterne ganske forskelligartede, her tales med en mangfoldighed af stemmer. Det er altså ikke muligt at udlæse en afgrænset kvindelighed i teksterne, ”utan där konstrueras en väv av flera kvinnligheter” (283). Og dette signalerer for HG at det også i al almindelighed er umuligt at afgrænse en kvindelighed som er dækkende for alle kvinder i den vestlige kultur.

En første vurdering

Jeg har givet denne relativt udførlige præsentation af afhandlingen for at demonstrere dens bredde. Der er, som det fremgår, tale om en meget omfattende, meget stofrig afhandling, præget af grundigt arbejde og stor omhu for detaljen. Afhandlingen er overskueligt organiseret og de enkelte afsnit er gennemarbejdede. De teoretiske oversigter i starten og ekskurserne inde i de analytiske afsnit vidner for det første om omfattende læsning i både ældre og nyere teorier, for det andet om grundig tilegnelse af de mange forskelligartede teorier. Der går gennem hele fremstillingen en løbende diskussion hvor teoridannelser sættes i spil mod hinanden. Fremstillingen er ræsonerende, men dog således at præsentationen af de teoretiske problemstillinger først og fremmest er pædagogisk forenkende, snarere end selvstændigt argumenterende. Også de historiske ekskurser hvor primærteksterne sættes ind i en svensk musikhistorisk sammenhæng virker solide – men det er jeg nok ikke den rette til at vurdere.

Altså, et solidt, grundigt akademisk arbejde. Og også et fortjenstfuldt arbejde, et arbejde som veloplagt og energisk tager fat på et område som hidtil har været ganske stedmoderligt behandlet i akademiske sammenhænge – ikke kun i Sverige. For ganske vist er populærkulturelle fænomener efterhånden accepteret som legitime studieobjekter, men både når det gælder populærmusik i almindelighed og kvindelig populærmusik i særdeleshed er der stadigvæk meget store, hvide områder på det akademiske landkort. HG's afhandling er et velkomment bidrag til udforskningen af et af disse områder. Og når jeg i det følgende kommer med en række kritiske kommentarer til forskellige aspekter af HG's arbejde, så er det vigtigt at erindre at udgangspunktet altså er en generel positiv vurdering af afhandlingen, af dens emne og af dens overordnede projekt.

Rock goes Academia

Den første kritiske kommentar har netop at gøre med afhandlingens forhold til den universitære

institution. For det umiddelbare indtryk man får er at afhandlingen kæmper med et ikke-formuleret legitimationsproblem, og at den bestræber sig ganske voldsomt på at løse dette problem ved at være ”korrekt”, næsten hyperkorrekt, akademisk korrekt. Dette træder frem både i stoffets organisering og i den fremstillingsmæssige detalje.

Tænk på afhandlingens struktur: indledende præsentation af problemstilling, afgrænsning af materialet, bestemmelse af de teoretiske rammer, oversigt over tidligere forskning på feltet, problematisering – og så tre kapitler med analyser. Plus en konklusion. Afhandlingen er, set udefra, helt forrygende traditionalistisk i sin opbygning. Akademisk grundighed og overholdelse af det akademiske samfunds normer er der naturligvis ikke noget galt i, ja det er vel nærmest en dyd når det drejer sig om en doktorafhandling, men i dette tilfælde er det som om der snarere tale om demonstrativ dydighed, som om afhandlingen forsøger at overopfylde alle traditionens krav – med det resultat at fremstillingen bliver helt unødigt omstændelig. Bare for at nævne et enkelt eksempel: Skulle det virkelig være nødvendigt at bruge 10 sider i kapitel 1 på en abstrakt og syntetiserende præsentation af de fire ganske komplicerede og heterogene teoriområder som HG agter at bruge i sit senere analytiske arbejde? Hun er vist egentlig selv i tvivl. I opsummeringen på side 30 skriver hun i hvert fald, at ”redogörelserna är inte heltäckande och gör inte hel rättvisa åt dessa teories och perspektivs komplexitet”. Og tilføjer så at hun vil ”ständigt återvända till dem i textanalyserna vilket kommer att ge en mer mångfasetterad och problematiserad bild av dem”. Men hvorfor så tynde fremstillingen med den slags indledende, utilstrækkelige redegørelser? Man spørger sig selv om det er selve genren *svensk doktorafhandling* som dikterer fremstillingen. Eller om det måske drejer sig om at legitimere behandlingen af det populære kulturelle emne ved simpelthen at overopfylde de traditionelle, akademiske krav?

Den akademiske korrekthed træder også frem på mikroplanet. Bl.a. i form af retoriske formuleringer præget af hvad man kunne kalde *tålmodige forbehold*. Som eksempel kan nævnes et afsnit fra konklusionen, hvor HG, efter at have understreget nødvendigheden af at støtte sig på teksttolkninger i et projekt som dette, skriver:

Jag vill dock understryka att min avsikt med att framhäva de kvalitativa metodernas fördelar i medie- och populärkulturforskningen inte är att ytterligare underblåsa kontroversen mel-

lan kvalitativa och kvantitativa metoder överhuvudtaget ... (284).

For en udefrakommende læser virker dette tekststykke som et led i en dialog. Der er ganske vist ikke noget ”du” i denne tekst, men man mærker at der tales – tålmodigt, pædagogisk – til et institutionelt subjekt som har behov for overtalelse.

Der er mange andre former for tålmodige forbehold og for akademisk (og til dels også politisk) korrekthed henigennem afhandlingen: Det betones f.eks. at ”malestream”-rock skal ses som ”en diskursiv konstruktion av manlighet och inte som en automatisk följd av det biologiska könet” (39); et andet sted hedder det at litteraturanalytisk terminologi kan anvendes ved analyser af rock-tekster ”inte för att visa att också rocktexter kan nå upp till bokpoesiens norm, att de är lika ’bra’ som lyrik, utan för att terminologien helt enkelt utgör et ’språk’ att tala om texternas formella element (43) – og der er mange andre steder af samme type, steder hvor teksten emfatisk understreger enkle, helt indlysende pointer, og hvor man fornemmer at der argumenteres – tålmodigt, pædagogisk – i forhold til ikke-ekspliciterede institutioner og forskningspolitiske grupperinger.

Den fraværende musik

Et vigtigt moment i denne forbindelse er afhandlingens behandling af musikalske problemstillinger. ”En detaljeret analys av en rocktext kräver att hänsyn tas till vad musiken tillför ...”, skriver HG indledningsvis (18). Første indvending er naturligvis selve forestillingen om ”vad musikken tilfører”: I betragtning af at hensigten med afhandlingen er at undersøge hvad der sker når kvinder udtrykker sig i rock-idiomet – så virker det temmeligt påfaldende at HG bevidst vælger at fokusere på teksterne og betragte musikken som noget sekundært. I forhold til afhandlingens problemstilling burde spørgsmålet naturligvis vendes om: Hvad er det teksten tilfører musikken? Eller: hvordan spiller teksten sammen med musikken? De tre kvindelige kunstnere som afhandlingen drejer sig om, er jo ikke lyrikere hvis tekster tilfældigvis er blevet sat i musik, de er tværtimod kvinder som selv har valgt at udtrykke sig gennem rock-musik.

Det næste problem er det HG omtaler som sine ”rudimentära musikanalyser”. Hun skriver at hun har ”försökt placera in musikanalyserna på en relativt avancerad lyssnars nivå, en lyssnare dock utan musikvetenskapliga examina” (18). Igen et undskyldende, forklarende forbehold – forklædt

som pædagogik, men i realiteten et knæfald for traditionelle akademiske, institutionelle bås. Eller rettere: én bestemt bås. For som det fremgår af afhandlingen har HG jo ingen samvittigheds-mæssige eller fremstillingsmæssige problemer når hun giver sig i kast med modernitetsteoretiske og psykoanalytiske problemstillinger selvom hun, mig bekendt, hverken har embedseksamen i samfundsvidenskab eller har gået den lange psykoanalytiske uddannelsesvej. Det er med andre ord kun den musikvidenskabelige tilgang til stoffet som man må afstå fra når man ikke har eksamensbevis?

Men pointen er jo, at det i dagens institutionelle situation er bydende nødvendigt at nogen faktisk foretager denne type musikanalytisk arbejde, hvad enten de har eksamensbevis eller ej. HG understreger selv problemet flere gange undervejs, f.eks. i forbindelse med en diskussion om musikkens "svenskhet" (200), nemlig at den institutionelle musikvidenskab sjældent beskæftiger sig med populærmusik. Hertil kan man tilføje, at det er et generelt problem i populærmusikforskningen, både i Norden og internationalt, at de ganske få, uddannede musikologer som deltager i arbejdet som regel vælger at forklæde sig som sociologer og stort set aldrig skriver analytisk om musikken selv. På dette felt er ethvert analytisk bidrag velkomment. Efter min mening er det en klar mangel ved afhandlingen at HG ikke fokuserer meget kraftigere på musikkens rolle i sammenhængen. Hendes omsorg for de institutionelle grænser medfører at hun stort set forholder sig neutralt beskrivende til musikken, men samtidig er der flere steder undervejs hvor man fornemmer at hun faktisk kunne have gået betydeligt videre, ind i egentlige analyser og tolkninger af det musikalske stof.

Tekst, teori, kontekst

I afslutningskapitlet henviser HG til varemærket "His Master's Voice" og skriver så:

Här i detta arbete är det istället hennes röst som står i centrum, inte så mycket hennes klingande röst som den röst eller rättere sagt de röster som konstrueras i rocktexter skrivna av tre kvinnor. (271)

Altså: det er de tre kvinder, deres tekster, som har været afhandlingens centrum.

Min indvending er at der er meget langt ind til dette centrum. Jeg tænker her ikke kun på den overordnede organisering af stoffet (før man kommer til kapitlerne om teksterne, må man igennem 100 siders indledende akademiske armbøjninger),

men også, og især, på den måde teksterne behandles i de tre analytiske kapitler. For at sætte sagen på spidsen: Faktisk er det meget lidt af denne afhandling som direkte fokuserer på teksterne selv – ja, så lidt at det er et spørgsmål om det centrum, HG taler om i citatet ovenfor, overhovedet er synligt. Dette kan også formuleres på en anden måde: Der er en gennemgående uklarhed i afhandlingen om forholdet mellem tekst, teori og kontekst.

Udgangspunktet er, som nævnt, Paul Riceours hermeneutik, nærmere bestemt forholdet mellem at forklare og forstå – hvor forståelse bestemmes som at følge den tankeretning teksten åbner. Enhver tekst åbner sig i mange forskellige retninger, og hvilken retning man vælger at følge, afhænger naturligvis af hvad den overordnede hensigt med tolkningen er. Med henvisning til HG's indledende problemformulering kunne man sige at formålet vel simpelthen er at "undersöka vad som händer då kvinnor som 'de Andra' uttrycker sig inom den populära estetiska diskursen som kallas rock". Og ideelt set burde det så være dette formål som bestemte hvordan den fortolkende åbning konkret skulle foretages. Men allerede i de indledende bemærkninger om analysens grundlag fornemmer man en vis uklarhed i sigtet:

Utgångspunkten har varit att följa texternas väg och att lyfta fram de kontexter som dessa 'talar' om, men för att få syn på vilka kontexter som kan vara relevanta tar jag stöd i ett antal teoretiska perspektiv som hjälper till att avgränsa vad som kan vara viktigt att leta efter. (16)

Formuleringen om at forskellige teoretiske perspektiver skal bruges til nærmere at afgrænse hvad det er man bør lede efter, virker umiddelbart ejendommelig – det er som om det ikke er tilstrækkeligt at følge de veje teksten selv udstikker, som om teoretiske problemstillinger har en slags primat over tekstens egne åbninger, som om tolkning i virkeligheden er den stik modsatte bevægelse, ikke fra tekst til kontekst, men fra (teoretisk) kontekst til tekst. Og i de konkrete analyser som følger i afhandlingens kapitel 3-5 dukker den samme form for uklarhed op i mange forskellige sammenhænge. Et par eksempler:

Turids sang "På din motorcykel" bruges som udgangspunkt for en kort fremstilling af psykoanalytisk farvede synspunkter på forholdet mellem far og datter. Fremstillingen bygger primært på Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudbergs bog *Historien om flickor og pojker* (1991), og det fremhæves bl.a. at små piger tidligt lærer at opføre

sig "feminint" for at få farens positive opmærksomhed. HG henviser så til Turids tekst, nærmere bestemt til linjen "Du var min första kille", og skriver:

Som den första raden av vers 2 mycket riktigt säger så är fadern den lilla flickans första 'kille' eller första kärleksobjekt som är olik henne själv (men inte det första kärleksobjektet som är modern). Men så småningom måste dottern överge de barnsliga kärleksobjekten som föräldrarna utgör ... (133)

Hvad betyder "mycket riktigt" i dette citat? Jeg personligt kan vanskeligt opfatte det anderledes end at Turid her får et lille, anerkendende skulderklap for at hun, "mycket riktigt", er kommet frem til at formulere nogenlunde samme indsigt som Bjerrum Nielsen og Rudberg (og bag dem et helt kompagni af andre psykologer). Men samtidig fremgår det så også af citatet at Turid ikke er lige så teoretisk skoleret som Bjerrum Nielsen, Rudberg et al., for egentlig siger hun jo ikke andet end "Du var min första kille". Hun siger f.eks. ikke at faren er det "första kärleksobjekt som er olik henne själv" – det må HG selv skrive. Og det er heller ikke Turid, men HG selv som tilføjer parentesens "men inte det första kärleksobjektet som är modern". Måske er det denne teoretiske utilstrækkelighed som gør at HG allerede i næste sætning simpelthen dropper Turids tekst og fortsætter med sin mere almene, teoretiske fremstilling af far/datter-forholdets psykologi. Forholdet mellem tekst og teori er, med andre ord, blevet vendt om i forhold til udgangspunktet: Teorien er her ikke længere et middel til at åbne teksten eller til at følge tekstens referencer, teorien er blevet ophøjet til at være tekstens facitliste, og fremstillingen af teorien er tilsyneladende blevet et mål i sig selv.

Et andet eksempel kan være analysen af Eva Dahlgrens tekst "Ingen och alla är du". De to første strofer i denne tekst domineres af spørgsmål som ikke besvares. Spørgsmålene drejer sig, ifølge HG, om det fremmedgjorte subjekts behov for fællesskab osv., og teksten betragtes som repræsentativ for Dahlgrens første album som, igen ifølge HG, skildrer individets oplevelse af kaos og referenceløshed (165). "Denne tematik är inte ovanlig i rocktexter", hedder det, hvorefter fremstillingen så forlader Dahlgren og bliver til en generel fremstilling af en "typiskt senmodern upplevelse av främlingskap", med henvisninger til Giesen, Ziehe, Weber. Af og til vender HG tilbage til Dahlgrens tekst, for straks efter igen at drage ud i teorilandskabet, hvor vi bl.a. møder Benjamin og Baudelaire. Undervejs på rejsen hører vi at

"autoriteternas kraft har försvagats" i det moderne samfund. Hvortil man kan indvende at de teoretiske autoriteters kraft i det mindste synes at være helt usvækket: Her, som i så mange andre af afhandlingens analytiske afsnit, køres der med meget store, teoretiske bulldozere henover relativt spinkle tekster.

Et sted i indledningen skriver HG at hun har ikke villet benytte sig af publicerede interviews hvor de tre kvindelige kunstnere taler om deres tekster, og hun har heller ikke selv gennemført interviews med dem. Hensigten har været at undgå at blive låst fast på forfatternes egne tolkninger. Og, hedder det, derfor har HG's "utgångsposition i texttolkningen varit mycket lik den 'vanliga' lyssnarens och läsarens, vilken ju heller inte har tillgång till något annat än texterna själva" (19). Det er et temmelig ejendommeligt argument: den vanlige lytter læser jo netop aviser og kender i øvrigt kunstnerne fra en lang række andre sammenhænge, fra interviews i andre medier, fra imageopbygningen osv. Og alt dette er vel også en del af den relevante tolkningskontekst. Set i sammenhæng med argumentet om at det er nødvendigt at inddrage teoretiske perspektiver for at kontekstualisere teksterne og finde ud af hvilke kontekster som er mest relevante, virker denne holdning til de empiriske forfattere som en slags overdreven kyskhed: Tilsyneladende har alle andre lov til at ytre sig om teksterne end netop forfatterne selv.

Og når man så f.eks. læser konklusionen på analysen af Dahlgrens tekst, kommer man nemt til at spekulere på hvorfor det skulle være bedre at stole på de teoretiske autoriteter end på Dahlgren selv. For er det nu egentlig nødvendigt at gå omvejen over Ziehe, Weber og Benjamin for at forstå at teksten siger at "var och en måste i sitt inre själv söka svaret på de frågor denna tid ställer" (167)? Kan man hævde at denne tekst egentlig er blevet "åbnet" ved et par siders korte henvisninger til en håndfuld modernitetsteoretikere?

Eftersom det analytiske udgangspunkt er Ricoeurs hermeneutik, kunne man forvente at "åbning af teksten" måtte betyde nuancering, udfoldelse, komplicering. Men det er ofte det omvendte der sker: teksternes konkrethed bruges som afsæt for henvisninger til teoriernes generaliseringer og abstraktioner. Og i de fleste tilfælde er også selve præsentationen af de forskellige teorier betydeligt mere abstrakt end fremstillingen i de teoretiske værker der henvises til. Det er således først og fremmest pædagogiske, sammenfattende referater af teorier som bruges til at kontekstualisere teksterne. Det analytiske arbejde bliver på denne måde primært en "glosse", en fortløbende kom-

mentar til teksten: Når Dahlgren skriver "stad" blinker der et link som fører læseren til en kortfattet omtale af Benjamin og af Baudelaires flanører, etc.

Som nævnt var det HG's hensigt at undersøge hvad der sker når kvinder udtrykker sig i rock-idiolet. Indløser afhandlingen denne intention? I en vis forstand ja. I det mindste kortlægger HG igennem sin afhandling hvad de tre udvalgte kvindelige kunstnere skriver om, og hun giver også nogle interessante bud på hvorfor deres tekster har fået dette bestemte indhold. Men som jeg har prøvet at demonstrere i det foregående er det som om det konkrete arbejde i afhandlingen er drevet mere

af teoretiske interesser end af en interesse for den grundlæggende problemstilling. I det mindste er relationen mellem "hvad" og "hvorfor" mange steder fremstillet på en problematisk måde. I de bedste afsnit bidrager de teoretiske afsnit til at få centrale tekstlige tematikker til at træde i perspektiv, men der er samtidig lidt for mange steder hvor de teoretiske afsnit nærmest valser teksterne flade.

*Peter Larsen
Institutt for medievitenskap
Universitetet i Bergen*

Från forskarföreningarna

*Referat af SMID's årsmøde 1997:
Digital mediekultur: Interaktivitet, konvergens & netværk*

Steven Jones:

Virtuel kultur og det moderne fællesskab

Hovedemnet var Internet som medium med vægt på en bredere kulturel diskussion af de former for fællesskab, som on-line-kommunikation giver mulighed for. Det er først inden for de sidste 5 år, at det er blevet klart, at Internet ikke blot er et kommunikationssystem, men et egentligt medium, påpegede han. Med udgangspunkt i en kort gennemgang af Internets historie redegjorde Jones for, hvilke interesser der har været involveret i forskellige faser af nettets opbygning. Han belyste disse interessers indbyrdes styrkeforhold med henblik på at beskrive, hvilke former for fællesskab nettet har befordret. I den forbindelse pegede han på virkningen af den voksende kommerialisering af Internet og pegede på, at nettet i stigende omfang blev amerikaniseret: Stort set alle Web-sider er engelsksprogede, da det udgør forudsætningen for at blive registreret på søgemaskinerne, hvilket på sin side er en forudsætning for, at Web-sider overhovedet bliver set.

Desuden blev de særlige kommunikative betingelser, som gælder for Internettet, diskuteret, hvor den særegne dobbelthed af offentlig og privat kommunikation blev fremhævet sammen med det forhold, at identitet er både usikker og omskiftelig i on-line-kommunikation, fordi man kan udgive sig for at være hvem som helst i et system, hvor det ikke er muligt at identificere afsenderne. Jones hæftede sig især ved nettets begrænsninger med hensyn til udviklingen af fællesskaber og pegede bl.a. på, at fællesskab har en geografisk baggrund, som ikke findes i netkommunikation. Mange af de virtuelle fællesskaber har baggrund i, at mennes-

ker, der ligner hinanden og har samme interesser, let kan komme i kontakt med hinanden. Dette har ikke mindst stor betydning for unge, påpegede Jones, som imidlertid samtidig hæftede sig ved bagsiden af nettets mange brugergrupper. Problemet er dels, at der som regel tale om meget kortvarige kontakter, som ikke skaber egentlige fællesskaber, og dels at sociale og kulturelle forskelligheder ikke kommer til udtryk, når dem, der kommunikerer med hinanden er så påfaldende ens. Dette er ikke mindst et problem, fordi det fortsat primært er den hvide middelklasse, som har adgang til nettet.

Paul Mayer:

Computermedia in a Reception Analytical Context

I den introducerende del af sit oplæg tog Paul Mayer udgangspunkt i, at computermedierne ikke i noget særligt omfang er blevet studeret ud fra receptionsanalytiske metoder. Brugerens aktive rolle i computerkommunikationen er hos f.eks. Nicholas Negroponte og Sherry Turkle såklart forudsat, men ikke objekt for egentlige brugerstudier. Her kommer receptionsanalysen og dens metoder ind i billedet, og i den forbindelse fremhævede Paul Mayer sit ønske om at inddrage perspektiver fra bl.a. Janice Radway, Ian Ang og David Morleys arbejder i.f.m. forståelse af computermediernes brug i den hverdagslige kontekst. Et sådant generativt studie vil f.eks. søge at udlede begrebsmæssige kategorier og meningshelheder i brugernes omgang med og sprogbrug om computeren. Når receptionsanalysen appliceres på computeren kræver det teoretisk udfoldes af tekstens status i computerkommunikationen set i relation til brugerens aktive rolle. Skiftet i sprogbrug fra 'publikum'/'læser' til 'bruger' tematiserer helt direkte dette problem.

Paul Mayer pegede på, at der er behov for meget forskningsarbejde på dette felt, og han benyttede herefter resten af sit oplæg til at fremlægge metoder og foreløbige resultater af sin kvantitative og kvalitative undersøgelse af en gruppe studerendes holdninger til og sprogliggørelse/begrebsætning af computeren som medie, fænomenet World Wide Web og et konkret chat-program. Den efterfølgende diskussion prægedes af metodiske spørgsmål til den konkrete undersøgelse, hvis foreløbige resultater alle hidrørte fra spørgeskema-delen i undersøgelsen.

Terje Rasmussen:

Sociologiske tilgange til de nye digitale medier

Terje Rasmussen tog afsæt i det seneste årtis deregulering af telekommunikationen samt dens nye indhold. Udviklingen har dels skabt en helt ny interesse for telekommunikationen og herunder også fornyet forskningsinteressen. Samtidig er udviklingen med til at blotlægge mediasociologiens hidtidige manglende interesse for digitale medier.

Terje Rasmussen skitserede derpå 4 centrale områder som en forskning i digitale medier kan rette sin interesse imod:

1. Medieinstitutionerne: Udviklingen fremmer en udvikling af nye institutioner og skaber konvergens mellem forskellige og hidtil adskilte institutioner. Dette fordrer en mediepolitisk og forskningsmæssig konvergens. Kan og vil man mediepolitisk forsøge at regulere? Og hvilke teorier og modeller vil man være nødsaget til at sammentænke, når man vil belyse institutionerne?
2. De digitale tekster: Med digitale medier får vi en helt ny type tekster, der adskiller sig fra hidtidige tekster ved at indbefatte en langt højere grad af valg fra læserens/brugerens side end ved traditionelle tekster. D.v.s. begrebet interaktivitet bliver centralt.
3. Den sociale interaktion: De digitale medier åbner for nye fællesskaber 'on-line': hvorledes fungerer disse fællesskaber, og hvad bruger den enkelte dette til? Samtidig vil udviklingen forstærke interessen for det sociale liv rundt om computeren.
4. De sociale forandringer: Der er behov for historiske analyser, der kan belyse hvorledes nye medier både er en del af større sociale forand-

ringer, og samtidig selv bidrager til forandringerne.

De to gennemgående og centrale aspekter i udviklingen er udfra en sociologisk interesse henholdsvis digitaliseringen og dereguleringen. For forskerne rejser der sig endvidere en lang række definitionsproblemer. Først og fremmest bliver det svært at definere, hvad der er 'nye' og hvad der er 'gamle' medier. Vi er midt i en forandringsproces, hvor det er svært at finde de systematiske forandringer. Overgangen fra massemedier til 'nye' medier er ikke præget af kontinuitet. Derfor bliver også mediebegrebet problematisk. Institutionelt viser overgangen også at der er uklare grænser, idet 'gamle' medier tager 'nye' medier i brug. det sker f.eks. når aviser lægger nyheder ud på nettet. Det medfører bl.a., at dead-line mister sin betydning, og det ændrer afgørende på de fleste traditionelle medieinstitutioner.

Alt i alt er udviklingen en proces, der både skal ses som en sociologisk og en teknologisk forandring, hvis følger indtil videre er uforudsigelige. Men eftersom distinktionen mellem forskellige medier bliver umulig at opretholde kan det være nyttigt at begynde at tale om forskellige medie-'modes'.

Kulturelt set tegner overgangen en forandring fra en kultur baseret på kalkulation til en post-moderne kulturel simulation. Udviklingen udfordrer de eksisterende sociologiske forståelsesrammer. F.eks. viser den historiske udvikling af Internettet at offentlighedsbegrebet bliver udfordret, idet den traditionelle medieindustri her ser nye muligheder. Brugernes af traditionelle medier bliver således forandret til konsumenter.

Terje Rasmussen rundede af med at konkludere, at den ny medieteknologi vil influere de sociale systemer. For at belyse mediernes rolle i social integration og den sociale integration bliver det fremover nødvendigt at skelne mellem forskellige former for integration, som er muliggjort af forskellige medier. I opposition til Habermas's skelnen mellem social integration og system integration foreslog han en ny integrativ typologi, som kan omfatte de digitale medier:

- Ikke-medieret integration
- Hermeneutisk integration
- Dialogisk integration
- Panoptisk integration

Jens F. Jensen:

Interaktivitet, interaktiv mediekultur – interaktiv medieforskning?

Formålet med Jens F. Jensens foredrag var at give et overblik over de interaktive teknologier, der pt er under udvikling. Dette blev illustreret vha forskellige eksempler på apparatur og interaktivt indhold.

Udgangspunktet for gennemgangen var, at det er umuligt at forudsige teknologiens sociale, kulturelle og økonomiske gennemslagskraft. Telefonen og HD-TV er slående eksempler på denne problematik. I forbindelse med udbredelsen af telefonen udtalte en af de første brugere, en amerikansk borgmester, at denne teknologi var så nyttig, at hver amerikansk by med tiden sikkert ville besidde et eksemplar. Omvendt blev der for blot ti år siden knyttet store økonomiske forventninger til HD-TV. Denne analoge teknologi synes imidlertid at være gået helt i glemmebogen i den digitale tidsalder.

Jens F. Jensen startede med en nyttig indkredsning af begreberne digitalisering, konvergens, interaktivitet og multimedier. Multimedier er kombinationen af flere forskellige udtrykssystemer (tekst, tal, grafik, audio, video etc.), der er integreret og styret af en digital processor.

Dermed er multimedier karakteriseret ved, at træk fra de særskilte medier, TV og PC, begynder at konvergere. Brugerne forlanger således 'tv features' som lyd, billede og video i deres computere. Og af tv forlanger de 'computer features' som content-on-demand og interaktivitet, dvs. muligheden for selv at levere input til mediet.

Denne produktkonvergens er et væsentligt aspekt ved udviklingen af interaktive teknologier, men langt fra det eneste. Udviklingen drives fremad af fire hovedaktører, med hver deres traditionelle forankring i værdikæden: computerbranchen som en forudsætningsskabende teknologi, publiceringsbranchen (forlag, aviser, musikindustri etc.) som indholdsproducenter, tv-, film- og underholdningsbranchen som både forudsætningskabende teknologier, indholdsproducenter og distributører, og telekommunikationsselskaber (telefon- og kabelselskaber) som distributører.

Spillet mellem disse aktører ytrer sig på tre felter. Dels i industriel konvergens: i dannelsen af (multi)mediakonglomerater, der integrerer tjenester og produkter fra hele værdikæden. Dels i kampen om 'informationsmotorvejene', dvs. i de forskellige aktørers forsøg på at kontrollere de informationsnetværk, der tillader millioner af brugere at kommunikere, interagere og modtage tjenester (f.eks. det traditionelle telefonnetværk eller

Worldwide Internet). Og dels i kampen om den rette 'platform' for interaktiv teknologi: altså om hvilket apparat, TV eller PC, der skal være udgangspunktet for integrationen af TV- og PC-træk. Jens F. Jensen præsenterede her en fem-trins skala af teknologiske bud, der spænder fra TV til PC, nemlig:

- TV
- WebTV, iTV, TV-PC
- Network Computer (NC), NetPC, WebPC
- PC-TV
- PC

og gennemgik vha eksempler de teknologiske og markeds-mæssige (producenter, økonomiske omkostninger, målgrupper) karakteristika ved hhv WebTV, NC og PC-TV.

Mens de forskellige aktører i diverse industrielle alliancer kæmper hårdt om dominans på 'hard ware' siden, er 'soft ware' derimod endnu en mindre udviklet side af interaktiv teknologi. Foredraget gennemgik derfor afslutningsvist muligheder for interaktive applikationer og interaktivt indhold ved at relatere multimedier til forbrugernes behov i hjemmet og på arbejdet. En række muligheder for interaktive TV-tjenester blev opregnet: underholdning, uddannelse, information, kommunikation, games, transaktion, reklamer. Og der blev vist konkrete eksempler på multimedieapplikationer, nemlig et elektronisk museum og et interaktivt atlas.

Frands Mortensen:

Mediekonvergens i mediepolitisk perspektiv.

Dette indlæg fungerede som en optakt til den efterfølgende paneldebat, hvori deltagere fra mediebranchen deltog.

Frands Mortensen tog afsæt i en beskrivelse af de mange nye medieformer, som forbrugerne vil blive tilbudt i fremtiden. Det store problem for branchen er, at det er umuligt at forudsige hvilke ting, forbrugerne faktisk vil have.

Et af de tilbud som vil rumme flest muligheder bliver digitale tv-apparater. Udfra en social betragtning bliver det af afgørende betydning hvorledes det digitale tv vil komme til at se ud, og hvem der står bag udviklingen. Mange er nemlig stadig bange for pc'en men fortrolige med tv. Spørgsmålet er om pc'en vil blive udviklet til et tv-apparat eller tv-apparatet vil blive udviklet, så det får pc'ens egenskaber. Samtidig er det væsentligt om det bliver pc-folk eller tv-folk, som

udvikler digitalt tv. Dels fordi de kræver forskellige former for aktivitet hos brugeren, dels fordi de har forskellig erfaring med at udvikle indhold.

Værdikæden, d.v.s. kæden fra afsender til modtager bliver mediepolitisk interessant. Den har altid været der, men med digitaliseringen bliver det tydeligt, at der er problemer i dens forskellige led. Spørgsmålet er om der skal reguleres eller ej?

Der vil komme flere trin fra afsender til modtager og der vil komme masser af 'nye' aktører ind i kæden. Udviklingen i værdikæden vil give nye afgifts- og kontrolmuligheder; d.v.s. mediepolitikken vil blive langt mere kompleks.

De centrale led i værdikæden, som repræsenterer fremtidige mediepolitiske problemstillinger er:

Transport: Hvem og hvordan skal distributionen varetages? Hvem skal eje distributionskanalerne, forstået som fysiske sendere og frekvenser?

Access: Hvem skal tage sig af betalingen? Hvad skal der betales; og hvem skal eje dekodere?

Brug: Hvordan skal 'udpakningen' hjemme finde sted? Hvilke filtre kan der lægges ind i dekodere, og hvilket dekodersystem vil man anvende?

Frands Mortensen rundede af med at opridse henholdsvis et økonomisk og et socialt perspektiv for udviklingen: På det økonomiske område vil storbrug være en fordel, da det større udbud kræver en enorm markedsføring. I en sådan situation vil en aktørs besiddelse af flere led give store fordele. Hvad angår det sociale er der en fare for at informationskløften vil blive større: de der har viden kan udnytte systemet; de andre bliver sat af. Der er to politiske muligheder for at dæmme op for denne udvikling. Dels uddannelse generelt. Dels udvikling af offentlige redaktører, der som en slags biblioteksfunktion skal guide brugere og sikre troværdighed til informationerne. Endelig vil begrebet om originalitet og dermed copyright blive et problem i det konvergerende samfund, samtidig med at opfattelsen af subjektet vil blive ændret.

Paneldebatere:

Torben Thune fra TeleDanmark Kabeltv,

Anders Kronborg fra Danmarks Radio,

Paul Natorp fra JyllandsPosten og

Simon Løvind fra Deadline.

Torben Thune: TeleDanmark har allerede valgt dekodersystem og forsøger nu at få folk til at købe dem. Indholdet er afgørende for succes i forhold til kunderne. TeleDanmark bruger derfor indholdet til at få solgt de digitale dekodere og dermed få folk ind på nettet. Man har anset det for nødvendigt at 'kickstarte' indholdet for at få fat i markedet.

Anders Kronborg: Understregede at Danmarks Radio ikke har en overordnet strategi, men flere delstrategier på det digitale område. Især er det vigtigt at være med i 'udpakningen'. Hvad angår det attraktive indhold er det svært at finde digitalt tv-stof og at udtænke særlige koncepter, der f.eks. udnytter det interaktive fuldt ud. Endelig har Danmarks Radio sikret sig adgang til nettet gennem fælles nordiske aftaler mellem tv-stationer og teleselskaberne.

Paul Natorp: Gav en oversigt over JyllandsPostens igangsatte ikke-digitale medieaktiviteter. Dernæst gik han ind i en nærmere redegørelse for Internet-avisens målsætning, indhold og læsning.

Det er JyllandsPostens filosofi, at økonomien skal balancere ved indsatsen på det elektroniske marked – det holder stik.

JyllandsPosten skal først til at omlægge sin produktion nu og vil derfor tage højde for den digitale udvikling, som bl.a. påvirker avisen som helhed og den journalistiske arbejdsmetode. Digitaliseringen vil påvirke avisernes annonceindtægter. Samtidig vil avisens rolle blive omdefinert fra at være et bladhus til en medievirksomhed, der leverer nyheder, som kan distribueres i andre medier. Endelig giver digitaliseringen mulighed for andre bearbejdningsmåder. Dels forsvinder dead-line, dels vil brug af hypertext gøre indeksering til en del af det journalistiske arbejde.

Simon Løvind: Som repræsentant for uafhængige producenter valgte Simon Løvind at præsentere en af firmaets produktioner "Black-out". Ved at gennemgå tilblivelsen og hensigterne bag beskrev han problemerne med at få finansieret danske produktioner. Han lagde derfor op til en kulturpolitisk løsning, hvor offentlig støtte skal sikre produktion af dansk indhold. Afslutningsvist efterlyste han udviklingscentre, hvor man gennem eksperimentel forskning arbejder med interaktiv dramaturgi, multimedieæstetik og tidsligheder.

Rolf Brandrud:

Public service selskabernes stilling i den digitale fremtid

Rolf Brandrud holdt et kort foredrag på baggrund af rapporten med samme titel, stilet til Nordisk Ministerråd, 1997. Indledningsvist præciserede han vha værdikæden, hvad det egentlig er, der digitaliseres. Mens første og sidste led i værdikæden (talenter og rettigheder samt brugen) forbliver analoge, digitaliseres de øvrige led: indholdsproduktionen, indpakningen, distributionen, modtagerudstyret og brugergrænsefladen. Denne digitalisering skyldes i øvrigt for 85% 'teknologi-

tryk', for 10% de offentlige myndigheders begejstring, men er kun for 5% begrundet i et konkret markedsbehov. Dette behov er imidlertid udslagsgivende for, om digitaliseringen overhovedet bliver en succes. Det er således slutbrugerne, der i sidste ende afgør det videre forløb. De må investere i digitalt modtagerudstyr. Og fordi dette er dyrt, vil analogt tv endnu i mange år fremover forblive en konkurrent til digital(t) TV-PC/PC-TV.

Man kan derfor spørge, hvad der giver brugerne tilstrækkeligt 'digital merværdi', så de er villige til at skifte udstyr? Digitaliseringen giver brugerne en tydeligere lyd samt et bredere og bedre billede, et mere simpelt navigationssystem ift programudbudet, og desuden muligheden for at tilkobles internet via tv-skærmen. Men det mest væsentlige er dog, at der skabes mulighed for at modtage tv og internet på samme skærm, på samme tid.

Succes'en beror således ikke på video-on-demand, men afhænger af udvidet broadcasting service: det såkaldte TV+, som er karakteriseret ved fuldkvalitet video fra tv, uddybende websider på skærmen, samt brugerskabt indhold, der indgår i et aktivt samspil med udsendelsen.

Public service selskabernes stilling i den digitale fremtid påvirkes af en række kampe i værdikæden. For det første kæmpes der om talenter og rettigheder, hvor digitale kanaler påvirker prisen for rettigheder på sport, film og underholdning (den tyske Kirch-gruppe har således erhvervet tv-rettighederne for VM-fodbold i 2002 og 2006 for 15,5 mrd. SEK, mens Murdoch har fremsat et tilsvarende bud på OL-rettighederne). For det andet gælder striden distributionskanalerne, hvor fremtiden tegner sig til at stå i det fiberoptiske telefon-

nets tegn fremfor i antennernes eller satelliternes. For det tredje er der en kamp om, hvem der får lov til at definere kontaktfladen til brugerne. Denne kamp gælder især rettighederne over den uforanderlige startside, som brugeren møder, så snart apparatet tændes. Denne startside kommer til at fungere som en elektronisk programguide, hvor et menu med illustrationer og reklamer hjælper brugeren til at navigere blandt de mange tilbud. En plads på startsidens bliver således guld værd, og flere aktører kan tænke sig at blande sig i kampen om at erobre retten til at sælge plads her: Microsoft, IBM, Telenor etc.

Mens den digitale fremtid således præges af store erhvervsvirksomheders interesser, så Brandrud ikke desto mindre også en væsentlig rolle for public service selskaber i dette samspil mellem TV og PC. Denne rolle skyldes, at konvergensen åbner for helt nye public service funktioner, idet også andre public service medier end radio/tv kan gøre sig gældende: f.eks. biblioteker, uddannelsesinstitutioner og andre vidensarkiver. Brandrud kunne derfor afslutningsvis opridse en række nye public service tjenester, som digitaliseringen skaber forudsætninger for: digital demokrati, troværdige forbrugeroplysninger, kulturtilbud, livslang læring, helsetjenester, information fra frivillige organisationer etc.

Referenter:

Kirsten Frandsen

Christian Jantzen

Tove Arent Rasmussen

Henrik Søndergaard

Konferenser

Kommande konferenser

21st General Assembly and Scientific Conference of IAMCR

Glasgow, Scotland, July 26-30, 1998

The theme of The IAMCR 98 Conference is *The End of the Nation? Media Forms and Media Identities in the Digital Age*. For further information see web site:

<http://auvm.american.edu/~mowlana/newwep.htm>

The 48th ICA Annual Conference

Jerusalem, Israel, July 20-24, 1998

The theme of The International Communication Association conference 1998 is *(Mis)Communicating Across Boundaries*. For further information see web site:

<http://www.icaheadq.org/conference/program.html>

Crossroads in Cultural Studies

Tampere, Finland, June 28-July 1, 1998

Preliminary programme

Saturday June 27

16:00-20:00 Registration at Tampere Hall

Sunday June 28

10:30-12:15 Plenary session: The Diffuse Borders in Globalization.

Kuan-Hsing Chen, National Tsing Hua University, Hsinchu, Taiwan: For a Geo-Colonial Historical Materialism. *Oleg V. Kharkhordin*, Harvard Academy for International and Area Studies, Cambridge, USA: Nation and Nature.

13:15-19.00 Sessions

Monday June 29

10:30-12:15 Plenary session: Nation, Race and Gender.

Patricia Hill Collins, University of Cincinnati, USA: Unnatural Hierarchies: Race, Power, and American National Identity. *Tuija Pulkkinen*, University of Helsinki, Finland: Gender and Nation.

13:15-17.00 Sessions

Tuesday June 30

10:30-12:15 Plenary session: Texts, Meanings and the Media.

Johan Fornäs, Stockholm University, Sweden: Life after Death of the Text: Interpretation and Mediation in Cultural Studies. *Catherine Belsey*, Centre for Critical and Cultural Theory, Cardiff, UK: History at the Level of Signifier.

13:15-19.00 Sessions

Wednesday July 1

10:30-12:15 Plenary session: Identity Politics and Beyond.

Paul Gilroy, Goldsmiths College, London, UK: Between Camps: Raciology and National Cultures on a Planetary Scale. *Steven Seidman*, State University of New York, USA: From Identity to Queer Politics: Critical Sociological Reflections on the Politics of Sexuality.

13:15-15:00 Sessions

For further information see web site:

<http://www.uta.fi/crossroads/>

1st International Congress on Electronic Publications

Barcelona, Spain, May 15-17, 1998

The appearance of electronic publications, their functions, the tools needed, the person(s) who will make them and, if so, in which conditions, as well as the profile of networked journalists and the problems which all this implies in the judicial, ethical, labour market, citizen networks and educational fields will be the purpose of Maig'98, the First Congress on Electronic Publishing organised by the Grup de Periodistes Digitals (GPD or Digital Journalists Group) with the Col·legi de Periodistes de Catalunya, to be held in Barcelona on the 15th, 16th and 17th May 1998, at the Universitat Politècnica de Catalunya.

Seminars

The 3 seminars will examine the three phases in the development of the Net: its beginnings, the present moment and its future development.

1. *Paper vs. Bit. A false dilemma.* The appearance of electronic publications and the growing number of newspapers, which have transferred their contents to the Net, have arisen for the latter the question of their future: Are we at the end of the era of the media made of paper? What are the implications of the appearance of several thousand electronic publications in the journalism field? What are the consequences this deep change in the information landscape will have for the journalistic enterprises and the communication professionals?

2. *Watched communication. Monitoring the Net.* The biggest threat which faces the Internet as a media is censorship. However, taking into account all the characteristics of Networking, the danger doesn't lie only, and as usual, in the authorities interference in the system. In the cyberspace, the user himself – no matter he/she is an individual, an enterprise, an organisation, etc. – has enough power to question or attack the others freedom of expression. Which forms will censorship in the Internet assume? Who will put them into practice and what for? Which new agreements or consensus will the users have to take? What will be the limits of the deontologic codes, if the latter can really exist?

3. *The origins of hyperlanguage.* Internet proposes a big challenge in the appearance of new languages, tools for communication and writing of messages. The marriage between culture and technology has not shown what its progeny look like,

but it has, on the other hand, given out enough elements to begin to do some research in this field.

Workshops

The workshops will examine the concrete aspects of the electronic publications in the particular contexts within which they develop, as well as the tools and the training needed, new fields of research and social challenges.

- Virtual communities.
- Electronic publication and language.
- Setting up new enterprises. The effect of the net on the present ones.
- Advertising in the Net
- Tools for electronic publication.
- Specialised or multi-task journalist
- Copyright in cyberspace
- Unemployment, new professions, tele-work
- Social integration
- Research (The knowledge officer and the communications engineer.)
- Education.

For further information see web site:

<http://www.gpd.org/maig98/>

Surveillance: An Interdisciplinary Conference

Liverpool, Great Britain, June 5-6, 1998

The aim of the conference is to bring together theoretical debates and case studies from activists and scholars working around surveillance in a range of disciplines and interdisciplines, including sociology, criminology, law, history, cultural, film and media studies, visual art and literature, women's studies, gay and lesbian studies, information science and architecture.

Some key questions for the conference: Should we consider surveillance as control and coercion, as assistance, or as somewhere in between? What are the developing relationships between de-regulation and overnance, and how can this be theorized? What is the relationship between fictions and esthetic practices of surveillance and institutions of social control? Are technologies and political systems of surveillance taking on a new importance in contemporary cultures?

Some of the themes and issues talking about surveillance might raise:

- Social control, violence and disciplinary systems
- Destablising the binary between 'normalisation' and 'deviance': gender, sexuality, 'race' and class
- Neo-liberalism, self-surveillance and self-government
- Decentralisation, audit and new forms of the state
- Spaces and architectures of surveillance
- Technologies of surveillance: penal and medical, communication and entertainment
- Fictions of discipline and surveillance; their relationship with institutions and practices of social control and appropriation
- Censorship and self-censorship

For further information see web site:

http://www.livjm.ac.uk/media_mcca/Surveil.html

The 5th NIC Symposium on Intercultural Communication

Göteborg, Sweden, November 26-28, 1998

The Nordic Network for Intercultural Communication (NIC) was founded in 1994 for the promotion of intercultural research and education in the Nordic and Baltic countries. The objectives of NIC are to support active interaction and to support information exchange concerning higher education and research projects in the Nordic countries, and in the new, Baltic countries. In addition, NIC supports development of research and training in intercultural communication in different locations.

The 5th NIC Annual Conference on Intercultural Communication will take place in Göteborg, Sweden, hosted by the Department of Linguistics at Göteborg University, Sweden and supported by KIM (Interdisciplinary center for research on Cultural and Intercultural Migration) and the Immigrant Institute in Borås.

The main theme suggested for the 1998 NIC Symposium will be *Intercultural Communication through Multimodal Media*, which may include Spoken Intercultural Communication, Nonverbal Intercultural Communication,

Long Distance Intercultural Communication (e.g. telephone, e-mail, Internet), etc.

The following main topics are suggested:

- ICC and the Internet
- Political Rhetoric
- Intercultural Conflict Handling

- Spoken language and ICC
- Intercultural Business Communication
- Educational Aspects of ICC
- ICC and Nonverbal Communication
- ICC and Sign-Language
- Immigration and ICC
- Managing Cultural diversity

For further information contact: Youhua Tong, Department of Linguistics, Göteborg University, Box 200, SE 405 30 Göteborg, Sweden. Web homepage for the 1998 NIC Symposium:

<http://www.ling.gu.se/events/icc98.html>

Forskning om konsumenternas villkor och värderingar i en ny tid

Lillehammer, Norge, November 11-14, 1998

I Nordiska Ministerrådets program för det nordiska konsumentsamarbetet ingår som överordnat mål att stärka konsumentforskningen.

Konferensen är ett led i förstärkningen av konsumentforskningens identitet som nordisk forskningsdisciplin. Den ska öka kunskapen om hushållens villkor och värderingar i en ny tid samt ge tillfälle till kritisk analys och dialog mellan forskare, konsumentorganisationer, myndigheter och politiker.

Följande områden kommer att behandlas:

- Konsumtion och miljö
- Informationsteknologi
- Barn och unga som konsumenter
- Marknadsföring och kommunikation
- Konsumentinflytande och organisering
- Offentliga och privata tjänster
- Hushållens villkor och resurser
- Nordisk konsumentpolitik i Europa
- Tillgänglighet och säkerhet

Ett urval av papers i bearbetad form kommer att publiceras i *Journal of Consumer Policy – Consumer Issues in Law, Economics and Behavioural Sciences*.

För mer information kontakta: Sven Thiberg, forskningskoordinator, Tel: +46 8 429 06 01 eller Anna Näslund, konferenssekreterare, Tel: +46 8 429 06 51, Konsumentverket, 118 87 Stockholm. Fax: +46 8 429 89 00, eller se hemsida:

<http://www.norden.org>

Konferensrapporter

Kjønn i media

Oslo, Norge, September 9-10, 1996

”Konferansen *Kjønn i media* samlet rundt 400 deltakere i Folkets Hus i Oslo 9. og 10. September 1996. Særlig gledelig var det at det var et stort innslag av kvinnelige og mannlige journaliststudenter tilstede. Initiativet til konferansen kom på bakgrunn av hyppige henvendelser fra publikum til både Likestillingsrådet og Sekretariatet for kvinneforskning, Norges forskningsråd om kunnskap og kompetanse på kvinnerepresentasjon i media, hvordan de to kjønn preger ulike deler av media og spørsmål omkring utviklingen i media i et kjønns-perspektiv. Dessuten var media det temaet som vakte størst interesse da de to institusjonene i 1993 arrangerte konferansen *Backlash i Norge?*

Arrangører for *Kjønn i media* var Sekretariatet for kvinneforskning (SKF), Norges forskningsråd, NRK, Høgskolen i Oslo – avd. for journalistikk, bibliotek og informasjonsfag, Likestillingsrådet og Universitetet i Oslo – Institutt for medier og kommunikasjon. Fagkomiteen bestod av Elisabeth Eide, Elisabeth Hagen, Mona Larsen-Asp, Wenche Margrethe Myhre, Anita Werner og Tove Beate Pedersen. Koordinator for konferansen var Toril Enger. Konferansen var økonomisk støttet av Norges forskningsråd, Likestillingsrådet og Kulturdepartementet.

I likhet med andre sentrale samfunnsinstitusjoner er også mediene bygd opp av menn og har, inn-

til nylig, i overvelvende grad vært dominert av menns interesser og perspektiver. Dette virker i dag konserverende i forhold til dagens likestillingsbestrebelser. Sett i forhold til utviklingen i kvinners stilling i vårt samfunn er kvinner tallmessig representert i få og stereotype sammenhenger og kvinners interesser grovt underrepresentert i mediene. Dette er imidlertid en så integrert del av vår kultur at verken journalistene eller publikum i det daglige legger merke til dette. Den mannlige kulturen som har bygd opp og dominerer mediene virker konserverende i forhold til dagens likestillingsbestrebelser.

Arrangørene ønsket att konferansen skulle styrke og samle oppmerksomheten på utviklingen i mediene i et kjønnsperspektiv. Et viktig formål med arrangementet var å få fram nye forskningsområder/behov. I rapporten *Kjønn i media* har vi samlet de fleste av konferansens innlegg, men konferansens tema gjorde det naturlig og nødvendig i stor grad å ta i bruk Av-midler av ulike slag. Rapporten kan følgelig ikke yte alle innslagene samme rettferdighet. Vi takker alle forsker og mediefolk og kunstnere for en viktig innsats for å gi et kjønnsperspektiv på viktige sider ved media, en institusjon som mer enn noensinne spille en nøkkelrolle i samfunnsutviklingen.”

Så presenterar Tove Beate Pedersen konferensen i inledningen till rapporten *Kjønn i media*, som kan beställas från Sekretariatet for kvinneforskning i Oslo.

Litteraturnotiser

Danmark

Alrø, Helle (ed.): *Organisationsudvikling gennem dialog*. Aalborg, Aalborg Universitetsforlag, 1997, 243 p., ISBN 87-7307-536-1, (Interpersonel kommunikation i organisationer; 1). (Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation).

En samling artikler der har kommunikation som et omdrejningspunkt for forståelsen af organisation og organisationsudvikling med særlig vægt på dialogens muligheder som udviklingsredskab. Desuden er det et gennemgående træk for artiklerne, at de teoretiske diskussioner føres i nær tilknytning til empiriske eksempler. Indeholder følgende artikler: *Organisationens dialogiske rum* (Benedicte Madsen), *Dialogiske konsulentmetoder: som støtte for organisationsdannelse og -vedligeholdelse* (Søren Willert), *Medarbejderudviklingssamtalen som dialog* (Eva Hultengren), *Guldgraverens fire veje: om produktive dialoger* (Marianne Kristiansen og Jørgen Bloch-Poulsen), *Kommunikationstræning som organisationsudvikling* (Katrine Schumann), *"Det man siger er man selv?": om interpersonel psykodynamik i organisationskommunikation* (Poul Nørgård Dahl), *Disciplin eller dialog* (Helle Alrø).

Alrø, Helle (ed.); Dirckinck-Holmfeld, Lone (ed.): *Videoobservation*. Aalborg, Aalborg Universitetsforlag, 1997, 121 p., ISBN 87-7307-546-9,

(Interpersonel kommunikation i organisationer; 3). (Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation).

Om videoobservation som metode inden for forskning, undervisning og systemudvikling. Bogens fem artikler diskuterer nogle af de væsentlige metodiske problemstillinger der rejser sig, når dataindsamling og -bearbejdning foregår ved hjælp af video. Indeholder følgende artikler: *Hvad sker der egentlig på gangene?: et kritisk kik på arbejdsplads-video* (Ellen Christiansen), *Ih, hvor det ligner!* (Peter Kofoed), *Video mellem samtale og observation* (Tove Arendt Rasmussen), *Mediet er ikke budskabet: video i observation af interpersonel kommunikation* (Helle Alrø og Marianne Kristiansen), *Video som medium i dialogforskning og organisatorisk læring* (Lone Dirckinck-Holmfeld).

Arildsen, K. (formand); Ahm, Agner; Bluhme, Kate; e.a.: *Betænkning vedrørende samarbejdet mellem retterne og pressen*. København, Statens Information, 1997, 284 p., ISBN 87-601-1384-7, (Betænkning; 1330). (Justitsministeriet).

Udvalgets kommissorium var at overveje: 1) Om det generelt bør tillades, at pressemedarbejdere med henblik på udarbejdelse af referater af retshandlinger – men ikke med henblik på direkte transmission af retshandlingen – får adgang til at anvende båndoptagere under retsmøder; 2) Om der herudover bør åbnes

adgang til, at journalister under et retsmøde kan: tegne i retssalen, fotografere i retssalen, foretage lydtransmission fra retshandlinger, foretage billedtransmissioner fra retshandlinger. Endvidere blev udvalget bedt om at overveje spørgsmålet om dørlukning i forbindelse med presens muligheder for at dække retshandlinger, reglerne om referat- og navneforbud, udformningen af retslistes, samt spørgsmålet om massemediernes kildebeskyttelse.

Astrup, Christian Boe (ed.): *Film and television – one big happy family?* København, Nordic Council of Ministers, 1997, 141 p., ISBN 92-893-0027-2, (TemaNord; 1997:530), (Media), ISSN 0908-6692. (Nordisk Ministerråd). Note: Norwegian summary, pp. 139-141.

The report describes the creative challenges in the collaboration between film and television, and the structures and practical problems of this collaboration.

Bro, Arne (ed.); Dornonville de la Cour, Gry (ed.); Marker, Regitze (ed.): *TV-uddannelsen: anden årgang*. (København), Den danske Filmskole, 1997, 90 p., (Den danske Filmskole).

Om TV-uddannelsen på Den danske Filmskole. Redaktionen har bedt en række lærere og gæstelærere om at skrive et kortfattet arbejdsnotat fra deres undervisnings- og arbejdsfelter, således at publikum kan få et indblik i de fagområder og begre-

ber, som de studerende møder under deres studietid. Indeholder desuden afsnit om afgangsproduktioner og elevportrætter vedr. anden årgangs studerende.

Bruun, Hanne: *Snakkeprogrammet: portræt af en TV-genre*. Århus, Århus Universitet, 1997, 313 p., (Århus Universitet, Institut for Informations- og Medievidenskab). Note: Ph.D.-afhandling. English summary, pp. 289-295.

Afhandlingen tegner et portræt af brugen af snakkeprogrammet i dansk public service TV. Snakkeprogrammet går i daglig tale under diverse fællesbetegnelser såsom talkshows, chat shows, journalistisk underholdning. Som programtype repræsenterer snakkeprogrammet på mange måder en fusion mellem to traditionelt set adskilte programtyper: På den ene side journalistiske magasin- og debatprogrammer, på den anden side tribune-underholdning. Resultatet er programmer, hvis intentioner i forhold til seerne ofte er vanskelige at placere entydigt som enten information eller underholdning.

Forchhammer, Jette: *TV og børnekulturen: en kultursociologisk rapport om færøske børns fritidsaktiviteter efter indførelsen af TV*. Roskilde, Roskilde Universitetscenter, 1997, 382 p., ISBN 87-7349-363-5, (Papirer om faglig formidling, Kommunikation; 44:97). (Roskilde Universitetscenter, Kommunikation).

I 1981 blev der foretaget en kultursociologisk undersøgelse af færøske børns fritidsaktiviteter omkring tidspunktet for indførelse af TV. I 1991/92 blev undersøgelsen gentaget efter de samme metoder og principper, men med en ny gruppe af 8-14 årige børn. Resultaterne fra begge undersøgelser er sammenfattet i denne rapport, der belyser nogle af de centrale spørgsmål i medieforskningen om børn og TV: 1) Hvordan har indførelsen af TV-mediet påvirket børnekulturen? 2) Har TV virket passiviserende på børns andre akti-

viteter? 3) Har TV påvirket børns levevis, sprog, holdninger til kønsroller og erhvervsvalg? 4) Har TV været befordrende for fantasien og stimulerende for viden og nye aktivitetsformer?

Gade, Rune: *Staser: teorier om det fotografiske billedes ontologiske status & det pornografiske tableau*. Århus, Passepartout, 1997, 303 p., ISBN 87-985780-0-6, (Passepartout's særskriftserie). Note: Guldmedaljeafhandling.

Giver en samlet fremstilling af de vigtigste teoridannelser omkring fotografiet som billedtype, og søger via en diskussion af teorierne at problematisere forståelsen af det særegne ved fotografiet. Herunder en gennemgang af det pornografiske fotografi, som i bogen tjener som et forbilledligt eksempel på de receptionsmekanismer fotografiet generelt iværksætter.

Grodal, Torben Kragh: *Moving pictures: a new theory of film genres, feelings, and cognition*. Oxford, Clarendon Press, 1997, 306 p., ISBN 0-19-815941-2.

The book is a bold new theoretical account of the role of emotions and cognition in producing the aesthetics effects of film and television genres. It argues that film genres are mental structures which integrate sensations, emotions, and actions, activating the viewer's body and mind. Using recent developments in neuroscience and cognitive science in combination with narrative theory and film theory the book provides an alternative account to that offered by psychoanalysis explaining identification and the correlation of viewer reaction with specific film genres.

Grunwald, Ebbe; Smistrup, Gert; Veirup, Hans: *Journalistens sprog: med et sprogligt serviceeftersyn*. 2. udg. Århus, Forlaget Ajour, 1997, 146 p., ISBN 87-89235-01-0. (Danmarks Journalisthøjskole).

En gennemgang af hovedprincipperne i det gode journalistiske sprog. Hensigten er at beskrive de sproglige mekanismer i journalistikken, så de kan drøftes, afprøves og læres som en vigtig del af det journalistiske håndværk. Bogen indeholder fire hovedafsnit. I det første diskuterer forfatterne det konfliktfyldte valg mellem kildernes og læsernes sprog. I andet og tredje afsnit gennemgås principperne for et forståeligt og interessevækkende dansk. I sidste afsnit finder man oplysninger, som er nødvendige, når man ønsker at rutinetjekke sit sprog eller gennemføre et større og mere tilbundsående sprogligt serviceeftersyn af sine artikler. Bogen indeholder en større samling sprogeksempler fra dagspressen.

Hvidberg, Lars; Stegelmann, Jakob; Strøm, Palle: *Gotha: kult, kitsch og b-film*. København, Haarder Publishing, 1997, 104 p., ISBN 87-986688-0-3.

Bogen tager udgangspunkt i TV-programmet "Gotha: kult, kitsch og b-film" og byder bl.a. på afsnit om: Gotha Trivi Quiz, gæster i Gotha, dansk Melodi Grand Prix, Gothatesten, et kig bag kulisserne til Gotha, Ed Wood og Gothas b-film encyklopædi.

Kristiansen, Marianne; Bloch-Poulsen, Jørgen: *I mødet er sandheden: en videnskabsteoretisk debatbog om engageret objektivitet*. Aalborg, Aalborg Universitetsforlag, 1997, 123 p., ISBN 87-7307-544-2, (Interpersonel kommunikation i organisationer; 2). (Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation).

Redegør for teorien om interpersonel kommunikation. Rejser bl.a. spørgsmålet om, hvorvidt produktion af ny videnskabelig erkendelse inden for denne disciplin kan foregå gennem en særlig form for praksis, nemlig interpersonel kommunikationstræning.

Kyndrup, Morten: *Betydning som rum som betydning: en refleksion med Lars von Triers "Breaking the Waves"*. Århus, Århus Universitet, 1997, 32 p., ISBN 87-7725-180-6, (Arbejdspapirer; 40:97), ISSN 0904-4760. (Århus Universitet, Center for Kulturforskning).

Om rum som betydning ud fra en analyse af Lars von Triers film "Breaking the Waves" (1996).

la Cour, Flemming; Mylius Thomsen, Allan: *Fra Fy og Bi til Far til fire: Fru Alice O'Fredericks*. (København), Lindhardt og Ringhof, 1997, 258 p., ISBN 87-595-0850-7.

På grundlag af samtidige anmeldelser og interviews, samtaler med skuespillere og instruktører som Jørgen Reenberg, Ghita Nørby og Ib Mossin, samt en systematisk gennemgang af alle Alice O'Fredericks' film, tegner forfatterne et portræt af Danmarks første kvindelige filminstruktør.

Lumet, Sidney: *Om at lave film*. (København), Peter Asschenfeldts nye Forlag, 1997, 199 p., ISBN 87-7880-039-0. Note: Transl. by: Poul Malmkjær. Orig. title: Making movies, New York, Alfred A. Knopf, 1995.

Fortæller om arbejdet med at lave film ud fra forfatterens egne erfaringer som filminstruktør.

Michelsen, Ole: *Film skal ses i biografen*. (København), Aschehoug, 1997, 174 p., ISBN 87-11-15078-5.

Fortæller om arbejdet som filmanmelder på TV og det at være handelsrejsende i interviews med de store stjerner og instruktører. Bogen tager læseren med på en lystvandring bag filmverdenens glamourøse kulisser og handler om alt det, man ikke får at høre og se i filmmagasinet "Bogart", men også om kærlighed til film og kærlighed i og til biografen.

Schepelern, Peter: *Lars von Triers elementer: en filminstruktørs arbejde*. København, Munksgaard/Rosinante, 1997, 291 p., ISBN 87-16-16113-0.

Gennemgår Lars von Triers filmproduktion og placerer hans værker i en filmhistorisk og kulturel sammenhæng – både som tegn i tiden og som fænomener der tegner tiden. Bogen bygger bl.a. på samtaler med instruktøren og en række personer, der har arbejdet sammen med ham.

Séférián, Marie-Alice (ed.); Tufte, Birgitte (ed.): *Levende og stille billeder*. København, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1997, 89 p., ISBN 87-17-06648-4.

Beskriver hvordan man som lærer på forskellige niveauer og i forskellige fag kan arbejde med billeder i undervisningen – f.eks. reportagebilleder, familieportrætter, musikvideoer og malerkunst. Indeholder følgende artikler: *Billeder og tale* (Isabelle Durosseau), *Fotografiet som afsæt for kreativ skrivning* (Marie-Alice Séférián), *Det levende billede: med tv-reklamen og musikvideoen som eksempel* (Birgitte Tufte), *Æstetisk oplevelse i folkeskolen: belyst ved franskundervisningen* (Inge-Lise Zinck).

Stegelmann, Jørgen: *Mine 100 film*. (København), Aschehoug, 1997, 243 p., ISBN 87-11-11198-4.

En præsentation af 100 udvalgte film, nemlig de 100 film som efter forfatterens mening rummer de kvaliteter, som kendetegner filmkunsten når den er rigest. Bogen er illustreret med gamle filmplakater, programmer og instruktørportrætter.

Trolle, Karin (ed.): *Miss Smilla's feeling for snow: the making of a film by Bille August adapted from the novel by Peter Høeg*. London, The Harvill Press, 1997, 225 p., ISBN 1-86046-371-1. Note: Transl. from Danish by: Barbara J. Haveland.

This book represents an attempt to provide some small insight into the process of making a film, Bille August's "Miss Smilla's Feeling for Snow" after the novel by Peter Høeg. The book contains not only the film's

screenplay, but also conversations between Bille August and Peter Høeg, background information on Greenland, an account of filming on location in one of the world's harshest climates, and interviews with cast and crew, including Julia Ormond, Gabriel Byrne and Richard Harris.

Wolstrup, Mogens: *Mulighedens mangfoldighed: om film, medier, kultur og skole*. Vejle, Kroghs Forlag, 1997, 268 p., ISBN 87-7469-983-0.

Bogen søger dels ved at kaste blikket bagud, dels ved at beskrive mulige strategier for fremtiden, at argumentere for en øget opmærksomhed omkring og beskæftigelse med massemedier og deres udtryksformer i filmen, kulturen og i skolen. Bogens tekster er skrevet over en årække og indeholder analyser, vurderinger og større artikler.

Artiklar

Andersen, Charlotte: "Heldigvis bor vi ikke længere i Claudia Shifferville": kvinden i 90'ernes modefotografi. *Forum* 17(1997)4, ISSN 0905-1341, pp. 40-45.

Redegør for hvordan det klassiske modefotografis feticherende fremstilling af kvinden som ikon og som skønhedsideal går i opløsning i 90'ernes modefotografi.

Gade, Rune: Synets lyst og den moderne "ménage à trois": om seksualitet, jalousi og fotografering. *Kvinder, køn & forskning* 6 (1997)4, ISSN 0907-6182, pp. 5-21. Note: English summary, p. 21.

Hvilke forbindelser er der mellem fotografering, "trekanter" og jalousi? Artiklen forsøger med udgangspunkt i en bestemt type kontaktannoncer fra danske pornoblade at indkredse nye fremtrædelsesformer for den maskuline seksualitet, bl.a. præget af en lystfuld jalousi.

Jerslev, Anne: Øjenfryd og maske-
rade: bryllupsfilm i 90'erne. *Forum*
17(1997)4, ISSN 0905-1341, pp. 20-
23.

Giver en oversigt over bryllupsfilm
i 90'erne. Viser hvordan 90'ernes
bryllupsfilm ikke først og fremmest
skal betragtes som hymner til ægte-
skabet, heteroseksualiteten og evig-
heden, men i lige så høj grad skal
ses som øjenfryd og maskerade, en
glitrende og vidunderlig overflade,
der højst skal tages for det den er.

Johansson, Thomas: Det globala
gymet: manligt och kvinnligt i simu-
lacrats tidsålder. *Kvinder, køn &
forskning* 6(1997)4, ISSN 0907-
6182, pp. 22-35. Note: English sum-
mary, p. 35.

Beskriver det globale krops- og
skønhedsideal vi møder i masseme-
dierne og i den moderne fitness-
kultur.

Richter Larsen, Lisbeth; Laursen,
Iben Lene: Far går til filmen. *Forum*
17(1997)4, ISSN 0905-1341, pp. 24-
27.

Diskuterer maskulinitet og kønsrol-
ler i en hel bølge af film om fædre
fra begyndelsen af 80'erne og op til
i dag.

Sørensen, Anette Dina: Kønsrepræ-
sentationer og erotisering: strejftog
gennem 40 års reklamebilleder. *Kvinder, køn & forskning* 6 (1997)4,
ISSN 0907-6182, pp. 63-71.

Et strejftog gennem 40 års reklame-
billeder med det formål at under-
søge reklamebranchens kvinde- og
mandebilleder.

Teunissen, José: Før catwalk blev
moderne: modefilmreportagen 1910-
1930. *Forum* 17(1997)4, ISSN 0905-
1341, pp. 34-39. Note: Transl. by:
Ellen Strandgaard.

Om modefilmreportagen 1910-1930.
Redegør for hvordan modeshows
først blev indført efter 1910 under
indflydelse fra filmen. Argumente-
rer for at modeshows og æstetikken
ved en krop i bevægelse har en nøje
sammenhæng med det dengang nye

filmmedies mulighed for at vise
kroppen i bevægelse.

Finland

Brusila, Riitta: *Realismista fiktioo:n
visuaalisuus ja suomalaiset aika-
kauslehdet*. (From realism to fiction:
visuality and Finnish magazines.)
Tampere, Tampereen yliopisto, 1997,
195 p., ISBN 951-44-4191-5, (Acta
Universitatis Tamperensis; 557),
ISSN 1455-1616. (University of
Tampere). Note: Doctoral disserta-
tion. English summary.

What is current state of Finnish
photojournalism in magazines? The
author has constructed a model
based on the idea of of semiotic sign
for the analysis of photographs. The
empirical material has been selected
from Finnish magazines published
in 1994.

Heinonen, Ari: *Sanomalehdistö ja
Internet – toiveita, huolia, epätietoi-
suutta*. (Newspapers and Internet:
hopes, worries and uncertainty.)
Tampere, Tampereen yliopisto, tie-
dotusopin laitos, 1997, 74 p., ISBN
951-44-4213-X, (Tampereen yli-
opiston tiedotusopin laitoksen julkai-
suja, C; 21). (University of Tampere,
Department of Journalism and Mass
Communication; Finnish Newspa-
pers Association; Union of Journa-
lists in Finland).

The report looks at attitudes towards
Internet among newspaper pub-
lishers and editors-in-chief. The re-
search was carried out through a mail
survey which was sent to all major
newspapers in Finland and through
personal interviews with a few edi-
tors-in-chief. The research is finan-
ced by European Social Fund and
Ministry of Education.

Hellsten, Iina: *Metaforien Euroop-
pa: näkökulmia suomalaiseen EU-
journalismiin*. (Metaphoric Europe:
perspectives to Finnish journalism
on European Union.) Tampere, Tam-
pereen yliopisto, 1997, 200 p., ISBN
951-44-4235-0, (Tiedotusopin laitos,
julkaisuja, A; 90), ISSN 0358-4585.

(University of Tampere, Department
of Journalism and Mass Commun-
ication).

The author looks at metaphors in
Finnish journalism on EU. The empi-
rical material consists of articles and
news in Helsingin Sanomat and tele-
vision programmes on Yleisradio,
Finnish Broadcasting Company from
years 1992-1994. The author also
examines the possibility of altern-
ative journalism in the case of point.

Kanerva, Jukka: *Character, intimacy,
and issues in a presidential cam-
paign: a rhetorical analysis of the
PresiTentti interview series, Finland*.
Jyväskylä, University of Jyväskylä,
1997, 123 p., ISBN 951-34-0960-0,
(Jyväskylä studies in communica-
tion; 9), ISSN 1238-2183. (Univer-
sity of Jyväskylä, Department of
Communication).

The study explores oral politics via
a TV interview series in Finnish pre-
sidential election campaign in 1994.
The programme "PresiTentti" pro-
vides the material for the political
and conversational analysis.

Kauhanen, Erkki A.: *The river of ink:
media epistemology, ontology and
imagology in the light of science,
pseudoscience and technology ma-
terial in six major Finnish news-
papers in 1990: a discourse analy-
tical study*. Helsinki, University of
Helsinki, 1997, 354, 119 p., ISBN
952-90-8789-6. (University of Hel-
sinki). Note: Doctoral dissertation.

The study reports a discourse analy-
sis of the 152 science-related edi-
torials published in 1990 in six
major Finnish newspapers. In addi-
tion, a volume and profile analysis
of all science material in these six
newspapers during two weeks in
1989, 1990, and 1991 is presented.
The study also looks at the reporting
of pseudoscience.

Nieminen, Hannu: *Communication
and democracy: Habermas, Williams
and the British case*. Helsinki, Fin-
nish Academy of Science and Let-
ters, 1997, 223 p., ISBN 951-41-
0824-8, (Suomalaisen tiedeakate

mian toimituksia, Humaniora; 288), ISSN 1239-6982. (Finnish Academy of Science).

The basic question in this study has been: How should the media be organised in order to best promote the realisation of democracy in modern society? Firstly, a theoretical study of the relationship between democracy and communication is done. Secondly, the historical development of this relationship is studied. The works of Jürgen Habermas and Raymond Williams has been selected as the basis for analysis.

Nukari, Matti; Ruohomaa, Erja: *Uusi vanha radio: sen tulevaisuus, tekeminen, tuotteet ja hallinta*. (New old radio: its future, the making of programmes and programme management.) Helsinki, WSOY, 1997, 262 p., ISBN 951-0-21339-X.

The book deals with radio as a product and as business and as a future medium for information distribution. The changes the book looks at are the role of journalists, new programme forms and new service thinking. Digital broadcasting is also discussed.

Piispa, Matti: *Valistus, holhous, suojele: tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipideilmastosta*. (Popular education, paternalism, protection: public discourse on alcohol policy and tobacco policy in Finland.) Tampere, Tampereen yliopisto, 1997, 330 p., ISBN 951-44-4215-6, (Acta Universitatis Tamperensis; 564), ISSN 1455-1616. (University of Tampere). Note: Doctoral dissertation. English summary. Based primarily on an analysis of newspaper materials, this study is concerned with the public debate in Finland on alcohol consumption and alcohol policy and on tobacco consumption and tobacco policy: What kind of problems are alcohol consumption and smoking thought to represent, or are they not regarded as problems in the first place? The dissertation consists of four separate research reports and an introduction.

Salo, Merja: *Nautinnon, vaaran ja varoituksen merkit: vertaileva tutkimus Suomessa julkaistun painetun savukemainonnan ja tupakan vastapropagandan kuvista ja kuvasisällöistä vuosina 1870-1996*. (Signs of pleasure, danger and warning: a comparative study of printed images used in cigarette advertising and anti-smoking propaganda in Finland between 1870 and 1996.) Helsinki, Taideteollinen korkeakoulu, 1997, CD-ROM, ISBN 951-558-007-2, (Taideteollisen korkeakoulun julkaisuja, A; 16), ISSN 0782-1832. (University of Art and Design, Helsinki). Note: Doctoral dissertation. CD-ROM. Both Finnish and English edition.

With reference to a corpus of 550 images the study illustrates the vast range of meanings attached to cigarettes and smoking through the use of pictures. The theoretical background lies in the areas of communication studies and semiotics.

Salokangas, Raimo (ed.); Schwoch, James (ed.); Virtapohja, Kalle (ed.): *Writing media histories: Nordic views*. Jyväskylä, University of Jyväskylä, 1997, 181 p., ISBN 951-39-0028-2, (Publications of the Department of Communication, University of Jyväskylä; 17), ISSN 0782-7172. (University of Jyväskylä, Department of Communication).

In the book *Nordic and American scholars present their views on research in media histories*. Jette Drachmann SÝllinge, Raimo Salokangas and Lennart Weibull write about general guidelines, James Schwoch, Anne Marit Myrstad and Mimi White write about television, film and history, and Dag Nordmark and Kalle Virtapohja write about some special cases in point.

Salokannel, Marjut: *Ownership of rights in audiovisual productions: a comparative study*. The Hague, Kluwer Law International, 1997, XIV, 383 p., ISBN 90-411-0415-1. Note: Doctoral dissertation.

In this comparative research, the author looks at the copyright regulations in Europe, new digital mater-

ials as a case in point, and the directives given by European Union. The author compares the situation of audiovisual communication in Northern Europe and elsewhere in Europe.

Suhonen, Pertti (ed.): *Yleinen mielipide 1997*. (Public opinion 1997.) Helsinki, Tammi, 1997, 271 p., ISBN 951-31-0970-4, (Hanki ja jää).

The book deals with public opinion polls in Finland. The first part of the book looks at Finnish values and opinion climate and how opinion polls cover them. Articles are written by Riitta Jallinoja, Jouko Sihvo, Seija Nurmi, Matti Wiberg, Pertti Suhonen ja Sami Borg. The other part of the book consists of results of the public opinion polls with international comparison.

Artiklar

Hellman, Heikki; Sauri, Tuomo: *Hybridikanavien nousukausi: kilpailu ja television ohjelmarakenteen muutos Pohjoismaissa 1988-1995*. (The rise of hybrid channels: competition and changes in television programme structure in Nordic countries 1988-1995.) *Tiedotustutkimus* 20(1997)2, ISSN 0357-8070, pp. 20-39. Note: English summary.

Examining the shifts in the programme structure of major Nordic TV channels in 1988-1995, the article suggests that "hybrid stations", such as Finland's MTV3, Sweden's TV4, Norway's TV2 and Denmark's TV2, show a distinctly individual profile which comes closer to a public service than a commercial model.

Kantola, Anu: *Tarina toisinajattelun turhuudesta: kansallinen juhladokumentti hallinnan tekstinä*. (A document as a construction of the Finnishness.) *Tiedotustutkimus* 20 (1997)2, ISSN 0357-8070, pp. 4-18. Note: English summary.

In 1967 Yleisradio produced a documentary on the 50th anniversary of Finland. The dramaturgy of the

documentary is analysed as an example of the construction of the national Finnishness. War, economics and sports are seen as main field for constructing national heroes.

Karttunen, Sari: Pierre Bourdieu valokuvan kimpussa: mikä on Art moyenin anti tämän päivän tutkimukselle? (How to read Pierre Bourdieu's "Photography"?) *Tiedotustutkimus* 20(1997)3, ISSN 0357-8070, pp. 11-22. Note: English summary. The author looks at Pierre Bourdieu's work "Un Art moyen" (1965) which was published in English in 1990 by the title "Photography". The author has read the translated version and compares it to the original book. She aims to explain what makes this work so hard to get a grip and what it can give to the study of Finnish photographic art today.

Luostarinen, Heikki: The quiet Finn: national stereotypes, politics and the media in a small country. *Scottish affairs* (1997)20, ISSN 0966-0356, pp. 116-131.

The author discusses how stereotypes concerning the Finnish character were formulated in the building process of the nation, and what has been the political importance and use of those stereotypes. He also pays attention to the Finnish media, to the way they have been constructing the Finnish national identity.

Moring, Tom: "Amerikaniseras" politiken?: medieförändring, väljarmobilitet och nya former för val i samverkan. (Has politics been more American in Finland?: changes in media structure and in elections as explanation.) In: Lindberg, Steve; Mohlin, Yngve (eds.): *Festskrift till Sten Berglund*, Vasa, Åbo Akademi, Samhälls- och vårdvetenskapliga fakulteten, 1997, ISBN 952-12-0026-X, (Pro facultate), ISSN 1239-873X, pp. 77-104.

Villkoren för politiska kampanjer har förändrats under det senaste decenniet. I denna artikel visas att för-

ändringarna i Finland erbjuder förutsättning för en amerikanisering av valkampanjerna.

Nikunen, Kaarina: Parhaan katselujan pauloissa: tuotannolliset paineet ja sukupuolikuva television viihde- ja fiktio-ohjelmissa. (Committed to prime time: the production of entertainment and the representation of gender in Finnish television.) *Tiedotustutkimus* 20(1997)2, ISSN 0357-8070, pp. 72-82. Note: English summary.

What limits and pressures does the idea of prime time audience create for the production and how does it affect the representation of gender? The article is based on a study made for the Finnish Broadcasting Company, Yleisradio in 1996.

Noponen, Sami: Sir Vilin nousu ja tuho: valokuva yhteiskunnallisen julkisuuden osana. (The photograph and discursive formations.) *Tiedotustutkimus* 20(1997)3, ISSN 0357-8070, pp. 58-73. Note: English summary.

The article concentrates on analysing discursive formations in a photograph published in the daily Helsingin Sanomat. The focus is on sexual and racial relationship between the different subjects, and how these are produced by the general positioning of those being photographed.

Paasonen, Susanna: Häät televisiossa, televisio häissä: speaktaakeleita yksityisen ja julkisen rajamailta. (Weddings on television and television in weddings.) *Tiedotustutkimus* 20(1997) 2, ISSN 0357-8070, pp. 40-50. Note: English summary.

The author discusses televised royal weddings, marriage-centered TV-show "Kesähäät" (Summer weddings), and soap opera wedding episodes, as well as their relations to the wedding industry and "real life" weddings. The centrality of TV in wedding spectacles relates to larger issues of media saturated culture

and convergence between public and private spheres.

Sivenius, Pia: Silmän kääntö. (Conjuring trick.) *Tiedotustutkimus* 20(1997)3, ISSN 0357-8070, pp. 49-57. Note: English summary.

The author examines Michel Foucault's, Jean-Luc Nancy's and Jacques Lacan's thoughts about the relationship between space and image. The author focuses on Lacan's discussion on Hans Holbein's painting "The Ambassadors", which uses both the perspective laws and the technique of anamorphosis.

Toiskallio, Kalle: Yksin yhdessä - automainoksessa: sanan ja kuvan yhteispeli mainoksen sosiaalisella näyttämöllä. (Words and pictures on the social scene of car advertisements.) *Tiedotustutkimus* 20(1997)3, ISSN 0357-8070, pp. 74-85. Note: English summary.

The relationship between word and image is studied in the context of Finnish car advertisements, which are analysed with the concepts of social scene and mortise, the visual element which combines verbal text and images. The theoretical background is drawn from texts of Roland Barthes, Günther Kress and Theo van Leeuwen

Norge

Andersen, Michael Bruun (ed.): *Media and democracy*. Oslo, Universitetet i Oslo, 1996, 299 p. + app., ISBN 82-570-6088-7, (Rapport; 17), ISSN 0802-1872. (Universitetet i Oslo, Institutt for medier og kommunikasjon).

A compilation of papers from an international seminar in Oslo, January 1994. The book consists of four parts: Western Europe, Eastern Europe, Africa, and Interventions, comments on some of the earlier articles. *Structural transformations of the public sphere* (John Keane), *Media*

and democracy: the third route (James Curran), *From decision to discourse: notes on the interplay between media and democracy* (Hans Fredrik Dahl), *Inside the new triangle: the state, market and society influences over the modern Russian media* (Elena Vartanova), *Czech print media in transition* (Jan Jirak; Köpplova, Barbara) *The media-war in post-socialist Hungary: report from the black tunnel* (Maria Heller), *Mass media in Africa: constraints and possible solutions* (Farayi Munyuki), *The press and society in Kenya: a re-appraisal* (Kimani Gecau), *Reconstituting public service broadcasting: media and democracy during transition in South Africa* (Ruth Teer-Tomaselli; Keyan G. Tomaselli), *Comment on John Keane: the death of the public sphere* (Craig Calhoun), *Comment on Elena Vartanova: between state and market: the Russian media in transition* (Steve Pasternak), *Comment on Barbara Köpplova and Jan Jirak: Czech print media in transition* (Svennik Høyer), *Comment on Maria Heller: The media-war in post-socialist Hungary* (Michael Bruun Andersen), *Comment on Kimani Gecau: the press and society in Kenya: a re-appraisal* (Tawana Kupe), *Comment on Ruth Teer-Tomaselli and Keyan Tomaselli: reconstituting public service broadcasting* (Knut Lundby)

Bakke, Marit: *Kulturdekningen i radio: en pilotundersøkelse av programmer sendt i tidsrommet kl. 18-24 i NRKs P1, P2 og PETRE og i P4, onsdag 27. november 1996*. Bergen, S.n., 1997, 13 p., (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap; Allmennkringkastingsrådet). Note: Rapport til Allmennkringkastingsrådet.

Forfatteren ser på hvordan kulturprogrammer i radio kan vurderes i forhold til kriterier for allmennkringkasting. Hun har undersøkt programmer sendt mellom kl. 18.00 og midnatt, 27. november 1996 i NRKs tre kanaler og i P4.

Bastiansen, Henrik: *"Amerikanske bombefly av typen B-52 ...": Vietnam i norsk fjernsyn 1963-1975*. Oslo, Universitetet i Oslo, 1997, 167 p., ISBN 82-570-6102-6, (Report; 30), ISSN 0802-1872. (Universitetet i Oslo, Institutt for medier og kommunikasjon).

Forfatteren gir ei samla kronologisk framstilling av NRK Fjernsynets dekning av Vietnam-krigen i perioden 1963-1975, og skisserer noen av de viktigste problema som oppsto underveis i denne perioden. Data-materialet er hovedsaklig nyhetssendinger og aktualitetsprogram, men også debattprogram og enkeltreportasjer.

Futsæter, Knut-Arne: *Gallups Mediebarometer 96/97: Se og Hør har flest lesere, NRK1 TV har flest seere*. Oslo, Norsk Gallup Institutt, 1997, 24 p., (Rapportering; 2, 1997, fra Forbruker og Media).

Rapporten gir en oversikt over mediedataene i Forbruker & Media, en undersøkelse fra Norsk Gallup. Forfatteren tar for seg utviklinga for de største mediene med vekt på endringer fra 95/96.

Futsæter, Knut-Arne: *Det norske Internettmarkedet: den digitale utvikling innen reklame og markedsføring*. Oslo, Norsk Gallup Institutt, 1997, 16 p., Note: Fra ANFOs fagseminar 21.11.1996.

Forfatteren gir en oversikt over den norske utviklinga innen Internett-bruk. Hvem har tilgang, hvem bruker Internett og hvorfor? Han gir prognoser for bruk og for annonsering.

Gripsrud, Jostein (ed.): *Rhetoric and epistemology*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1997, 176 p., ISBN 82-91320-15-2, (Working papers; 1, 1997), ISSN 0804-2810. (Universitetet i Bergen; Rhetoric - knowledge - mediation).

Papers from a seminar at the Maison des Sciences de l'Homme in Paris, September 1996. A collection of nine papers, organised in three parts: General issues; Fields and dis-

ciplines; About French media. Three of the articles are registered: *The "Sokal affair" in context* (Jostein Gripsrud), *The Nobel physics prizes in French newspapers* (Suzanne de Cheveigné), *Writing a script: artistic integrity and television formulas* (Dominique Pasquier)

Hanche, Øivind; Iversen, Gunnar; Aas, Nils Klevjer: *"Bedre enn sitt rykte": en liten norsk filmhistorie*. Oslo, Norsk filminstitutt, 1997, 96 p., ISBN 82-90463-69-3.

En oversikt over norsk filmhistorie gjennom hundre år. Boka presenterer særlig langfilmen, både som enkelttitler og som tendenser i ulike epoker. Forfatterne drøfter også de økonomiske vilkåra for norsk film gjennom tidene.

Harper, Morten: *Tegneseriens triangel: tegneserien i og utenfor rutene 2*. Bø, Telemark tegneserieverksted, 1997, 255 p., ISBN 82-91418-02-0, (Tegneserien i og utenfor rutene; 2).

Forfatteren tar for seg tegneseriens historie, og viser hovedlinjene i tegneseriens tre tradisjoner: USA, Europa og Japan. Boka viser også norske tegneseriers utvikling, og gir opplysninger om seriefigurer og serieskapere.

Hetland, Per: *Exploring hybrid communities: telecommunications on trial*. Oslo, Universitetet i Oslo, 1996, 246 p., ISBN 82-570-6101-8, (Report; 29), ISSN 0802-1872. (Universitetet i Oslo, Institutt for medier og kommunikasjon).

The author studies how the different actors in hybrid communities made possible by telecommunication, manage to build associations of artifacts and supporters. He discusses the different roles that hybrid communities are given when it comes to innovation and the diffusion of innovation. He looks into the producers' activities to develop telecommunication services for rural areas as part of their general development of telecommunication technology.

Hetland, Sigurd Moe: *Aktuelle filmnavn og filmpriser 1997: 20 års jubileumsutgave*. Oslo, Eget forlag, 1997, 81 p. + app., (Aktuelle filmnavn; 1997), ISSN 0808-9671. Note: Serien kan bestilles direkte fra forfatteren.

En kort oversikt over aktuelle filmnavn og priser delt ut til filmer i 1997, med biografiske opplysninger om de aktuelle skuespillerne og regissørene.

Høst, Sigurd: *Avisåret 1996: Løssalgsavisene tilbake, samlet opplag stagnerer*. Fredrikstad, Institutt for journalistikk, 1997, 24 p., (IJ-rapport; 1997, 2).

En foreløpig oversikt over avisåret 1996, med opplagstall og vurdering av utviklinga.

IT i norsk utdanning: årsplan for 1997. Oslo, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1997, 34 p. + app.,

En årsplan som gir oversikt over IT-satsinga i norsk utdanning. Planen går gjennom innsatsområdene i 1997, og evaluerer og dokumenterer tiltak og resultater.

Jensen, Roy Tore; Østbye, Helge: *Rød-Larsen saken i mediene*. Fredrikstad, Institutt for journalistikk, 1997, 56 p., (IJ-rapport; 1997, 4). Note: Skrevet på oppdrag fra Norsk Redaktørforening og Norsk Presseforbund.

Ei kvantitativ kartlegging av avisdekninga av forholda rundt planleggingsminister Terje Rød-Larsens vei mot avgang som statsråd. Saka er fulgt i seks aviser, fra den først dukka opp i riksmidiane 1. november 1996, til 27. november 1996.

Johansen, Anders: *Innvandringsmotstanden og det offisielle kultursyn*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1997, 11 p., ISBN 82-578-0363-4, (Arbeidsnotater; 1997, 17). (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap). Note: Bygger på et foredrag i Studentersamfunnet i Bergen.

Forfatteren drøfter norsk kulturforståelse og nasjonalisme, kobla med

diskusjonen om innvandring og innvandrere.

Kalvø, Are: *Men fjernkontrollen min får du aldri*. Oslo, Det Norske Samlaget, 1997, 120 p., ISBN 82-521-5096-9. Note: Boka er rikt illustrert av Knut Nærum.

Ei humorbok om fjernsyn og presse i Noreg. Forfatteren parodierer ulike sjangrar, og gir eksempel frå norske media.

Lamark, Hege: *Som journalister spør: en undersøkelse av intervju som arbeidsmetode i nyhetsjournalistikk*. Bodø, Høgskolen i Bodø, 1997, 129 p., ISBN 82-7314-229-9, (HBO-rapport; 1997, 4), ISSN 0806-9263.

En undersøkelse av intervju som arbeidsmetode i nyhetsjournalistikk. Undersøkelsen bygger på bruk av lydbandopptak, der avisjournalister intervjuer sine kilder. Ulike spørremåter systematiseres og analyseres på mikro- og makronivå.

Larsen, Tine Gruner: *"Ekte mennesker med ekte følelser": en analyse af samtalerne i "En anelse rødt"*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1997, 156 + app., ISBN 82-578-0368-5, (Rapport; 33), ISSN 0801-2814. (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap). Note: Rapporten er tidlegare registrert som hovudoppgåve, sjå NORDICOM NO. 199631157.

Forfatteren drøftar programform og rolla til programleiaren i den norske programserien "En anelse rødt" (sendt på TV2 1993-94). Ho ser særleg på kva som gjorde samtalanene i programmet spesielle, og desse blir samanlikna med uformelle kvardags-samtalar og den institusjonelle samtale, den siste representert ved nyheitsintervjuet. Ho samanliknar også med det amerikanske "Oprah Winfrey show".

Nyre, Lars: *Radioen og det lydlege: om nokre føresetnader for studiet av mediepersepsjon*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1997, 150 p., ISBN 82-578-0369-3, (Rapport; 34), ISSN

0801-2814. (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap). Note: Rapporten er tidlegare registrert som hovudoppgåve, sjå NORDICOM NO. 199730049.

Forfatteren skildrar kva sosiale, sanselege og teknologiske rammer radiolyttinga har. Han bygger på eit fenomenologisk fundament der den franske filosofen Maurice Merleau-Ponty sin teori om kroppslegdom, persepsjon og språk er sentral.

Mortensen, Torill Elvira: *Spillet leser - leserens spill: analyse av et dataspill brukt i opplysningsarbeid om ungdom, kjønn og seksualitet*. Volda, Høgskulen i Volda, 1997, 133 p., ISBN 82-7661-061-7, (Forskningsrapport; 27), ISSN 0805-8083.

Forfatteren analyserer dataspillet "Det store manndomsspranget", produsert av Statens helseilsyn og Senter for ungdom, seksualitet og samliv. Spillet er utvikla som et ledd i opplysningsarbeid om ungdom og seksualitet. Med utgangspunkt i det konkrete dataspillet, drøfter forfatteren om dataspill er en tekst som kan aktivisere spilleren slik at det kan skje endringer i oppfatning av verden, holdninger, verdier og ideologier.

Reiakvam, Oddlaug: *Bilderøyndom røyndomsbilde: fotografi som kulturelle tidsuttrykk*. Oslo, Det Norske Samlaget, 1997, 383 p., ISBN 82-521-5032-2. Note: Tidlegare registrert som doktoravhandling, sjå NORDICOM NO. 199530230.

Forfatteren vil plassera fotografiet som eit fenomen i det kulturvitskaplege feltet gjennom å analysere det som eit visuelt medium, og ved å bruka kultur- og bildeanalyse på dei tre typene materiale ho har. Materialet kjem frå tre norske fotoarkiv: Den profesjonelle, kommersielle turistfotografen Knud Knudsen sine nasjonale portrett frå 1870-80-åra, amatørfotografen Lauritz Bekker Larsen si familieportrettering frå 1897-1920 og den lokale seremonimeisteren og bildefotografen Olai

Fauske si "heimstaddikting" frå 1905-1920.

Roksvold, Thore (ed.): *Avisssjangerer over tid*. Fredrikstad, Institutt for journalistikk, 1997, 246 p., ISBN 82-7147-171-6, (Studier i språk og sjanger; 4).

Boka drøfter avisenes sjangerhistorie. *Riss av norske avisers sjangerhistorie* (Thore Roksvold), *Frigjøringsstrev i norske aviser før 1905* (Rune Ottosen), *Innhald, sjanger og stil i tre landsmålsaviser frå siste halvdel av 1800-talet* (Åslaug Undheim), *Lesernære sjangerer i Drammens Tidende og Buskeruds Blad* (Øystein Sande), *Innhald og presentasjon i Dagbladet 1935, 1965 og 1995: en undersøkelse av sjanger, stoff- og presentasjonsutvikling* (Vibeke A. Pettersen; Kristin Øyen), *Den norske aviskronikken* (Johann Roppen), *Terningkastjournalistikken* (Merete Agerbak-Jensen; Marit Higræff)

Salimi, Fakhra: *Fremstillinger av innvandrerkvinner i norske medier*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1997, 9 p., ISBN 82-578-0355-3, (Arbeidsnotater; 1997, 11). (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap).

Forfatteren drøfter medias rolle i framstillinga av innvandrerkvinner, og hvilke type saker som oftest blir presentert.

Syvertsen, Trine: *Den store TV-krigen: norsk allmennfjernsyn 1988-96*. Bergen, Fagbokforlaget, 1996, 278 p., ISBN 82-7674-275-0.

Forfatteren tar for seg de norske allmennkringkasterne NRK og TV2, og deres strategier og programpolitikk. Hun spør bl.a. om med hvilke midler TV2 kjempa seg til en sterk posisjon på det norske fjernsynsmarkedet, hvor store endringer NRK måtte gjennom for å møte konkurransen, og om hvordan programtilbudet endra seg som følge av konkurransen. Første del av boka er en kronologisk framstilling av utvik-

linga i allmennfjernsynskanalanene fra slutten av 1980-tallet og fram til 1996. I andre del analyseres NRKs og TV2s programpolitikk, -sammen-setning og -profil.

Vollsnes, Arvid O: *Fonogramproduksjon og -distribusjon i Norge: en beskrivelse og en vurdering av situasjonen - samt anbefalinger til tiltak*. Oslo, Norsk kulturråd, 1996, 53 p., (Arbeidsnotat; 7).

Forfatteren beskriver situasjonen på det norske fonogramområdet, og skisserer hvordan ny teknologi kommer til å påvirke dette området. Han fremmer noen forslag om tiltak for å forberede overgangen til innføringa av den nye teknologien, og tiltak for å bedre enkelte sider av fonogramområdet. Det blir sammenligna med Sverige og Danmark.

Wale, Torbjørn: *Innføring i journalistikk*. 5. rev.ed. Fredrikstad, Institutt for journalistikk, 1997, 184 p., ISBN 81-7147-164-3.

Ei innføringsbok i journalistikk. Forfatteren konsentrerer seg om det håndverksmessige, og gjennomgår blant annet sjangre, intervjueteknikk, nyhetsbegrepet og lover og regler som regulerer journalistens arbeid.

Østbye, Helge: *Pluralisme eller eierkonsentrasjon?: en analyse av regional avisstruktur*. Bergen, Universitetet i Bergen, 1996, 49 p., (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap). Note: Notat laga etter oppdrag fra Statens medieforvaltning.

Forfatteren drøfter eierkonsentrasjon i pressa, lokalt, regionalt og nasjonalt. Han kartlegger store eiergrupper, men ser også på lokale kjeder.

Østbye, Helge: *Allmennkringkasting?: en miniundersøkelse av nyhetsdekning i fire riksdekkende radiokanaler*. Bergen, S.n., 1997, 20 p., (Universitetet i Bergen, Institutt for medievitenskap; Allmennkringkastingsrådet). Note: Rapport skrevet på oppdrag fra Allmennkringkastingsrådet.

Rapporten analyserer nyhetsdekningen i radio på NRK-kanalene PI, P2, PETRE, og den kommersielle kanalen P4, den 27. november 1996. Forfatteren drøfter både avgrensingsproblemer knytta til nyheter, og selve allmennkringkastingsbegrepet.

Artiklar

Augestad, Kate: "Å, Sissel, Sissel, når eg ser deg slik": en sangartist som nasjonalsymbol. In: Time, Sveinung (eds.): *Om kulturell identitet: ei essaysamling*, Bergen, Høgskolen i Bergen, 1997, 224 p., ISBN 82-7709-012-9, pp. 129-151. Note: Artikkelen er registrert tidligere, se NORDICOM NO. 199430104.

Artikkelen viser hvordan karrieren til den norske sangeren Sissel Kyrkjebø ble forma innenfor rammene av "Sissel som en norsk figur". Drøftinga tar utgangspunkt i ei analyse av en av Kyrkjebøs første og viktigste fjernsynsopptredener, på NRK.

Bakke, Marit: Culture between state and market: cultural policy in Norway and the United States. In: van Hamersveld, Ineke; van der Wielen, Niki (eds.): *Cultural research in Europe 1996*, Amsterdam, Boekman Foundation & Circle, 1996, 227 p., ISBN 90-6650-049-2, pp. 136-141.

The author discusses culture in relationship with creator, social world, receiver and cultural object. The object of the research is the concert repertoires over five seasons of a sample of symphony orchestras in Norway and the United States.

Bakke, Marit: Cultural policy in the United States and Norway: theoretical reflections and some empirical facts about funding sources and repertoires of classical music performances. In: Colbert, Francois (eds.): *Selected proceedings: cultural policy 22nd annual conference on social theory, politics and the arts*, Montreal, École des hautes études commerciales de Montréal, 1996, ISBN 2-9803081-6-1, pp. 15-49.

The author presents some theoretical elements in a cultural organizational model, as well as a few empirical data from the project "Culture between state and the market", a comparative study of cultural policy in Norway and the United States.

Bakke, Marit: Teoretiske perspektiver på kulturpolitikk og kulturinstitusjoner. In: Bjørkås, Svein; Mangset, Per (eds.): Kunnskap om kulturpolitikk: utviklingstrekk i norsk kulturpolitikforskning, Oslo, Norges forskningsråd, 1996, 312 p., ISBN 82-12-00722-7, (KULTs skriftserie; 56), ISSN 0804-3760, pp. 127-146.

Forfatteren legger fram noen teoretiske elementer angående kulturlivet mellom stat og marked. Hun bruker teorier om velferdsstaten og om private og kollektive goder. Hun gir også eksempler på empirisk bruk av teoriene.

Bakøy, Eva: Både kaffekos og sengevarme: refleksjoner over de eldres relasjoner til "Reisesjekken". *Norsk medietidsskrift* 4(1997)2, ISSN 0804-8452, pp. 39-59.

Med utgangspunkt i det TVNorge-produserte programmet "Reisesjekken", sendt høst 1990-vår 1997, reflekterer forfatteren over de eldres posisjon på det nye fragmenterte, kommersialiserte og konkurransepregede fjernsynsmarkedet.

Eide, Martin: A new kind of newspaper?: understanding a popularization process. *Media, culture and society* 19(1997)2, ISSN 0163-4437, pp. 173-183.

The author suggests a sociohistorical account of distinctive journalistic changes throughout a popularization process that has contributed strongly to the fact that Norwegians today are the world champions of newspaper reading. He uses the Norwegian newspaper *Verdens Gang* as a case study.

Eide, Martin: Popularisering som frisetting: tilfellet *Verdens Gang*.

Norsk medietidsskrift 4(1997)2, ISSN 0804-8452, pp. 25-39.

Forfatteren bruker Anthony Giddens' analyse av modernitetens frisettingsmekanismer som utgangspunkt for å utforske avisa *Verdens Gangs* populariseringsprosess.

Grepstad, Ottar: Den norske EU-debattens retoriske paradoks. *Rhetorica Scandinavica* (1997)1, ISSN 1397-0534, pp. 54-64.

Forfatteren analyserer den norske EU-debatten fram mot folkerøystinga i 1994 med utgangspunkt i drøftingar omkring dansk teori om røystesamlande og røysteflyttande retorikk.

Hjarvard, Stig: Forholdet mellom kvantitative og kvalitative metoder i medieforskningen. *Norsk medietidsskrift* 4(1997)2, ISSN 0804-8452, pp. 59-81.

Forfatteren presenterer ei teoretisk ramme som gjer det mogleg å forstå kvantitative og kvalitative metodar innanfor eitt og same vitenskapssyn. Han drøfter delvis korleis ein kan oppfatta humanistisk og samfunnsvitenskapleg forskning, og delvis korleis ein forskingsprosess som bruker kvantitativ metode må forståast i forhold til kvalitative omgrep som fortolking, kontekst, sosial situasjon etc.

Johansen, Anders: Det avskjende blikket. *Sosiologi i dag* (1997)1, ISSN 0332-6330, pp. 5-33.

Forfatteren spør om "de andre", fra tradisjonelle samfunn, bruker øynene på andre måter enn "vi", i moderne samfunn, eller om dette skyldes konvensjoner som de ikke er fortrolige med. Han drøfter hva som eventuelt skal til for at "de" blir i stand til å oppfatte "våre" former for visuell kommunikasjon.

Johansen, Anders: Medmennesker, landsmenn, samtidige. In: Time, Sveinung (eds.): *Om kulturell identitet: ei essaysamling*, Bergen, Høgskolen i Bergen, 1997, 224 p., ISBN

82-7709-012-9, pp. 41-79. Note: Artikkelen er registrert tidligere, se NORDICOM NO. 199530040.

Forfatteren drøfter erfaring av tid som et premiss for konstruksjon av kulturell identitet. Han følger utviklinga av ideen at forskjellige plasser og personer eksisterer samtidig, og skisserer historisk hvordan de ukjente andre gradvis blir inkludert i et samtidig "nå", og hvordan moderne media har spilt en viktig rolle i nyere tid.

Larsen, Peter: Fra figur til figurering: om film & retorik. *Rhetorica Scandinavica* (1997)1, ISSN 1397-0534, pp. 44-54.

Begrepsparet metafor/metonymi har ei lang historie i retorikken, men innanfor den semiotisk inspirerte filmteorien er det ofte blitt brukt med utgangspunkt i den tolkinga Roman Jakobson kom med på 1950-talet. Forfatteren drøftar nokre problematiske sider ved denne bruken.

Lundby, Knut: Media, religion and democratic participation: community communication in Zimbabwe and Norway. *Media, culture and society* 19(1997)1, ISSN 0163-4437, pp. 29-46.

How do people's references to religion and media shape democratic participation in small-scale communities? This question is applied to two pilot case studies; the growth point of Tsanzaguru in Zimbabwe, and the municipality of Sør-Aurdal in Norway. In each community, ten "general influential opinion leaders" were interviewed ahead of the 1995 elections.

Nag, Wenche: Medieforskningen som kamparena. *Norsk medietidsskrift* 4(1997)2, ISSN 0804-8452, pp. 87-105.

Forfatteren vil identifisere hvilke forhold legitimeringsdebatten rundt medieforskning foregår under. Hun drøfter interessekonflikten mellom de som arbeider i og med mediene, altså journalister og andre prakti-

kere, og medieforskere. Konflikten er analysert ved hjelp av profesjons-teori.

Olsen, Jon Arild: Film som fortelling, fiksjon og faktisk imitasjon. *Norsk medietidsskrift* 4(1997)2, ISSN 0804-8452, pp. 107-124.

Forfatteren drøfter hvordan film blir fortalt, og han gransker hvordan dette spørsmålet har blitt besvart av narrativitetsforskere som David Bordwell, Seymour Chatman og Gérard Genette.

Rasmussen, Terje: Egensindighetens rasjonalitet: mediene og modernitetens differensiering. *Norsk medietidsskrift* 4(1997)2, ISSN 0804-8452, pp. 7-25.

Forfatteren drøfter hvordan "differensiering" forstås i noen sosiologiske teoribidrag som en "egensindighetens revolusjon", han vil presentere et radikalt systemteoretisk syn på differensiering og han vil bringe dette perspektivet inn i "mediesamfunnet".

Ytreberg, Espen: Modernismens migrasjoner: endringer og "det nye" i bildemedienes produksjon og estetikk. *Sosiologi i dag* (1997)1, ISSN 0332-6330, pp. 91-110.

Forfatteren drøfter relasjonene mellom kravene til endring som stilles i moderne kulturproduksjon og kravene til nyhet som stilles til kulturproduktene. Han ser særlig på hvordan populærkulturelle medier, for eksempel fjernsynets institusjonelle differensiering, kan sees i forlengelsen av modernismens og avantgardens prinsipper.

Østbye, Helge: Media in politics: channels, arenas, actors, themes. In: Strøm, Kaare; Svåsand, Lars (eds.): *Challenges to political parties: the case of Norway*, Michigan, The University of Michigan Press, 1997, ISBN 0-472-10680-5, pp. 215-229.

The author discusses the relationship between media and politics, and how this has changed over the last three decades.

Sverige

Ajagán-Lester, Luis: "De andra" i pedagogiska texter: afrikaner i svenska skoltexter. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, 1997, 65 p., (Svensk sakprosa; 13).

En analys av hur befolkningen i det s.k."mörka Afrika", dvs. den subsahariska delen av Afrika, har blitt gestaltad i pedagogiska texter.

Andersson, Anna Maria: *Vem är den svenske journalisten?: en studie av journalistkåren i vardagsliv och yrkesliv 1994-1995*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 26 p., (Arbetsrapport; 79), ISSN 1101-4679.

Diskuterar bilden av den svenska journalistkåren med avseende på bakgrund, vanor og åsikter.

Bidrag till fri svensk TV-produktion. Stockholm, Fritzes, 1997, 86 p., ISBN 91-38-20768-0, (SOU; 1997:172), ISSN 0375-250X. (Kulturdepartementet). Note: Betänkande av Utredningen för stöd till TV-produktion.

Identifiserar og analyserar de problem som finns for fria produsenters og programbolags muligheter att göra svenska kvalitetsprogram og att sprida dem. Vidare görs en bedömning av og förslag till åtgärder för att öka den inhemska produktionen av program för distribution till TV-kanaler som riktar sig till svensk publik.

Bjurström, Erling: *Högt & lågt: smak og stil i ungdomskulturen*. Stockholm, Boréa Bokförlag, 1997, 624 p., ISBN 91-972690-6-9. Note: Dr. diss. English summary 9 p.

Behandlar ungdomars stilskapande og kulturella smak. I avhandlingens tre delar presenteras (I) den tvärvetenskapliga ungdomskulturforskningens framväxt og utveckling, (II) teoretiska perspektiv (främst Pierre Bordieus, Paul Ricoeurs og Michail Bachtins arbeten) og (III) en analys av ungdoms- stilar i 1990-talets Sverige.

Bolin,, Göran: *Filmbytare: video-våld, kulturell produktion & unga män*. Stockholm, Boréa, 1998, 288 p., ISBN 91-89140-00-1, (Avhandling; 7) ISSN 1102-3015. (Institutionen för journalistik, medier og kommunikation, Stockholms universitet). Note: Dr.diss.

Analyserar kulturell produktion og reception bland filmbytande medie-våldsintresserade unga män, som ett exempel på en specifik mediepraktik i dagens pluralistiska medielandskap. Analysen utgår från ett medietnografiskt perspektiv.

Carlsson, Ulla: *Frågan om en ny internationell informationsordning: en studie i internationell mediepoltik*. Institutionen för journalistik og masskommunikation, Göteborgs universitet, 1998, 339 p., ISBN 91-88212-21-1, (Göteborgsstudier i journalistik og masskommunikation; 14), ISSN 1101-4652. Note: Dr.diss.

Redovisar en analys av frågan om den nya informations- og kommunikationsordningens (NWICO) uppgång, på 1970-talet, og fall. Särskild vikt läggs vid att belysa sammanhang mellan medie- og kommunikationssystem og politiska mål mot bakgrund av mer generella utvecklingsteorier. Även dagens informationsordning diskuteras

Digital marksänd TV – lagändringar. Stockholm, Fritzes, 1998, 29 p., ISBN 91-38-20839-3, (Ds; 1998:5), ISSN 0284-6012. (Kulturdepartementet).

Föreslår vissa ändringar i radio- og TV-lagen (1996:844) för att underlätta införandet av digitala TV-sändningar

Edström, Maria: *Kön og journalistik – att utvidga medieverkligheten: en litteraturoversikt*. Institutionen för journalistik og masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 36 p., (Arbetsrapport; 76), ISSN 1101-4679.

Litteraturoversikten fokuserar på journalistikforskning som handlar om kön: vilka ämnen behandlas som

rör kvinnor och socialt kön?, vilken del av journalistiken har studerats (produkten, processen eller publiken)? och vilka genrer behandlas (nyheter/feature)?

Edström, Vivi: *Astrid Lindgren och sagans makt*. Stockholm, Rabén & Sjögren, 1997, 243 p., ISBN 91-29-64044-X, (Skrifter utgivna av Svenska Barnboksintitutet; 62), ISSN 0347-5387. Note: Summary in English 3 p.

Beskriver bakgrunden till Astrid Lindgrens sagor (egna livserfarenheter och en stor sagotradition) och hennes konstnärliga utveckling, alltifrån de första okända sagorna skrivna på 1930-talet, fram till Ronja Rövardotter. Särskilt behandlas sago-samlingarna Nils Karlsson-Pyssling och Sunnanäng.

Ekvall, Ulla: *Formativt, figurativt, operativt i läroböcker för barn: hur syn på kunskap och kunskapsstillägnande påverkat naturkunskapsböckernas innehåll, språk och struktur: del 1: Utvecklingen under 1800-talet*. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, 1997, 120 p., (Svensk sakprosa; 12).

Redovisar den första av två planerade delar om hur syn på kunskap och kunskapsstillägnande styrt utformningen av läroböcker i naturkunskap för barn. Den här delen spänner över 1800-talet.

Feilitzen, Cecilia von: *Representing families*. Centre for Mass Communication Research, Leicester University, 1997, 47 p., ISBN 0-903507-71-4. Note: Module 10: Unit 60.

Takes its point of departure in the debate about the changing family structure in Western countries and American studies on how the family was represented in the media, mainly American TV-families, supplemented with research from Europe and other parts of the world, and also discusses why the family is represented in the way it is.

Flodin, Bertil: *Medborgarna och EU-informationen: en studie av inställning, aktivitet och kunskap hos svenska folket inför folkomröstningen 1994*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 28 p. + 2 app. 9 p., (Arbetsrapport; 75), ISSN 1101-4679.

Beskriver och analyserar medborgarnas informationsmässiga utgångsläge, deras insamling av information samt deras kunskaper om EU i oktober 1994 inför folkomröstningen om svenskt medlemskap i EU.

Gustafsson, Karl Erik; Westergren, Håkan: *Dagspressens ekonomi 1966*. Stockholm, Presstödsnämnden, 1997, 36 p., ISSN 1103-0283.

Redovisar dagspressens ekonomiska förhållanden 1996 utifrån årsredovisningar från 135 svenska dagstidningsföretag med bokslut under 1996, samt upplagestatistik från Tidningsstatistik (TS) och intäkts- och annonsstatistik från Tidningsutgivarna (TU).

Harrbom, Åsa; Flodin, Bertil: *Svenska kyrkans synlighet och betydelse: en medlemsundersökning i Norums pastorat 1996*. Stenungsund, Norums Kyrkliga Samfällighet, 1996, 48 p. + 2 app. 31 p. Note: Medlem 2000. Ett församlingsprojekt i Göteborgs Stifts regi.

En bred kartläggning av församlingsmedlemmarnas attityd till Svenska Kyrkan i Norums pastorat som bl.a. redovisar i vilka medier man uppmärksammat den lokala kyrkan.

Hillve, Peter; Majanen, Peter: *Svenskt TV-utbud 1996: roligare och roligare*. Medie- och kommunikationsvetenskap/MKV, Lunds universitet, 1997, 54 p. + 12 app. 40 p., ISBN 91-630-6246-1. Note: En undersökning gjord på uppdrag av Granskningsnämnden för radio och TV/Gn.

Presenterar resultaten av en undersökning av programutbudet i sju TV-kanaler (SVT1, SVT2, TV3, TV4, Kanal 5, TV6 och Z-TV), med kon-

centration på hur detta utbud tedde sig under hösten 1996.

Hillve, Peter; Majanen, Peter: *Svensk frukost-TV 1997*. Medie- och kommunikationsvetenskap/MKV, Lunds universitet, 1997, 16 p. + app. 7 p., ISBN 91-630-6312-3. Note: En studie gjord på uppdrag av Granskningsnämnden för radio och TV/Gn.

Presenterar data om och analys av programinnehåll i Frukost-TV i SVT 2 (Rapport morgon) och TV4 (Nyhetsmorgon).

Holst, Gull-May: *The TELDOK year-book 1997: telecommunications and information technology in Sweden as seen from a user's perspective*. Stockholm, Teldok, 1997, 446 p., (Teldok Rapport; 116), ISSN 0281-8574.

Defines the IT area; looks at current IT users; refers to exemplary research; highlights trends of the Web and the business of intranets; samples exciting new IT applications; offers methods for generating visions of the future; and provides the links to operators, suppliers, and reference resources of various sorts.

Hänström, Lars: *Lär mig att mäta tiden: Dagens dikt 1955-1989*. Stockholm, Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 1997, 187 p., ISBN 91-1-972461-6, (Etermedierna i Sverige; 6), ISSN 1400-7274.

Dagens dikt är ett radioprogram som sänts sedan 1937. Studien beskriver programmets utveckling 1955-89, med tillbakablickar på den äldre perioden.

Høst, Sigurd; Severinsson, Ronny: *Avisstrukturen i Norge og Sverige 1960 til 1995: arbeidsrapport nr. 1 fra prosjektet Norsk-svensk dagspresseutvikling*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 79 p., (Arbetsrapport; 77), ISSN 1101-4679.

En kvantitativ beskrivning av tidningsstrukturen i Norge och Sverige, samt en jämförelse av samhällsför-

hållanden och mediepolitik i de bägge länderna.

Jansson, André: *Svensk dagstidningsläsning i förändring*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 29 p., (Arbetsrapport; 74), ISSN 1101-4679.

Med utgångspunkt i resultat från 1996 års Riks-SOM-enkät presenteras och analyseras svensk dagstidningsläsning.

Jansson, André: *Sätt att se på TV: en kvantitativ problematisering av den selektiva TV-publiken*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 66 p., (Arbetsrapport; 76), ISSN 1101-4679.

En kvantitativ studie av hur människor tittar på tv. Studien bygger på 1807 svarande personer från 1996 års västsvenska SOM-enkät.

Jansson, André: *Tidningsvärden i morgon- och kvällspress*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 16 p., (Arbetsrapport; 79), ISSN 1101-4679.

Beskriver vilka värden olika grupper av regelbundna morgon- och kvällstidningsläsare tillskriver den eller de tidningar de i sådana fall brukar läsa.

Josephson, Olle: *Vad läsarna läste: 1800-talets religiösa traktater*. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, 1997, 63 p., (Svensk sakprosa; 10).

Behandlar 1800-talets religiösa traktater (religiös uppbygglig småskrift).

Krusten, Reet; Janelina-Priedite, Aija; Urba, Kestutis: *Barnboksgrannar: barnlitteraturen i Baltikum*. Stockholm, Rabén & Sjögren, 1997, 136 p., ISBN 91-29-62816-4, (Skrifter utgivna av Svenska Barnboksinstitutet; 63), ISSN 0347-5387. Note: Summary in English 6 p.

Behandlar i självständiga avsnitt barnlitteraturen i Estland, Lettland respektive Litauen.

Kulturbarometern i detalj: tema litteratur och bibliotek. Stockholm, Statens kulturråd, 1997, 32 p. + app. 16 p., ISBN 91-38-31182-8, (Kulturen i siffror; 1997:1).

Redovisar statistik över litteratur- och biblioteksvanor under 1994/95.

Kärreman, Dan: *Det oväntades administration: kultur och tradition i ett tidningsföretag*. Stockholm, Ne renius & Santérus Förlag, 1996, 255 p., ISBN 91-648-0101-2. Note: English summary 12 p.

Utifrån en fallstudie av tidningsföretaget iDag behandlas kulturella koordinations effekter samt organisatoriska och organisationskulturella aspekter av tidningsarbete.

Larsson, Larsåke: *Forskningsöversikt Kommunjournalistik*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 23 p., (Arbetsrapport; 77), ISSN 1101-4679.

Presenterar forskning om mediernas lokala offentliga bevakning – kommunjournalistiken.

Ledin, Per: *"Med det nyttiga skola vi söka att förena det angenäma...": text, bild och språklig stil i veckopressens föregångare*. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, 1997, 171 p., (Svensk sakprosa; 14).

Utifrån ett semiotiskt perspektiv behandlas text, bild och språklig stil i veckopressens föregångare (från 1790-1860-talet).

Leivik Knowles, Britt-Marie: *Interorganisatorisk kommunikation mellan myndigheter och medier*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 94 p., (Arbetsrapport; 75), ISSN 1101-4679.

En sekundäranalys av forskning kring kriskommunikation, med fokus på interaktionen mellan myndigheter och medier i händelse av allvarlig samhällsstörning.

Lindkvist, Agneta: *Titta, lyssna, läsa: en studie över förskolebarns*

medieanvändning. Umeå, Barnhälsovården, 1997, 31 p. + 2 app. 8 p., (Norrlands universitetssjukhus).

En enkätundersökning om förskolebarns medievanor. Analysen bygger på intervjuer av föräldrar till 144 barn (77 3-åringar och 66 6-åringar).

Lithner, Anders; Wadbring, Ingela: *Ungdomars dagstidningsläsning*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 29 p., (Arbetsrapport; 78), ISSN 1101-4679.

En analys av ungdomars (15-24år) läsning av och förhållningssätt till dagstidningar.

Lundberg, Dan: *Våld i TV-trailrar*. Stockholm, Granskningsnämnden för radio och TV, 1997, 26 p. + 2 app. 12 p.

Behandlar förekomsten av våld i TV-trailrar. Studien innefattar alla trailrar som sändes mellan kl. 06.30-24.00 i SVT1, SVT2, TV3 och TV4 under perioden den 2-15 september 1996.

Löfgren Nilsson, Monica: *Hon och han i journalistutbildningen: ett pedagogiskt projekt*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 28 p. + 4 app. 23 p., (Arbetsrapport; 68), ISSN 1101-4679.

En beskrivning och utvärdering av projektet Utvecklandet av en journalistisk yrkesroll bland kvinnliga och manliga journalistelever. Projektet har bedrivits vid och undersökt journalistutbildningen vid JMG, Göteborgs universitet.

Malmström, Torsten; Weibull, Lenart: *Snöstormen den 17 november 1995*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 89 p., (Arbetsrapport; 72), ISSN 1101-4679.

Som en följd av den stora snöstormen fredagen den 17 november 1995 lamslogs i princip all verksamhet i Göteborg med kranskommuner. Här redovisas en undersökning av hur myndigheter och medier fungerade

under den första delen av detta krisdygn.

Muijs, Daniel; Roe, Keith: *Literacy in the media age: results from the third wave of a longitudinal study of children's media use and educational achievement*. Department of Communication, Katholieke Universiteit, Leuven, 1997, 64 p., (Report; 3).

This report presents the results of the third wave of the research project 'Literacy in The Media Age', a longitudinal study of the relationship between children's media use, literacy, and educational achievement.

Nilsson, Peter O.: *Tidskriftsdistribution: från allians till konkurrens och dominans*. Stockholm, Kulturdepartementet, 1998, 79 p., ISBN 91-630-6488-X.

Beskriver marknaden för distribution av lösnummerexemplar av tidskrifter och diskuterar strukturella hinder i samband därmed.

Pettersson, Gerd: *Uppslagsböckerna och världen: rapport om en pilotundersökning*. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, 1997, 69 p., (Svensk sakprosa; 11). Redovisar ett antal pilotundersökningar om uppslagsböcker. Frågeställningarna berör uppslagsbokens världsbild under olika tider, textens kommunikativa funktion, stil och stilutveckling samt bildens roll i förhållande till texten.

Samordning av digital marksänd TV. Stockholm, Fritzes, 1998, 75 p., ISBN 91-38-20833-4, (SOU; 1998:17), ISSN 0375-250X. (Kulturdepartementet). Note: Slutbetänkande av Digital TV-utredningen (Ku 1997:01).

Behandlar tekniska frågor och modeller för samarbete kring sändningsverksamheten inom det digitala TV-området (multiplexering, sändare, åtkomstkontroll och elektronisk programguide).

Segerlund, Carl-Öije: *IT för samhällsservice, demokrati och folkbildning i Sverige*. Stockholm, Teldok, 1997, 100 p., (Teldok Rapport; 113), ISSN 0281-8574.

Redogör för en mängd praktiska tillämpningar inom området IT (nät och databaser i Sverige) för samhällsservice, demokrati och folkbildning.

Stjernqvist, Inger: *IT-visioner i verkligheten*. Stockholm, Teldok, 1997, 110 p., (Teldok Rapport; 111), ISSN 0281-8574.

Behandlar IT, affärsutveckling och samspelet mellan människa och teknik, med fokus på kommunikationsaspekterna. I ett kapitel diskuteras interaktiva, individuella massmedier.

Strömbäck, Jesper: *Tre tal i press och verklighet*. Demokratiinstitutet, Mitthögskolan i Sundsvall, 1997, 14 p., (DMI-rapport; 1:1997).

Jämför Folkpartiet liberalernas, Moderaternas och Socialdemokraternas partiledartal som de hördes av de närvarande ombuden och medlemmarna med den bild ett urval tidningar (Svenska dagbladet, Dagens Nyheter, Expressen och Aftonbladet) gav av själva talen.

Sundin, Ebba: *Barn och massmedier: en forskningsöversikt*. Institutionen för journalistik och masskommunikation/JMG, Göteborgs universitet, 1997, 27 p. + 3 app. 18 p., (Arbetsrapport; 67), ISSN 1101-4679.

Presenterar en översikt av forskningen om barn och massmedier. I bilagor finns sammanställningar av litteratur som rör forskning om 1) barn och tv, video och film, 2) barn och dagstidningar och 3) barn och nyheter.

Svensson, Jan: *Fattigvårdens texter: en studie av den socialpolitiska diskursen i Sverige under 1700-1800-talet*. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, 1997, 83 p., (Svensk sakprosa; 9).

Behandlar den socialpolitiska diskursen i Sverige under 1700- och 1800-talet.

Thurén, Torsten: *Medier i blåsväder: den svenska radion och televisionen som samhällsbevarare och samhällskritiker*. Stockholm, Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 1997, 382 p., ISBN 91-1-972401-2, (Etermedierna i Sverige; 5), ISSN 1400-7274.

Studerar hur synen på etermediernas roll i den demokratiska processen har förändrats. Konkreta exempel ges från "Lort-Sverige" på 30-talet till nutida invandrars- och minoritetsproblem.

Tjernström, Vanni: *"The construction of European cooperation in Scandinavian newspapers: issues, themes, and controversies in relation to the European Union"*. Institutionen för medier och kommunikation, Umeå universitet, 1997, 27 p., (International Conference on Media & Politics, Brussels, 1997).

The paper reports some preliminary results from an ongoing study of similarities and differences in newspaper content relating to the European Union. The study is based on a comparison of four Scandinavian countries.

Utbildningskanalen. Stockholm, Fritzes, 1997, 72 p., ISBN 91-38-20724-9, (SOU; 1997:148), ISSN 0375-250X. (Utbildningsdepartementet). Note: Delbetänkande av Distansutbildningskommittén.

Presenterar förslag om vilken roll Sveriges Utbildningsradio skall spela inom utbildnings- och fortbildningsområdet.

Åberg, Carin: *Mångfald = Kvalitet?: en diskussion av mångfald och kvalitet från lyssnarperspektiv*. Institutionen för journalistik, medier och kommunikation/JMK, Stockholms universitet, 1997, 44 p., (Arbets-texter; 1996:3), ISSN 1104-7380.

En diskussion kring utgångspunkterna för ett mångfaldsbegrepp utifrån radiolyssnande som aktivitet och radio som medium, samt kring ett tentativt mångfaldsmått och några perspektiv på kvalitet i radioutbudet.

Österman, Torsten; Timander, Joachim: *Internetanvändningen i Sveriges befolkning: utvecklingen av attityder och användningen beträffande vissa tekniska hjälpmedel (Internet, dator, modem, CD-ROM och mobiltelefon)*. Stockholm, Teldok, 1997, 42 p. + 2 app. 72 p., (Teldok Rapport; 118), ISSN 0281-8574.

Redovisar uppgifter om datoranvändning, innehav och användning av hemdator, modem, CD-ROM, mobiltelefon samt Internetabonnemang, utvecklingen av Internetanvändande i befolkningen som helhet och i olika befolkningsgrupper. Slutligen presenteras data över attityder som berör den tekniska utvecklingen och moderna tekniker.

Artiklar

Alasuutari, Pertti: Why does the radio go unnoticed? *Nordicom Review* (1997)1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 161-171, 249 p.

Problematiserar det vardagliga livet i vilket radio har liten betydelse.

Bendz, Anna; Wadbring, Ingela: Medborgaren och morgontidningen. In: Nilsson, Lennart (eds.): *Nya Landskap*, SOM-institutet, Göteborgs universitet, 1997, 290 p. + 29 p., ISBN 91-972694-7-6, (SOM-rapport; 19), ISSN 0284-4788, pp. 19-35.

Analyserar förändringar avseende prenumeration och läsning av morgontidningar i Göteborg, samt i vilka grupper eventuella förändringar sker.

Elliot, Maria: Förtroende, status och makt. In: Nilsson, Lennart (eds.): *Nya Landskap*, SOM-institutet, Göteborgs universitet, 1997, 290 p. +

29 p., ISBN 91-972694-7-6, (SOM-rapport; 19), ISSN 0284-4788, pp. 93-98.

Redovisar allmänhetens förtroende för rikspolitiker, fackliga ledare, journalister inom dagspress och journalister inom TV, samt för personalkommissioner som är verksamma inom den kommunala förvaltningen.

Feilitzen, Cecilia von: A historical review of radio research in Sweden. *Nordicom Review* (1997)1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 23-43, 249 p.

Reviews how the Swedish radio research has developed, problem areas which have been studied, by which institutions and with what financing. The review is based on time periods corresponding to the reorganizations of radio, and the altered forms of radio distribution and programme policy.

Fossum, Henriette: The Norwegian Radio Reform. *Nordicom Review* (1997) 1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 59-68, 249 p.

Starts with an overview of the historical background to the Norwegian Radio Reform, 1993, and of the main competitors. Then describes how the channels were profiled in response to the competition, and rounds off with presents aspects of and future prospects for the radio offer from NRK.

Gustafsson, Karl Erik; Weibull, Lennart: European Newspaper Readership: structure and development. *Communications* 22(1997)3, ISSN 0341-2059, pp. 249-273.

Draws development trends of newspaper industries in Western Europe from a readership point of view.

Hujanen, Taisto: From broadcasting research to media studies: a historical review and analysis of radio research in Finland. *Nordicom Review* (1997)1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 5-21, 249 p.

Considers the introduction of broadcasting research within the national broadcasting company YLE and reviews and analyses the parallel institutionalization of mass communication research in the universities.

Hujanen, Taisto: Democratization of communication as an Utopia: experiences from the Finnish Radio Reform in the 1980s. *Nordicom Review* (1997)1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 45-57, 249 p.

Discusses the utopia of democratization of communication in relation to the process which in the late 1970s and the early 1980s was termed as deregulation of broadcasting. The Finnish radio reform is considered as a case study.

Jansson, André; Wadbring, Ingela: TV-tittande – mer än bara TV. In: Nilsson, Lennart (eds.): *Nya Landskap*, SOM-institutet, Göteborgs universitet, 1997, 290 p. + 29 p., ISBN 91-972694-7-6, (SOM-rapport; 19), ISSN 0284-4788, pp. 49-67.

Utifrån en svensk kontext ges en generell beskrivning av vad den så kallade TV-publiken egentligen gör när tv'n är på. Författarna diskuterar och försöker identifiera eventuella typiska användningsstilar.

Jauert, Per: Local radio in Western Europe: conflicts between the cultures of center and periphery. *Nordicom Review* (1997)1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 93-106, 249 p.

Introduces the general framing of the research project "Local Radio in Western Europe – Forms of Cultural Resistance in Modern Media Culture", and presents some of the central findings in the authors empirical studies of some of the radio stations, involved in the project.

Kemppainen, Pentti: The development of radio and radio research: perspectives towards new order. *Nordicom Review* (1997)1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 229-238, 249 p.

From a European point of view the Finnish broadcasting development is reviewed, and the radio research is discussed.

Petrov, Peter: The new radio situation and its implications for research. *Nordicom Review* (1997)1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 239-248, 249 p.

The paper consists of some reflections mainly applicable to the so-called quantitative inquiries, i.e., various kinds of audience surveys, etc.

Poulsen, Ib: Public service radio in Denmark today. *Nordicom Review* (1997)1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 69-92, 249 p.

After a brief historical background to radio broadcasting in Denmark, considers how modern public service radio should be understood. A description of the radio's situation today on the national, regional and local level is provided, and the author singles out and discusses a number of problems relative to these different levels.

Ruohomaa, Erja: Radio as a (domestic) medium: towards new concepts of the radio medium. *Nordicom Review* (1997)1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 151-160, 249 p.

Explores the changing role of radio as a domestic medium by examining the development of radio from homes to households in the age of television.

Skogerbø, Eli: Radio for the few or the many?: experiences from the political history of local radio in Norway. *Nordicom Review* (1997)1,

temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 107-121, 249 p.

Analyses the process in which two central conflicts have structured the political debate on regulation of local broadcasting in Norway. The conflicts discussed concerns issues regarding the cultural content, and control and ownership of local media.

Salokangas, Raimo: Radio news: The Finnish News Agency and the Finnish Broadcasting Company. *Nordicom Review* (1997)1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 123-131, 249 p.

A historical review of radio news, the Finnish News Agency and the Finnish Broadcasting Company from 1943 and onward.

Sarkkinen, Raija: Gender in audience research. *Nordicom Review* (1997) 1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 173-182, 249 p.

Studies gender appearance in audience research at the Finnish Broadcasting Company, starting from the late 1940s. The empirical data concentrates on radio.

Strid, Jan: Göteborgs radiolyssnare 1996. In: Nilsson, Lennart (eds.): *Nya Landskap*, SOM-institutet, Göteborgs universitet, 1997, 290 p. + 29 p., ISBN 91-972694-7-6, (SOM-rapport; 19), ISSN 0284-4788, pp. 37-48 p.

Belyser utvecklingsmönster i den göteborgska radiopubliken mellan 1990 och 1996.

Vagle, Wenche: 'Ways of speaking' on Norwegian Radio 1935-1980: a study of text norm evolution. *Nordicom Review* (1997)1, tema-

nummer, ISSN 0349-6244, pp. 183-215, 249 p.

Presents the over-all scope of a project with the working title 'Diachronic Shifts in Radio Discourse. Linguistic Interaction and Time-Space Transformations in Norwegian Radio 1935-1980'.

Weibull, Lennart: From bulletins to journalism: some perspectives on the development of Swedish Radio news 1925-1995. *Nordicom Review* (1997) 1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 133-149, 249 p.

Taking Swedish Radio as an example the author discusses how news has developed in form and content from the mid 1920s till the beginning of the 1990s and what factors might have contributed to the changes.

Weibull, Lennart: IT i massmedielandskapet. In: Nilsson, Lennart (eds.): *Nya Landskap*, SOM-institutet, Göteborgs universitet, 1997, 290 p. + 29 p., ISBN 91-972694-7-6, (SOM-rapport; 19), ISSN 0284-4788, pp. 69-92.

Belyser medieteknologins genomslag och spridning i västsvenska hushåll och i olika grupper av befolkningen, samt IT-användning i förhållande till användning av traditionella medier.

Öberg, Carin: To the question of sounds in radio analysis. *Nordicom Review* (1997)1, temanummer, ISSN 0349-6244, pp. 217-227, 249 p.

After a short discussion on different theoretical and analytical tools applied in radio analysis, the article focuses the aural dimension.